

అన్న మాచార్యులవారి
అధ్యాత్మ శృంగార సంతీర్తనలు

(స్వర సహితము)
ద్వితీయ సంపుటము

IX/17

స్వరరచన : 'కళాప్రపీణ' మంచాళ జగన్నాథరావు

సంపాదకులు : వాడ్రేపు పురుషోత్తం

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారి ప్రచురణ

PLACED ON THE SHELF
Date... 26-7-96

తి. తి. దేవస్థానములవారి ప్రచురణ

సెప్టెంబరు 1980

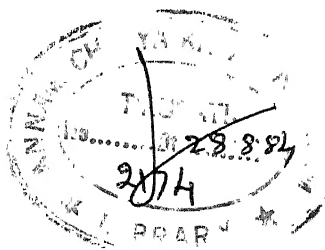
ప్రతులు 1,000

© T. T. DEVESTHANAMS, TIRUPATHI

వెల : రు. 35-00

-NR4a 'I24
35 N80.2

NR4a 'I24
35 N80.2

ప్రతులు :

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు

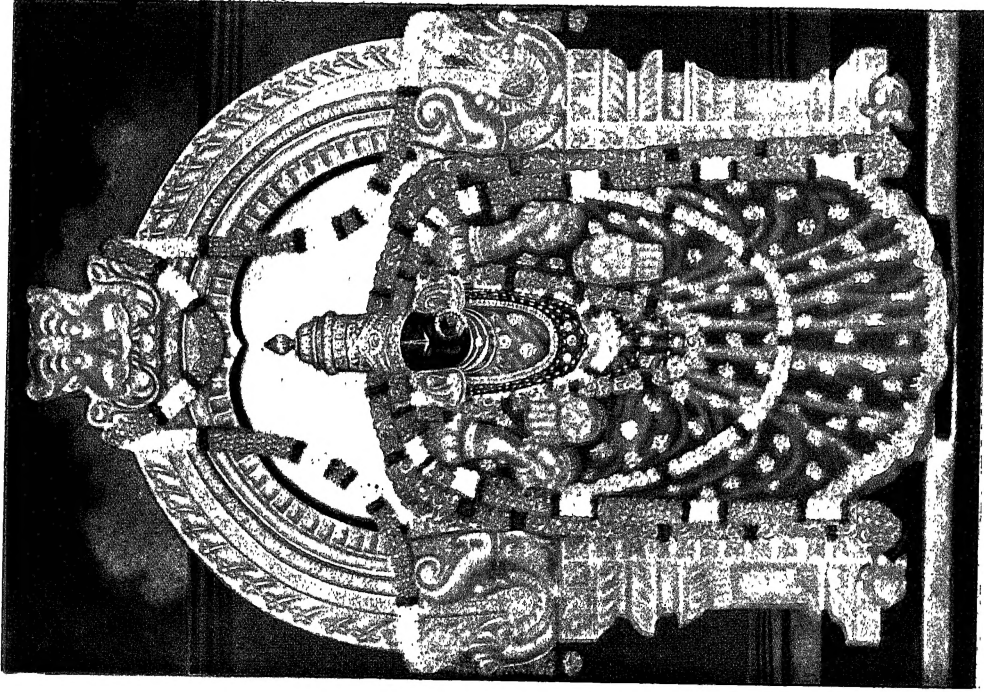
తిరుపతి

ముద్రణము :

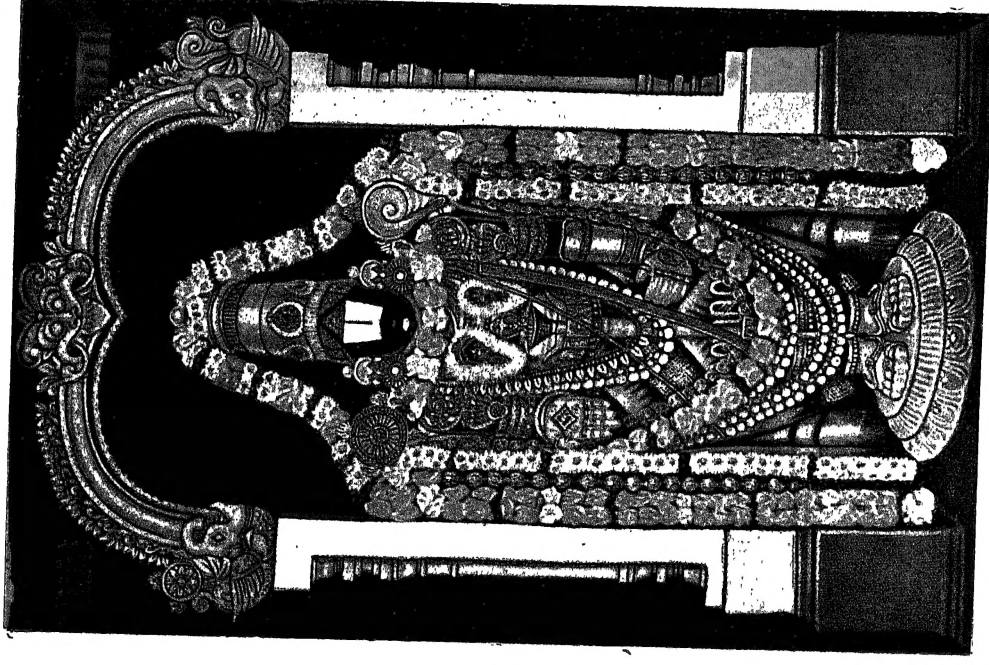
నాట్య కళా ప్రెస్

6-3-684, భైరతాబాద్,

హైదరాబాద్-500 004.

SRI PADMAVATHI AMMAVARU

SRI VENKATESWARA SWAMIVARU

తొలి పలుకు

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పరమ భక్తుడు, పదకవితా పితామహుడు తాళ్ళపాక అన్నమా చార్యుల వారి కీర్తనలను ధాతు మాతువులతో అందించే కృషిలో ఇదొక సరికొత్త ప్రయత్నం. సంకీర్తనాచార్యులుగా ముప్పది రెండువేలకు పైగా రచనలను రూపొందించి పాడిన వాగ్గేయ కారుడు అన్నమయ్య. వారి సంగీతం 'యీ విధంగా వుండి వుంటుంది' అని ఊహించి సాధ్యమైనంతవరకూ వారు ఉదహరించిన రాగములలోనే సంగీతపు వరుసలను కూర్చి. ప్రతికీర్తనకు అవతారికతో బాటుగా రాగలక్షణములను కూడా చేర్చడం ఒక విశిష్టమైన వద్దతి. ఈ వద్దతి కష్టసాధ్యమైనది. విద్వాంసులకు, ప్రారంభకులకు, అందుబాటులో ఉండేలాగున, స్వర లిపిని రూపొందించి, ఒక సమగ్రతను ఈ గ్రంథానికి సంతరించారు మంచాళ సోదరులు.

తాళ్ళపాక వారి వంశం సంగీత సాహిత్యాలకు నిలయం. అదొక అమూల్యమైన నిధి. ఒక రత్నఖాండారం. ఆ ఖాండారంలో అమూల్యాలైన రత్నరాసులెన్నో అసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. వాని నుండి శ్రీ మంచాళవారు ఈ సంపుటిలోనికి కొన్నింటిని మాత్రమే ఎన్నుకొన్నారు. ఈ కీర్తనలకు సంగీతాన్ని సమకూర్చి మన కందించిన 'కళాప్రవీణ' మంచాళ వారు సరస సంగీత సాహిత్యప్రియుల అభినందనలను అందుకొన్నారు.

ముప్పదిరెండువేల కీర్తనలలో 'తన స్వామి' శ్రీ వేంకటేశ్వరుని 'మన స్వామి'గా భావించి, భజించి, అనిర్వచనియమైన రసానుభూతిని అనుభవించిన అన్నమయ్య ప్రతిపలుకు, మధుర భక్తిభావ భరిత మనడంలో సందేహం లేదు.

తాళ్ళపాక వారి చరిత్ర సమగ్రంగా వ్రాసిన డాక్టర్ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారికి, సంగీత ప్రళస్తీని వ్రాసిన సంగీత విద్యాసాగర, గానసాహిత్య శిరోమణి శ్రీ ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తిగారికి, 'వాగ్గేయకారులలో అన్నమయ్య స్థానం' అన్న అంశాన్ని గురించి విపులంగా వివరించిన 'కళాప్రపూర్ణ' శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావుగారికి మా ధన్యవాదాలు.

పరంపరగా వెలువడే ఈ సంగీత కావ్యకుసుమాలను ఎవరెంతగా ఆదరించగలిగితే మా ప్రయత్నాలు అంతగా సఫలీకృత మవుతాయని మనవి. సెలవు.

పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్, ఐ. ఏ. ఎస్.

కార్యనిర్వహణాధికారి,

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు.

తొలి పలుకు

(ద్వితీయ సంపుటము)

అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనలను ధాతుమాతువులతో అందించే కృషిలో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల వారి ప్రయత్నములోని ద్వితీయ కుసుమమిది.

ఈ సంపుటమున సంగీత ప్రశస్తిని వ్రాసి యిచ్చిన మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ ఈమని శంకరశాస్త్రి (Chief Producer, All India Radio, New Delhi) గారికి మా ధన్యవాదములు.

సంగీత విద్వాంసులు, విద్యార్థులు, సంగీత రసీకులు యీ సంగీత కావ్య కుసుమాలను ఎంత ఆదరించగలిగితే మా ప్రయత్నాలు అంత సఫలీకృతమవుతాయని మనవి. నెలవు.

పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్ ఐ. ఏ. ఎస్

శార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

తాళ్ళపాకకవుల చరిత్ర - సంప్రదాయము

అన్నమయ్య

పరమ పురుషుని ఆకృతికి ప్రకృతిగా తాళ్ళపాక కవులు ఎత్తి నిలిపిన సంకీర్తన కళా మందిరమునకు అచ్చమైన మతము పునాది. సంస్కృతాంధ్రములు కట్టడపు శిలలు శతక వచన సంకీర్తనాది సాహితీ ప్రక్రియలు సోపానములు. అందలి యారాధ్య దైవము శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామియే. ధర్మార్థ కామ మోక్షములు చతుర్విధ ప్రాకారములు మధుర కవితలు ద్వార వాకిళ్లు సార్వజనీనము స్వామిశాసనముననుసరించి ఉత్తమ భావసంపద తన్మందిర శ్రీ భండారము ఆ కవులు తామే అర్చకులు. భక్తియే భగవత్ప్రసాదము. నృత్యగానములే స్వామికంగ రంగ భోగములు రసక వస్తులే యాత్రికులు ఇదియే వాటి కవిశాస్త్రరూపము.

గత పది వందలేళ్లలో వర్తిల్లిన ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర యొక్క గౌరవ భారము నత్యధికముగా తమ భుజస్కంధముల మీదనే మోసిన వారిలో పదునైదవ శతాబ్దిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన తాళ్ళపాక కవి పుంగవులే ప్రముఖులు. అనాడు వాఙ్మయ రంగమున వారు సాధించక వదలిన ప్రక్రియలేదు. సాధించని నవ్యత కానరాదు. చేయని ప్రయోగమును లేదు, చెందని ప్రయోజనమును లేదు. మార్గకవితను మన్నించుచునే దేశి కవితను తీర్చిదిద్దినారు. పద రచనా ప్రక్రియకు పరికల్పకులై భక్తికి పట్టాభిషేకము గావించి స్వామివారి కూడిగము చేసినారు. సాహిత్యమును ప్రజల కండుబాటు లోనికి దెచ్చి పరువును బరువును గల ప్రజాకవులై వాసి కెక్కినారు. సాహిత్య నృత్య సంగీత విద్యల కాశ్రయ స్థానముగా సంకీర్తన రచనా ప్రక్రియ నొక సమాహార కళా స్వరూపముగా అవిష్కరించినారు. తాము ఆడి, పాడి తరించినారు. కన్నవారిని, విన్నవారిని తరతరాలు తరింప జేసినారు 'నానాటి బతుకు నాటకమును' అన్ని కోణములందును తమ సంకీర్తన దర్పణమున బట్టి చూపి కానక కన్న కైవల్య శ్రీని ప్రతిఫలింప జేసినారు. తాళ్ళపాక వారు పెక్కురొక కుటుంబముగా మని ఒక్క భావసూత్రము మీదుగాచని, లోకము నకు మార్గదర్శకులై నారు. ఆ తాళ్ళపాక కవిపుంగవులలో ఆద్యుడు అన్నమాచార్యుడు. ప్రముఖులు తక్కిన పరివారము వారు.

‘చిన్నన్న ద్విపద కెఱగును
పన్నగ పెద తిరుమలయ్య పదమున కెఱగున్
మిన్నంది మొఱుసె నరసిం
గన్న కవిత్వంబు పద్యగద్య శ్రేణిన్’

తాళ్ళపాక వారు నందవర వంశీకులు. వైదిక బ్రహ్మణులు. ఋగ్వేదులు ఆశ్వలాయన సూత్రులు. భారద్వాజసగోత్రులు. పొత్తసినాటి సీమలోని తాళ్ళపాక గ్రామమున (తాళ్ళపాక నేటి కడపజిల్లా రాజుపేట తాలూకాలోనున్నది) వర్తిల్లినవారు. వీరి జన్మస్థానము తాళ్ళపాక గ్రామమే యైనప్పటికిని, ఈ వ.శాంబుధికి చంద్రముడైన అన్నమాచార్యుని మొదలుకొని వీరందరును (క్రీ. శ. 15, 16 శతాబ్దాలలో) తిరుమల తిరుపతులందఱే స్వామి సన్నిధి స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని అక్కడే కాలము గడపిరి. దేశమంతయు దిరిగి వైష్ణవమత ప్రచారము గావించిరి. స్మార్త బ్రాహ్మణులయినప్పటికిని అదివఱ్ఱోపయతుల శిష్యులై మతము పుచ్చుకొని వీరు వైష్ణవులై నారు. వైష్ణవ మతమునకును వేంకటాచలం క్షేత్రమునకును ఎనలేని రీతిని కైంకర్య మొనర్చి ధన్యజీవనులయినారు. తాత్త్వికులై, వేంకటాద్రిశునకు పరమభక్తులై, సార్వజనీనమును, తాత్త్విక మతమును నగు విశిష్టా ద్వైతమును లోకమును జాటుటకై దీక్షా కంకణులై నారు. తామనుభవించిన తన్మతాను భూతి వైశిష్ట్యమును పదిమందికి పంచిపెట్టుటకై తహతహ లాడినారు. సంగీత సాహిత్యములను సాధనములుగా గొని తత్త్వదృష్టితో మత సాహిత్య సంగీతములకు మేలు కలయికను చేకూర్చి కళాలక్ష్మి కందాలు దిద్దినారు. ప్రాత నెఱిగి క్రొత్తను క్రొంగ్రొత్తగా నావిష్కరించినారు. అనుభవించి భూతమునందలి మాలిమిని తొలగించి లక్ష్యాలోకమున భావియందలి మేలిమిని వత్తమానమున మహనీయముగా సాధింప జాలినారు.

వీరకైవమత ప్రచారమునకై శక్తి సామర్థ్యముల సంగీతము గావించుకొని సాహిత్యమునే సాధనముగా గొని క్రొంగ్రొత్త రీతులను వెలయించిన అలనాటి కైవకపుల నవ్యతయు, మతమన్నది నేత్రపట్టమై సాహితీ చంద్రాలోకనము గోల్పోయి అంధకారమున తడవులాడుకొనుచుండిన అక్షరాస్యులకు మహాకవిత్వ దీక్షావిధిబాని రసాలోకనము గల్పించిన తిక్కనగారి మనీషయు, తాళ్ళపాకవారిలో అతిరమ్యముగ మేళవించిన వనవచ్చును. ఆంధ్ర సాహిత్య గౌరవ భారమును వారు కలసి మోసినంత ఈ కుటుంబము వారొక్కరొక్కరే మోసినారు. అందుకే ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచమున తాళ్ళపాక వారికి పితృమగు స్థానమున్న దనుట. తాళ్ళపాక వారొక్కరుకారు పలువురు. వారును భిన్నులుకారు. ఒక్క కుటుంబము వారు ఆ యొక్క కుటుంబమువారే పుత్రులు, పౌత్రులు. దౌహిత్రులు, పురషులు, స్త్రీలు అందరు కలసి ఒక్క సంస్థగా చేరి కళారాధనము గావించుచు స్వామిసేవలో తరించినారు. క్రీ. శ. 15-16 శతాబ్దాలలో వర్తిల్లి ప్రసిద్ధి జెందిన తాళ్ళపాకవారి వంశమున తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు (అన్నమయ్య. అన్నయాచార్యులు, అన్నయార్య మొ॥ నామాంతరములు) ఆయన భార్య తిమ్మక్క, ఇంకను, తాళ్ళపాక నరసింహకవి, తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యులు, తాళ్ళపాక చిన తిరుమలయ్య, తాళ్ళపాక అన్నయ్య, తాళ్ళపాక పెదతిరువే గళనాధుడు, తాళ్ళపాక చిన్నన్న, తాళ్ళపాక కోనేటి తిరువేంగళ నాధయ్య, తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప ముఖ్యులు.

సుప్రసిద్ధులగు నీ తాళ్ళపాక వారిలో వంశఖ్యాతికి మూలపురుషుడగు అన్నమాచార్యుడు క్రీ. శ. 1424లో జన్మించినట్లు తెలియుచున్నది. అటుపై నీ తాళ్ళపాక వారిలో సుప్రసిద్ధ రచయితలగు వారి కాలమితిని స్పష్టముగా నెఱుగుటకు దగిన శాసనాధారములు కొన్ని క్రీ. శ. 1553, 1559, 1564 సంవత్సరముల వఱకును కాననగుచున్నవి. ఆ మీద కూడ నీ వంశమువారు వర్ధిల్లి నేటికిని ఆంధ్రదేశమున విద్యా వివేకములతో వర్ధిల్లుదున్నారు. కాని రచయితలుగా విద్వాంసులుగా పేరుపొందిన తాళ్ళపాక వారిలో చినతిరుమలాచార్యుని తనయుడగు తిరువేంగళప్పయ్య, పెదతిరుమలాచార్యుని కుమారుడగు కోనేటి తిరువేంగళ నాథుడును గడపటివారుగా గ్రహింపవచ్చును. క్రీ. శ. 1564 సంవత్సరము వఱకును వీరి శాసనములు కాననగు చుండుటచేత అప్పటికిని మఱి కొంతకాలము తరువాత వఱకును (ఆళతాల్లి యంతమువఱకు) గూడ స్వామిసేవయు సారస్వతారాధనము గావించుచు సంపదభివృద్ధులతో వారు వర్ధిల్లియుండు రనదగును.

అనగా దాదాపు ఒకటిన్నర శతాబ్ది కాలము విజయనగరరాజుల పరిపాలనాకాలమున వీరు విఖ్యాతితో వెలసి వైష్ణవ మతమునకు ఆంధ్రభాషకును సంగీతకళకును నిరుపమానమగు సేవ గావించినారన్నమాట! మన దేశ చరిత్రలో రాజకీయ మత సాంఘిక, భాషా సారస్వత రంగములలో స్వర్ణయుగమని ఖ్యాతిగాంచిన ఆ కాల ఖండముననే తాళ్ళపాకవారు వర్ధిల్లి ఆ గౌరవ భారము వెంతగానో తమ భుజస్కంధములపై మోసి యుదురనుట అతియోశక్తి కాదు.

తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనపు రాగిరేకులలో ప్రారంభమున నీ శాసనాక్షరములు లిఖింపబడియున్నవి.

“స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయ శాలివాహన శక వరుషంబులు ౧౫౬౬ అగునేటి క్రోధి సంవత్సరమందు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు అవతరించిన పదారుయేండ్లకు తిరువేంగళ నాథుండు ప్రత్యక్షమైతేను అది మొదలుగాను శాలివాహన శక వరుషంబులు ౧౫౭౪ అగునేటి దుందుభి సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళ ౧౨ నిరుధానకు తిరువేంగళ నాథుని మీదను అంకితముగాను తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు విన్నపము చేసిన శృంగార సంకీర్తనములు”

క్రీ. శ. 1424లో జన్మించిన అన్నమాచార్యులకు పదునారవయేట, అనగా క్రీ.శ. 1440లో, స్వామి ప్రత్యక్షమాయెను. అది మొదలుగా సంకీర్తన రచన గావించుకొనుచు ప్రఖ్యాతిగాంచిన అన్నమయ్యగారి మహిమ విని టాగుటూరి పరిపాలకుడుగా, దండనాథుడుగా నుండిన సాళువ నరసింహరాయడు బహుళః క్రీ.శ. 1450-60ల నడుమ వారి స్నేహ మపేక్షించి యుండును. అన్నమాచార్యుని యాశీర్వాద బలమున నాతడు క్రమముగా విజయ పరంభర సంధి విజయనగరాధీశుడై యుండును.

అన్నమయ్య క్రీ.శ. 1503లో నిర్మాణమందెను. అంతకు బూర్వమే అతడు, మనుమడగు చిన తిరుమలాచార్యునకు బ్రహ్మోపదేశము కావించెను. ఈ బ్రహ్మోపదేశాంతరము తాతగారు కొంతకాలము జీవించియుండినట్లు మనుమని సంకీర్తనలను బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. 1496-99 ప్రాంతముల చిన తిరుమలయ్య యువనయనము జరిగినదనుకొన్నచో నాతని జన్మము 1488-90 ప్రాంతమగును. అప్పటికి చిన తిరుమలయ్య తండ్రి పెద తిరుమలయ్యకు 30 ఏండ్లనుకొన్నను అతని జన్మము 1458-60 ప్రాంతమగును. అట్లుగా అన్నమయ్యకు 30 ఏండ్ల వయస్సు దాటిన పిదప ద్వితీయ సంతానమగు పెద తిరుమలయ్య కలిగినాడన్నమాట.

అన్నమయ్య నిర్మాణ సంవత్సర మాస దినములు స్పష్టముగా నెరిగిన మనకు అతని జనన మాస నక్షత్రాదికమును గూర్చిన వివరములూ రాగిరేకులందు లేకుండుట కొంత గొఱతయే గొల్పుచున్నది. అయినను ఆ లోపము ఇతర సాధనముల మూలమున తీరుచునేయున్నది. చిన్నన్న వ్రాసిన అన్నమాచార్య చరిత్ర మూలమున “చక్కని గ్రహము లుచ్చమున మూడలర. అనువమ లగ్నంబునందు వైశాఖమున విశాఖను జగంబున నుల్లసిల్ల, జనియించె నన్నమాచార్యుండు—” అని యున్నది. వైశాఖమాసమున విశాఖా నక్షత్రమున అన్నమయ్యగారి జన్మ నక్షత్రోత్సవ కై కంకర్యము జరుపబడుచుండినట్లు తిరుపతి శాసనము లందున్నది. వీనిని పరిశీలించి క్రీ.శ. 1424 క్రోధి వైశాఖమాసమున విశాఖా నక్షత్రమున అన్నమయ్య జన్మించినాడనవచ్చును. నిర్మాణము క్రీ.శ. 1503 దుందుభినామ వత్సర ఫాల్గున బహుళ ద్వాదశినాడు. కావున నీతడు 79 ఏండ్లు జీవించినాడు. సాళ్య నరసింహరాయనియు, తత్పుత్రుడు ఇమ్మడి నరసింహరాయనియు కాలమున వర్తిల్లినవాడు.

ఆలయ సంకీర్తనాచార్యులై పరమపదనివాసుని భక్తి శ్రద్ధలతో నర్పించినయట్టి తాళ్ళపాకవారిలో కొందరి శాసనములు మాత్రమే నేడు మనకు లభ్యమగుచున్నవి. ఈ వంశ విఖ్యాతికి మూలపురుషుడగు అన్నమాచార్యుని కుమారుడు పెద తిరుమలాచార్యుని యొక్కయు, తద్వంశీకులు చిన తిరుమలాచార్య తిరువేంగళ నాథులయు శాసనములు దాదాపు పాతిక వరకు తిరుపతిలో నున్నవి. ఇక తాళ్ళపాకవారి ప్రస్తావన గల శాసనములు విజయనగర రాజుల కాలమునకు చెందినవి మఱికొన్ని యున్నవి. వీనిని బట్టి విజయనగర రాజుల కాలమున తాళ్ళపాక వారెట్టి ప్రాభవమున వర్తిల్లిరో, స్వామివారి కెన్ని విధముల కైంకర్య మొనర్చిరో తెలియవగును.

వీరు కొన్ని కొన్ని గ్రామములను, కొంత సొమ్మను శ్రీభండారమున కనేక సందర్భములలో సమర్పించి, తనూలమున వివిధ కైంకర్యముల కేర్పాటులు గావించిరి కొన్ని నూతన నిర్మాణములను గావించిరి. కొన్నిటిని పునరుద్ధరించిరి. కొన్ని నూతనోత్సవముల నారంభించిరి. సంకీర్తన పాక్ష్వాళితో స్వామి నర్పించి “సంకీర్తన భండారము” నొకదానిని నెలకొల్పిరి. ఆ వ్యవస్థ నిర్విఘ్నముగా సాగుటకై తగిన జాగ్రత్త వహించిరి. ఆత్మశుద్ధితో, భక్తిశ్రద్ధలతో వర్తిల్లి ఆచార్యపురుషులై శిష్యులను, అనుయాయులను గూర్చుకొని సుప్రసిద్ధులగు వారి సమకాలికులకెందరికో మార్గదర్శకులై మనిరి.

1.2. తాళ్ళపాకవారిలో అన్నమయ్య చిన్నమయ్య అని ఇరువురు ప్రసిద్ధులు వీరిలో చిన్నమయ్య అనువారే భజన పద్ధతికి మూలపురుషులు.

1.3. చిన్నమయ్యకు కడుపులో శూలబాధ యుండెడిది. అది యాతనికి తిరుమల మీద యాలయమున గరుడగంభమువద్ద పొర్లు దండము వెట్టుటతో తొలగిపోయినది. అతడు గొప్ప భక్తుడై సంకీర్తన రచన గావించెను.

శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి కుమారులును, తండ్రిగారి వలెనే భక్తిమయ జీవితమును గడుపుచు సంప్రదాయము ననువర్తించి పోషించుచున్నవారును, పుదుక్కోట నివాసియునగు శ్రీ సంజీవి భాగవతారుగారి మూలమున విశదములైన విశేషములివి.

1.4. అన్నమయ్యగారు తన కీర్తనలలో శృంగారము నతిశయించి వర్ణించిన కారణమున అమ్మవారికి అగ్రహము కల్గినది. ఆ కారణమున శృంగారపద కవియగు అన్నమయ్యను

అనుగ్రహించుచున్న స్వామివారియెడ నమ్మవారు పరాజ్ఞుభి యాయెను. అప్పుడు స్వామివారు అమ్మవారికి ఆ భక్తుని తనస్మయభావము నెరుక జేయుటకై ఒక ఉపాయము పన్నిరి. అన్నమయ్య తిరుమల నధిరోహించు తరి మార్గమధ్యమున పండ్రెడడుగుల నిడివిగల పులి యొకటి అడ్డువచ్చి నిలిచినది. ఈ పులి యెవరోకాదు శ్రీనివాసుడే. శ్రీనివాసుని భక్తుడగు అన్నమయ్య తనస్మయుడై యున్న కారణమున నాతనికా మూర్తిలో నొక క్రూరజంతువు కాక అనుగ్రహార్థము గైకొన్న దశావతార మూర్తులే దర్శనమైనవి. పరవశమున అన్నమయ్య.

“వీడె నెలకొన్నాడు శ్రీ వేంకటగిరిమీద

అడుగో కొలువై యున్నాడు.....” అను కీర్తనమును పాడిరి.

ఆ భక్తుని అతౌకిక భావనకు, తనస్మయ జీవమునకు నచ్చెరువందిన అమ్మవారు అటుకతీరి' చేరవచ్చి భక్తుని దీవించినది

1 5. వంశపారంపర్యముగా తామనుసరించుచున్న భజన సంప్రదాయమున డోలోత్సవమున, పవళింపు సేవ సందర్భమున పాడునట్టి పాటలలో నధిక భాగము తాళ్ళపాకవారివే.

‘శరణాగత వత్సల’

‘గద్దెమీద వేంచేసి’

‘ఎంత లేదు వై భవం బిప్పుడు నీకు

చింతదీర పవళించు శ్రీ వేంకటాద్రిరాయ’

‘దాచుకొన్నాడదిగో కాంతు డేకాంతముగ’

‘నా మొఠాలకింపవే వేంకటరమణా’ (రాగం—యదుకుల కాంబోజి)

‘వీడె నెలకొన్నాడు శ్రీ వేంకటగిరి మీద’
మొదలై నవి ప్రచారములోనున్న వీరి కీర్తనలలో కొన్ని.

‘దీని భావము నీకే తెలుసురా — ఓ వేంకటేశ’ అని నిగూఢార్థముగర కీర్తన మొకటి కలదని కొన్ని పంక్తులుదాహరించిరి. అది వారి ఏల పదమగునని అందలి గతిని బట్టి గుర్తించితిని.

- 1.6. మే నెల 28-29 తేదలలో పుదుక్కోటలో జరుగు కల్యాణోత్సవ సందర్భమున తాళ్ళపాకవారి పవళింపు పాటలు 30 సంపూర్ణముగ గానము చేయుట జరుగును.
- 1.7. శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారు సంప్రదాయము ననుసరించి పాడు నీ పాట లన్నింటిని మధురలోని ఆచార్య యస్, రామనాథన్ అను వారు స్వరసహితముగ లిఖించి యున్నారు. (వానిని సేకరించి ప్రకటించు యత్నము చేయదగును)
- 1.8. శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారు ఉద్ధవవారు. ములక నాటి తెలుగు బ్రాహ్మణులు. తల్లి వైపు వారు త్యాగరాజస్వామి వారి వంశము తోడి బాంధవ్యము గలవారు. వీరి మేనమామ వంశమువారు గొప్ప భాగవతులు శ్రీ వేంకటకృష్ణయ్య భాగవతారుగారు శ్రీ గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి మేనబావ (మేనత్తకుమారుడు, అక్కగారి భర్తయు) గొప్ప భజనపరులు. వీరి పూర్వులు దాదాపు 150 సంవత్సరములకు పూర్వము గుంటూరు సీమ నుండి మేలట్టూరు చేరినట్లు వారి వంశ కథనము.

2. గ్రంథస్త-చారిత్రక విషయము

- 2.1. శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులవారు తమ సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో తాళ్ళపాకము చిన్నయ్య గూర్చి యిట్లు వ్రాసిరి “ఇతడు తెలుగు బ్రాహ్మణుడు. వేంకటా చలపతి భక్తుడు, తిరుపతిలో నుండినవాడు. వెంకటరమణ విషయమై భాగవత సంప్రదాయముగా వాడుకలో గల ఉత్సవ పద్ధతి నేర్పరచిన పుణ్యపురుషుడు. దానితో తోడయము, మంగళము, శరణు, హెచ్చరిక, కీర్తనములు దూపదీపాలంకార నై వేద్యాద్యుపచారముల కీర్తనములు, పవళింపు దివ్యనామ సంకీర్తనములు, వసంతోత్సవ కీర్తనములు, స్వామిని మేలుకొలుపుటకై కీర్తనములు, ఇవి మొదలై నవి యణగి యున్నవి ఇవి గాక విడి కీర్తనములు గలవు. ఇతని భక్త్యతిశయము వలన మాటి మాటికి వెంకటరమణుడు ఇతనికి సాక్షాద్దర్శన మిచ్చి మాట్లాడినట్లు పెద్దలు జెప్పచున్నారు. భజన పద్ధతికి యితడే మూల పురుషుడు. రామామాత్యులకు ముందటి వాడని చెప్పచున్నారు॥”

2.2. ప్రథమాభ్యాస పుస్తకమున పుట 101లో శంకరాభరణము— అటతాళకీర్తన “శ్రీహరి పాద తీర్థమై చెడని ముందు” అను దానిని, సంగీత సామ్రాజ్య ప్రదర్శిని అనుబంధము B పుట 57లో కాంభోజిరాగం ఝంప తాళమున ‘నా మొరాలింపవే అయ్య వేంకటరమణ’ అను మరియొక కీర్తనమును తాళపాకం చిన్నయ్య రచనలుగా నుబ్బరామ దీక్షితులవారు వివరించిరి.

2.3. తాళపాకవారి కీర్తనము లందలి శృంగార మతిమనోజ్ఞ మని మురిసి సాశ్వతరసంహారాయడు “కవులు విద్వాంసులు గాయకుల్ భూమిధవులు సామంతులు, దను జుట్టి కొలువనగఱ గురు మీద నభినవంజై న శృంగార యుత పదశ్రేణి బాడించి” దనిసిరాడట.
(చూ. అన్నమా. చ. ద్విపద. 36)

2.4. అన్నమాచార్యుని శృంగార బావనకు అమ్మవారు నొచ్చుకొన్నట్లును పిదప నాతని భక్తి తాత్పర్యములు నచ్చి మెచ్చుకొన్నట్లును, సామ్రాజ్య కథనము కదా! ఇది యదార్థమే అనదగినట్లును, అమ్మవారి మాట ఎట్లున్నను సమకాలము వారలు కొందరు వీరి శృంగారము నీనడించినట్లు చారిత్రక గ్రంథస్థాధారములున్నవి.

గురురాజు చరిత్ర యందలి కథనమును మా సహాధ్యాయులు శ్రీ మహాశయ్యగారి తోడ్పాటుతో నిశ్చయింపితిని.

“లక్ష్యా భక్తుడు కంసాలి. ఆ వీరశైవుడు ఒక పర్యాయము శ్రీశైలమున కేగుచు గారలదిన్నెలో కమ్మరులతో వివాదమునకు దిగి, కాల్చిన యిసుమును మూటగట్టి భుజాన వేసుకొని మహిమను ప్రదర్శించెను. రాచవట్టిగలోని వణిక్ శ్రేష్ఠులతో చర్చకు దిగి తన శక్తి సరి గించెను. విల్లూరునందు గవిలింగమునకు నై వేద్యమొసగి శివభక్తులకు తన మహిమను చూపెను. శైవుడగు గంగాధరు డను రాజును వీరశైవునిగామార్చి, వాని శరీరము నుండి ప్రణవనాదమును వినిపింపజేసెను. పిదప నొక తావున తాళపాక అన్నమయ్యను, మఱి కొందరు వైష్ణవులను చూచుట తటస్థించెను. తన గురువగు యాగంటీశ్వరుడే అత్యధికుడనియు నితరదైవము లనిత్యులనియు లక్ష్యపూరితమున గీతములను చెప్పుచుండగా పన్నగారిధ్వజాచార్యుడగు తాళపాకన్నమయ్య శివుడే దైవతములందు కడు వృద్ధుడని పొగడు లక్ష్యపూరితములతో సన్నతమైన శృంగారరసము కానరాదని పలుకగా మాతాపితరుల విట శృంగారమును రచ్చకెక్కించునాతడు సత్పుత్రుడు కాడని వెల్లడించి, తిరుపతి తిమ్మప్పని చేతనే సత్యము పలికింతునని చెప్పి, ఆచ్యుతిని గుడి యందట్లు శివుడధికుడని పలికించి, అచట కూడిన వైష్ణవుల కచ్చెరువు గొలిపి వారి మన్నన లందుకొనెను”

శ్రీ సం. శి. భూసమార మత ఎం. ప. గారు గురురాజు చరిత్ర (1950) పీఠికలో “ఆక్షేపి శివవైష్ణవాచార్య కన్నమయ్యనిగె” అని అన్నమయ్యను కన్నమయ్యగా పేర్కొనుట సరికాదని గురురాజు చరిత్రను బట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ లక్ష్యాభక్తుడు శైవ సంకీర్తనములు చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది. ఏగంటి పదాః కర్తగా ప్రస్తుతుడితడే యగుచో వీరికి గల స్పర్థను సూచించు నీ వృత్తా తమును బట్టి తాళ్ళపాక వారు ఛాయా పహారుల నీసడించి చెప్పిన పదము వీరికే అన్వయించునేమో !

2.5. అన్నమయ్యయు, వయసున చిన్నవారైన పురందరదాసులును కలిసికొని పరస్పరము సంభావించుకొనిన చారిత్రక విషయమును చిన్నన్న అన్నమాచార్య చరిత్ర ద్వితీయ భాగమున పేర్కొనెను. భక్తిమత ప్రచారమునకును, కర్ణాటక సంగీత పద్ధతి రూపుదిద్దుకొనుటకున తదుపరి దాసదాసరి కూటములవారు గావించిన సమన్వయ కృషినిగూర్చి విజ్ఞులెరిగినదే

పురందరదాసుల రచనగా ప్రసిద్ధిపడసిన “కెరయనీరను కెరగెజల్లి” అను (మలహరి-త్రిపుట) ప్రారంభ గీతమును చదివి తాళ్ళపాకవారి “నీవే నేరపుకాని” అను కీర్తన చదువుడు.

దేశాక్షి : నీవే నేరపుగాని నిన్ను, బండించేము నేము
దైవమా నీ కంటె నీ దాసులే నేర్పరులు ॥
వట్టి భక్తి నీ మీద వళుకు వేసి నిన్ను
బట్టి తెచ్చి మదిలోన, బెట్టుకొంటిని
పుట్టెడు తులసి నీ పాదములపై బెట్టి
జట్టికొనిరి మోక్షము జాణలు నీ దాసులు ॥
నీవు నిర్మించినవి నీకె సమర్పణ సేసి
సోవలనీ కృపయెల్ల జూరగొంటిమి
భావించొక మ్రొక్కు మ్రొక్కి భారము నీపై వేసిరి
పావనపు నీ దాసులే పంతువు చతురులు ॥
చెరువుల నీళ్లుచెచ్చి చేరెడు నీపై జల్లి
వరము వడసితిమి వలసినట్టు
యిరవై శ్రీ వేంకటేశ యిటువంటి విద్యలనే
దరిచేరి మించిరి నీ దాసులే పో ఘనులు ॥

(అన్నమా. సం. 8-49)

మలహరి - త్రిపుట.

కెరయ (సరస్సు యొక్క). నీరను (నీటిని). కెరగె (సరస్సులోనే), జల్లి (చల్లి). వరవ పడెదవ రంతె (వరములందిన వారివలె), కాణిరొ (కానిపించండి), హరియు (శ్రీహ యొక్క), కరుణదోళ (కరుణవల్ల) అదభాగ్యవ (కల్గిన భాగ్యమును), హరి సమర్పణ (ఆ హరి సమర్పణ) మాడి (చేసి), బదుకిరొ (బ్రతుకండి), నోడి బదుకిరొ (చూచి బ్రతుకండి)

(పురందర దాసు రచన చూ. గానకళాబోధి:

సమన్వయ దృక్పథము భజన పద్ధతిలోని జీవముగా దోచుచున్నది. నేటికిని భజన గోష్ఠులలో పలుభాషలలోని కీర్తనలు పలువురి రచనలను కూర్చుకొని ఒక క్రమమున పాడుచుండుట పద్ధతిగా కానవచ్చుచున్నది. అనాటి సమన్వయ బీజమే నేటికిట్లంకురించి విస్తరిల్లినదని తలవ వచ్చును.

2.8. సంకీర్తన లక్షణమును ఆంధ్రీకరించిన వాడు చిన తిరుమలాచార్యుడు.

3. సంప్రదాయ ప్రదర్శనము

3.1. తిరుమల తిరువతులందు కల్యాణోత్సవములను, జయంతి ఉత్సవము (నరసింహజయంతి ఉట్ల పండుగలు ప్రఖ్యాతములు) లను ఆరంభించి యినుమడింపజేసిన వారు తాళ్ళపాకవారే.

3.2. దక్షిణభారతమున ఇటు తెలుగునాడు మొదలుకొని అటు తిరువనంత పురము కొనడాకను ప్రచారమున నున్న భజన కూటముల వారి గోష్ఠి కలాపములలో నృసింహ కృష్ణ జయంతులు ఆంజనేయోత్సవములు రాధా కళ్యాణాదులు పలువురు భక్తుల నాకర్షించి నవిగను, మన సంస్కృతిని సంగీత సాహిత్య నృత్య విశేషములను అవిష్కరించినవిగను తోచుచున్నవి. ఇచ్చట (ప్రౌదరాజాదులో) రాధాకళ్యాణ కథాగాన ప్రదర్శనమును శ్రీ ప. ఎల్. కృష్ణమూర్తిగారు నిర్వహింపగను, తిరువనంతపురమున ఆంజనేయోత్సవమును శ్రీ రామస్వామి అయ్యంగారు శ్రీ కళ్యాణకృష్ణన్ గారలు నిర్వహింపగను దర్శించి యానందించితిని (వీరందరును గోపాలకృష్ణ భాగవతారుగారి శిష్యులే). అందు వారు జయదేవుని అష్టపదులతో పాటు తాళ్ళపాకవారి కీర్తనములను కూడ నాలపించినారు. భజన గోష్ఠులలో నిట్టి కల్యాణ కథా ప్రదర్శనమునకును తాళ్ళపాక వారే ఆద్యులనియు స్ఫూర్తినిచ్చిన వారనియు నాకు తోచినది. తిరుమల తిరువతులందు తాళ్ళపాకవారే కల్యాణోత్సవము ఆరంభించి నిర్వహించిన వారనుట శాసనోక్తి, కల్యాణ కథా సంబంధము గల కీర్తనములను, మంజరులను వారెన్నో రచించిరి. అన్నమయ్యగారికి తిరుమల శ్రీనివాసుడు అల్లుని వరుస— నేటి భజన గోష్ఠులందలి సీతాకల్యాణ రాధాకల్యాణ శ్రీనివాస కల్యాణాది కథా ప్రదర్శనమునకును తాళ్ళపాక వారి కాలముననే బీజావాపము జరిగినట్లు తలచును.

4. సమన్వయము

4.1. తాళ్ళపాక పద కవిత్రయమున అన్నమయ్య ఆద్యుడు. సుప్రసిద్ధుడు. అటు పిదప పెద తిరుమలయ్యదే ఆస్థానము. అతడు రెండవవాడగుటయు. సంకీర్తన భండారము నెలకొల్పి రేకులను చెక్కించియు, తండ్రిగారి తరువాత బహుళ సంకీర్తన రచన గావించిన వాడితడే అగుటయు నందుకు హేతువులు. క్రీ. శ. 1525-45 సం॥ల నడుమ రేకులను జెక్కించునాటికిని వీరిరువురే ప్రసిద్ధులు అందుకే 'అ. చా' - 'తి. చా' సంకేతములు వారి

రేకులలో కానవచ్చినవి. చిన తిరుమలయ్య రచనలు క్రీ. శ. 1537 ప్రాంతములందు రేకుల కెక్కిన నాటికి ఈ తిరుమలాచార్యు లిరువురి రచనలను నేర్పరచి చూపుటకు “పె. తి. చా.,” “చి. తి. చా.” సంకేతము లేర్పడినవి చిన తిరుమలాచార్యునిది రచనా బాహుళ్యమును బట్టియు, కాలమును బట్టియు తృతీయ స్థానమగును. ఇది యొక దృష్టి.

4.2. మఱియొక దృష్టి-అన్నమయ్య తర్వాత అతని కుమారుడగు పెద తిరుమలయ్యయు. మనుమడగు చిన తిరుమలయ్యయు బహుకాలము జీడించి సంకీర్తన ప్రచారము, మత ప్రచారము గావించినవారే. పెద తిరుమలయ్య (క్రీ. శ. 1454-1554) నిండుగా నూరేళ్లు జీవించి నట్లున్నాడు. చిన తిరుమలయ్యయు (క్రీ.శ. 1488-1562) దాదాపు 75 ఏండ్లు జీవించెను. క్రీ. శ. 1558-54 ప్రాంతములందు పెద, చిన తిరుమలయ్య లిరువురును చిన కంజీవరమున కొన్ని కైంకర్యములు జరపినట్లు తెలియుచున్నది.

4.3 కనుక తాళ్ళపాకవారిలో నానాట తండ్రి-కుమారులిరువురు (ఏదృష్టిలోనైనను) ప్రసిద్ధి గాంచిన వారని తెలియనగును. ఒక దృష్టిలో అన్నమయ్య ‘పెద్దయ్య’ కుమారుడగు పెద తిరుమలయ్య ‘చిన్నయ’ కానోపును మఱియొక దృష్టిలో తిరుమలయ్య లిరువురిలో తండ్రి ‘పెద్దయ్య’ కాగా కుమారుడు ‘చిన్నయ్య’ కానోపు.

4.4 అందుకేనేమో సంప్రదాయమున అన్నమయ్య, చిన్నమయ్య అని వాడుక కలిగి యుండుట లభించిన రాగిరేకుల మీది మూర్తులందును ఇరువురే కానవచ్చుచున్నారు.

వీరిలో ‘చిన్నయ్య’ యే, ‘చిన్నమయ్య’ యే దీక్షితులవారు పేర్కొన్న ‘చిన్నయ్య’ కాదగును. అనగా తిరుమలాచార్యు లిరువురిలో ఒకరు కాదగునన్నమాట. ఇప్పటి నా తలపు చిన్న తిరుమలయ్యయే ‘చిన్నయ్య’ అని :

5. చిన్నన్న-చిన్నయ్యలొక రగుదురా ?

పెద తిరుమలాచార్యుని కుమారు లైదుగురిలో ద్విపదకవిగా ప్రసిద్ధిపడసిన చిన తిరువేంగళనాధుడు చిన్నన్న నామకుడొకడు కలడుగాని పదకర్తగా నుడహరింపబడిన ‘చిన్నయ్య’ అతడు కాడేమో అనిపించుచున్నది. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాసిరి “చిన్నన్న గాయకుడనుట కిక్కడ రాగిరేకులందుగాని గ్రంథములలోగాని యాధారములు గానరావు. చిన్నన్నకు అన్న, తండ్రి, తాత గొప్ప గాయకులుగాన యిటీవలివారు గ్రంథములనుబట్టి చిన్నన్ననే యెఱిగినవారు గాన వారి యోగ్యత నితనికి చేర్చి చెప్పియుండవచ్చును. కాక యితడును గాయకుడేమో” (చూ. ఆ చ. పీఠిక - పుట 95)

పోతే - శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణరత్నగారిట్లు వ్రాసిరి “చిన్నన్న సంకీర్తన రచన చేసినాడని నేను భావింపుటకు అతనివని గాయక సంప్రదాయమున నిలిచి నేటికి లభించు

రెండు కృతులారాధారములని వెచుక సూచించితిని. (తాళ్ళపాక పాటలు : సం. పీఠిక, పు 2) అవి సూర్యతాబ్దిలో సుబ్బరామ దీక్షితులు రచించిన సంగీత సంపదాయ ప్రదర్శనియందున్నతములైనవి శ్రీ హరిపాద తీర్థమే చెడనీ మందు 2 నా మొత్తాల్నిపవే అగ్ని వెంకట రమణా ఈ సందర్భమున తాళ్ళపాక వారి పదములు మరి రెండు నా దృష్టికందినవి. కర్త నిర్దేశములేదు చెన్నపురి వీణ రామసుజయ్య అను పండితుడు 1912వ సంవత్సరమున రచించిన మద్రాసులో ప్రకటించిన సంగీత సర్వార్థసార సంగ్రహమునందు ఇవి కలవు. ఆ పుస్తక విపుడు దుర్లభము గనుక ఆ పాటలు నశించి పోకుండుటకై యుద్ధరించుచున్నాను యథామూలముగ.

1. గౌళి పంతురాగం అటచావుతాళం తాళ్ళపాక వారి పదము, “ఏ రీతి బొంకేవురా నాసామి.....వేణంగిరాయా ! తారా పటికి సిగ్గులు నా సామి.....”

2. కేదారగౌళ రాగము, ఝంపె తాళము
 “భామ శృంగారించు బావమే యందము
 కాముని రతిపాట కాంత కీలాగు :
 పూవొకటి వికసించె పున్నమ చంద్రునివలె
 పూమీద మరిరెండు పూలు బూసె
 రెండు పూవుల నడుమ పూసె నొక పువ్వు
 పూవుకింద ముప్పదిరెండు పూ మొగ్గలెత్తె”

3. ‘ఎటువంటి రాజీక మే చెలియ నేడు
 కటకటా యెందైన కంటిరా మీరు.....

(ఈకృతులలో మొదటిది తాళ్ళపాక వారిది కాదేమో ! వేంకటేశ ముద్ర దానికి లేదు. వేణంగిని లయుని పేరున్నది. మరి తాళ్ళపాక వారి పాటలలో గౌళిపంతురాగము కానరాదు. తక్కినవి రెండు తాళ్ళపాక వారివి కావచ్చును)

6. సమాధానము

తాళ్ళపాకవారందరును గాయకులనుటకు గ్రంథస్థాధారములును శిలా కుడ్య చిత్రములును సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. కాని ద్విపదకవిగా ప్రసిద్ధుడగు ‘చిన్నన్న’ పదములు చెప్పెననుటకు తిరుపతిలో ఆ వారము బ లేవు. ఇక దీక్షితులవారు పేర్కొనిన ‘చిన్నయ్య’ విషయమందుమా— అది ‘చిన్నన్న’కు గ క చిన తిరుమలాచార్యునికే అన్వయించునని నేనివుడు తలంచుచున్నాను

6.1. చిన తిరుమలయ్యయే ‘చిన్నయ్య’ అనుటకు పోతువులు 1. 2. 4. 4., ఇలో పేర్కొన్నవే.

8.2. చిన తిరుమలయ్య మంగళగిరిలో సంకీర్తన 'అరుళప్పాడు'న కేర్పాటు చేసినాడు. గుంటూరు మండలములో నాతనికి సంబంధముండినది. ద్రవిడ దేశమునకు వలస వెళ్ళిన నేటి భాగవతులు పూర్వము గుంటూరు సీమకు చెందినవారే. (1.6.,)

కనుక గాయక సంప్రదాయమున చిన్నయ్య పేర నిలిచిన రెండు కీర్తనములును చిన తిరుమలయ్యవే కాదగునని నా తలంపు. అయితే నేడు లభించిన చిన తిరుమలాచార్యుని కీర్తనల (16వ సంపుటము)లో ఈ రెండు పాటలును కానరావు పోతే 'శ్రీహరి పాదతీర్థమే' అను కీర్తనము అన్నమయ్య రచనగా అ.చ. పీఠిక (పు. 34) యందుదాహృతము. పద కవిత్వయము వారి రచనలు పరస్పరము తారుమారుగా రేఖలందే కానవచ్చుట మన మెరిగిన విషయమే. కనుక ఆ రెండు కీర్తనలను 16 సంపుటము 'చి.తి' కీర్తనలందు కానరానంత మాత్రమున అవి అతనివి కావని తలవనవసరములేదు.

8.3. 'శ్రీహరి పాద తీర్థమే చెడనిమందు' అను కీర్తనను బోలినదే మాళవి రాగమున "సూరవద్దు తాగవద్దు నోరు చేదుగావద్దు చేరువ నొకచోట సంజీవి వున్నదిదివో" (16-1-54) చిన తిరుమలాచార్యుని కీర్తనము గలదు.

8.4. ఇక గాయక సంప్రదాయమున నిలిచినవియు శ్రీ శర్మగారుదహరించినవియునగు కీర్తనలు రెండు కర్త నిర్దేశములేకున్నను చిన తిరుమలయ్య రచనలే అనిపించును. పలన రామాయణ భారత భాగవత కథా విషయముల నుపమించి సంకీర్తనలు రచించుటయు, సమస్యా పదములను. పొడుపు కథలను పొడుచుటయు చిన తిరుమలాచార్యుని రచనలలో గానవచ్చు నంశములే (చూ. 16-1-1, 29, 43)

'క్రానీలేరా పొడుపుగతలు పొడవమని

ఆనవెట్టి నన్నేల ఆడ్డగించేవు

పూని నాకతలు నీకు బొందుగా దెలియకుంటే

పాని పట్టి నీవె నా బంట వయ్యేవా' (16-2-88)

చూ, మఱియు (16-2-11)

'భామ శృంగారిండు' కీర్తనము కూడ నిట్టిదే. శ్లోకములన్నిటిని తర్వాతి కాలమున రచించినారు,

'ఎటువంటి రాజీక మే' అను కీర్తనము నేను 1958లో కాపీ చేయించి తెచ్చుకొన్న తంజావూరు తాళపత్రప్రతిలో నానా విధ పదములు (వేంకటేశ్వర పదములు) అను గ్రంథమున తాళపాకవారి రచనగా కలిదు. కాని అది శ్రీరాగము ఇంపై తాళమున గలదు.

- 6.5. అన్నమయ్యగారి శృంగార కీర్తనమునందలి శృంగారమునను గూర్చిన చర్చ సమకాలమున జరిగినదనుటకు సాంప్రదాయిక చారిత్రకాధారములు సంపాదించుచున్నవి.

7, చర్చా సారము

- 7.1. తాళ్ళపాకం చిన్నయ్య-చిన తిరుమలాచార్యుడే.
- 7.2. అతడే ఉత్సవ పద్ధతికి జీవము పోసి భజన పద్ధతికి మూలపురుషుడై నాడు.
- 7.3. మంగళగిరిలో సంకీర్తన అరుళప్పాడునకు పూర్పాటుచేసి కీర్తనల ప్రచారమునకు పాటుపడిన వాడితడే.
- 7.4. ముగాపురమున కల్యాణ వేంకటేశ్వరాలయమున జీర్ణోద్ధారణము గావించియు తాతగారి (అన్నమయ్య) విగ్రహమునచట ప్రతిష్ఠించియు జయంతులీతనములను కల్యాణోత్సవము లను పర్యవేక్షించి వానికి ప్రచారము గల్పించియు స్వరసహితమైన సంకీర్తన శిలా ఫలకములను చెక్కించియు, సంకీర్తన లక్షణము సాంధ్రీకరించియు ఘనత వహించిన చిన తిరుమలాచార్యుడే గాయక సంప్రదాయమున చిరకీర్తి నార్జించుకొన్న 'తాళ్ళపాక చిన్నయ్య'.
- 7.5. తండ్రి తాతలు పోషించిన సమన్వయ మార్గమునే చిన తిరుమలాచార్యుడును పోషించెను. తాళ్ళపాక వారి దృక్పథము సమన్వయ సామరస్య మార్గముల ననుగమించినది.

*

*

*

బ్రదుకును పసిడి వీణగా పలికించిన విమల గాంధర్వము నాటి ఆ తాళ్ళపాక కవి శేఖరులది. దానిని భద్రపరచిన యోర్మి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారిది. శిలా కుడ్యము లందురు తామ్ర ఫలకమగుదును దాగి మూగవోయి యుండిన దాని యాకృతిని విస్పష్టముగా కనుల గట్టించి లయకు చెచ్చిన నేర్పి వేటూరి వారిది. ఎడద కరగించి శ్రుతికింపు గూర్చిన పేర్పి రాళ్ళపల్లి వారిది. అంతటను భాసించుచున్న కూర్మి ఆ శ్రీనివాసునిది. నేటి కీరితి శ్రీ వేంకటేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధమైన ప్రతిభా విశేషముతో నిట్లు స్వరపూజ కుద్యమించిన కీరితి మంచాళ వారిది. స్వీకరింతము గాక !

‘శ్రీనివాస్’

6/2 RT (New Vijayanagar Colony)
Hyderabad-500457

విధేయుడు

వేటూరి ఆనందమూర్తి
ఎం. ఎ. పి. హెచ్. డి.

రీఢర్, తెలుగుశాఖ, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము.
హైదరాబాద్.

వాగ్గేయకారులలో అన్నమాచార్యుని స్థానము

తెలుగులో పద్యకవిత్వమునకు నన్నయభట్టారకుడు అద్యుడుగా ప్రశస్తిపొందినట్లే పదకవితకును, దానిగానమునకును అద్యుడుగా ప్రవర్తిల్లిన అన్నమాచార్యులకు పదకవితా పితామహుడనే ప్రశస్తి లభించినది.

నన్నయభట్టారకునికి ముందు తెలుగులో పద్యకవిత లేదా అని గాని, అన్నమాచార్యులకు ముందు తెలుగులో పద కవిత లేదా అనిగాని అడిగితే ప్రత్యుత్తరము (కవిసామ్రాట్టు విశ్వనాథవారికై లిలో), ఉండినదియును లేదునుకూడ అని చెప్పవలెను. లేదంటే వారిద్దరు ఆరీతులను స్వకపోలమునుండి కల్పించి పుట్టించినారా అనీ, ఉన్నదంటే, ముందే ఉండినప్పుడు వీరి కాద్యులనే పొగడ్త ఏ విధముగా సమంజసమూ అనీ ప్రశ్నలు పుట్టుట సహజము. ఈ రెండు పద్ధతుల కవితలయందును ఈ యిద్దరి ఆచార్యత్వసిద్ధికి తోడ్పడిన చారిత్రక సామాజిక సాంస్కృతిక పరిస్థితులలో చాల సామ్యమున్నది. ఈ రెండు పద్ధతులకును నడుమ తమలో తమకు చాల ప్రసద్దమైన వైరభావమూ, పద్యకవులకును పద్యకవితాభిమానులకును పద కవితపై కొంత ఈసడింపురు కూడ సామాజిక పరిణామముతో సంభవించినవేను. ఈ పరిణామములో భాషాసాహిత్య పరిణామ పరిశీలకుల పౌర్వాపర్యవిచక్షణలో ఏ భాషలోనైనా పదకవితయే ముందు పుట్టుననియు, పద్యకవిత దానికి తరువాతి తోబుట్టువనియు సిద్ధాంతీకరించిన వాస్తవము.

పదకవిత రాగముతో కూడినపాట. ఇందులో మొదటి దశలో చాలభాషలలో రాగాన్నితమైన గద్యమే తొలిపాట. తల్లి బిడ్డని ముద్దాడేటప్పుడు.

నా బంగారు కొండేడీ

నా వరాల పేరేడీ

నా మొహిరీల దండేడీ

నా పచ్చపూసల కుచ్చేడీ

నా అప్పుడు గాచిన వెన్నేడీ — ఇత్యాదిగా ముద్దులొలికే

గద్యఖండాలలో తల్లి రాగంతో కూడిన పాట (పదం) పుట్టుతోంది. ఇందులో లయ పాము మెలికలలాగ సాగును. అస్పష్టంగా ఆత్మీయుల కోసం శోకించేవారు, వారిగుణగణాలను వర్ణిస్తూ రాగాలుతీస్తూ, పద్యగణాలకు దొరకని గద్యఖండాలలో వాపోవడం గ్రామాలలో విని ఉంటాము. ఆ వాపోతలలోకూడా పాట (పదం) పుట్టుతోంది. ఇట్టి పదాలలోకూడా లయ అస్పష్టము రాగం ఉత్కటంగా ఉంటుంది.

పదకవితలో తొలిదశ అంతర్లీనమయిన లయతోగాని, లయ లేకుండాగాని పాడుకొనే గద్యప్రబంధం. ఇక్కడ ప్రబంధం అనే పదము తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలోని వర్ణనలతోకూడిన పద్యకావ్యమని కాక, సంగీత శాస్త్రజ్ఞులు సంగీత చారిత్రకులు నిర్వచించు పాడుకొనుట కనువయిన సాహిత్యబంధముగా తెలిసికోవలెను. సంగీత ప్రబంధములను గూర్చి చెప్పిన లక్షణ గ్రంథములన్నీ దాదాపు సంస్కృతములోనే ఉండినవి. వాటి అన్నిటిలోను భరతుని నాట్య శాస్త్రము మొట్టమొదటిది. నాట్యశాస్త్రము ప్రధానముగా నాటకములను, (రూపకములను) రంగస్థలమును, నృత్యమును అభినయమును గురించి విపులముగా వివరించి ఒకటి రెండధ్యాయములు సంగీతమునుగూర్చి చెప్పినది. ప్రబంధాధ్యాయములో గద్యప్రబంధ ప్రశంస కలదు. చూర్ణము లేక గద్యము :—

“వృత్తబద్ధము కానిదియు అక్షరసంఖ్యా నియమముకాని, గురులఘు నివేళనియమము కాని లేనిదియు అర్థాపేక్షగల (రసములను అభివ్యక్తముచేసెడి) అక్షరములకూర్చుకలిగినదియును చూర్ణపద” మనబడును. అన్నమాచార్యులకు రెండువందలెండ్లకుముందు సింహాచలమున వెలసిన భక్తయోగి కృష్ణమాచార్యుడు ఈ చూర్ణపద లక్షణము ననుసరించే సింహాగిరి నరహరి వచనములను సింహాచలస్వామి కంకితముగా రచించినాడు. ఈయన పాల్కురికి సోమనాథునికి సమకాలికుడు.

పదకవితలో మలిదశ అయాత్మకమై రాగబంధముతో కూడిన గేయము. ఇదికూడ పద్యకవితకంటె ముందరిదశయే ! ఎందుకంటే పదకవితలోని భాషాబంధమునకు పాండిత్యమూ వ్యుత్పన్నతా ఆవశ్యకముకాదు. సామాన్య మానవుని సహజావేశమున పుట్టినది పదకవిత. సాహిత్య పరిణామములో ఛందః పరిపక్వము, అక్షరములలెక్క గణనకువచ్చిన దశలో పద్య కవిత బయలుదేరుతుంది. ద్విపదభారతమునకు తాము వ్రాసిన పీఠికలో శ్రీ పింగళి గురుపాదు లేమన్నారో చదవండి :

“ఏ వాఙ్మయములోనైనను ఈ పదకవిత్యమే పద్యకవిత్యము కంటె ముందుపుట్టి పెరుగును. కాని ఛందోవ్యాకరణాదినియమనిష్కర్షితయు, శైలీప్రాధీయు, ఇతివృత్తో దారతయు, విజ్ఞానాధాయకతయులోనగు నితర కవితా మహాంగముల సంతరించుకొని, నాగరకమై పద్యకవిత్యము ప్రాథసాహిత్యమను పేర విద్యల్లోకమున స్థిరప్రతిష్ఠ సంపాదించు కొనును. పదకవిత్యము ఎంత నినర్గమధురమయినను నిరాడంబరమయినను, ప్రాథవాఙ్మయమున స్థానమాసింపక, గాలిలోనేపుట్టి, గాలిలోనే సంచరించుచు పుట్టుకదార్ధ్యమువలన కొంతకాలము సజీవమైయుండును. ఇదియే మనలో శుద్ధదేశికవిత్వ మనిపించుకొన్నశాఖ. దీనికిని సారస్వత ప్రతిష్ఠ సంపాదించి స్థిరత్వము నెలకొల్పుటకై పలు విధముల పాటుపడిన సంస్కర్తలే ద్విపద కావ్యకర్తలు.

... .. ఈ వాఙ్మయమునకు మూలపురుషుడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. పద్యకావ్య పథము దిద్ది తీర్చుటలో నన్నయ యెట్టి ప్రథమాచార్యుడో ద్విపదకావ్యపథమును దిద్ది తీర్చుటలో సోమనాథు డట్టి యాచార్యుడు ”

భాషాసారస్వతములు - దేశీయను వ్యాసమున శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు “(సోమనాథాచి) శివకవులు.....అవలంబించిన పద్ధతులు, వ్రాసిన వ్రాతలు పూర్వము నుండియు వచ్చుచుండిన ప్రాచీనాంధ్ర కవితారీతులను సంప్రదాయములనే కొంతవరకైన సూచించుచున్న వనక తప్పదు, సోమనాథుని రచనలనుబట్టి..... పురాణ కవితా మార్గమునుగాక సర్వసామాన్యమగు జానుదెనుగున దేశీయమగు ద్విపద కవితారచన ననుసరించిన వాడగుట చేతను నాతనిచే పేర్కొనబడిన కవితారీతులు కావ్యభేదములు మున్నగునవి నన్నయ్య కవితా పద్ధతికంటె ప్రాచీనములును భిన్నములునగు పురాతనాంధ్రదేశ కవితారీతులే యని మనము తలవచ్చును.”

పాల్కురికి సోమన తన పండితారాధ్య చరిత్రమున పండితారాధ్యుడు — పంచగద్దెలు' బసవగీతలు, శంకరగీతభాస్వత్పదావళి, ఆనందగీతములు మున్నగు గీత రచనలతో శివుని స్తుతిఁచెనని వ్రాసెను పాల్కురికి సోముడే బసవేశ్వరునిమీద నాలుగైదు రకములు గద్యాలను రచించెను. ఇవి యిన్ని తాళగంధులు. అంటే కృష్ణమాచార్యుని గద్యాలవలె చూర్ణములు కావన్నమాట.

పండితారాధ్యుడు వెలనాటి చోడు డనురాజు పిలుపున ఒక బౌద్ధగురువుతో వివాదమునకై రాజసభకు పోవునప్పుడతనివెంట శిష్యులూ భక్తులూ

“పదములు తుమ్మెద పదములు ప్రభాత
పదములు, శంకరపదముల్, నివాళి
పదయులు, వెన్నెలపదములు, సంజ
వర్ణన, మరిగణవర్ణన పదములు
పాడుచు, నాడుచు” పోయిరట.

అంతేకాక, శ్రీకైలమున శివరాత్రికి మల్లికార్జున భక్తులు అరువత్తుమూపురు సాయన్నారుల (శివభక్తుల) చరితములను ‘ఏలలు’ వెట్టుచు పాడిరట. ఇంకను యక్షవిద్యాధరాదుల వేషములు ధరించి బహురూపముల నాడేవారు. అట్టి పాటలతో కూడిన ఆటలే యక్షగానములైనవి. “ఇందలి (యక్షగానములందలి) దేశీయచ్ఛందో రచనా భేదము లనేకము లిప్పటికిని పామర జనులు, ముసలమ్మలు పాడుకొను పాటలలో నిలిచియుండుటచే నివి ప్రాజ్ఞున్నపార్య యుగము నుండియు మనకు సంక్రమించిన దేశీయాంధ్ర కవితావైభవమే యని గ్రహింపవలసియున్నది. ఈ పదములు, పాటలు, గీతములు, మొదలగునవే ఆంధ్రభాషాసారస్వత మహావృక్షమునకు తల్లి వేళ్ళు!”

[కోరాడ]

అంతేకాక సోమనాథుడు కోలాటపు పాటలు, చాగుభళాలు, చప్పట్లుపెట్టి గునిసియాడు గొబ్బిపాటలు, 'జోసరచు' నప్పుడు పాడు జోలపాటలు ఇటువంటి పాటలను, వీధినాటకములు, బహురూపములు మున్నగు ఆటపాటలను వర్ణించడమే కాక సోమన తన కాలమునాటి ఆంధ్రదేశమున ప్రవర్తిల్లిన సంగీత శాస్త్రమునకు సంబంధించిన రాగములు శ్రుతులు, తాయములు, సాళగతాళగతులు, అళతులు మున్నగు దేశసంగీత రీతులను వివరించినాడు.

సోమనాథున కించుక పూర్వదైన నన్నిచోడుడు పేర్కొన్న దేశగేయాలలో అంకమాలికలు, గొడుగీతములు, దంపుడుపాటలు, ఊయలపాటలు, అళతులు ముఖ్యమైనవి.

దేశి కవితా మార్గదర్శకమైన సోమనాథ నన్నెచోడుల నాటి దేశీయ గేయసంపదను స్మరించిన వెనుక ఆదికవియై చాళుక్య చక్రవర్తి యానతి చొప్పన ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయ భారతామ్నాయమును మన కందించిన నన్నయ భట్టారకునకు ఈ దేశీయగేయ భాండారముపై ఎట్టి యాదరముండెనో తెలిసికొనుట అప్రస్తుతముకాదు. నన్నయకు ముందు చాళుక్యరాజుల శాసనములలో లభించిన సాక్ష్యమునుబట్టి 1వ శతాబ్ది శాసనమున ద్విపదయు, తరువోజయు, ఆరవశతాబ్ది శాసనమున ద్విరదగతిరగడ, 9వ శతాబ్దిమున సీసపద్యము, ఆ వెంటనే యుద్ధమల్లుని శాసనమున మధ్యాక్కర - ఇవియన్ని జాతీయములైన దేశి తెలుగు గేయచ్ఛందములే అని స్పష్టపడినది. నన్నయ భట్టారకుడు తనకాలమున రాజాస్థానము లందును పండిత పరిషత్తులందును గల సంస్కృత భాషాప్రాభవమును బట్టి తన భారతాంధ్రీ కరణమున గల సంస్కృత వృత్తములను శార్దూల మత్తేభ చంపకోత్పల మాలాదికములను తెలుగు పద్యములుగా అవతరింపజేసియు, సీసములను, తేటగీతి, అటవెలదులను, తరువోజలను అక్కరలను కందములను సందర్భానుసారముగా సంస్కృతచ్ఛందో రూపాలతోపాటు పడుగు షేకగా ప్రయోగించినాడు. ఈ తెలుగు దేశిచ్ఛందములన్నీ కూడా గేయములుగా పాడదగినవే అవిన్నీ, వాటికి నన్నయ భట్టారకుడు పద్యగౌరమునిచ్చి పండిత పరిషత్తులలో వాటికి స్థానము కల్పించి వాటి గేయత్వములోని సహజ లయను కొంతవరకు పరిమితము చేసినాడు. కర్ణాటకదేశమున నేటికిని సాగుచుండు గమక సంప్రదాయ కావ్యగానములు. మన దేశములోని పౌరాణిక సంప్రదాయకావ్య గానములు అనాటినుండి అనూచానముగా వస్తుండినవే కావడంచేత తెలుగు పద్యమునకు రాగయుక్తముగా పాడే సంప్రదాయం ఏర్పడింది. అయితే చాళుక్య రాజసభలో మంత్రి పురోహిత పండిత పౌరాణికలతోపాటు ప్రథమ పంక్తిలోగాక, వైదికగాయకులకు నర్తకులకు వంది మాగధులతో పాటును నటవిటాదులతోపాటును ఐదారుశ్రేణుల కవతలనే గౌరవస్థానము. పద్యకవితతో పోల్చినపుడు గేయకవిత గౌరవం కూడా అనాడు అంతమాత్రమే. ఈ విషయము సేనాక సభలో చెప్పినపుడు శ్రోతలలోనుండి ఆరుద్రగారు రాజరాజనరేంద్రుడు చెల్లవ్వ అనే గాయక నర్తకి మణిని గౌరవించి యిచ్చిన దానశాసన మున్నట్లు చెప్పినారు. అయినా ఆమెకు నన్నయాదులతో ముందరి ఏక పంక్తిలేదనీ, నన్నయాదులను దర్శించినప్పటి మడి వేషముతో కాక రాజామెను వేరు శృంగారవేషముతో కలిసికొనియుండుననీ చెప్పినాను.

కాకతీయుల పాలనా కాలంలోను, రెడ్డిరాజుల పాలనా కాలంలోను ద్వీపదకావ్యముల రూపమున దేశికవిత్తోద్యమముతోపాటు దేశీ సంగీత నృత్యరీతుల పునరుజ్జీవమునకు దోహదము జరిగినది. జాయవసేనాని గణపతిదేవుని కొలువులో గజనై న్యాద్యడుడయ్య నృత్యరత్నావళి, గీత రత్నావళి గ్రంథాలను సంస్కృతముతో వ్రాసినను వానిలో దేశీనృత్య సంగీతములకే విపులముగ లక్షణము చెప్పినాడు. ఆ తరువాత రెడ్డిరాజులలో కుమారగిరి, పెదకోమటి వేముడు, వెలమరాజులలో సర్వజ్ఞ సింగమనీడు ఆ దోహదమును తమలక్షణ గ్రంథములద్వారాను, భరత, శార్ఙ్గదేవుల వ్రాచిన లక్షణ గ్రంథాలకు వ్యాఖ్యానములద్వారాను ఇతోధికము చేసినారు.

క్రీ.శ॥ 5, 6 శతాబ్దాలవరకు రాజాదరము, ప్రజాదరమునుపొందిన శైవశైవ్యములు, కొన్ని నైతిక దౌర్బల్యములకు లోనయి అచార్యత్రయము (శంకరరామానుజమధ్వాచార్యులు) వల్ల భాచార్యులు మున్నగువారివల్ల శైవవైష్ణవ (ద్వైతాద్వైత) ప్రాచుర్యావరూపేణ వైదికోప నిషద్రూపమైన సనాతనధర్మము తిరిగి పాదుకొన నారంభించినది. వ్రాచిన దేవాలయముల పునరుద్ధరణము, నూతన దేవాలయ నిర్మాణములు కొనసాగినవి. రాజపోషణము, ప్రజల భక్తి శ్రద్ధలను చూరకొన్న ప్రసిద్ధక్షేత్రములలో శ్రీశైలము, దక్షారామము మున్నగు పంచారామ శైవక్షేత్రములు, తిరువతి, మంగళగిరి, అహోబిలము, సింహాచలము, శిఖరము మున్నగు వైష్ణవక్షేత్రములు శివ విష్ణు భక్తితత్వసిద్ధాంతముల ప్రచారమునకు పట్టుగొమ్మలయినవి.

ఈ యుగములో ధారతదేశమును ముంచెత్తిన భక్తిప్రవాహపు మొదటితళ్లు ద్రావిడ దేశమందలి ఆళ్వారులను వైష్ణవభక్తులయను, నాయనార్వారులను శివభక్తులయను భక్తిగీతములద్వారా ప్రసరించినది. మద్రాసులోని మైలాపురమునందు కపాలిశ్వరుని కోవెలలో ఏటేటా జరుగు ఆరవత్తుమూవరతిగుణాళ్లు పాల్కురికి సోమన బసవపురాణమున చెప్పిన అరువదిమూపురు శివ భక్తులను గూర్చినదే. నసూర్వాల్, పెరియాళ్వార్, తొందరడిప్పొడియాళ్వారు గోదాదేవి లేక ఆండాళ్ అను పన్నిద్దరాళ్వారుల వైష్ణవభక్తి ప్రవాహము రామానుజాచార్యుల చక్రాంకిత దిగ్విజయ యాత్రతోసహా మన ఆంధ్రదేశమునుకూడ ముంచెత్తినది. సింహగిరి నరహరి వచనములను పాడిన కృష్ణమాచార్యులు యతిరాజ రామానుజులకు ఇంచుమించు సమకాలికుడైన లేదా ఆప్రభావమునకు ఒకటి ఇహ్నురేడ్లలోపుర లోనయిన వాడిని సూచించు ఐతిహ్యము లుండినవి. ఆచార్యత్రయము తమ భక్తితత్వ ప్రచారమును ప్రధానముగా తమ సంస్కృత రచనల ద్వారాను, వైగా ద్రావిడప్రబంధముల (నాలాయిరగ) ద్వారాను సాగించిరి.

పశ్చిమ చాళుక్యరాజులలో సోమేశ్వరుడు మున్నగువారు రాజకుమారుల విద్యా పరిణతికొరకు వ్రాసిన సంస్కృతగ్రంథాలతో, పీఠలు, ధవళములు, చర్చులు (జాజరులు) చిందులు, ఏకతాళములు, శరభలీలలు మొదలగు దేశీరచనలను గూర్చి చెప్పినారు. అయితే వీర మాహేశ్వరులయిన బసవేశ్వరుడు, అక్కమహాదేవి, లోకసంగ్రహమునకు చెప్పినవీ, భక్తి పారవశ్యముతో భగవంతునియెడల సతివతిహావముతో చెప్పినవీ అయిన వచనములు శైవ ప్రచారముతోపాటు ఆంధ్రదేశభక్తకవులచుగూడ ప్రభావితము చేసినవి కన్నడ గేయకారులలో

శివగేయ తత్పరుడైన నిజగుణ శివయోగి, మధ్యయోగియైన శ్రీసాధరాయలు మన అన్నమాచార్యులకు కించిత్పూర్వులు.

రాధాకృష్ణ ప్రేమతత్త్వమును సంగీత నృత్యముల కవలంబనీయమైన సంపూర్ణ గేయకావ్యముగా రచించి, పూరిజగన్నాథ దేవాలయము, శ్రీకూర్మవిష్ణ్వలయములు కేంద్రములుగా ఉత్కల వంగ మిథిలదేశములనేకాక, దక్షిణమున ఆంధ్రమునుండి కేరళరాజ్యము వరకు ప్రభావితము చేసిన భక్తయోగి, నాయకానాయక భావవిభాసుభవముల అతిరమ్యచిత్రణకు అత్యంత ప్రామాణికుడుగా అలంకారికులచే మెప్పగొన్న సంస్కృతకవి జయదేవుడు నన్నయ భట్టారకునకు ఇంచుమించు సమకాలికుడు. భాగవతపురాణమందలి కృష్ణగోపీ ప్రణయతత్త్వ ప్రచారము రామానుజాచార్యులతోగాని, కొంచమటో ఇటోగాని, తొలుత ఆంధ్రదేశీయుడే అయిన వల్లభాచార్యునిద్వారా ఉత్తరభారత దేశమును ప్రభావితముచేసి, మధుర, బృందావన, ద్వారకలకు పుణ్యక్షేత్రములుగా ప్రాముఖ్యమిచ్చినది. ప్రజభాషలో (హిందీ) కృష్ణభక్తి యాలంబనముగా కొన్నివందల కీర్తనములు రచించి, తన గేయములను గానము చేయునపుడు బాలకృష్ణుని దివ్యసుందర విగ్రహముల నర్చించుచుండినట్లు వసిద్ధిని పొందిన మహాభక్తుడు సూర్దాసునకు దీక్షనిచ్చిన గురువు వల్లభాచార్యులే ! ఈయన ప్రాయశః అన్నమాచార్యులకు అధమము ఏబది ఏండ్లు అద్యతనుడే ! జన్మతః ఆంధ్రదేశీయుడైన వల్లభాచార్యుడు ఉత్తరాదిని అందును గుజరాతులో ఆచార్యపీఠము స్థాపించినాడు. ఈనాటికి ఈ పీఠమునకు చెందిన గురువులు తెలుగుదేశము నుండియే వధువుల నేరికొందురు. వారికి వివాహము వర్జితము కాదు. లీలాశుకుడుగాను బిల్వమంగళుడుగాను (ఆంధ్రదేశమున చింతామణి వేశ్యనుగూర్చిన నాటకములో) ప్రభ్యాతుడైన భక్తయోగి కూడ ఉత్కల మహారాష్ట్రములను ఆంధ్ర కర్నాటకములను దక్షిణమున కేరళవరకును ఈ భక్తుడు మా దేశీయుడే అనిపించునంతటి మహిమాన్వితుడైనవాడు, ఆయన శ్లోక మొకటి :

యం శైవాస్సముసాసతే శివ ఇతి బ్రహ్మేతి వేదాంఽనినో
 జౌద్ధాబుద్ధ ఇతి ప్రమాణపటవః కర్రేతి నై యాయికాః !
 అర్హన్నిత్యథ శైవశాసనరతాః కర్రేతి మీమాంసకాః
 సోఽయం నో విదధాతు వాంఛితఫలం శ్రీదేవకీసందనః ॥

క్రీస్తుశకాదిలోనో కించిత్పూర్వమో ప్రతిష్ఠాపన పొంది. దావిడ దేశపు తొల్కాప్పియం, సంగమకాలకవుల స్తుతులనుపొంది పొయిమైయాళ్వారుచేతను, వేయాళ్వారు చేతను హరిహరమూర్తిగను, కొందరితర భక్తులచేత ఇళంగుమరగన్ గాను కీర్తితుడై, విశిష్టా ద్వైతాచార్యుడైన రామానుజాచార్యులచేత శ్రీమహావిష్ణు ప్రతిమూర్తిగా ప్రకటితుడైన తిరుమల శ్రీనివాసు వేంకటేశ్వరుడుపై బిల్వమంగళసంస్తుతికి నాటినుండి నేటివరకును అక్షరాలా సాక్షిభూతుడు.

నారాయణసూరి అక్కమాంబలకు ఆ దేవుని వరప్రసాదమున జన్మించిన మన అన్నమయ్య కూడా తన పదునారవయేట తిరుమలను చేరుకొని స్వామికి సంకీర్తనల ద్వారా కైంకర్యముచేయ నారంభించిన తొలిదశలో చెప్పిన ఒక సంకీర్తనయందు ఇట్టి సంభావనమే కన్పించును.

అంతమాత్రమున నెవ్వరుదలిచిన నంతమాత్రమే నీవు
అంతరాంతరములెంచే చూడ పిండంతె నిప్పటియన్నట్లు :
కొలుతురు మిమువైష్ణవులు కూరిమితో విష్ణుండని
పలుకుదురు మిము వేదాంతులు పరబ్రహ్మమనుచు ||
తలతురు మిము శైవులు తగిన భక్తులను శివుడనుచు
అలరి పొగడుదురు కాపాలికులాది భైరవుడనుచు ||
సరినెన్నుదురు శాక్తేయులు శక్తిరూపు నీవనుచు
దరిసెనముల మిము నానా విధులను తలపులకొలదుల భరింతురు
శ్రీ వేంకటాచలి నీవై తే చేకొనిఉన్న దై వమని
ఈవలనే నీ శరణనియెద నిదియే పరతత్వముకు ||

అన్నమాచార్యులకు సంస్కృతాంధ్రములలో పండితుడైన తండ్రి నారాయణసూరి నుండి ఉభయభాషలలోను తగినంత వాల్లభ్యము లభించెనని ఆయన రచించిన తొలి సంకీర్తనములే చాటగలవు. సంస్కృతములోనను, ఆంధ్రములోనను కావ్యములు ధారాళముగా చెప్పగల శక్తి కూడ ఆ వరప్రసాదికి కలిగినట్లు ఆయన కర్తృత్వమున వెలువడిన శతకములు- ఇత్యాది గ్రంథములనుబట్టి స్పష్టము. ఆయన సంకీర్తన రచనములే తన జీవితక్రియాకలాపముగా స్వీకరించుటకు పనిచేసిన కారణములను ఉద్బోధకములను తెలియవలెనంటే అతడు పోడశవర్ష వర్ధమానుడగుచుండునాటి సాహిత్యసంగీత వ్యాసంగములెట్టివో పరిశీలించదగును.

ఆ నాటికి సంగమరాజులలో ఇమ్మడి దేవరాయల ఆస్థానము సంస్కృతాంధ్ర కర్నాటక ద్రావిడ కవిపండితులతోడను రాయబయకారులతోడను పాండిత్యస్పర్థలతోను ప్రఖ్యాతమైయుండెను. రెడ్డిరాజుల విద్యాధికారియైన శ్రీరాధకవిరాజు కవితాపాండిత్య ప్రదర్శనముచేసి, అరుణగిరినాథడిండిముడను దాక్షిణాత్యసంస్కృత పండితునోడించి, కవిసార్వ భౌమబిరుదమును, దీనారటంకాల కనకాభిషేకమును పొందినది అన్నమయ్య పదునారేండ్ల వయసుననుండగా! అంతకు ఒక దశాబ్దము ముందు జరిగిన గాథగా చెప్పకొనదగినది. రాయబకారుడును, శార్ఙ్గదేవుని సంగీతరత్నాకరమునకు కళానిధియను హ్యాఖ్యానము రచించిన చతురకల్లినాథపండితుడు ఇమ్మడి దేవరాయని ఆస్థానవిద్వాంసుడే రాజసభలలో సంగీతవిద్యా ప్రదర్శనములతో రసహీనములు, రాజస్తుతులు అర్థహీనములైన తేనకపాటకములతో (తరానా తిల్లానాలవలె) కూడిన ధ్రువపదగానములలో (నేటి రాగం తానం పల్లవి మాటవి)

స్వర్ణలు జరుగుచుండెడివి. లక్షణగ్రంథములు సంస్కృతములోనే రచించిరి. వాటి లక్ష్యములు సంస్కృతభాషలో ఉండినవే గౌరవబహుమానపాత్రములు. తత్సమకాలికుడైన రాచకొండ వెలమరాజు స్వరజ్ఞసింగమనీడు రసార్ణవసుధాకరమును అలంకారగ్రంథమును శార్ఙ్గదేవుని సంగీత రత్నాకరమునకు సుధానిధియను వ్యాఖ్యానమును రత్నపాంచాలికయను నాటకమును సంస్కృతముననే రచించెను. శ్రీనాథుడారాజు సన్మానమునుకూడ పొందినవాడు. చాటుపులలో ద్విపదకవితను ఒకచోట దూపించిన శ్రీనాథుడే రాజపోషణ కోల్పోయిన వెనుక పల్నాటి వీరచరిత ద్విపదలో వ్రాసి దేశికాయకులకు గురువైనాడు. రెడ్డిరాజులుగాని, వెలమరాజులుగాని, విజయనగరరాజులుగాని వసంతోత్సవములు జరుపుచుండినట్లు వారి కంకితములైన ప్రబంధములలో మనకు కనబడును. వాటిలో పేరణి, గొండ్లి, కోలాటము, గొబ్బి, చిందువంటి దేశిసృత్యగానములు ప్రదర్శితములయ్యేవి.

దైవక్షేత్రములలో బ్రహ్మాత్సవములు, వసంతోత్సవముల వంటివి, నిత్యోత్సవములు జరుగుట ఆనాడు నిత్యకృత్యముగానుండెను.

రాజాస్థానము లాధారముగా రాజనర్తకులు, దేవాలయములనంటిపెట్టుకొని దేవదాసీ నర్తకులు అక్కడా ఇక్కడా ఆయా ఉత్సవాలలో రాజులకు, పండితులకు ఆదరపాత్రములయిన సంస్కృత రచనలతో రాజాస్థానములందును, ఊరును పేరునులేని దేశికపుల గేయ రచనలను దేవోత్సవాలందును, జాతరలందును ప్రదర్శించేవారు. రాజాస్థానములందలి రచనలలో అందరకు అర్థముకాని సంస్కృతమో లేదా, ఏ ఇతివృత్తమును లేక రాజస్తుతి విరుదముతోకూడిన సలాము, పరాకుశబ్దములవంటి ఢేకి, ఝోలబడ, ప్రబంధములు ప్రదర్శించెడివారు. రాజనర్తకులను దేవదాసీలను వదలివేసి, తమ నటబృందము నిస్త్రీకమగా నుండవలెననియు, స్త్రీపాత్రములనుకూడ పురుషులే ధరింపవలెననియు నిర్దేశించి, యక్షగానముల ద్వారా శృంగార, భక్తిరసముల పోషించు ప్రదర్శనములద్వారా కృష్ణభక్తి ప్రచారము చేసిన వారిలో కూచిపూడివారి గురువైన సిద్ధేంద్రయోగియు, ఆయనకు గురువుకాని, శిష్యుడుగాని లేదా ఆయనతో అనన్యుడుగాని అయి ఉండునని నేను ఊహించిన కృష్ణ లీలాతరంగిణి సంస్కృత యక్షగానకర్త శ్రీ శివనారాయణతీర్థులూ, ఆయన దక్షిణమున తంజావూరుకు వలసపోయిన వెనుక ఆయన మార్గమునే అనుసరించి తెలుగు యక్షగానములు రచించి ప్రదర్శించుచు నేటికిని వారసులనుగవ్వు మేలిటూరి భాగవతులును అతి ముఖ్యులని చెప్పవలెను.

అమేయమూ అపూర్వమూ అయిన సర్వనశక్తి, కళాశిల్పదృష్టి, రసభావస్పందన కలిగిన మన అన్నమయ్య తల్లి ఉగ్గుపెట్టిననాడు బాలకునిగా తన్ను అలరించిన దేలిపాటలలోను తాళపాక, ఊరుటూరు, మండెముపల్లి మున్నగు గ్రామములలోని జాతరులలో పల్లెటూరి జనము ప్రదర్శించు బయలాటలలోను యక్షగానములలోను తాను విన్న దేశిగేయరీతులలోను ఎంతయో కొలిలేని తీపి తోచినది. అ తీపి అక్షరబద్ధము చేయుటకే తాను వరప్రసాదియై జన్మించినట్లు చిన్ననాడే తనకే తెలియని ఒక ఆవేశము పూనియుండును. ఆ విధముగా తాను తన చుట్టూ

వీనబడుచుండెడి రాగములలోతాళగతులలో ఆ దేశిగేయ రీతులలో పాటలను కూనిరాగములలో పాడుకొనమొదలిడినాడు. తల్లిదండ్రులును, అన్నవదినెలును తనకు బెత్తాయించిన ఇంటివనులు పొలమువనులు ఆ కూనిరాగములకు ప్రతిబంధకములుగా ఉండేవి ఎందుకని? అవి వట్టి కూనిరాగములు కావు తమ ఇలవేలుపై న వేంకటేశ్వరునిపై (త్యాగయ్యకు వలెనే) తల్లిపూజా మందిర సన్నివేశములలోనే తనలో ఆంకురారోపణ జరిగిన భక్తి బీజములు నానాటికి దోహదము చెందినవి. ఒకనాడు ఇంటివారి వశువులను వదలిపెట్టి తిరువతి కొండకు ఆయనను అశరీర శక్తివలె లాగుకొనిపోయినది. నెలయేరుగా ప్రారంభించిన సంకీర్తన రచన నడియై, మహా నడియై, వెల్లువయై విస్తృత జలపాతముగా వర్షిల్లినది ఆయనను సంకీర్తన పితామహునిగా చేసినది.

ఇట్టి సంకీర్తనములు కోవెల తోటలోను, రాజు కొలువులోను ఇదివరకు ఎవ్వరూ పాడలేదు. ఇవి దేశీయులైన ప్రజల మాతృభాషలోనివి. పరసలలోను, తిరునాళ్ళలోను, వినబడే పాటలలో కనబడే శిల్పలోపముగాని, భాషా దౌర్బల్యముగాని చౌకబారుతనముగాని వీనిలో లేదు. ఇవి పల్లినమునకును, పట్టణవాసులకునుకూడా, కోవెల తైర్థికులకూ, రాజసభాసదులకు కూడ పండితపామరుల కిరువురకును తమ సొంత కాణాచియనే భావమును కలిగించి మెప్పు పొందవలెనంటే వీటికొక లక్షణము తయారుచేయవలెను. పండితులొనని తలల నూపుటకును, తదితరులు ఆ విధమైన కళాసృష్టి ననుసరించుటకును లక్షణమును చేయవలెను. అది భరతుడు మొదలుకొని, మతంగుడు మున్నగు ఆయా యుగముల సంగీతలక్షణ కర్తలు పాట లేక పదము లేక గీతి ఏల అనుదానికి ఏ విధముగా లక్షణము చెప్పిరో అదే విధమున చెప్పవలెను. సంస్కృతముననైన, ప్రాకృతముననైన, శృంగారమునైన పదము రచింపవచ్చునని దానికి రాజాస్థానములలో సాహిత్య గౌరవమూ సంగీత సభామర్యాదా, ఆలంకారములలో, తిరునాళ్ళలో దైవపూర్వార్థతా సంకీర్తన ప్రశస్తీ అప్పుడుగాని లభింపదు - అనితోచి అన్నమాచార్యుడు సంస్కృతమున సంకీర్తన లక్షణము రచించెను. ఇప్పుడు మనకు ఈ గ్రంథము లభింపకపోయినను ఆయన ముసుముడు చినతిరుమలయ్య చేసిన అంధ్రీకరణముద్వారా ఆయన చెప్పినదంతయు మనకు దొరుకుచున్నది.

సాహిత్యపరులయిన ఛందో గ్రంథకర్తలు లక్షణము చెప్పిన రగడలు, ద్విపదలు, షట్పదులువంటి దేశి చూడోరీతులలోని మాత్రాగణముల లెక్కలతో కూర్చుతో అన్నమయ్య గేయముల ఛందో విశిష్టతను కొలవ యత్నించి లాభములేదు. తన నాటికి ప్రచారములో నుండిన (పామరజన వ్యవహారములలోని) గేయ రీతులను, సాహిత్యపరుల ఛందోరీతులను మించి పోయిపోగినది - ఆయన గేయ ఫణితుల సృష్టి. పంక్తియంతయు అక్షరములతో నిండిన రగడల కంటే - అన్నమయ్య గేయములలోని గానానుకూలతయు శబ్దగుచ్ఛముల నడుమ రాగానుకూల విశ్రాంతిలు తాళముతో ఉసితో అందుకొను అందములూ అనేకము!

సాట్యశాలలో దేశీవద్దతిని గానముచేసే 'మొగవరి' అను ఏకధాతు ప్రబంధమును గురించి అన్నమయ్య సంకీర్తన లక్షణమున చెప్పినాడు. పాటలో రెండు పంక్తులలో నాలుగో ఎనిమిదో పంక్తుల సాహిత్యముండి, ఆ ఒక్కొక్క పంక్తిని ఒకే రాగవరుసలో పాడే గేయం ఏక ధాతు ప్రబంధం. అటులే ద్వితీయాధాతు ప్రబంధం రెండు పంక్తుల సాహిత్యంలో ఒక పంక్తిలో రాగం ఆరోహిగా సాగితే రెండో పంక్తిలో అవరోహిగా పూర్తి అవుతుంది. త్రిధాతు ప్రబంధములోని పల్లవిలోని ఒక విన్యాసముతోసాగి అనుపల్లవికి తద్భిన్నముగాను, చరణము అను మరి రెండు పంక్తుల సాహిత్యమునకు రాగవరుస ఆ రెండు విన్యాసముల కలగలుపుగాసాగి పల్లవితో తిరిగి తిరిగి ముగింప వీలుగానుండును. ధాతువులు-రాగవిన్యాస విభాగములు మూడే అయినను మాత్రు నిర్మాణములో చరణములుగా సాగునవి రెండు పంక్తుల విభాగములుగా గాని, నాలుగు పంక్తుల విభాగములుగాగాని సాగుట సామాన్యము.

సంకీర్తన లక్షణములో అన్నమయ్య తెలుగు దేశిగేయముల వివిధ రీతులను గూర్చి చెప్పచు (చింతిరుమలయ్య అనువాదమున)

“మొగున్ వృత్తము జాతీయంతయు చతుష్పాదద్విపాదాకృతిన్
వరసంకీర్తనముల్ తదాకృతులనే వర్తించు మానంబుతో
దరువుల్, జక్కులరేకు, లేలలును, నిద్దంబై న గొబ్బిళ్ళు, భా
సుర వాక్యఃబులు, చందమామ పదముల్ శోభిల్లునందఁబులై”

అని వ్రాసినాడు.

అంటే ఉత్సాహ, సుగంధి. మత్తకోకిల, పంచచామరము, కవిరాజ విరాజితము, క్రౌంచపదమువంటి గేయశుద్ధిగల లయాత్మక సంస్కృత వృత్తములును, కందములవంటి జాతి చ్ఛందస్సులూ సంకీర్తనముల కుపయోగ్యములనియు, అవికాక దేశితెలుగు గేయరీతులలో దరువులు, జక్కులరేకులు, వీలలూ, గొబ్బిళ్ళూ. చందమామ పదములు మున్నగువానిని యక్ష గానములలో ప్రయోగింపదగుననియు చెప్పినాడు. వీటికి రెండేసి పాదములుండవలెనని తరువాతి పద్యము చెప్పును ;

దరువు వ్యాంబు, ఆర్ద్రచంద్రిక పదంబు
వీలపాటయు గొబ్బిళ్ళు నింపులై న
చందమామ పదంబులు జగతి పాద
యుగళముగ బహుజన సంప్రయుక్తిబరగు !

ఆ తరువాత ఈ గేయములలో ప్రయోగింపదగిన భాషను గురించి

పురుషోక్తి సంస్కృతంబును
తరుణీవాక్యమున ప్రాకృతము నీచవధూ
పరిభాష నితరభాషలు
పరగినక్రియ నుచితభాష పదముల చెల్లున్.

సంస్కృత నాటకాలలో పురుషులకు సంస్కృతము, స్త్రీలకు ప్రాకృతము నీచస్త్రీ పాత్రాదులకు అపభ్రంశము మొదలైన ఇతర ప్రాకృతములను వాడియుండునట్లు, యక్షగానముల లోని దరువులలోను శృంగారములలోను పురుషపాత్రలకు గ్రాంథికమును, స్త్రీపాత్రలకు మృదువైన గ్రామ్యభాషను, చెంచులు, ఎరుకులు, మొదలయిన అటవిక పాత్రలకు వారికి సహజమైన మిశ్రితములయిన యాసభాషను వాడవలెనని శాసించెను. ఆయన పదాలలో పురుషుడెప్పుడూ శ్రీవేంకటేశ్వరుడే కనుక ఆయనకు గ్రాంథికమే శృంగారమునైనా తిమ్మన్నయినా కృష్ణుడైనా ఆయనయే. ఆయనతో సంవాదముచేసే గోపికలకు, చెంచెతలకు మిశ్రితమండలికాలు అలమేలుమంగా, లక్ష్మీమున్నగు స్వీయా, సామాన్య, షరకీయా నాయకలకు వారి వారి పాత్రలకుచితమైన యాసతోకూడిన జాను తెనుగు !

ఏలవదము లక్షణమిట్లు నిర్వచించెను :—

“నాయకాహ్వనపూర్వమైనయముగలిగి
శ్లేచ్ఛపరిభాషదగి రాగమిశ్రితమైన
‘యేలపాట’ పదంబునా నిలజెలంగు
మహిత నాయకసంబుద్ధి మహితమగుచు”

ఇటీవల (మార్చి 78లో) శ్రీశ్రీనివాసులుశెట్టిగారి కూర్పుద్వారా ప్రకటితమయిన అన్నమయ్య సంకీర్తనల సంపుటిలోని ఒక పద :

మేడలెక్కి నిన్నుజూచి, కూడెననే యాసతోడ
వాడుదేరి ఉన్నరంటిరా (ఓ) వేంకటేశ
యాడనుంటివిందాకానురా !
పిక్కటిల్లు చన్నులపై, చొక్కపు నీ వుంగరము
గక్కననేనద్దకొందురా, (ఓ) వేంకటేశ
లక్కవలె ముద్రలంతురా !

నే వెరిగిన యాలపాటలందచ్చముగా నిదే చందము. నాయక సంబోధనమునకు ‘ఓ’ చేర్చినా పాటకు అందమే.

అన్నమయ్యకాని, ఆయన కుమారుడు పెదతిరుమలయ్యకాని, మనుమడు చిన
తిరుమలయ్యకాని శృంగార సంకీర్తనములు, అధ్యాత్మ సంకీర్తనములతోపాటు ఇతర గ్రంథములు
కూడా—పద్యకావ్యములను ద్విపదకావ్యములను రచించిరి. వీరి అధ్యాత్మపదములకు వైరాగ్య
పదములను వ్యవహారముండినను వీరు జీవితమునుండి 'వాయిదొలగిపోయ్యే' వైరాగ్యమునూ
సన్యాసమును స్వీకరింపలేదు. బోధింపనూలేదు. వీరి శృంగార సంకీర్తనములు కేవలహాజనిత
ములుగాగాని, అలంకారసూత్రలక్ష్యప్రాయములు మాత్రముగాగాని తీసికొనరాదు. అన్నమా
చార్యునే తీసుకొని పరిశీలించుము. ఆయనకు పదునారేండ్లు చాటిన వెంటనే భక్తిలోను సంకీర్తన
పరతలోను నితడే తోవపట్టిపోవునో అను భయముచేతనో దేవమో అక్కలమ్మ, తిరుమలమ్మ అను
ఇద్దరక్కచెల్లెండ్ర నొకేసారి పెండ్లిచేసి ఆయనను తోడ్తానే దక్షిణనాయకుని చేసి వైచినారు తన
తలిదండ్రులు, ఆయన సంకీర్తనపరత మొక్కచోలేదు. ఇతోధికదోహదమే జరిగినది. అధ్యాత్మ
సంకీర్తనములకంటే శృంగార సంకీర్తనములే యిసుమిక్కిలిగా ఆయన రచించుట కిది కారణము
కాదనడానికి వీలుకనిపించదు. నరపతిస్తుతి తాను చేయుటయందు పరాజ్ఞుడేకాని ఆయన తన
సంకీర్తనములయెడలకు, శ్రీ వేంకటేశ్వరభక్తి ప్రచారము నెడలను భక్తిగౌరవములతో తన్ను
గురువుగా కొలచిన సందర్భమన నరపతిస్తుతి తాను కైకొనుటయందు పరాజ్ఞుఁడు
కాలేదనుటకు మొదట టంగుటూరు పాఠకుడయిన సాశ్వ నరసింగరాయని గౌరవమునకు
పాత్రుడయి, ఆయన భక్తిగౌరవములు పొందుటయే తారుకాణ! ఆ తరువాత పెనుగొండ
పాలకుడయిన శ్రీ నరసింగరాయలన్నమాచార్యులకు రాజగురుపీఠమే ఇచ్చుటయు, తన్ను
నాయకునిగా చేసి కీర్తనల రచింపుమనగా నాయన తిరస్కరించుటయు, శృంగళిబద్ధుడగుటయు,
కారాగారమున అన్నమయ్యగారి సంకీర్తన మహిమచేతనే (సంకెలబెట్టినపేళ) ఆయన శృంగళి
విముక్తుడగుటయు ఈ గాఢ అంతయు ఆయన చరిత్రమున ప్రసిద్ధమయినదే కదా! సరే!
రాజుకొలు వాయనకు స్వాధీనము. తానున్నచోటను, తిరిగిన ఊత్రములందును దేవళముల
కొలుపులన్నియును ఆయన సంకీర్తనములకు పరవశములే కదా! ఆనాడు రాజనర్తకులకేమి,
దేవదాసినులకేమి కొడువలేదే! ఆయన శృంగారసంకీర్తనలకు, సంవాదగీతులకు, ఉత్సవ
సంప్రదాయకీర్తనలకు, నిత్యసంకీర్తన సేవలకు, ప్రభాతసేవనుంచి ఏకాంతసేవ వరకు వారి
పదములకు సాభివ్యముగా నర్తనముసేయని శిష్యురాండ్రెవరైనా మిగిలియుండురా అని
తోచును. తామరాకువై నీటిబిందువులై జీవితము నంటిపెట్టుకొని యుండుటలోని ఆయన
వైరాగ్యతత్వము కాని అధ్యాత్మతత్వము కాని ఇదియే! తలిదండ్రుల శృంగారమును
వర్జింతురాయని ఏ లక్ష్మీభక్తుడో విమర్శించిన విమర్శించు గాక! కాళిదాసమహాకవి నాటినుండి
ఏ కవిగాని, ఏ శిల్పిగాని, ఏ కళాజీవిగాని భారతీయుడైనగాని సనాతన శిల్పసంప్రదాయమిదే
కదా. దేవాలయ శిల్పముల మాట ఏమి! భారతీయ సనాతన శిల్ప కళాసాహిత్యప్రమాణిక
సంప్రదాయముల ననుసరించి అల్లెలదుశ్శీలముల నంటని హద్దు ఇదీ అని మా సిద్ధాంతము.
(This is what I call the limit of ancient Indian Permissiveness in art
and literature).

గార్లపాటి లక్ష్మన్నగారి యాగంటివారి ఏలినే యాగంటీశ్వరపదములు అన్నమయ్య పదములకు పూర్వపువని శ్రీపాదగోపాలకృష్ణ మూర్తిగారును, శ్రీయల్లంపల్లి శరభయ్యగారును అభిప్రాయపడినారు గాని, భాషాబంధమునుబట్టి అవి సమకాలికములో ఇటీవలివో కావలెనని మా ఆంధ్రవాగ్గేయకార చరిత్రమున మేము చెప్పిన దానినే సమర్థించి, శ్రీ వేటూరి ఆనంద మూర్తిగారు ఒక కన్నడ గ్రంథమున నీ యిరువురు సమకాలికులయినట్లును, శివవైష్ణవ పారమ్యమునుగూర్చి వివాదమునకు ఢీకొనినట్లును, అందు లక్షీభక్తుడే (స్వర్ణకారుడైన లక్ష్మయ్యగారే, శివపారమ్యమును స్థాపించినట్లును ఒక శైవగ్రంథమున వ్రాసియున్నట్లు తమ పరిశీలన గ్రంథము ద్వితీయ సంపుటిలో చెప్పినారు. ఈ విధముగ ఏకపక్షనిర్ణయ మెప్పుడును పక్షపాతరహితము కాదు. చివరికి ఆ పాటలను ఈ పాటలను పరిశీలించి చేసిన మా నిర్ణయమునే మా సోదరులు ఆనందులు సమర్థించినారు.

ఈ సంకీర్తనాచార్యుడు, పదకవితామార్గదర్శి, తమ తరువాతి సంగీతసాహిత్యపరులకు నాలుగుత్రోవలు ఓర్చినట్లు మేము మా వ్యాసములలో పలుసార్లు చెప్పినాము. ఈయన శృంగార కీర్తనభక్తి షేత్రయాది పదకర్తలకు మార్గమును చదునుచేసినాడు ఈయన అధ్యాత్మ సంకీర్తన ధోరణి అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలకు, భద్రాచల రామదాస సంకీర్తనలకు, దేశములోని అసంఖ్యాకములైన దేవాలయ మూలవిరాట్టులకు నిత్యకైంకర్యమునకు గాను సంకీర్తన రచయితలగు వాగ్గేయకారులకు దారితీసినది. ఈయన దారిచూపిన వెనుకనే. కందుకూరి రుద్రయ్య తరువాతి కవులు, తంజావూరి కవులు విధినాటకమాత్రముగా ప్రదర్శితమగుచుండిన యక్షగానములకు సాహిత్య గౌరవము కలుగునట్లు స్వీకరించి రచింపనారంభించిరి. నాలుగవదారి లక్షణగ్రంథరచనము స్వరమేశకళానిధికర్త రామామాత్యులూ. సంగీతసుధ రచించిన గోవింద దీక్షితులూ చతుర్థాంశీప్రకాశికా నిర్మాత వేంకటమణి వీరెవ్వరూ ఆ దారిని స్మరింపలేదు. ఆయన వేంకటేశ్వరుడే నాయకుడుగా స్వామికే అంకితముగా కూర్చిన రచనలలో ఎన్నివిధముల ఇతివృత్తములు? అలంకారశాస్త్రములో చెప్పిన నాయికానాయక భేదములన్నియు కలిపినా ఈయన చూపినన్ని నాయికానాయక భేదములను, అవస్థాభేదములను పూర్తిగా కప్పినట్లేనా?

శ్రీపాత్రములు పాడుకొనేవి, పురుష పాత్రములు పాడుకొనేవి, సంవాదగీతలు, శిశులీలాపదాలు (బాలకృష్ణలీలలు) స్వామివారి వేరు వేరు దైనందిన సేవకులకు బ్రహ్మాత్మనవ గరుడోత్సవాదులకు, ఉత్సవానంతరం, విచ్చేసినవేల్పులకు వీడ్కొలుపులు, ఎన్నో కాత్తిరిక కీర్తనలు. లౌకిక వ్యవహార చర్యలు, రాజకీయ సాంఘిక విమర్శలు నీతి నియమాలు, ఏలలు. జాజరలు. వెన్నెలపదాలు, లాలిపాటలు, శోభనాలు, మేలుకొలుపులు, దంపుళ్ళు, నలుగులు, కూగూగులు, చాంగుభళాలు, తందానలు, ఆల్లోనేరేళ్లు అత్యాదులుగా అన్నమయ్యనోట తెలుగుపాట విశ్వరూపము తాల్చినపుడు ఆయనను మహాకవి అనుటకు వితర్క మెందుకు?

బహమనీ రాజ్యపుసుల్తానులు విజయనగర రాజులతో కయ్యములు వియ్యములు కూడ చేసిన ఘట్టములు చరిత్రలో నడచుచుండిన రోజులవి. అంధోక యుద్ధమిమ్మడిదేవరాయలపై ఒక

సుల్తాను నడిపించిన కారణము కవ్వాలి పాడే భక్తగాయక బృందమును విజయనగర చక్రవర్తి సరిగా గౌరవించక పోవడమే. అంతకు ముందు గజనీ మోరీల దండయాత్రలో ఉత్తరభారత సంగీతములో కలిగిన మార్పులు దక్షిణభారతము నేమాత్రము కదవలేదని కొందరు సంగీత చరిత్ర కారులు ఊహించుకొనుటకద్దు. అల్లావుద్దీన్ ఖల్జీసేనాని మాలిక్ కాఫూర్, మహమ్మద్ బీన్ (పిచ్చి) తుగ్లక్, ఆ లోపమును తీర్చి, దేవగిరి మొదలయిన దక్కను రాజ్యములను, హోయిసలులను నాశము చేసినారు. విజయనగర సామ్రాజ్యోద్భవమే ఆ తళ్లునుండి తేరుకొనుట. ప్రతిష్ఠాపన యశస్సుపొందిన విద్యానాథుడు తన కాలమునాటి సంగీతమును జాతిమతవివక్ష లేకుండా పరిశీలించి అప్పటికి ప్రయోగ సంగీతపద్ధతులనుబట్టియే తన సంగీతసారమును లక్షణ గ్రంథమును రచించెను. పౌజ్ఞజ్ఞ యరు పారశీక రాగము విద్యారణ్యులనాటినుండియు దక్షిణభారతమున ప్రచారముపొంది నట్టిది; అన్నమయ్యగారు వాడిన నూరు నూటయేబది రాగములలోను చేరినది.

పదకవితాపితామహుడైన అన్నమాచార్యులకు కర్నాటక సంగీత పితామహుడైన పురందరదాసులు సమకాలికుడును వయసులో కొంచెము పిన్నయును. వారిరువుర సమావేశమును గూర్చి మనుమడు తిరుమలాచార్యుడు తాను వ్రాసిన (తాతగారి) అన్నమాచార్య చరిత్రమున వర్ణించెను. ఈ తిరుమలాచార్యుడును, పురందరదాసును తోడ్పడగా అచ్యుత దేవరాయలు నేటి కర్నాటక సంగీత ప్రాథమికపాఠ సరళికి అంకురారోపణ చేసినట్లు సంగీత పరిణామ వేత్తలు ఊహింపవచ్చునని సోదరుడు ఆనందమూర్తి వ్రాసినారు.

మన సాహిత్య విమర్శకులు సామాన్యముగా గేయకవిని కవియనుటకే సంకోచింతురు. మహాకవియను తెక్కుడిది. రవీంద్రనాథతాకూరు మౌలికముగా వంగభాషలో గేయకవియే. గాయకుడు కూడను. ఆయన రచనలు కొన్ని మాత్రము ఎంచి అంగీకరించి పంపగా వాటినిబట్టి ఆయనకు నోబెల్ బహుమతియిచ్చి విశ్వకవి పదమిచ్చినారు, ఆయన నేమాత్రము తగ్గించుటకు కాదుగాని, ఆయనకంటె ఎక్కుడుగా తెలుగుదేశపు జీవితమును, తెలుగు జీవితపు ఆట పాటలను సుఖదుఃఖాదీకములను తెలుగు పడుచుల ఆశలను స్వప్నములను. వలపు ఒద్దికలను తెలుగు ప్రేమికుని శృంగార వీరత్వమును కూలంకషముగా ప్రదర్శించిన వాగ్గేయకారుడైన మహాకవి మహాగేయకవి అన్నమాచార్యుడు. అన్నమాచార్యుడు నారుపోయని తెలుగు గేయక్షేత్రమున షేత్రయ్య పదోద్ధానముగాని, త్యాగరాజ కీర్తనాబృందావనముగాని ప్రభవించెడివికావు అంటే ఎంతమాత్రము అతిశయోక్తి కాదు.

మా సోదరుడు విఖ్యాత సంగీత విద్వాంసుడు కళాప్రవీణ మంచాళ జగన్నాథరావు గత ఇరవై ఐదు సంవత్సరాలుగా ఆకాశవాణి ప్రసారాలలో భక్తిరంజని, సంగీత రూపకాలు,

xxxi

సంచికాకార్యక్రమాలు మొదలుకొని అనేక రకాలుగా అన్నమాచార్యులవారి ఆధ్యాత్మిక, శృంగార సంకీర్తనలకు వరుస కట్టి ప్రచారంలోనికి తెచ్చిన కీర్తనలతోపాటు అప్పుడప్పుడు వెలువడుతున్న క్రొత్త సంపుటాలనుండి కొన్ని క్రొత్త కీర్తనలను ఏరి స్వరపరచి లి వన్నీ యీ సంపుటిలో చేర్చి సర్వాంగ సుందరంగా అచ్చొత్తించగలగడం చేత అతడు అశేష సంగీతాభిమానుల, సంగీత విద్వాంసుల అమేయమైన కృతజ్ఞతకు పాత్రుడు కాగలుగుతున్నాడు అతనిని హృదయపూర్వకంగా ఆశీర్వదిస్తున్నాను.

బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు,

9, J. O. QUARTERS
TIRUPATI

Special Officer,
SRI VENKATESWARA KALAPEETHAM
TIRUMALA TIRUPATHI DEVASTHANAM
TIRUPATHI

ప్రస్తావన

శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ప్రియభక్తులైన తాళ్ళపాక వారిని గురించి సుమారు 30 ఏండ్ల క్రిందట తొలిసారిగా విని, వారి రచనలలో గల విశేషములను తెలుసుకొన ప్రయత్నించితిని. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల వారు, తాళ్ళపాక వారి రచనలను రాగిరేకుల నుండి ఉద్ధరించి గ్రంథములుగా వెలువరించుటకు పూనుకొని రనియు, ఒకటి రెండు భాగములు అచ్చైనవనియు తెలిసినది. అప్పటి నుండి దేవస్థానములవారు ప్రకటించుచున్న గ్రంథముల యందలి గీతములు అనువగు రీతిని స్వరపరచి ఆయా సందర్భములలో ఆశాశవాణి నుండి బ్రసారము చేయుచు అన్నమయ్యవారి ప్రతిభావైభవముల నర్థము చేసుకొనుటకు ప్రయత్నములు చేయుచునే యుంటిని.

తొలిసారిగా అన్నమయ్య వారిని గురించి బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, శ్రీ విస్వా అప్పారావు పంతులుగారు చెప్పకొనుచున్న విశేషములను విన్న తరువాత నాలో ఒక విచిత్రమైన భావము కలిగినది నేను మహానుభావులైన షేత్రజ్ఞుల వారి పదములు సుమారు 150 వరకు అధ్యయనము చేసి యుండుటచే అన్నమయ్యవారికి కొంచెము తరువాతి వారగు షేత్రజ్ఞులవై అన్నమయ్య సంగీత ప్రభావము తప్పక ప్రసరించి యుండునేమో నను భావము నాకు కలిగినది.

లోకపు వ్యవహారమును గమనించినచో విదితమగుచున్న ఒక విషయము యీ భావనకు పునాది యైనది. సంగీతము శ్రవ్య విద్య. ఇప్పటికిని పాతకాలపువారు సంగీతమును చెప్పకొంటిమనియె యనుచుండురు. గురుముఖత వేదములను వల్లెవేయు విధముగనే సంగీతమును కూడ గురుశిష్య పరంపరలోనే అధ్యయనము చేయుట పరిపాటి. మహానుభావులైన వాగ్గేయ కారులు అప్పుడప్పుడు ఉద్భవించుచుండుటయు, కొత్త కొత్త రచనలు రూపొందించుటయు, వాటిని వాః శిష్యులకు చెప్పచుండుటయు సంప్రదాయముగా మనకు తెలియుచునే యున్నది.

అట్లే షేత్రజ్ఞులకు ముందు దేశము నందెంతో ప్రచారములోనున్న తాళ్ళపాక వారి రచనలు షేత్రజ్ఞులును అభ్యసించి యుండువచ్చుననియు, వారి సంగీత సాహిత్యముల ప్రభావము వీరిపైనను ప్రసరించి యుండననియు, భావించుటతో, ఆ షేషణము కనబడుటలేదు. రాగ స్వరూపములు రచనల యందు సుస్పష్టముగా నుండును. వాటిని విని గమక పరికాదులను, స్వర సందర్భములను తెలుసుకొని తగువాటి వారు ఆ రాగములయందు రచనలు చెప్పట జరుగ వలెను గదా! దీనికి ఉదాహరణలు లో కొల్లలు. తెలుసుకొన కుతూహలము గలిగిన వారి కవి యన్నియు తెలియుచునే యున్నవి.

సుమారు 300 పండ్లకు ముందు విద్యార్థులు సంగీతమును శాస్త్రముగా రూపొందించి, లక్షణములను స్థిరపరచి, రాగముల వ్యవస్థను తీర్చిదిద్దుటకు కొంత గట్టి ప్రయత్నమును చేసి యున్నారు. దాని ఫలితమే 72 మేళకర్తల వ్యవస్థ ఒక స్థాయి యందు గల 12 స్థూల స్వరములను పూర్వార్థాంగ ఉత్తరాంగములుగా విడదీసి వీనికి శుద్ధ వికృతి నామములను ఏర్పరచి, మేళకర్తలను సృష్టించినారు. ఇందు ఒక పవిత్రమైన, పోకడ చారిత్రా పోవలసివచ్చినది, అను రిషయమును గమనించవలసియున్నది అనాటికి శృతుల వ్యవస్థ కొంత ప్రచారములో నుండి, స్థూల స్వరూపములలోనికి ఒదగని గాంధార, దైవతములు; రిషభ, నిషాదములు వాడుక యందుండుట వలన, చతుశృతి రిషభమునకు శుద్ధ గాంధార స్థానము: సాధారణ గాంధారమునకు పశ్చిమ రిషభస్థానము, అట్లే చతుశృతి దైవతమునకు శుద్ధ నిషాద స్థానము, కైశికి నిషాదమునకు పశ్చిమ దైవతస్థానము కల్పించి, 12 స్వరములను పదునాఱు నామములు ఏర్పరచి, మేళకర్తలను రూపొందించి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది.

లెక్కలను కట్టి చూచుకొనుటకిది యెంతో సులభముగా కనబడుచున్న పద్ధతియే యైనను, సూక్ష్మగ్రాహ్యములగు కొన్ని స్వరముల రూపములు మాసిపోయి అట్టి స్వరములు గల రాగములు అంతరించక తప్పలేదు. పన్నెండు స్వరముల యందు నిబంధించబడిన శృతి ప్రమాణములు గల కొన్ని స్వరములు వాటి రూపములను నిలుపుకొనజాలక మేళకర్త పద్ధతిలో పాడునపుడు వినుటకు ఇంపుసొంపులు లేక, అట్టి స్వరములు గల రాగములు లుప్తము లైనవి. ప్రచార బాహుళ్యమున నిలిచిన కొన్ని రాగములు యింకను మనకు వినబడుచునే యున్నవి. ఉహరి, అసావేరి, తోడి, వరాళి, పైంధవి, హుసేని మొదలగు రాగములిట్టివే! వీనిని గ్రంథముల యందు పొందుపరచిన విజ్ఞులు “ఈ రాగములను గురుముఖతః అభ్యసించి తెలుసుకొనవలెనే గాని, వ్రాసిన దానిని చూచి పాడుకొన గూడదు.” అని వ్రాయుచునే యున్నారు. ఇంకను 72 మేళకర్తల పరిధిలోనికి రాని రాగములను భాషాంగములని ఒక తరగతి నేర్పరచి శాస్త్రజ్ఞులు వీటికొక స్థానము కల్పించక తప్పలేదు. ఇట్టివే బైరవి, ముఖారి, అనంద బైరవి, ద్వీరూపతి, మంగళకైశికి, దేవగాంధారి, కాంభోజి, బిలహరి, నీలాంబరి, అతాణా మొదలైనవి. వీనిని కూడ గురుముఖతః తెలుసుకొనక తప్పటలేదు.

మరికొన్ని రాగములు అతి చిన్న సంచార భేదములు గలిగి యుండుట వలన వాని యందు బలమైనవి నిలిచి సూక్ష్మముగా గ్రహించి పాడుకొనవలసిన రాగములు కాలగర్భమున గలిసిపోవుచున్నవి. ఇట్టివే నీలాంబరి, సామంతం. నీలాంబరి యందు కైశికి నిషాదము భాషాంగ స్వరముగా వచ్చును, సామంతము నందదియే పశ్చిమ దైవతముగా వచ్చును గనుక సామంతము మరగునపడి నీలాంబరి మనకు మిగిలినది. అట్లే దేశాక్షి బిలహరి రాగములు కూడ. దేశాక్షి యందు కాకలి నిషాదము మాత్రమే అవరోహణమున నున్నది. బిలహరి యందు దానికి తోడు ‘ద ని ద పా’ అన్న కైశికి నిషాదప్రయోగము భాషాంగ రూపమును కనబరచు చున్నది గనుక బిలహరి నిలిచియున్నది, దేశాక్షి లుప్తమైపోయినది. మంగళకైశికి వంటి

మధురాతి మధురములైన రాగములెన్నియో! వాటిని 15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళకు సంధానించుట వలన స్వస్వరూపములను నిలుపుకొనలేక ఏష్యమగుచున్నవి. నిజమునకు తోడి మనము పాడుచున్నాము, వినుచున్నాము. బలమైన సాంప్రదాయపు పినికి యుండుట వలననే ఈ రాగమును మనము నిలుపుకొన గలిగితిమి. ఆచార్యులిచ్చిన స్వరస్థానములలో తోడి పాడినచో ఎట్లుండును? పాపము, ఇట్లే అనేక రాగముల స్వరూపములు దిప్తిబొమ్మలవలె ఆరోహణావరోహణ మాత్రములుగానే నిలిచిపోయినవి. దీనికి ఇంకొక బలవత్తరమగు కారణము గూడ కలదేమో! ఈ రాగముల యందు స్వరములు, స్వరసందర్భములు తెలుసుకొనదగు రచనాస్వరూపములు గూడ లుప్తములై పోయినవి. అది కూడ వీటి అంతర్ధానమునకు కారణము కావచ్చును.

క్షేత్రజ్ఞుల కాలము నాటికి ఎంతో చక్కటి స్వరూపములను దిద్దుకొన్న రాగములు బైరవి, శంకరాభరణము, శ్రీ, మధ్యమావతి, ఆవంధబైరవి, వరాళి అతాణా, నీలాంబరి, విలహరి, సైందవి, తోడి, ఆహరి, సారాష్ట్ర, దేవగాంధారి, శహాన, వసంతబైరవి, హిందోళ, కాపి, అసావేరి, సావేరి, మోహన, కల్యాణి, పున్నాగవరాళి ఘంట, ధన్యాసి, కాంభోజి, నాదనామక్రియ, సురటి, కేదారగౌళ, కన్నడ, కానడ, కురంజి, నవరోజు, వత్సువరాళి, సారంగ, జెగడ, యదుకుల కాంభోజి, ద్వీర్ఘావతి, జౌళి, ముఖారి ముగళకైశిక, ఫరజు, వంటివి నేటికిని అదే విధముగా పాడబడుచున్నవి. వాటి వాటి స్వరూపములను పోగొట్టుకొనకుండ దినదినము నూతన రచనాలంకారములను సంతరించుకొనుచు నిలిచియున్నవి. క్షేత్రజ్ఞులు పాడిన సింధూర తిలక, ఖండె, గౌరిపంతు, సామంతం, మారువ మొదలైన కొన్ని రాగములు అచ్చటచ్చట ఉండియు లేనట్లున్నవి. ఇవిగాక మహానుభావులైన త్యాగరాజస్వామివారు పాడి, సృష్టించిన అనేక రాగములు నేడు మనకు వాడుకతోనున్నవి. వీరందరికి పూర్వులైన అన్నమయ్యవారు వాడిన రాగములలో కొన్ని నేటికిని, సుబ్బరామ దీక్షితులవారు లక్షణములను పొందుపరచి, వారి సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శనియందు భద్రపరచుటచే, వీని స్వరూపము లిట్లుండునని మనము తెలుసుకొనుటకు కొంత అవకాశము లభించుచున్నది. త్యాగరాజస్వామి, దీక్షితులవారు ఇట్టి వాటిలో కొన్ని రాగములయందు రచనలు వెలయించి అవి వాడుకనుండి తొలగకుండ కాపాడినారు. నిజమునకు శుద్ధవసంతము, పూర్వగౌళ మొదలగు శంకరాభరణ జన్యరాగములలో యిప్పటి లక్షణకారులు చెప్పిన విధమును పరిశీలించినచో అతి చిన్నిదాటు స్వరసంచార భేదములుతప్ప, ఇవన్నియు శంకరాభరణమువలెనే స్ఫురించుచున్నవి. ఇట్లే మాళవగౌళ జన్యములగు గుండక్రియ, సాళంగనాట, మొదలగువవి ప్రత్యేకములగు స్వరూపములు అంతగా విడమరచుకొనుటకు వలనుగాని స్థితియందున్నవి.

అన్నమయ్యవారు వాడిన తెలుగు కాంభోజి, కొండమలహరి, ద్రావిడబైరవి. దేశాళం, ఆజాలి, అమరసింధు, ముఖారిపంతు, రాయగౌళ, నారణి, శుద్ధరామక్రియ, సారాష్ట్ర గుజ్జరివంటి రాగముల స్వరూపములు, ఆరోహణావరోహణ మాత్రములుగానైనను గానవచ్చుట

లేదు. మోహన, కళ్యాణి, ఆనందబైరవి, హరికాంభోజి. ఖరహరప్రియ వంటి రాగములు అన్నమయ్య కాలమునందు వాడుకలోలేవా? ఉండియుండినచో వాటికి యుంకేవైన పేర్లుండెడివేమో? ఇది యొక సమస్యగ నిలచియున్నది. కన్నడగౌళ, గౌళ, రీతిగౌళ, నాట, ఆరభి, లలిత, వసంత, ఫలమంజరి (పళమంజరం) హిందోళ వసంతం మొదలగు కొన్ని రాగములు ఇప్పటికినీ మనకు వాడుకయందు కనబడుచున్నవి. కాని యీ రాగములలో ప్రసిద్ధులగు వాగ్గేయకారుల రచనలు ఒకటి రెండు మాత్రమే అచ్చటచ్చట వినబడుచున్నవి. ఈ స్వరూపములు ఆనాడును ఇట్లే యున్నవా? ఇది నిర్ధారించుట సులభసాధ్యము కాదు.

ఈనాడు మనము వినుచున్న హిందోళ కొందరు చతుశ్రుతి ధైవతముతో చెప్పియున్నారు. మరికొందరు శుద్ధదైవముతో చెప్పియున్నారు. సుబ్బరామ దీక్షితులవారు సంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందు, పొందుపరచిన లక్షణములను ప్రచారములోనున్న కొన్ని రాగములు వాడుకలో మార్పులను సంతరించుకొనుచున్నవి. ఇవి యెప్పుడు, ఎట్లు, యెవరివలన జరిగినవో చెప్పటకు ఆధారములు కానరావు. రీతిగౌళ నేడు 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. దీక్షితులవారి సంప్రదాయమున ఇది 20వ మేళమగు నారీ రీతిగౌళ. ఇట్లే ఖరహరప్రియ, హరి కాంభోజి అను రాగముల ప్రసక్తి వారి సంప్రదాయమున లేనేలేదు. వీటికి పూర్వస్వరూపముల నెవ్వరును, ఎచ్చటను చెప్పుకుండుటయు, త్యాగరాజస్వామివారే యీ రాగములలో అనేకము లగు రచనలు చెప్పి, వీని జన్యములుగా ఎన్నో రాగములను పాడి యుండుటచే ఈ రెండు మేళకర్తలను వారే సృష్టించినారనియు, తరువాత తరములవారు భావించవలసి వచ్చుచున్నది.

వన్నెందు స్వరముల యందు అస భ్యాకములగు రాగములుద్భవించుటకవకాశము లేట్లున్నవో తెలియని, తెలుసుకొనలేనివారు కాదు గదా మన పూర్వులు! మనము నేడు పాడుకొనుచున్న అనేక రాగములు వారికిని తెలిసియే యుండవలెను. పేర్లు కాలక్రమమున మారిపోయి మనము గుర్తించుటకు వలనుగాకున్నదేమో! ప్రపంచము నందలి సంగీత పద్ధతులలో అతి ప్రాచీనముగా కనబడుచున్న మోహన, తాళ్లపాక వారి రచనలయందు కాన వచ్చుటలేదు. ఇది బహుళః ఆఖాలి, అమరిసి ధులలో ఏదైన కావచ్చునేమో! అట్లే శంకరాభరణము ఎంతో విస్తృతముగా కనబడుచున్న తాళ్లపాకవారి రచనలలో కళ్యాణి కనబడుటలేదు దీనికిని వేరొక పేరేదైన నుండెడిదేమో! దేశాలమను పేరు గల రాగము దొరకుటలేదు. దీనిని వైంధవిగా ఊహించి అందమైన రచన లెన్నిటితో ఎంచుకొని స్వరపరచుట జరిగినది.

ఇట్లే శౌళిరామక్రియ యనునది ఆరోహణమునందు శౌళియు, అవరోహణమునదరు రామక్రియయు జతచేసి ఊహించుకొంటిని ఆహరినాట అను రాగమునకు తచ్చూరు సింగరా చార్యులవారు ఆరోహణావరోహణములు, జనక రాగము చెప్పియున్నారు. దానిని అట్లే గ్రహించడమైనది. తెలుగు కాంభోజి మేరుడు ల కాంభోజియనియు, ద్రావిడ బైరవియే ఆనందబైరవియనియు ఊహించుటలో తప్పేమియు లేదేమో! ఇక మలహరి కొండమలహరి

అనునవి భేదములేని ఒకే స్వరూపములాయని యోచింప వలసియున్నది సోమరాగమునకు తచ్చూరువారు లక్షణములు చెప్పియున్నారు. కాని కొన్ని కీర్తనలకు మాత్రము నేడు వాడుక యందున్న సామరాగమునందు స్వరపరచడమైనది.

దేశి యను రాగము నేటికిని ఉత్తరదేశమునందు ప్రచారమునందున్నది. ఈ రాగమున గల రచనలను అట్లే స్వరపరచితిని. దేశాక్షి, సామంతము అను రాగములలోని రచనలు అట్లే పొందుపరచితిని. అహిరి, సారాష్ట్ర, కాంభోజి, ముఖారి, నీలాంబరి మొదలగునవి నాటికీ, నేటికీ ఇంచుమించు ఒకే స్వరూపముతో నున్నట్లు నమ్ముటకు ఊత్రజ్ఞుల వారి పదములే ఆధారములు. రచనల ఆధారములు అంతగా కనబడక పోయినను పాడి, గుండక్రియ, మలహరి, హెజ్జి, వేళావళి, సామనరాళి, గుజ్జరి, మంగళకైశిక మొదలగు రాగముల స్వరూపమును చేతనై నంతవరకు ఊహించి అయ్యవారి రచనలను స్వరపరచితిని

అన్నమయ్య వారి అసంఖ్యాకములైన రచనల యందు కొట్టవచ్చినట్లు కనబడుచున్న ఒక విషయమును చెప్పకొనక తప్పదు. కొన్ని రచనలు జానపద సంగీతపు పోకడలలోను, కొన్ని నేడు మనము వినుచున్న ఊత్రజ్ఞుల పదములవలె విలాపకాలమునకు అనువైనవిగాను, కొన్ని కేవలము సుగమ, భక్తిసంగీత ఛాయలలో పాడుకొనుటకనువైనవి గాను, యింకను ఎన్నియో రచనా వైవిధ్యములతో కనబడుచున్నవి. వీని యందు ఆయా వర్గములకు సరియైన విధముగా సాహిత్యభావమునెరిగి స్వరపరచుట న్యాయమని నమ్ముచున్నాను, గనుక అట్లే చేయుటకు ప్రయత్నించితిని. రాగిరేకులపై గల యీ రచనలకు రాగములు వారే నిర్ణయించు కొన్నారు. తాళములను మాత్రము సూచించలేదు. కనుక సాహిత్యము నందలి మాటలను లాగుడు, పీచుడు లేకుండునట్లు తాళములనూహించి అమర్చుచున్నాను. రాగములను మాత్రము యథాతథముగ ఉంచుటకే ప్రయత్నములు జరిగినవి. ఏలననగా వాగ్గేయకారులు సూచించిన రాగములయందలి స్వరసందర్భములను కొన్నిటివై నను మనము పొందగలుగుదుమేమో యనునది నా యత్యాశయే కావచ్చును.

శుద్ధదేశి, నారాయణి, బలహంస, దేవక్రియ, ఫలమంజరి, మాళవి, ఛాయానాట, మాళవ శ్రీ, నాగవరాళి, హిందోళ వసంతం, భూపాల, బంగాళ, కురంజి మొదలగు రాగముల లోని రచనలు ఇప్పుడు వాడుకయందున్న రాగలక్షణములను గమనించెడియు, పూర్వముల గ్రంథముల యందు వారు చెప్పిన లక్షణములు పరిశీలించెడియు, స్వరసందర్భములనేర్పరచి, వరుసలు కట్టుటకు ప్రయత్నించితిని ఇందు భూపాలము, నారాయణి, బలహంస అనునవి సక్యత్తుగా నైనను మనము వినుచున్నాము. దేవక్రియ అను పేరుతో దీక్షితుల వారి సంప్రదాయమున వాడుకయందున్నదియు, శుద్ధ సావేరి యని త్యాగరాజు స్వామివారి సంప్రదాయమునందున్నదియు ఒకే స్వరములు కలిగియుండుట వలన దేవక్రియను యిట్లే గ్రహించితిని. ఇదే దేవక్రియకు ఇతర ఆచార్యులు వేరుగా లక్షణములు చెప్పియున్నారు. కాని, మనకు సుమారు రెండు మూడు వందల ఏండ్ల క్రిందటి సంప్రదాయమును నిర్ధారితముగా తెలియజేసిన దీక్షితులవారి

పద్దతిని అనుసరించి దేవక్రియను తీసుకొనుట న్యాయమేమో యని తోచినది. భూపాళమనునది జౌళి స్వరములనే పాడి కొందరు చెప్పుచున్నారు. భూపాళము తోడి జన్యము. జౌళి మాయానూళవగోళ జన్యము. ఇట్లు పాడుటయు సంప్రదాయజ్ఞులు చేయుచున్న పనియే గనుక ఇందలి రచనలను యిదే పద్దతిన స్వరపరచితిని.

సుమారు 32 వేలకు పైగా రచనలు దొరికిన పని మనము వినుచున్న పాశ్చపాకవారి రచనలు యిప్పటికే కొన్ని వేలకు పైగా గ్రంథ రూపమున కనబడుచున్నవి. ఈ మహా సముద్రమునందు నాకు దొరికినవి అతి స్వల్పములే కావచ్చును. భావనా బలముగలవారు ఇంకను తమకు దోచినన్ని గేయములను వరుసలు కట్టుకొని పాడుకొనవచ్చును గదా ! ఇచ్చట ఒక విషయము చెప్పట భావ్యమని తోచుచున్నది. సంప్రదాయములను పరిరక్షించుకొనుచు మహానుభావుల రచనలను వాని యందే యిముడ్చుకొనుచు, మనవి యనుకొని గర్వింపదగు విషయములను, మన తరువాత తరముల వారికి అందించవలసిన గురుతర బాధ్యత మన యందే గలదు. అన్నమయ్యవారి రచనల యందు శృంగారము కొంచె మధికముగా నున్నట్లు ఈనాడు మనకు తోచవచ్చును. కనుక నేటి కాలమాన పరిస్థితులకు అనువుగా ఎవరై నను పాడుకొనుటకు, ఎట్టి సంకోచమును పడవలసిన అవుసరము కలుగని విధముగా పదములను ఎంచుకొనుట జరిగినది. నేడు మూడు, నాలుగు చరణములు గల పాటలను సాధారణముగా పాడుట లేదు. అట్టి పాటలలో ఒక్క చరణమును మాత్రమే పాడుకొని ముగించుచున్నాము. కనుక యీ స్వరపరచిన రచనల యందును ఒక చరణమును పాడుకొనుటకు ఎట్టి ఇబ్బందియు ఉండదని భావించుచున్నాను.

ధ్యాత్వ సంకీర్తనలలోని అన్ని చరణములును పాడుకొనవచ్చును గదా ! క్షేత్రజ్ఞుల వారి పదములయందలి సాహిత్యములు గమనించినచో అన్నమయ్యవారి భావ చిత్రములనేకములు యథాతథముగాను, చిన్న చిన్న మార్పులతోను మనకు కనబడుచుండుట గమనార్హము. అట్టి యెడ సంగీతపు పోకడలు మాత్రమేల యుండకూడదు ?

నేడు సంగీతమునకు పరమావధిసభ. నాడు సంగీతమునకు పరమావధి ఆలయము. నేడు సంగీతమునందు సాహిత్యమునకు గల స్థానము అతితక్కువ యనియే చెప్పుకొనవలెను. నాడు సంగీతమునకు స్థానము తక్కువ సాహిత్యమునకు విలువలు పొచ్చు. అట్లుండనిచో అన్ని వేల రచనలు వచ్చియుండెడివి కావేమో ! నేటి సంగీతమునందు రచనకు ప్రాధాన్యత తక్కువై, అందు సంగతులు, నెరవు, స్వరకల్పన, ఆలూపనలు చేసుకొనుట ఎక్కువగానున్నది. ఇది తప్ప కాదు ఈనాటి యభిరుచి యిది. ఆనాడు భగవంతుని యెడగల తను మనోభావములను గాని; ఆ స్వామియందు తమకుగల భక్తిని గాని వ్యక్తముచేయుచు గానము చేయుటయే ప్రధానము. నేడు శ్రోతలకు కావలసినవిధముగ్గా ఆటపాటలను చూపి మెప్పించవలసిన బాధ్యత కళాకారులకు సంక్రమించినది. ఇందుకు కారణము, శ్రోతలు రుసుము చెల్లించి తమకు కావలసిన ఆనందమును

కొనుగోలు చేయుచున్నారు. నాడు భగవంతుని మెప్పించుటకు శాయశక్తుల భక్తుడైన కళాకారుడు ప్రయత్నించుట అతని బాధ్యత. అందుకుగాను అతడేరుసుమునూ ఆశించి యెరుగడు. కనుక నాటి సంగీతమును నేటి సంగీతముతో పోల్చుట భావ్యముగాదు. కాని యీనాటివారి యభిరుచులకు తగిన విధముగా కొంతయైనను మార్పులు, చేర్పులు చేసుకొని ప్రాచీనుల రచనలను ప్రచారము నందుంచుకొనుట న్యాయము. అన్నమయ్యవారి రచనలయందును అక్కడక్కడ నెరవులు, స్వరములు వేసుకొనుటకు చోట్లు దొరకకపోవు త్యాగరాజస్వామివారి రచనలు నేడు మనకు దొరికినవి సుమారు 850 వరకు నున్నవి. వీటిలో మనకు యీనాటి కళాకారులు వినిపించుచున్నవి. సుమారు ఒకటి రెండు వందలు మాత్రమే. అయ్యవారి రచనలలో గల దివ్యనామ సంగీతరసలు, ఉత్సవ సంప్రదాయ కీర్తనలు, సౌకాచరిత్ర, ప్రహార భక్తవిజయము వంటి సంగీత రూపకముల యందలి కీర్తనలు మనకు అతి తక్కువగానే వినబడుచున్నవి. ఇందుకు కారణము యీ రచనలయందు నెరవులు, స్వరములు మొదలగు సాము, గరిడీలకు అంతగా తావులేక పోవుటయే.

అట్లే భద్రగిరి రామదాసులవారి రచనలు బొత్తిగా నేటి విద్వాంసులకు పనికివచ్చుట లేదు. ఇక నారాయణతీర్థులవారి తరంగములు సంగతియు, మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి ఆధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనల సంగతియు వేరుగ చెప్పవలెనా !

ఒకప్పుడు అభినయము, సంగీతము, సాహిత్యము త్రివేణివలె ప్రవహించుచుండెడివి. కనుకనే ఔత్త్రజ్ఞుల వంటి పదకర్తలు పదములను వ్రాసి మధుర భక్తిభావముతో ఆడించి పాడించి ఆనందించెడివారు. ఆనాడు శ్రోతలలో కూడ కొంత పరిజ్ఞానము, రసజ్ఞత యుండియుండవలెను. లేనిచో అట్టిరచనలుదృశించుటకును, ప్రచారమునందుండుటకును కొంచెము మాత్రముగా నైనను యీనాడు మనకు దొరకుటకును, అవకాశమేలేదు అట్లే అన్నమయ్యరచనలను పాడి, ఆడి ఆనందించెడివారు నాడు లేకున్నచో వారి యీరచనా భండారమును రాగిరేబలపై వ్రాసి నిలబెట్టుకొనుటకు ప్రయత్నము జరిగియుండెడిదేకాదేమో ! భక్తిభావము మాత్రము శ్రోతలయందు చోటుచేసుకున్న రోజులలో నుద్భవించిన రామదాసు, నారాయణతీర్థులు, త్యాగరాజస్వామి మున్నగువారి రచనలు నేటికిని మనకు కొన్నియైన మిగిలియుండటం మన యదృష్టము ! ఇందుకు కారణము సంగీత తపస్సులగువారు శ్రోతల అభిరుచులతో పసిలేక తమకు తాము ఆనందించుచు పూర్వులైన మహానుభావుల రచనలు పాడుకొనుచుండుటయే కావచ్చును.

ఏ మతము నందైనను, ఏదేశము నందైనను ఏ భాషయందైనను తమ పూర్వులు సృష్టించి యిచ్చిన కళాసంపదల సంప్రదాయములను పోగొట్టుకొనుట జరుగదు. కనుక ఒకప్పుడు కొన్నివందల సంవత్సరములు తెలుగువారి భాష, సంస్కృతి, సంప్రదాయములు నిలిపి తీర్చిదిద్దిన ప్రాచీన వాగ్గేయకారుల రచనలు పోయినవి పోను మిగిలిన వాటినినైనను కాపాడుకొని భావితరములవారి కందించుట మన కర్తవ్యము.

అన్నమయ్య, సంకీర్తన లక్షణములను 5, 6 వందల పండ్లకు పూర్వము చెప్పి యున్నారు. అక్షణములలో ఏకధాతుకము, ద్విధాతుకము, త్రిధాతుకము, చతుర్ధాతుకము, పంచధాతుకము అనునవి కనబడుచున్నవి. యతిప్రాసలు భావవిస్తరణలు ఏ నియమములకు లోబడియుండవలెనను విషయములు నేటికిని దక్షిణాదిని గల అన్ని భాషలవారును పాటించు చున్నారు ఇంకను ఇతర ప్రాంతీయ భాషలలో వెదకి చూచిన అన్నమాచార్యులవాటి ప్రభావము మనకు కనబడవచ్చునేమో అన్నమయ్యవారి సమకాలీనులైన పురందరదాసులవారి రచనలు కొన్నియైనను మనకు వివరముచున్నవి. అట్లే తమిళ, మళయాళ భాషలయందు అయ్యవారి సమకాలీనులైన వాగ్గేయకారుల రచనలు ఎవరైన పరిశోధించినచో తాళ్ళపాకవారి రాగ రాగిణులు, సంగీతపు పోకడలు మొదలైనవి దొరుకునేమో !

తాళ్ళపాక పెద్ద తిరుమలాచార్యులు, చిన తిరుమలాచార్యులు (పెద్దన్న, చిన్నన్న గారలు) వారి కీర్తనలు కొన్ని అక్కడక్కడ అందమైనవి దొరకినప్పుడు స్వరపరచి యుంచుట జరిగినది. వానిని కూడ ఈ సంపుటములలో చేర్చి ప్రచురించడమైనది.

ఇందు పాడుకొనుటకు సులభముగా నుండునని తాళపు గుర్తులు ఏడు మాత్రలు గల త్రిపుట, మిశ్రచాపు వచ్చినప్పుడు విళంబముగా పాడుకొనుటకు వీలగు రచనలకు మూడు, నాలుగు (3 | 4 ||) గాను, మధ్యమకాలము అంతకు కొంచెము దురితముగాను పాడుకొనదగిన రచనలకు ఏడుమాత్రలకు (7 ||) ఒక ఆవర్తముగాను చూపడమైనది. ఇట్లే ఐదు క్రియల కురు ఝంపె లేక ఝంపె తాళమునకు కూడ 2 | 3 || లేదా 5 || గాను చూపడమైనది. చతురశ్ర జాతిరూపకమును, తిశ్రజాతి లఘువును చూపించవలసినచోట కాలప్రమాణము ననుసరించి (2 | 4 ||) గాను (8 ||) గాను చూపుట జరిగినది. ఆయాకాల ప్రమాణములను సరించి లెక్కించుకొని ఆవుసరమైనచోట సర్దుబాటుచేసికొన ప్రార్థన.

తాళ్ళపాకవారి రచనలయందు పల్లవి వంటి దొకటియు, అనుపల్లవి లేక పల్లవినను సరించిన రెండవ ఖండమును కనబడుచున్నవి, సంగతులు కూర్చుకొనుటకును అవకాశములున్న చోట విద్వాంసులు, రాగభావమును సాహిత్యభావమును గుర్తించి సంగతులు వేసుకొనవచ్చును ఇట్టి యుద్గ్రంథములు ప్రచురించునప్పుడు స్థలాభావమును మనసునందుంచుకొనక తప్పదు. ఇవను కొన్ని రచనలయందు అక్కడక్కడ సంగతులు చూపుటయు, జరిగినది. అట్లే తమ తమ భావసాబలమునకు తగిన రీతిని సంగతులను గాయకులు సృష్టించుకొనుట తప్పకాదుగదా !

ఈ సంపుటములలో అధ్యాత్మ శృంగార సంకీర్తనములు కలిసియేయున్నవి. శృంగార సంకీర్తనముల సుఖ్య అధికముగనే యున్నది. అతి విలంబు కాలమున పాడబడుచున్న తేత్రజ్ఞులవారి పదములు నానాటికిని లుప్తములై పోవుచున్నవి. అన్నమయ్యవారి పదములు కొంచెము మధ్యమకాలమునుండి విలంబకాలమువైపు మొగ్గుచూపి యందముగా వుండుట వలన వీనికే యెక్కువగా ఎంచుకొనుట జరిగినది. అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు మధ్యమకాలమున నుండి,

కృతులు, కీర్తనలవలె పాడుకొనదగినవియై యున్నవి. వీనిని యథాశక్తిగానిందు కొన్నిటిని పొందుపరచితిని.

తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తన భండారమును వివరముగా పరిశీలించుటకు వీలుపడని తొలి రోజులలో కొన్ని రచనలు జనరంజకముగా చేయుటకుగాను బిలాస్ ఖనితోడి, దర్బారికానడ దేశి మొదలైన రాగములలో పాడించుట జరిగినది. ఇట్టివి యిప్పటికిని ప్రచారమునందు వినబడుచు నా ప్రయత్న సాఫల్యానికి నిదర్శనములుగా నిలచియున్నవి. తరువాత అన్నమయ్య నూచించిన రాగములలోనే వారి రచనలు స్వరపరచుట న్యాయమని తోచినది. అప్పటినుండి యట్లే స్వరపరచుట జరిగినది. అన్నమయ్య కాలమునాటికి కర్నాటక సంగీతము హిందుస్తానీ సంగీతము అని మన మీనాడు చెప్పుకొనుచున్న పద్ధతులంత ప్రస్ఫుటముగా నేర్పడియుండక పోవచ్చునని భావించెడి వారిలో నేనొకడను. అందుచే తొలుత ప్రచారమునందు నిలబడిన రచనలకు మాత్రము ఫణతులు, రాగములు అట్లే యుంచితిని.

కీర్తనల క్రింద, అది ఏ సంపుటముతోనిదో, ఎన్నవ సంఖ్యగల కీర్తనయో పునః పరిశీలనకు అనువుగా గుర్తించుట జరిగినది. ఇట్టి గుర్తులులేని రచనలు డా॥ వేటూరి ఆనంద మూర్తిగారు తంజావూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీ నుండి సంపాదించినవిగా గుర్తించు కొందురుగాక.

ఇట్టి పనిని చేయుటకు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారు, ప్రభుత్వ సంస్థలు పూనుకొనవలెనే కాని జీవనోపాధికై వేరు వేరు మార్గములలో పాటుపడుచుండెడి వ్యక్తులకు వలను కాదు. విషయమునందు గల భక్తి ప్రవృత్తులకు లోనై కొంత కొంత, కొందరు చేసినను అది సమగ్రముగా రూపొందుటకు అవకాశములు తక్కువ.

ఇటువంటి ఉద్దగ్రంథమును వ్రాయుటకు ఎన్నియో విధములగు సహాయములు చేకూర వలసి యుండును. అదియును నావంటి వానికి, ఇటువంటి సహాయములు అధికముగనే అవుసర మగును. వ్రాయుట, చదువుట చేయలేని వాడనగుటచే నాకు గ్రంథములు చదివి వినిపించుట యందు, అవసరమైన విషయములు వేర్వేరచి వేరొక చోట వ్రాసియుంచుట, నేను పాడి చెప్పినవి చెప్పినట్లు వ్రాయుట, ఒకరు వ్రాసినవి వేరొకరు చదివి సరియగు పాఠమును రూపొందించుట మొదలగుపనులన్నియో చేయవలసి వచ్చినది. ఇందుకొరకు అమూల్యమైన తమ సమయమును ఈ మహాత్కార్యమునకు వినియోగించుటకు సంగోచములేక యీ పనులను సమగ్రమగు దృష్టితో, దీక్షతో తీర్చిదిద్దుటకు పూనుకొనిన చిరంజీవులు అనేకులను పద్మావతీ సహితుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ఆశీర్వాదించి. ఆయురారోగ్య, సౌఖ్యగ్యములను ప్రసాదించుగాక యని దీనించుచున్నాను.

నా గ్రంథములను నిజమునకు వ్రాయుట చదువుట యనునవి నేను స్వయముగా చేయగల సమర్థతను పోగొట్టుకొనిన పిదపనే రూపొందింపవలసి వచ్చెను. ఈ పనియందు త్రికరణ శుద్ధిగా చిరంజీవి సౌభాగ్యవతులగు విద్యార్థిములు ఎందరో ఎన్నియో విధముల సహాయములను చేసియున్నారు. వీరిని పద్మావతీ నాథుడగు శ్రీవేంకటరమణుడు సుఖసంతోషములతో నుంచుమగాక. ముఖ్యముగా నేను సగర్వసంతోషములతో చెప్పకొనవలసినవారు చి. సా. ముప్పవరపు శాంతకుమారి, చి. సా. నండూరి జోగులాంబ, (నా తమ్ముని కుమార్తె), చి. సా. గాదె సుబ్బలక్ష్మి (నా కుమార్తె) వీరు మువ్వురును తాము నిత్యము వినుచున్న సంగీతమును కొంత వరకైన తరువాతి తరముల వారికి అందించుటకు మార్గము గ్రంథరూపమున నాచే స్వరరచన చేయించి మహానుభావులైన వాగ్గేయకారుల రచనారత్నములను వ్రాతయందు నిలుపవలెనని సంకల్పించి, మీరు వ్రాయజాలకున్నచో మాకు చెప్పి వ్రాయించుటకైనను పూనుకొనుడని బలవంతముగా నాచే వ్రాయించుటకు ప్రారంభించిన తత్ఫలితముగా అంద్రప్రదేశ్ సంగీతనాటక అకాడమీవారు ముద్రించిన 'క్షేత్రయ్యపదములు' (స్వరసహితముగా), 'రామదాసు కీర్తనలు' (స్వరసహితముగా) అను గ్రంథములు వెలుగుచూచినవి. తాళ్ళపాక వారి రచనలు సుమారు యిరువది ముప్పది ఏండ్లకుండి స్వరపరచుచునే యున్నాను. అడిగిన వారికి పాఠము చెప్పుచునూ యున్నాను గనుక నావద్ద ఎన్నియో రచనలు స్వరసహితములుగా నుండియే యున్నవి. వానికి తోడు కొత్తగా వెలువడిన తి. తి. దేవస్థానములవారి సాహిత్యసంకలనములు సంపాదించుకొని వానియందు దొరికిన కొత్తరచనలను రాగములను చదివించుకొని ఎంచుకొని ఈ గ్రంథముల యందు క్రమబద్ధముగా సంకలనము చేయుట ఆగినది. ఇట్లు చేయుటయందు తమ అమూల్యముగు కాలమును ఇట్టి మంచినికై వినియోగించి నాకు తోడ్పడిన చిరంజీవులలో చి.సా. కోతి శశిరేఖ, చి. సా. బి. కె. మల్లేశ్వరి, చి. సా. వి. హైమవతులను అమ్మవారగు అలమేలుమంగ, స్వామివారగు తిరుమలనాథుడు అయ్యవారగు అన్నచూచార్యులవారు తమ కృపాదృష్టులతో దీవెనలతో ఎల్లప్పుడు సుఖసంతోషములతో నుంచుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. నిజమునకు యితవరకు ముద్రింపబడిన యిరువదియేడు సంపుటముల యందలి అన్నమయ్యవారి రచనలు ఈ చిరంజీవులు నాకు చదివి వినిపించగా అందలి విషయ విమర్శనలను జరిపి ఎంచుకొనినవే ఈ సంపుటముల యందలి స్వరసహితములగు రచనలు. ఇట్లే ఈ బాలికలు యింకను ఎన్నియో యిట్టి సంపుటములుగా వెలువడవలసిన త్యాగరాజస్వామి వారి కీర్తనలు, నారాయణ తీర్థులవారి తరంగములు, ఇతర వాగ్గేయకారుల భక్తిరచనలు మొదలగునవి ముద్రణకు కావలసినట్లు తీర్చిదిద్దుటలో తోడ్పడినారు. ఇవియు తిరువేంకటనాథుని అనుగ్రహము కలిగితచో అమ్మవారి కృపాకటాక్షముండినచో వెలుగు చూడగలవేమో.

ప్రస్తావన వ్రాయుటకు తోడ్పడినది, కుమారి వల్లూరి వరలక్ష్మి. ఇందలి రచనలు అప్పుడప్పుడు పాడి వినిపించగా వినియు, ప్రచురితములై నాకు అందుజాటులో లేని తాళ్ళపాక వారి గ్రంథములనిచ్చియు, తమ అమూల్యాభిప్రాయములందించియు, కోరినంతనే తాళ్ళపాక

కవుల చరిత్ర సమగ్రముగా వ్రాసియుచ్చియు డాక్టరు వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు సహాయపడిరి నేను వ్రాసిన యవతారికలను సరిచూసి వానికి వన్నెలు దిద్దుటలో తనయనుభవమును సమయమును వెచ్చించి చిరంజీవి 'కళాప్రపూర్ణ'రావూరి భరద్వాజ (శతాధికగ్రంథకర్త) సహాయపడినారు. కోరినంతనే నాయుండవ్యాజకర్త అతో సంగీతప్రళస్తిని వ్రాసి మహామహో పాధ్యాయశ్రీ ఈమని శంకరశాస్త్రిగారు నన్ను ఉత్సాహపరచినారు, వారికినాకృతజ్ఞతలు. నాభాత్మ సమానులు తి. తి. దేవస్థానముల వారి కళాపీఠమునకు ప్రత్యేకాధికారి అయిన 'కళాప్రపూర్ణ' శ్రీ బాలాంత్రపు రఘునీకాంతరావుగారు వాగ్గేయకారులలో అన్నమాచార్యులవారి స్థానం అన్న అంశాన్ని గురించి విపులంగా వ్రాసి నన్ను ప్రోత్సహించినారు. వారికి నా హృదయపూర్వక సమస్కారములు.

బాల్యము నుండియు అన్ని విధముల నాకు సర్వస్వమై నా వ్యాపకముల యందు నీడవలెనుండి, వ్రాయుట, చదువుట నేర్వని నాకు కన్నులు, చేతులు తానేలేవు, సర్వాంగ సుందరములుగా నా గ్రంథములు, రచనలు తీర్చిదిద్దుట యందు నిష్ణాతుడై యున్న నా సోదరుడు చిరంజీవి వాడేవు పురుషోత్తమునిపై పద్మావతీ నాధుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కరుణా కటాక్షములు ఎల్లప్పుడును ప్రసరింప వలెనని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

సర్వాంగ సుందరముగ తాళపాక వారి రచనలు స్వరసహితముగ ముద్రించుటకు పూనుకొనిన నా సంకల్పమును నిజము చేయుటకు అభయహస్తమిచ్చిన తి. తి దేవస్థానముల ఎగ్జిక్యూటివ్ ఆఫీసరు శ్రీ పి.వి.ఆర్.కె. ప్రసాద్ I. A. S. గారికి ; తి. తి. దే. సంపాదకులకు, P. R. O. గారికి, ఈ గ్రంథమును ఎంతో ఆకర్షణీయముగ ముద్రించి అందించుట యందు శ్రద్ధాభక్తులు చూపియు, వ్యాపార సరళిలో అడ్డువచ్చెడి అలస్యములను రాకుండ అతి తక్కువ సమయములో ముద్రణాకార్యమును పూర్తిచేసిన నాట్యకళప్రెస్ వారికి ఇటువంటి మహా త్కార్యములను శతాధికముగా జరిపించగల శక్తిని, పద్మావతీ సమేతుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ప్రసాదించుగాక !

నా శక్త్యానుసార మీ గ్రంథమును రూపొందించితిని. అక్కడక్కడ దొసగులు ఉండ వచ్చును. తద్జ్ఞులు వానిని నాకెరిగించినచో, మరిముద్రణమున సవరించుకొన గలనని మనవి చేయుచూ,మీ నుండి సెలవు తీసికొనుచున్నాను.

భవదీయ

మంచాళ జగన్నాథరావు

శాస్త్రీయ సంగీత కార్యక్రమ ప్రయోగ

ఆకాశవాణి-హైదరాబాదు-4,

సంగీత ప్రశస్తి

15, 16 శతాబ్దాలలో తిరుమల తిరుపతులందు స్వామి సన్నిధిని నివాస మేర్పరచుకొనే దేశమంతయు తిరిగి వైష్ణవ మత ప్రచారము గావిస్తూ, సంగీత సాహిత్యములను సాధనములుగా గొని 32 వేలకు పైగా యోగ, వైరాగ్య, శృంగార సంకీర్తనలను వ్రాసిన తాళ్ళపాక వంశ భ్యానికి మూలపురుషుడు అన్నమాచార్యులవారు. వారికి ర్తనాచార్యుడు, పదకవితా పితామహుడు అయిన అన్నమాచార్యులవారు సంకీర్తనలను మాత్రమేకాక అనేక ఇతర గ్రంథాలను కూడా రచించినారు.

ఇన్నివేల కీర్తనలను రచించి, పాడి, వాటిని రాగి రేకులపై వ్రాయించి భద్రపరచిన తాళ్ళపాక వారి కాలము నాటి సంగీత ఫణితులు, పాడే పద్ధతి, కనీసం ఆనాడు ప్రచారంలో వుండి వున్న రాగాల స్వరూపాలైనా మనకు యీనాడు అందుబాటులో లేవంటే నిజంగా అది మన దురదృష్టమనే చెప్పకోవాలి అట్లని “అన్నమయ్యవారి రచనలు సంగీత బద్ధములుకావు” అనగలమా! ఈ సంకీర్తనాచార్యుడు, పదకవితా మార్గదర్శి తమ తరువాతి సంగీత సాహిత్య పరులకు నాలుగు త్రోవలు దిద్దినట్లు విదితమవుతోంది. శృంగార సంకీర్తనల వరవడి ష్టేత్రజ్ఞుల వంటి పదకర్తలకు మార్గదర్శకమైనది. ఈయన అధ్యాత్మ సంకీర్తనల సరళి అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలకు, భక్తదాచల రామదాసు కీర్తనలకు మాత్రమేకాక అనేక సంగీత రచయితలకు వాగ్గేయకారులకు దారితీసినవి. ఈయన చూపిన మార్గముననే కందుకూరి రుద్రయ్య తరువాతి కవులు వీధి నాటకము మాత్రముగా చూపబడుచున్న యక్షగానములకు సాహిత్య గౌరవము కలుగునట్లు రూపొందించనారభించిరి. అట్లే లక్షణ గ్రంథములను వ్రాయుటకు రామామాత్యులు గోవింద దీక్షితులు, వేంకట మఖి వంటి ప్రముఖ లక్షణకారులకు వీరు మార్గదర్శకులైనారు. తాళ్ళపాక వారందరును గాయకులనుటకు గ్రంథస్థాధారములు, శిలాకుడ్య చిత్రములు, సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనల సంఖ్య వేలలో నుండగా రాగిరేకులపై సూచించ బడిన రాగాలు సుమారు 70 వరకు మాత్రమే కనిపిస్తున్నాయి. వీటిలో యీనాటికి ప్రచారంలోవున్న భూపాలం, ధన్యాసి, ఆహరి, మలహరి, వసంత, పాడి, జౌళి, నాదనామక్రియ, గుండక్రియ, సావేరి, గౌళ, సౌరాష్ట్ర, లలిత, భైరవి, వసంతవరాళి, నాగగాంధారి, హిందోళ వసంత, శ్రీ, కన్నడగౌళ, హిందోళ, రీతిగౌళ, మధ్యమావతి, ముఖారి, నారాయణి, కాంభోజి, శంకరాభరణం, కరణజి, ఆరభి, నీలాంబరి, సామ, బిలహరి, దేవగాంధారి, సామంతం, నాట, వరాళి, రామక్రియ వంటి రాగాలు చాలా వున్నాయి. ఇవికాక కొండమలహరి, తెనుగు కాంబోది, గుజ్జరి, పళవంజరం (బహుళః ఫలమంజరి కావచ్చు) శుద్ధదేశి, శుద్ధవసంతం, సామవరాళి, జౌళి రామక్రియ వంటి అపురూప రాగాలలో కూడా యెన్నో కీర్తనలున్నాయి.

'అంతటి మహామహాపుత్రులైన అన్నమాచార్యుల వారిని ప్రతిభావంతులైన వాగ్గేయ కారుల కోవకు చెందిన వారుగా గుర్తించి వారి కీర్తనలను ప్రచారమునకు తీసుకురావడానికి ఏ మార్గం అవలంబించాలి,' అన్నది యిప్పటి సమస్య. ఒక గొప్ప సుగుణం యేమిటంటే, అన్ని వేల కీర్తనలను వ్రాసిన అన్నమాచార్యుల వారి రచనలలో వైవిధ్యం అపారం. ప్రచురితమైన సుమారు 14 వేల కీర్తనలను పరిశీలిస్తే, సామాన్యమైన సులభ సంగీత బాణీలను కూర్చుకొని, యిప్పుడు మనం వింటూన్న లలిత సంగీతంలాగ పాడుకోవడానికి అనువైనవి, జానపద బాణీలలో స్వరపరచి పాడుకోడానికి అనువైనవి, భజనకూటములలో బృందగానాలుగా పాడుకోడానికి అనువైనవి, చిన్న చిన్న కీర్తనలుగా పాడుకోవడానికి వీలైనవి, విలంబకాలములో తమ తమ సంగీత ప్రతిభను ప్రదర్శిస్తూ విశృంఖలంగా విన్యాసాలు చేస్తూ పాడుకోదగినవి, పద సాంప్రదాయంలో విలంబంగా పాడుకోదగినవి కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి. అయితే సంగీత బాణీలు కూర్చేవారి సంగీత జ్ఞాన పరిపక్వతనుబట్టి ఆయా సంగీత రీతులకు అనువైన కీర్తనలను ఎంపిక చేసుకొని వరుసలు కట్టి పాడుకోవడం సమంజసం.

అన్నమాచార్యుల వారిని వాగ్గేయకారుల కోవలో గుర్తించడానికి, వారి కీర్తనలలో అనువైన సాహిత్యాలను ఎన్నుకొని, వాటికి ఉదాత్తమైన బాణీలను కూర్చి సంగీత విద్వాంసులకు, విద్యార్థులకు అందిస్తే ప్రచారంలోకి తప్పకుండా వస్తాయి. క్షేత్రయ్య పదాలు, రామదాసు కీర్తనలు, అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు వంటి ఆమూల్యములైన గ్రంథాలను ఇది వరలో వెలువరించి, ఆనాడు ప్రచారంలో వున్న రాగ స్వరూపాలను, సంగీత పద్ధతులను తుణ్ణిగా పరిశోధించిన శ్రీ మంచాళ జగన్నాథరావుగారు యీ మహత్కార్యానికి పూనుకొనడం శ్లాఘనీయమైనది వారు స్వరపరచిన పద్ధతి సులభగ్రాహ్యము. ప్రతి కీర్తనకు అవతారిక ద్వారా ఆ కీర్తనలోని ప్రధానాంశాన్ని, అంతర్ధానిని చక్కగా వివరించడం పాడుకొనే వారికి యెంతో సహకరించే విధంగా వున్నది. రాగ లక్షణాలను విపులంగా, నిష్కర్షగా చర్చించి సంగీత విద్యార్థులకు యెంతో మేలుకూర్చి, ఈ గ్రంథానికి ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని ఆపాదించారు మంచాళవారు.

ఈ కీర్తనలను ప్రచారం చేయడానికి, ఇటువంటి అనేక గ్రంథాలను సంగీత ప్రపంచానికి అందించడానికి, శ్రీ మంచాళ వారికి అవకాశం, ఆయురారోగ్యములు ప్రసాదించమని ఆ వేంకటేశ్వరస్వామిని ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఈమని శంకరశాస్త్రి

MAHAMAHOPADHYAYA EMANI SANKARASASTRY

Chief Producer, Music (Karnatic)

ALL INDIA RADIO

NEW DELHI

30-10-1980

విషయ సూచిక

1. ఎన్నటి చుట్టమో యాకె నెఱగ నేను	సామవరాళి	ఆది	1
2. విన్నపాలు వినవలె వింతవింతలు	భూపాళ	తిశ్రవక	4
3. అలపు దీర్చుకోరాదా అన్ననయ్యా గాని	భూపాళ	రూపకం	7
4. తలచిన హృదయము ఝల్లను	ధన్యాసి	ఆది	9
5. నీకేల భయము నీకు నీకే	ధన్యాసి	రూపకం	11
6. వలచుటే దోషమా వనిత నీ కాతడు	ధన్యాసి	రూపకం	14
7. మూసిన ముత్యానికేల మెరంగులు	ఆహిరి	ఆది	16
8. ఔరహాన బడసెను విభుడు యిందాకాను	ఆహిరి	ఝంపె	18
9. ఎట్టున్నదో నీ మనసు యేమి సేతురా	నాగవరాళి	రూపకం	20
10. మాపుదాకా రేప కాడ మాటకు	పౌజ్జజ్జి	తిశ్రగతి	23
11. అది నీకు తారుకాణ అవునో కాదో కాని	పౌజ్జజ్జి	త్రిపుట	26
12. అప్పటి కప్పుడే కాక అంతయేటికి	మాయామాళవగౌళ	రూపకం	29
13. మనసుకు మనసే మర్మము గాక	మంగళకైశిక	ఆది	32
14. సారె దూర జాలనూ చలముల కోపనూ	మంగళకైశిక	తిశ్రవక	35
15. ఇంక నేల వెరపు యెదుటనే వున్నారము	మలహరి	రూపకం	37
16. పొత్తుల మగడవు పొరుగున నుండగ	మలహరి	ఆది	40
17. తొల్లికలవే యివియు తొల్లి తానుకలదే	పాడి	ఝంపె	42
18. ఇందునుండ మీకెడలేదు	పాడి	ఆది	44
19. పాపపుణ్యముల పక్వమిదెరుగను	పాడి	ఆది	46
20. నేరుపరిననుకోను నెరజాణననుకోను	పాడి	తిశ్రవక	48
21. వేళ గాదు సిగ్గులకు విచ్చన విడింతే కాని	పాడి	తిశ్రవక	50
22. చూడరెవ్వరు దీని సోద్యంబు పరికించి	బౌళి	త్రిపుట	52
23. ఎండగాని నీడగాని యేమైన గానీ	బౌళి	తిశ్రవక	55
24. వలచిన పతివాడే వచ్చిన దాన నేనిదె	బౌళి	రూపకం	57
25. నేనెంత చిన్ననై నా నీకే సులభము గాని	బౌళి	రూపకం	59
26. దేవదేవోత్తముని తిరుతేరు	బౌళి	ఝంపె	62
27. తనిసితినిన్నిటాను తాలిమే మేలిమాయ	మేచబౌళి	త్రిపుట	64
28. కడుపెంత తాగుడుచు కుడుపెంత దీనికై	గుండక్రియ	ఝంపె	67
29. నాటకమంతా నవ్వులకే	గుండక్రియ	ఆది	69
30. ఊరకే పోనియ్యరా నన్నుద్దండాన	సావేరి	త్రిపుట	71

31.	అందుకేమి దోసమా అయితే నేమి	సావేరి	త్రిపుట	74
32.	ఎట్టు గూడె బెండ్లి యోగ మిద్దరికినీవేళ	గౌళ	రూపకం	77
33.	ఇందుకేనా విభుడు నీయింట నెలకొన్నాడు	గౌళ	రూపకం	80
34.	అన్నిటా నేరుపరిగా అలమేలు మంగనీకు	సాళంగనాట	రూపకం	83
35.	పట్టము గట్టితి వింక బ్రతుకరయ్యా	సాళంగనాట	తిశ్రపక	86
36.	అంతర్యామీ అలసితి సాలసితి	లలిత	ఆది	88
37.	అతడే యెరుగును మముబుట్టించిన	లలిత	ఆది	90
38.	పనివడి యింద్రియాలే పరువులు వెట్టుగానీ	లలిత	రూపకం	92
39.	మహిమెల్ల దొప్పదోగె మజ్జన వేళ	లలిత	రూపకం	94
40.	ఎంత మీదు కట్టెనో యింతినీకు జవ్వనము	లలిత	రూపకం	96
41.	వనితభాగ్యంబు దేవరచిత్తము	భైరవి	త్రిపుట	98
42.	ఇట మీద కడమెల్లానిక నీవుదీర్చవయ్యా	భైరవి	ఝంపె	102
43.	ఇదివో నీ మహిమలు యేమని పొగడేమయ్యా	నాగగాంధారి	రూపకం	104
44.	కూడువండుట గంజి కొరకా	శ్రీ	చాపు	107
45.	నకలసంచేహమై జరుగుచున్నది యొకటి	శ్రీ	ఝంపె	109
46.	ఇతరులకు నిను నెఱగ దరమా	శ్రీ	ఝంపె	111
47.	తెలియదెవ్వరికిని దేవ దేవేళ	శ్రీ	ఝంపె	114
48.	తనివి దీరగ నన్ను తమకమున నెంతేని	శ్రీ	ఝంపె	117
49.	ఇటువంటి దాన నాకేటి యలుకే	కన్నడగౌళ	రూపకం	119
50.	లోకపు నీ చేతలకు లోనే కాదా	కన్నడగౌళ	రూపకం	122
51.	అలమేలు మంగపు నీ వన్నిటా నేరుపరివి	మనోహరి	ఝంపె	125
52.	ఏమిమందు గద్దెయింతులాల యీ	నైంధవి	తిశ్రపక	128
53.	ఎన్నాళ్లున్నా నిట్టే కదా	నైంధవి	ఆది	130
54.	మీద మీద వలపెక్కె మేలు మేలోయి	నైంధవి	చాపు	132
55.	ఇంతేసి మతకాలు నే నెఱగనివా	నైంధవి	రూపకం	135
56.	ఊరకున్న వారితోడ పూరునోపదెఱగవా	నైంధవి	తిశ్రపక	138
57.	రమ్మరగా దనతోనే రానంటినా	హిందోళ	ఆది	140
58.	నీవేల సిగ్గుపడేవు నెట్టనదలపంచుక	హిందోళ	త్రిపుట	143
59.	పెద్దలు మీరంతేసి పెనగనేల	హిందోళ	రూపకం	146
60.	తెలిపి చెప్పేనంటే తేటతెల్లమి నాగుట్టు	రితిగౌళ	రూపకం	148
61.	నెయ్యని పోసుకోరాదు నీళ్లని చల్లగరాదు	రితిగౌళ	రూపకం	151
62.	అప్పటిచ్చేనిదె నీకు ననుమానించుకు మిక	మాళవశ్రీ	రూపకం	153
63.	ఎదురు గుదురు గాను యేలనప్పినే	వళవంజరం	ఝంపె	156
64.	ఇటువంటివాడు తాను యెదురాడేనా	శుద్ధదేశి	రూపకం	158

65.	ఇద్దరి తమకము నిటువలెనే	మధ్యమావతి	ఆది	161
66.	ఎటువంటి వలపో యెవ్వరి కొలదిగాదు	మధ్యమావతి	ఝంపె	164
67.	ఎట్టుదరించీ నిదె యీ జీవుడు	ముఖారి	ఆది	166
68.	వెరపులు నొరపులు వృథా వృథా	ముఖారి	ఆది	169
69.	నేర్చుకంటె పెన్నిధి కద్దా	ముఖారి	చాపు	171
70.	తతిగాని తతి నేల తమకించేరే	ముఖారి	త్రిపుట	173
71.	తగు తగు నీ దొరతనములిక	వేళావళి	ఆది	176
72.	మిక్కిలివిచ్చి చెప్పితే మేడిపండు బోనమిది	వేళావళి	త్రిపుట	178
73.	చెక్కిటి చేయక నేల చింతలేల	నట్టనారాయణి	రూపకం	181
74.	అన్నిటా నేరువరిగా అలమేలుమంగ నీకు	నారాయణి	తిశ్రవక	184
75.	చిత్తమెందుండెనో యంటా	నారాయణి	రూపకం	186
76.	పంతగాడవిక మమ్ము బాయకు వయ్యా	నారాయణి	ఝంపె	189
77.	అనాది జగమునకౌ భళము	నారాయణి	ఆది	191
78.	హరిశరణా గతి యాతుమది	నారాయణి	ఆది	193
79.	ఇందరి వలెజూడకు యింకా నన్ను	మాళవి	త్రిపుట	195
80.	ఎట్టు నమ్మవచ్చునే ఇంతి నీ మనసు నేడు	మాళవి	రూపకం	198
81.	దిబ్బలువెట్టుచు దేలినదిదివో	కాంభోజి	ఆది	201
82.	ఉమ్మడినే యేమనినా నూరకుండను	కాంభోజి	త్రిపుట	204
83.	ఎట్టునేసినా జేయి యెదురాడను	కాంభోజి	త్రిపుట	207
84.	చూచితి దన సరిత సుద్దులేటికోయమ్మా	కాంభోజి	త్రిపుట	210
85.	ఎక్కడానెఱగ మమ్ము యిటువంటి బత్తి	బలహంస	త్రిపుట	213
86.	వనితలకు బితికి వలపే కీలు	బలహంస	ఝంపె	216
87.	చింతలేల సేసేవే విభుడు నీకు నితడు	బలహంస	రూపకం	218
88.	ఏమిసేతునిండుకు మందేమైన బోయరాదా	బలహంస	ఆది	220
89.	ఇందాక నెఱగనైతి నిక గవటములేదు	యదుకుల కాంభోజి	త్రిపుట	222
90.	ఇంతేసీ సేవలు సేయ నెందాక నోపుచెలి	కుంతలవరాళి	త్రిపుట	225
91.	మరుడుసేసిన మాయ మగలకు నాండ్లకు	కుంతలవరాళి	రూపకం	228
92.	ఇతులాల నావంక నిదే తప్పు	ఆందోళి	రూపకం	231
93.	రమ్మనవే ఇకను నీ రమణునిని	ఆందోళి	ఝంపె	234
94.	చూతమే యీ సంతోసాలు సొరిదినుండి	కేదారగౌళ	త్రిపుట	237
95.	కూరిమిగల్గితే చాలు కోపించినా మేలువో	కేదారగౌళ	రూపకం	240
96.	భామ శృంగారిండు భావమే యందము	కేదారగౌళ	ఝంపె	243
97.	మాటుమోవి దేటికి మంకుదనమేటికి	కేదారగౌళ	త్రిపుట	246
98.	వినుడిదెగ రఘుపతి విజయఘులు	శంకరాభరణం	ఆది	249

99.	పాపములే సంజళమెప్పుడు	శంకరాభరణం	ఆది	251	
100.	తరుణి వీయబుక కెంతటి దింతయీవేళ	శంకరాభరణం	ఝంపె	253	
101.	పిలువారదరే ప్రియునిని	శంకరాభరణం	ఆది	256	
102.	దొరతో సుగాతము దొరికిన పాటే చాలు	శంకరాభరణం	రూపకం	258	
103.	ఏమైనా నాడే వారి నేమందును	శంకరాభరణం	త్రిపుట	261	
104.	అతను సంపదకంటె నసదా చెలియాపు	శంకరాభరణం	ఝంపె	264	
105.	అంగన నిన్నడిగి రమ్మనె నీ మాట	కురంజి	త్రిపుట	267	
106.	దండనున్న చెలుల మిందరము సాక్షి	కురంజి	రూపకం	270	
107.	విచ్చన విడిచె యాడీ పిడకృష్ణుడు	దేవక్రియ	త్రిశపక	272	
108.	భావించి తెలుసుకొంటే శాస్త్రఫలము	బంగాళ	త్రిపుట	274	
109.	కడలుడిపి నీ రాడగా దలంచువారలకు	శుద్ధవసంతం	ఝంపె	277	
110.	నేనెంత నీవెంత నిక్కమామిది	శుద్ధవసంతం	రూపకం	279	
111.	చెలియా నాకు నీవు నేనే పుపకారమిది	ఆరభి	త్రిపుట	281	
112.	నవ్వవేయెక్కడి సుద్ది నయముగానతనితో	నీలాంబరి	త్రిపుట	284	
113.	ఊరకుండు మనవే వొడబాటు లికనేలే	సామ	త్రిపుట	287	
114.	పృథులహేమ కాపిన ధరః	బిలహరి	ఆది	290	
115.	అటువంటి వై భవములమరజేసిన దైవ	దేశాక్షి	ఝంపె	292	
116.	కంటిమయ్యనీ చేతలు కన్నుల	పండుగ గాను	దేశాక్షి	ఆది	295
117.	ఇతరులేమెరుగుదు రేమని చెప్పగవచ్చు	దేశాక్షి	త్రిశగతిరూపకం	298	
118.	భారమైనవేవరూనుపాలువోసిపెంచినాను	దేవగాంధారి	త్రిశపక	301	
119.	దేవర గుణములు చెలియవు	దేవగాంధారి	ఆది	303	
120.	ఇయ్యకొంటి నీవనులు ఇంతామేలే	అహరినాట	ఝంపె	305	
121.	గద్దరి జీవుడు కామధేరువు మాని	సామంతం	ఝంపె	308	
122.	ఎట్టుదొరికెనె చెలియ యిద్దరికినిటువంటి	సామంతం	ఝంపె	310	
123.	నీరువట్టుగొన్నవేళ నేయిమందవురా	సామంతం	త్రిశగతిరూపకం	313	
124.	ఆదిదేవుడసంగ మొదలనవతరించి	సామంతం	త్రిశపక	316	
125.	నాటికి నాడే రా చదువు	సామంతం	ఆది	318	
126.	కలిలోని నుఖమే కలియుగమా	సామంతం	చాపు	320	
127.	నీయంత వారనా నేను	సామంతం	ఝంపె	322	
128.	అందులోనె పున్నవాడు ఆదిమూరితి	సామంతం	త్రిశపక	325	
129.	చూడగమ్మాకెలులాల సుదతి	చక్కదనాలు	త్రిశపక	327	
130.	విరహాపు రాజదే విడిదికి రాగా	సామంతం	ఆది	330	

131.	వెనకముందరికి బెద్దల కెల్లను	సామంతం	ఆది	332
132.	ఎఱుగనైతి నిందాకానేటిదో	ఛాయానాట	త్రిపుట	334
133.	లంకె లూడుచే లాభము	నాట	ఆది	337
134.	రాముడు లోకాభిరాముడు	నాట	ఆది	339
135.	ఘోర విదారణ నారసింహ	నాట	ఆది	342 ✓
136.	తెలిసినందెలి యందు	నాట	ఆది	344
137.	అనాది జగములు అనాది దేవుడు	నాట	ఆది	346
138.	ఎన్నిచేత లెన్నిగుణా లెన్నిభావాలు	నాట	విశ్రవక	348
139.	నీ పాపమే కాదు ఇది నిండిన	నాట	త్రిపుట	351
140.	అన్నిటా జాణవెదువు ఓ భళేశ్వరా	నాట	విశ్రవక	354
141.	నడవరొజడియక నవ్యమార్గమిదె	వరాళి	ఆది	356
142.	ఏకతంత్రాయె నిదె యిద్దరికి నొకచోట	వరాళి	ఝంపె	358
143.	తలపు కామాతురత్వము మింద	వరాళి	ఝంపె	361
144.	యేమిగలదిందు నెంతపెనంగిన వృథా	వరాళి	ఝంపె	363
145.	ఇసుకపాతర యిందుకేది కడగురుతు	వరాళి	త్రిపుట	365
146.	విచ్చేయరాదా వెలిది కడకు నీవు	వరాళి	ఝంపె	368
147.	ఇప్పుడిటు విభుబాసి యంతలోననె నేడు	వరాళి	ఝంపె	370
148.	అటు చూడు సతి నేర్పులవు భళేశ	రామక్రియ	విశ్రగతిరూపకం	372
149.	గుట్టుతోడి బ్రదుకొక కొలదై న జాలురా	రామక్రియ	రూపకం	374
150.	సందెకాడ బుట్టినట్టి ఛాయల పంట యెంత	రామక్రియ	రూపకం	376
151.	అంగన యెట్టుండినా నమరుగాక	రామక్రియ	త్రిపుట	378
152.	యెందరు సతులో యెందరు సుతులో	రామక్రియ	ఆది	381
153.	అవునయ్యా నీ సుద్దులటువంటివి	రామక్రియ	ఝంపె	383
154.	ఎంతలేదు చిత్తమా యీతలేల మోతలేల	రామక్రియ	రూపకం	385
155.	అనాథుల రక్షించేది అన్నిటా			
	బుణ్యముగాదా	బౌళిరామక్రియ	ఆది	387
156.	ఇద్దరునొక్కచే యెప్పుడును	బౌళిరామక్రియ	చతురశ్రపక	390
157.	అననింకెమున్నది అలుగనేమున్నది	బౌళిరామక్రియ	విశ్రవక	392
158.	పలికెటి వేదమె ప్రమాణము	బౌళిరామక్రియ	త్రిపుట	394
159.	ఎంత బత్తో నీ మీద	మోహన	రూపకం	397
160.	తలచిన దేహము నిలువదు	మోహన	రూపకం	400

అవతారిక :

దక్షిణ నాయక డగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో “నీవు నాకు పెండ్లాడిన మగడవు. నీ యందే నేను నా ఆశలన్నియు నిలుపుకొన్నాను. నీవు నా వద్దనుండగా ఎవతెయో వచ్చి నీతో మేలములాడుచు వాపులు నెరపుచు నీ దేవేతివలె లోనికి వచ్చి నీ చెంతనున్నది. నీవు నన్నేలితివి. ఈమె యెవరో నీ కెప్పటి చుట్టమో చిత్తగించవయ్యా” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామితో నాయకయగు అలవేలుమంగ విన్నవించుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

సామవరాళి ప్రాచీన రాగము. ఇది ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము మూడవ మేళకర్తయగు గాన మూర్తిజన్యము. స రి మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు మేళకర్తల అవిరాభవమునకు పూర్వమే ఎంతో ప్రచారమునందున్న యీ రాగము తన పేరునందే ఇముడ్చుకున్న వరాళి స్వరూపమును ‘ప మ గా’ అనునప్పుడు, ‘స రి గా’ అనునప్పుడు చూపించుకొనుచున్నది. ఇంత అందమగు రాగమునందు ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు దొరకకుండుట కొంత విచిత్రముగనే యున్నది. ఇది భాషాంగము. ‘స రి మ ప’ అనునప్పుడు చతుశ్రుతి రిషభము, ‘ప మ గా’ అనునప్పుడు శుద్ధగాంధారమును కలిగి పూర్వాంగమున అసావేరి వలె ధ్వనించును.

సామవరాళి—ఆది

ఎన్నటి చుట్టమో యాకె నెఱగ నేను
అన్నిటా నేనే నీకు నాలనంటా నుందును

॥ఎన్నటి॥

నెలత యెవ్వతో కాని నిన్ను బొడగనవచ్చె
చెలప చెమటలతో సిగ్గులతోడ
చెలుల చెప్ప మరుచుజేరి వాకిటనున్నది
తొలుత నీ వాపె మోము తోగి చూడవయ్యా

॥ఎన్నటి॥

వావి నీకేమానో కాని, వలపుల మాటలాడి
వే వేగ దురుము జార విరులరాల
దేవులవలె దలుపుదెరచి లోనికేతెంచె ;
భావించి యాఘ్రగురుతు పరికించవయ్యా

॥ఎన్నటి॥

యెంత పనికోగాని యేకతము గద్దనీని
 సంతోసాలు గడునిండ జవులురేగ
 యింతలో శ్రీ పేంకటేశ యే నలమేలుమంగను
 చెంత నన్నేలితి వాకె జిత్తగించవయ్యా

॥ఎన్నటి॥

శృం : 24-264

- ప. - ప ద సా సా నీ | ద ప పా | ద ప ప మ పా ||
 - ఎ - న్న టి చు | ట్ట - మో | యా - - - కె ||
- మ మ పా ద ప ప మ గా | ప మ గా గ రి రీ | సా - - ||
 - నె ట గ నే - - - | - - - - - | ను - - ||
- ఫ థ సా సా సా | రీ మ గ స రి గ రి | గా - - ||
 - అ - న్ని టా నే | నె నీ - కు - - - | - - - ||
- ప మ పా - ద సా - ని ద ప | మ ప ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
 - నా - ల - - నం - - టా - | నుం - - - - - | దు - - ను ||ఎన్నటి||
- చ. - ప ద పా పా మా | పా ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
 - నె ల త ఎ వ్య | తో - - గా - - | - - - ని ||
- స రి సా స ని థా ఫ థ | సా రీ మ రి | ప మ గ రి సా ||
 - ని న్ను బొ - - - డ - | గ న - - | వ - - - చె ||
- రి మ మా పా ద ప ప మ ప మ | మ గ మా పా | ప ప ప మ పా ||
 - నె ల ప చె - - మ - - | ట - - ల | తో - - - - ||
- ప ద సా స ని దా పా ద ప | ప మ ప మ మ గ మా | పా - - ||
 - ని - గ్గు ల - - తో - - | - - - - - - - | డ - - ||

- రిమ పాద పదా | స ని దా పద | సా - - ||
 - చెలు ల జె - ప్పు | మ - - ను - | చు - - ||

- రిమ రిమ గా గి రి రి | సా స ని ద ప | దా సా ||
 - జే - రి - వా కి - - | ట ను - - - | న్న ది ||

- ప ద సా సా - రి గి రి | సా రి స ని | ద ప ద ప ప మ ||
 - తొలు త నీ - - వా . | పె మో - - | - - ము - - - ||

మ రిమ పా - ద స - దా పాద ప | ప మ ప మ గా | ప మ గ రి సా ||
 - తో - గి - - చూ - - డ - - | వ - - - య్యా | - - - - - ||

||ఎన్నటి||

అవతారిక :

త్రిగువేంకటనాథునికి అనాదినుండియు పవళిపు సేవలు, మేలుకొలుపులు, సుప్రభాతములు, ఇంకను ఆయా వేళలయందు ఆ స్వామికి హేచ్చరికలు చేయుచు, భక్తులు పాటలు పాడుకొను అలవాటు వచ్చుచున్నది. అన్నమయ్యవారుకూడ ఎన్నో మేలు కొలుపులు, జోలలు, హేచ్చరికలు, ప్రభాతగీతకలు పాడుకొన్నారు. ఈ గీతమునందు స్వామి దర్శనమునకై దేవతలు, ఋషులు మొదలగువారు నిలిచియున్నారనియు, దేవకామినులు వింత వింతలగు రాగ తాళములలో నిన్ను గూర్చి విరహపు గీతములు పాడుచున్నారనియు, తామర రేకులవంటి కన్నులు తెరిచి మొదట ఊర ననుద్ర. రాజతనయయగు అలవేలుమంగ మోమును చూచి ఆ కరుణార్ద్ర దృష్టులను భక్తులపై ప్రసరింపజేయుమని అయ్యవారు చెప్పుకొనుచున్నారు.

రాగలక్షణము :

భూపాల ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము రివ మేళమగు హనుమత్తోడి జన్యము. స రి గ ప ద స | స ద ప గ రి స | అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనిని కొందరు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా పాడుచుండుటయు కలదు. కాని రేవగుప్తి, జౌళి మున్నగు రాగములు 15వ మేళ జన్యములుగా వాడుకలో ఉండుటవలన అట్లే పాడినచో భూపాలకు ప్రత్యేకించబడిన రాగస్వరూపము ఏర్పడదు. దీనిని లక్షణకారులందరూ రివ మేళ జన్యమనియే చెప్పియున్నారు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయ కారుల రచనలు అచ్చటచ్చకాన వచ్చు చున్నవి, సంప్రదాయము నెఱిగిన విద్వాంసులు తోడి జన్యముగానే సాడుచున్నారు.

భూపాల — తిశ్రవీక

విన్నపాలు వినవలె వింత వింతలు
పన్నగపు దోమతెరపై కెత్తవేలయ్యా

॥పల్లవి॥

తెల్లవాతె జామెక్కె దేవతలు మునులు
అల్ల నల్ల నంతనింత నదివో వారె
చల్లని తమ్మిరేకుల సారస్యపు గన్నులు
మెల్ల మెల్లనె విచ్చి మేలుకొన వేలయ్యా

॥విన్నపాలు॥

గరుడ కిన్నర యక్ష కామినులు గములై
విరహపు గీతముల వింత తాళాల
పరి పరి విధములంబాడేరు రాగాలనిన్నవో
సిరి మొగము దెరచి చిత్తగించవేలయ్యా

॥విన్నపాలు॥

పొంకపు శేషాదులు తుంబురు నారదాదులు
పంకజ భవాదులు నీపాదాలు చేరి
అంకెల నున్నారు లేది అలమేలు ముగను
వేంకటేశుడా రెప్పలు విచ్చి చూచిరావయ్యా

॥విన్నపాలు॥

అ : 4-18

ప. సా రి సా స | ద ద ద పా - ॥
వి న్న పా లు | వి న వ లే - ॥

పా ద పా గ | పా - - - - ॥
విం త విం త | లు - - - - ॥

ప గ ప ప పా | పా ద ద ద ప ॥
ప - న్న గ పు | దో మ తె ర - ॥

ప గ పా దా | సా - స సా ॥
వై - కె త్త | నే - ల య్యా ॥

॥విన్నపాలు॥

చ. పా ద దా ద | దా దా దా ॥
తె ల్లి వా తె | జా మె క్కె ॥

ప గ ప ప దా | ద సా దా ॥
దే - వ త లు | ము ను లు ॥

గ ప ప ద దా | ద ద ద ప ప గ ॥
అ - ల్లి - న | ల్లి న నం - త - ॥

౪

గ ప ప ద ద ద | స స ద ద దా ||
నిం - త - న ది | వో - వా - రె ||

పా ద ప దా | సా స స స స ||
చ ల్ల ని త | మ్మి రే - కు లు ||

సా రీ గ గా | రీ రీ సా - ||
సా ర స పు | క న్ను లు - ||

సా రీ సా - | ద ద పా పా ||
మె ల్ల మె - | ల్ల న వి చ్చి ||

గా ప ప ప ద | ద సా సా - ||
మే లు కొ న - | వ - య్యా - ||

||విన్నపాలు||

అవతారిక :

ద్రోదలి నాయక జాణ, ప్రభాద. నాయసిని చేతలు తన కిష్టము లేనివైనను అతడున్న తీరును తాను స్పష్టముగా తెలుసుకొన్న దైనను “నిలువెల్లా నీరగుచుంటివి. పెరువులు పిప్పిగట్టు కొని ఛోయినవి. వీధులెల్లా తిరిగి వచ్చిచట్లున్నావు. మనసు కలిగి యున్నట్లున్నది. అలపు దీర విశ్రమించరాదా, వీడె మందు కొనరాదా, పాదము లొత్తించు కొనరాదా, జూదమాడి మనసు రంజింప జేసుకోరాదా, శయ్యపై పవ్వళించరాదా, నన్నేలిన ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా నీవేమైనను చేయవచ్చుగాని సవతులకు మాత్రము నా యింటికి తేవద్దు సుమీ నాకు ఓపరాని కోపము వచ్చును” అని లాలనగా బుజ్జించి తన కోరికలు తీర్చు కొనుచున్నది.

భూపాల — రూపకం

అలపు దీర్చుకోరాదా అన్నీ నయ్యా గాని
నిలువెల్లా జెమరించి నీళ్లు గారీని

॥అలపు॥

వీడె మందు కొనరాదా వెనక విచ్చేతుగాని
వీడె నీకెమ్మోవి పిప్పిగట్టెను
చూడ రాదా మమ్ము గొంత చొక్కి కన్ను మూతుగాని
ఆడ నీడా నుమ్ముడాకి యలపు దేరీని

॥అలపు॥

పాద మొత్తించు కోరాదా ప్రక్కన నప్పుదు గాని
వీధులెల్లా దిరుగాడి పసిగినది
జూదమైనా నాడరాదా సొంట్లు సోదెంతు గాని
అది గొని కోరికలు అంకెకు దీసీని

॥అలపు॥

పవళించి నుండ రాదా పానుపువై నికనైనా
జవళి బులకలు మై జడిసీని
యివల శ్రీ వేంకటేశ యిద్దె నన్ను గూడితివి
సవతుల దేకుమీ చలమెక్కిని

॥అలపు॥

ప. ప ద ప గా రి || స రి గా గ రి రి సా ||
అ ల పు దీ ర్చు || కో - - రా - - దా ||

గ ప దా సా || ద ప గ రి గా ||
అన్ని నయ్యూ || గా - - - ని ||

స రి గా గ రి గా || గ ప ద ప గ రి గా ||
నిలు వెల్లా - - || చె - మ - రి - - చే ||

స రి గ ప ద ప గా || గ రి గ రి సా ||
నీ - క్లు - - - గా || రీ - - - ని ||

||అలపు||

చ. గ ప ద ప దా || ప గ ప ద సా || ద ప ద ప గా || గ ప ద ప గ రి సా ||
వీ డెమం - దు || కొన రా - దా || వె న క - వి || చే - తు - గా - ని ||

స రి గా గ రి రి || స థ సా సా || స రి గా ప ద || ద ప పా - - ||
చూ డ రా దా - - || కె - మ్మో వి || పిప్పి గ ప్టె - || నీ - - - - ||

స రి గా గ రి స రి || గా ప గ గ రి రి సా ||
చూ డ రా దా - - - || మమ్ము - కొం - - త ||

సా రి స స ద స ద పా ద ప || ప ద ప ద రి సా ||
చొక్కి - క - - - న్ను - - || మూ - తు గా - ని ||

ప ద స రి గా గ రి రి || సా రి స ద ప దా ||
ఆ డ నీ - - డ - - || సుమ్మ - దా - కి ||

ప గ ప ద ప గ రి || సా - - - - ||
అ ల పు దీ - రే - || ని - - - - ||

||అలపు||

ఆవతారిక :

‘శ్రీనివాసుడు తన్ను విడిడి కోపముతో వెడలిన వద్దావతీ దేవిని తలచుకొనుచు, తన యందలి ప్రేమను ఆమె వెల్లడించిన విధములను తిరిగి తిరిగి ఊహించుచు ఆమెను తన సన్నిధి నుండి దూరము చేసిన విధిని దూరుచు యెట్లామెను చేరగలుగుదునోయని పరితపించు చున్నాడు’ అని అయ్యవారు చెప్పచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

ధన్యాసి ప్రాచీన రాగము, ఇప్పటి వద్దతి ప్రకారము ఇది రివ మేళకర్త యగు తోడి జన్యము. స గ మ ప ని స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. పూర్వుల రచనలు, భక్తి రస ప్రధాన ములగు కీర్తనలు ఈ రాగమున దెన్నో కలవు.

ధన్యాసి — ఆది

తలచిన హృదయము ఝల్లను తగుణి మఃః వాయ్యారము

కలిగినా యిక నొకపరి కన్నుల జూడగను

॥పల్లవి॥

మోమరహించి పాదాంగుట మున నేలనొయ్యన వ్రాయుచును

కోమలి కన్నీ రెడ గ్రక్కుచు

వేమరు నాడెర జూచిటు

వీడ్కొన నొల్లని భావము

॥తలచిన॥

చెక్కిట చేయిడి అలసత చే వదనము కడువాడగ

వెక్కన మగు డగ్గుత్తిక వేమక నణపుచును

అక్కర తీరగ నాతో నాడిన సొలపుల మాటలు

యెక్కడ పొగులుదు ధైర్యం బేగతి నిలుపుదును

॥తలచిన॥

ప. స గ మ ప ప ప ప మ | ప ని స స | స గ రి స ||

త ల చి న హృ ద య ము | ఝ - ల్ల ను | త రు ణి - ||

రి ని సా ని ద ప మ | ప ని సా రి స | స ని స ని ద ప ||

మ ణి వో య్యా - ర ము | క లి గే - - | నా - - - యిక ||

ప మ గ మ ప ని ద ప | ప మ గ రి | సా - - ||

నొ క ప రి క - న్నుల | జూ - డ గ | ను - - ||

సా మ గ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||

ఓ - - హో - క - న్నుల | జూ - - డ గ | ను - - ||

||తలచిన||

చ. ప ని ని ని ని ద ప మ | పా నీ | స స స స ||

మో - మ ర వా - చీ - | పా దా - | గుటము న ||

ప ని ని ని ద ప ప మ | పా ని స ని ద | పా - - ||

నే - ల నొ - య్యన - | వ్రా యు - చు - | ను - - ||

ప ని స స స గ రి స | రి ని స స | ని ద పా ని ని ||

కో - మ లి క - న్ని - | రెడ నె డ | గ్ర - - యుచు ||

ప ని సా మ గ గ రి రి స | స గ రి స | స రి నీ స స ||

వే - మ రు - నా - దె స | జూ - చిటు | వీ - - డొక న ||

ప ని స రి సా రి ని ద ప | ప ని స స | ని ద పా ||

నొ - ల్ల ని ఖా - - వము | ప - మని | తల పో ||

ప మ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||

యుదు వి థి నే - మని | నూ - - రుదు | ను - - ||

సా మ గ గ మ ప ని ద ప | ప మ గా రి రి | సా - - ||

ఆ - - వి థి నే - మని | నూ - - రుదు | ను - - ||

||తలచిన||

అవతారిక :

శ్రీ పదము నందు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దక్షిణ నాయకత్వమును వ్యంగ్యముగా చెప్పుచు “ఆమె నిన్ను చనవుతో మోముచూచి మాటలాడ బోయిన నీవేల ఆమెను లాల్చి పనేరక మోము వచ్చి యులికి పడుచున్నావు? నాతో చుట్టరికమును నెరపుకొని ఆమె నిన్ను గూడితే నీవేల మొక్కు చున్నావు. నీయందలి కళ లన్నియు ఆమె గమనించినను మనసు నందుంచు కొనక మంకు తనములు లేక నిన్ను చేరిన ఆదరింపవద్దా?” అని చెలికత్తె వినయముతో స్వామికి విన్న వించుచున్నది.

ధన్యానీ—రూపకం

నీకేల భయము నీకు నీకే అ(యు)లికేవు
చే కొన్న నీ చేత లందు జెరిగున్నవా

॥పల్లవి॥

చనవు సేసుక ఆపె సారె నీ మోము చూచితే
చెనక జాలక యేల సిగ్గు వడేవు
కనుగొన బోతే నందు కళలంతే వుండే నవి
వెనుకొని కాంత లెల్లా వేలు కాడేరా

॥నీకేల॥

మచ్చిక చేసుక ఆపె మాటలు నిన్నాడించితే
కొచ్చి కొచ్చి నీ వేల కొంక జూచేవు
కచ్చు పెట్టి తోచేవి కల్లని జములేకాక
అచ్చమై పొందిన సతులంటు కున్నారా

॥నీకేల॥

చుట్టము సేసుక యింతి సొరిది నిన్ను గూడితే
యిట్టై శ్రీ వేంకటేశ నీవేల మొక్కేవు
గుట్టు నను కొనగోళ్ల గురుతులుండి గాక
ముట్టిన కాంతలు మేన మూగుకున్నారా

॥నీకేల॥

ప. స గ మా పా || ని స ని ద పా - - ||
 నీ - కే ల || భ - య - ము - - ||

ప ని సా రీ ని సా || ని ద ప మ గ రి స ని సా ||
 నీ కు నీ - - కే || అ - లి - కే - - - వు ||

2. స గ మా పా || ని ప స ని రీ స ని ద ని ద పా ||
 నీ - కే ల || భ - య - ము - - - - - ||

ప ని స గ రీ స ని స ప ప || ని ద ప మ గ రి స ని స ప ||
 నీ - - - కు - నీ - - కే || అ - లి - కే - - - వు - ||

మా మ మ మా || ప ని ద ప ప మ గ రి సా ||
 చే కొన్న నీ || చే - త - లు - - - దు ||

భ ని స గ మా || పా - - - - ||
 - - - - - || - - - - - ||

||నీకే||

చ. - మ మ మ మా మ || గా ప మ గ రి సా ||
 - చ మ వు నే ను || క ఆ - - - పె ||

- స గ రి గ రి ని సా || ని ధ భ ధ ని స స ||
 - సా - రె - నీ - మో || ము - - - చూచితే ||

- భ ని సా స గ మా ప మ గా || ప మ గ రి సా రి ని సా ||
 - చె న క జా - - - - ల || క - - - యే - - ల ||

- స గ మా ప పా || ని స ని ద పా - - ||
 - ని - గు వ డే || - - - - వు - - ||

- ప గ మా ప పా || నీ సా సా ||
 - క ను గొ న బో || తే నం దు ||

- ప ని సా - గ రీ స || సా రీ ని సా స స ||
 - క శ లిం - - తే - || వూ - - డీ న వి ||

స గ మ ప మ గ రీ స || సా రీ ని సా సా ||
 వె ను కొ - ని - కాం - || త - - లె ల్ల ||

ప ని స రీ స రి ని స ని ద పా || మ ప మ గ మ గ ప మ గ రి సా ||
 వే - - - లు - కా - - - - || డే - - - - - రా - - - - || || నీ కేల ||

అవతారిక :

బ్రహ్మదంతి నాయక రూప గర్విత, మానవతి, స్వాధీనరతిక, ఈమెనాథుడు తనకు వలచి దాసుడై యున్నాడని బిగువులు పోవుచుండగా చూచి చెలులు “పంతములు నీకు మంటలోనే కలుగుచున్నవి నీ చింతలు చేతిలో గల చెక్కులయందే యున్నవి. దోసములాడిన వింతలు నీ నివ్వెరుగులలోనే యున్నవి. మాటలు మాని నవ్వులు లేక యున్న నీ పెదవులపై బిగువులు తెలియుచున్నవి. ఎట్టి పనులకైనను తెగువరివని నీ కన్నులు తెలుపుచున్నవి. నీ ఆగడము లన్నియు పొలయలుకలే చెప్పచున్నవి. ఇక ఎకసెక్కెము లాడక నీ నాథుడు సంతసించునట్లు ఆనందముగా నుండవే, నిన్ను వలచుట ఆతని దోసమా” అని మందలించు చున్నారు.

ధన్యాసి — రూపకం

వలచుటే దోసమా వనిత నీ కాతడు
నలు వాక మరియేటి నవ్వులు నవ్వవే

॥పల్లవి॥

పంతమెల్ల నీ మాటపట్టు లోననే వున్నది
చింతలెల్ల నీ చెక్కు చేత నున్నది
వింత లిన్నియును నీ నివ్వెరుగులతో నున్నది
యెంత కెంత పతినింకా యేటికి దూరేవే

॥వలచుటే॥

బిగువెల్ల నిపుడు నీ పెదవులపై నున్నది
తెగువలు నీ కన్నుల తేట నున్నవి
అగడింతా నీ పొలయలుకలలో నున్నది
యెగసక్కె లాతని నేటికి నాడేవే

॥వలచుటే॥

గబ్బి తనమెల్లాను నీ కాగిటిలోనే వున్నది
నిబ్బరము నీ పుండేటి నీటులో నున్నది
అబ్బరమై శ్రీ వేంకటాధీశుడు నిన్ను గూడె
పుబ్బర నీతనికెంత వొరటులు చూపేవే

॥వలచుటే॥

ప. ప ని సా స ని రి స ని ద || ప ని సా - - ||

వ ల చు లే - దో - - - || - స మా - - ||

- ప ని స రి స ని సా ని ద ప మ || గ రి స ని సా స గ మా ||

- వ - ని - త - - నీ - - - || క - త - డు - - - ||

స మ మా ప మ గ మా || ప ని స ని ద పా ||

న లు వం - - - క || మ రి యే - - - టి ||

ప ని స మ గ రి స || సా రి ని సా - - ||

న - వ్యులు - న - || వ్యే - - వే - - ||

||వలచుటే||

చ. - స రి స ని - ద ప || ద మ పా ప || - గ మ ప ని స రి ని స ||

- పం - త మె - - ల్ల || నీ - మా ట || - వ ట్టు లో - - - న - ||

ని ద పా నీ స స || - ప ని సా ని || రి స ని ద ప మ పా ||

నే - - పు న్నది || - చి త లె ల్ల || నీ - - - చె - కు ||

ప మ గ గ ప మ గ రి రి || సా - - - - ||

చే - - త ను - - - న్న || వి - - - - ||

- ప ని స స గ మ మ || పా ని ప ప మ గా - - ||

- విం - త లి - - న్ని || యు - - ను - - నీ - - ||

- స గ మా ప ని స ని ద || పా ప మ పా - ||

- ని - వ్యే ర గు - ల - || ను న్న - ది - ||

- స గ మా పా ప || నీ ని స ని ద పా పా ||

- యెం - త కెం త || ప తి - నిం - - కా ||

- గ మా ప ని స ని గా || గ రి రి సా - - ||

యే - టి కిదూ - - || రే - - వే - - ||

||వలచుటే||

అవతారిక :

సహజ సౌందర్యవతి యగు నానుక స్వాధీన పతిక. ఈమె సౌందర్యమును చమత్కారముగా వర్ణించుచు "అలంకారములతో పని యేమని, అందముగా తయారైన ముత్యమునకు మెరుగు పెట్టుట యేల? ఘనమగు నీ కొప్పునకు చేమంతులేల? అద్దము వంటి నీ చెక్కులకు అరవిరి పూతలేల? చంద్రుని వంటి నీ మోమునకు కస్తూరి యేల? అనుకూలుడగు నాయకుడైన శ్రీ వేంకటాధీశుని కాగిలి యందు నీ యందమును నీనే చూచుకొన వచ్చును. అద్ద మెందులకే;" యని చెలులు చెప్పు చున్నట్లు అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగలక్షణము :

ఆహిరి రాగము అతి ప్రాచీనము. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున నారీ రీతి గౌళ జన్యముగాను, భాషాంగముగాను, ప్రతి మధ్యమము తప్ప తక్కిన స్వరములన్నియు పలుకునది గాను వివరించి యున్నారు. కాని యిప్పటి వాడుక ప్రకారము వకుళాభరణము జన్యముగా నుండి 'ని ద ని స' అను సందర్భమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, 'స గ స' అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారమును పలుకుచు భాషాంగముగా యీ రాగము ఒప్పు చున్నది. దీనిని పూర్వాచార్యులు రివ మేళముగా చెప్పి యున్నారు. ఇందలి గమక పరికాదులు గురు ముఖమున అభ్యసించి పాడు కొనవలెను. ఇందు గల స్వరముల యందు నొక్క, జారు, కంపితము పలుకువిధము కొంచెము కష్ట సాధ్యము. 'ని ద ని స' అనునప్పుడు మాత్రమే చతు శ్రుతి ధైవతము పలుకును. 'ద ని ద ప' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతమే పలుకును. 'స గ మ ప' అను ప్రయోగము తరచు వచ్చును. స గ స ని అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారము ఛాయా మాత్రముగా తోచును.

ఆహిరి — ఆది

మూసిన ముత్యాని కేల మెరంగులు

ఆ సల చిత్తానికేల అల వొకలు

॥పల్లవి॥

కందులేని మోము కేల కస్తూరి

చిందని కొప్పున కేల శీమంతులు

మందయాన కేల మట్టిల మోత

గంధ మేలె పై పై కమ్మని నీమేనికి

॥మూసిన॥

భారపు గుబ్బల కేలవయ్య దాని
 కీరపు జాపులకేల పెడమోము
 జీరల బుజాల కేల చెమట లూని
 గోరంట గోళ్లకేల కాన వాళ్లు

॥మూసిన॥

ముద్దుల మాటల కేల ముదము లూని
 యద్దంపు జెక్కుల కేల
 అర విరి వొద్దిక మాటల కేల పూర్పులు నీకు
 నడ్డ మేల తిరు వేంకటాద్రిశుంగూడి

॥మూసిన॥

శృం : 3-78

ప. పా ప ద ని సా ని | ద ని స రీ | స ని ద ప ||
 మూసి న ము త్యాని | కే - లే - | మెరుగులు ||
 స గ మ ప ద నీ ద | ప మ గ మ | గ స రి స ||
 ఆ - స లు చిత్తాని | కే లే యల | వో - క లు ||

॥మూసిన॥

చ. సా - రీ స ని ద ని స స | స ని ని ప | ద ప ప మ ||
 కం - దు లేని మో - - ము | కే - లే - | క - స్తు రి ||

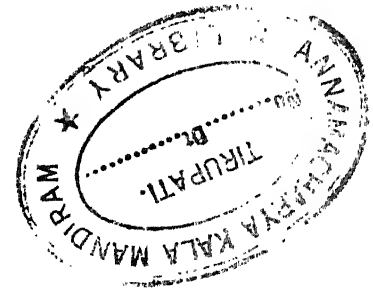
పా - ద ని సా ని ద ప | ప మ గ మ | మ గ సా రి శ ||
 చిం - ద ని కొప్పు కే - | లే - చే - | మం - - తులు ||

పా - ద ని స స స స ని | ద ని స రీ | స ని ద ప ||
 మం - ద యా న ము న కేలే | మ - టై ల | మో - - త ||

పా - ద ప మ గ మ గ రి | స గ మ ప | ప మ గ మ ||
 గం - ధ మేలెనై - నై ని | క - మ్మని | మే - ని క ||

ప ద ని స స సా ని | ద ని స రీ స రీ | ని సా - ||
 మూ - సి న ము త్యాని | కే - - - - - | లే - - ||

॥మూసిన॥

అవతారిక :

బ్రందలి నాయిక రూప గర్విత, ప్రౌఢ, స్వాధీనపతిక, ఈమెకు నాథుని వలపింప
వెంట వెంట త్రిప్పుకొనుట తెలియును, తనపై వలపు గల ప్రియుని విరహోర్తునిగా చే
వయ్యారము లొలికించుచు మురిపించుట ఈమెకు వేడుక, ఆమె చేతలకు చెలులు వెరగు పడు
‘ఇట్టి పనుల వలన నీకేమి వారిగినదే చంద్రవంకా!’ యని మందలించు చున్నారని అయ్యవారి
చెప్పుచున్నారు.

ఇందు అయ్యవారు వాడిన పదముల సొగసు, అనుభవైక వేద్యము. ఆహిరి రాగ
అందములు ఆ పదముల కలయికతో పూవులకు తావులవలె సుందరముగ అమరుట గమనార్హము.

ఆహిరి — రఘుంపె

విరహీన బడలెను విభుడు యిందా కాను
పురుషార్థ మిందు వంక బొందే దేమే

॥పల్లవి॥

కంతుని దీపమవై ఘనుని శ్రమ యించేవు
పొంత నిందు వంక నేమి పుణ్యమే నీకు
పంత మున వలపించి పలుమారు నలిగేవు
యెంత లాభము గలిగె నిందు వంక నీకు

॥విర॥

చెఱుగు సింగిడివై చెలువుని నే చేవు
గుఱిగా నెంత ధనము గూడనే నీకు
వెఱుగు వడుచు నీవు వెంట వెంట దిప్పేవు
నెఱ దొరతన మెంత నేర్పితివె నీవు

॥విర॥

పూవుల గాలమవై పురుషుని దగిలేవు
వేవే యెంత రాజ్యమేలితిదె నీవు
యీ వల శ్రీ వేంకటేశు డితడిట్టె నిన్నుగూడె
కైవళమై యెంత కొడిగట్టి తివె నీవు

॥విర॥

వ. ప ద నీ స | ని ప ద పా || మ గ మా పా ద ద ప మ | గ మా గ స రి స ||

1. వి ర హా న | వె డ లె ను || వి - భు డు యం - - - | దా - - క ను - ||

2. ప ద నీ స | రీ రీ స ని ద ని స రీ స ని ||

వి ర హా న | వె - డ - లె - ను - - - ||

ని ప దా ప మ గ మ ప ద | ప మ గ మ గ స రి స ||

వి - భు డు - యం - - - | దా - - - క - ను - ||

స ప ప ప మ గ మా | గ మ ప ద నీ ప || ద ని సా ని | ని ప దా పా - ||
పు రు షా - - - ర్థ | మిం దు వం - - క || పాం - దే - | దే - - మే - ||
||విరహాన||

చ. పా ద ప మ | గ మ ప మ గ || స గ మ ప ద | ని ప ద ప ప ||
పూ పు ల - | గా - ల మై - || పు రు షు ని - | త గి లే - వు ||

ప ద ని సా | ని ప ద ప మ || గా మ ప ప | ద ని దా పా - ||
వే - వే - | ఎంత రా - జ్య || మే లి తి వి | నీ - - వు - ||

ని ద ని స స | సా రీ స నీ ని || స మ గ స రీ స | రీ ని సా స ||
ఈ - వ ల శ్రీ | వేం క - లే శు || డి త - డి - టై | నిన్ను గూ డె ||

సా రీ స ని ని ప | ద ప ప ప మ ||

కై - - వ శ - | మై - ఎం - త ||

1. గ మ గ రి స | గ మ పా మ ||
కొ డి గ - ట్టి | తి వె నీ వు ||

2. గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద | ప మ గ రి స గ మ ప ||
కొ డి - గ - - - ట్టి - | తి - వె - నీ - - వు ||

అవతారిక :

బ్రెందు నాయిక విరహోత్కృతిక. పారవర్యమున నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సన్నిధికి రాగా “నీ మనసెట్టున్నదో, నేను నీకై పరితపించి నీరాకకై వేచి యున్న దానని ను చూచి నంతనే పరఃశసాదును. నీతో రహస్యములు ముచ్చటించుకొను వరకు వే పాటును అణచు కొనజాలని దానను. నీవు నన్ను కన్పించి కౌగిట చేర్చువరకు కరగి ఆరా పడు చుందును. నీ మేను సోకినంతనే పులకించి పోవుదును. నిన్ను విడువ జాలకున్నాను స్వామి సేయుదును” అని తన నాధునితో చెప్పకొను చున్నది.

రాగలక్షణము :

నాగవరాళి రివ మేళమగు హనుమతోడి జన్యమని లక్షణ కారులు చెప్పి యున్నా ఇది మంద్రదైవతము నుండి, మధ్యస్థాయి నిపాదము వరకు సంచారములు కలిగి యుం రాగమని కొందరి మతము. తారస్థాయి సంచారములు ఉండినట్లు కొందరి మతము. గా తారస్థాయి సంచారములు సందర్భాను సారముగ అన్నమయ్య వారి పదములు స్వరపరచడ చేర్చడమై నది. విలంబ కాలమున స్వరములను నియతస్థానముల యందు తగు మాత్రపు గ వరి కాదులతో పట్టునపుడు రాగ స్వరూపము వ్యక్త మగు చున్నది. స రి గ మ ప మ ద ని స ని ద మ ప గ రి స ఆరోహణావరోహణములు.

నాగవరాళి—రూపకం

ఎట్టున్నదో నీ మనసు యేమి సేతురా
యెట్ట నెదుట జాయలే నేమి సేతురా

॥పల్ల వి॥

చూచు దాకా వేగిరింత సొంపుగా విభుడ నీతో
దాచి మాటాడిన దాక దమకింతును
చే చేత దమకింతు చేరువ దాకా నిట్లనె
యేచి తమకమే నిండె నేమి సేతురా

॥ఎట్టు॥

అట్టై నీ చెనకులకు నాసగింతు దని వోక
ముట్టి యాసగింతు నీ మోవి తేనెకు
గట్టిగా నంతటి మీద కౌగిటికి నా సగింతు
యెట్లైనా నాసలే నిండె నేమి సేతురా

॥ఎట్టు॥

ఆదన నీమే నంటి అట్టై పరవళ మవుదు
 వదలక కూడి పరవళ మవుదును
 పొడలి శ్రీ పేకళేశ పొదిలివి నన్ను నిట్టై
 యెదిరించె బరవళా లేమి సేతురా

|| పట్టు ||

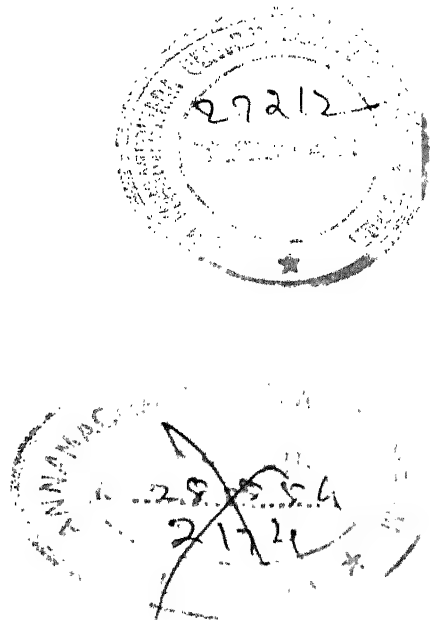
శృం : 17-185

ప. - స రి గా గ రి రీ || సా రి ని సా ||
 - ఎ - ట్టున్న - దో || నీ మ న సు ||
 - ప ద ని స ని ద మా || ప గ మా - - ||
 - ప - మి - - - సే || - తు రా - - ||
 - ప మ ద ని స స || స రి గ రి సా ని స రి స నీ ||
 - ఎ - ట్ట నెదుట || చా - - - య లే - - - ను ||
 ద ని స ని దా మ ప గ || మా - గ రి సా ||
 ప - - - మి సే - తు || రా - - - - ||

|| పట్టు ||

చ. - గ గ గా గ || గ రి రీ గ గ రి రీ స ||
 - చూచుదాక || వే - - గిరిం - - త ||
 - ద ని సా సా రి స ని ద నీ || స రి గా మా ||
 - సాం - పు గా - - - - వి || భుడ నీ తో ||
 - ప్పప్ప పా || ద ని ద మ ప గ మా ||
 - దాచిమాటా || డి - న - దా - కా ||
 - స రి గ రి గ మ || పా - - - - ||
 - తమకిం - - తు || ను - - - - ||

NR44'I24
 35 M80.2

ద ని సా స ని ద మ || ప గ మ ని దా ||

చే చే త - - - || త మ కిం - తు ||

- ద ని స స స రి గ మ || గా గ రి రి స స ||

- చే - రు వ దా - - - || కా ని - - ట్ల నె ||

- ప మ ద ని స స || స రి గ రి సా ని స రి స ని ||

- యే - చి త మ క || మే - - - - నిం - - - డె ||

ద ని స ని దా మ ప గ || మా - గ రి సా ||

నే - - - మి నే - తు || రా - - - - ||

|| ఎట్టు ||

అవతారిక :

ఈ పదమునందు ముగ్ధ వలె నటించుచున్న జాణయగు ప్రౌఢ నాయక పమియు నెరుగని దాని వలె నన్నియు తెలిసిన ఈ పె నాయకుని “నీ విప్పుడు నవ్వుచు నవ్వుచు నవ్వుట మాని జడియుచున్నావు. మాటలు చెప్పుచు చెప్పుచు మానుచున్నావు. నన్ను ముట్టి ముట్టి చూచు చున్నావు ఏల? జన్మని యెవ్వతెయైన నన్నలు చేసి తన సౌందర్యమును చూపి నిన్ను మైమరుప జేసినదా? ఆనలు బెట్టి అడ్డులు బెట్టి భయపడుచున్నావేల? మన మిద్దరమే కదా యిక్కడ నున్నది” అని లాలించి యడుగుచున్నది.

రాగలక్షణము :

పాజ్జిబ్బి ప్రాచీన రాగములలో నొకటి స రి గ మ ప ద స . స ని ద ప మ గ రి స అను షాడవ సంపూర్ణములగు ఆరోహణావరోహణములు గలిగి యున్నను క్రింది పంచమము నుండి పై స్థాయి షడ్జమము వరకు మాత్రమే వాడుట సంప్రదాయమని తెలియుచున్నది. దీనిని గేయ పాజ్జిబ్బి అనియు చెప్పుట కద్దు సంపూర్ణ సంపూర్ణముగ నుండినచో ఇది పదమూడవ మేళమగును. రాగముల జన్య జనకముల ఏర్పాట్లు రాక పూర్వము ఎన్నో అందమైన స్వర సందర్భములు గల రాగములుండెడి వనియు, వీనిని జన్య జనకములను పరిధులలోనికి తెచ్చి బిగించి నవ్వుడు వాని అందములు స్వరస్వరూపములు మార్పులు చెంది పాడుటకును, వినుటకును అనువు గాని కటువరి తనము వచ్చి ఎన్నియో రాగము లంతరించినవని కొందరు లక్షణకారుల యభి ప్రాయము. పరిశీలనతో గమనించినచో వారి యభి ప్రాయముతో ఏకీభవించక తప్పదు. పాజ్జిబ్బి యందలి నిషాదము శుద్ధ నిషాదము కన్న పాచ్చు పలికి రాగస్వరూపమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. దీనిని శుద్ధ నిషాదముగ పట్టినచో అపస్వరమువలె తోచును. శుద్ధ నిషాదమును ఎంత పాచ్చుగా పట్ట వలెను అనునది సంప్రదాయము నెరిగిన గురువుల వల్లనే ఎరుగ వలసి యున్నది. ఇట్లే గుమ్మ కాంభోజి, ఆహిరి, సామంతం, మొదలగు రాగములలో వచ్చు స్వరములు పశ్రుతులు, చతుశ్రుతులు, శుద్ధములు అని చెప్పుట వలన, వ్రాయుట మాత్రముననే ప్రయోజన ముండదు. అవి సూచన మాత్రముగానే గ్రహించి గురుముఖత అభ్యసించినచో శ్రవ్యవిద్యయగు సంగీతము నందలి మాధుర్యములు తెలియును, సంప్రదాయములు నిలుచును.

పాజ్జిబ్బి — తీశ్రగతి

మాపు దాకా రేప కాడ మాటకు మాటాడ గాను

యేపున దెగని పనికేల పెట్టే వాన

॥పల్లవి॥

నవ్వి నవ్వి మానేవు నడుమ నడుమ నీవు

జన్మని యెవ్వతేమై నా నన్న సేసెనా

పువ్విళ్లూర నీనిజము వారసి చూచే నింతే

యెవ్వరిందుకు గురయ్యే రేల పెట్టే వాన

॥మాపు॥

చెప్పి చెప్పి కొంకేవు సిగ్గులు వడుతా నీవు
పుప్పటిం చ నీడ నెవ్వరున్నారు నీకు
రెప్పలెత్తి చూచి నిన్ను రేచి వెదకే నింతే
యెప్పటి వాడవే నీవు యేల పెట్టే వాన

॥మాపు॥

ముట్టి ముట్టి చూచేవు మొరగి నాకుచములు
యిట్టె యెవ్వతెవై నా యీడు వచ్చెనా
నెట్టన శ్రీ వేంకటేశ నిరతి మెచ్చిని నింతే
యెట్ట కేల కై న పనికేల పెట్టే వాన

॥మాపు॥

శ్లో : 27-92

ప సా రి గ గ రి । సా ని ధ ష ధ ॥
మాపు దా - క । రే ప కా - డ ॥

స మ మ మ మ ప । గ మ గ రి స ॥
మా - ట కు మా - । టా - డ గా ను ॥

స ద ద దా - । ప ద సా ని ని ॥
యే - పు న - । తె గ ని ప ని ॥

ద ప ద ప మా । ప మ గా రి ॥
కే - ల - పె । ట్టే - వా న ॥

॥మాపు॥

చ. పా ద పా మ । ప మ గా రి ॥
న వ్వి న వ్వి । మా - నే వు ॥

స రి మ గ గ రి । స రి గ రి గా - ॥
న డు మ న డు మ । నీ - - - వు - ॥

మ గ మ ప పా । ప ద ని ద ద ప ॥
జ - వ్వి ని యె । వ్వి - తె యై - నా ॥

ప ద స నీ ద । పా - - - - ॥ ప దా సా రి । గా రి రి సా ॥
స - న్న సే నె । నా - - - - ॥ పు వ్వి క్కూర । నీ ని జ ము ॥

స రి మ మ మా ప మ । గ గా మ గ రి నా ॥
వొర సి చూ చే - - । నిం - - - తే - ॥

స రి గ రి స రి స । ని నీ ద ద ప ॥
యె - వ్వు - రిందుకు । గుర య్యే - రే ॥

మ ప ద ద ప ద ప । మా ప మ గా మ గ రి స ॥
- - - ల పెట్టే - । వా - - - - - న ॥

॥మాపు॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక స్వాధీన పతిక. ఈమెకు స్వప్నముల యందుకూడ స్వామి సాక్షాత్కరించి సంతోషములు కలిగించు చున్నట్లుండునట. ఆయానందమును నాధుడు నీ కడకు వచ్చినపుడు “నిన్న రేయి నా కలలో నీ దివ్యమంగళ విగ్రహమును చూచితిని. అదియిట్లున్నదని చెప్పటకు నాకు సిగ్గు చున్నది. నీవు నాతో ఆడిన ఆ కలలోని పలుకులు గ్రమ్మర చెప్పు కొనుటకు వలచుగా కున్నది. నీతో మాతనము లాడినట్లు నిన్ను మనసు దీర కలసినట్లు అనుభవమైనది గాని అది చెప్పటకు పచ్చిగా నుండునేమో? ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా, నీమోవి యాని నట్లును, ఎన్నెన్నో చేతలు నీతో చేసినట్లు నునది. నీవు నా యందు స్థిరమై యున్నావు. అదే చాలునాను. నేను చెప్పినది నీకు తార్కాణలో కాదో” అని స్వామికి తన యంతఃకరణమును వివరించి తన తాచాత్మిక తను తెలుపు కొనుచున్నది.

హెజ్జజ్జి — త్రిపుట

అది నీకు దారుకాణ అవునో కాదో కాని
కదిసి చెప్పగ బోతే కతలయ్యా గాని

॥పల్లవి॥

కలలోన నీ రూపు కన్నుల గన్నట్లయ్యా
చెలగి ఆ సుద్ది చెప్ప జితయ్యా గాని
వెలయ నీ పలుకులు వీనుల విన్నట్లయ్యా
సెలవి గమ్మర జెప్ప సిగ్గయ్యా గాని

॥అది॥

మంత నాన నీతో మాటలాడి నట్లయ్యా
అంతట జూచితే వెరగయ్యా గాని
కంతు సమరతి నిన్ను గాగిలించి నట్లయ్యా
వంతాన నేమని నాను పచ్చిదేరీ గాని

॥అది॥

సరున నీమోవి తేనెచవిగొన్న అట్లనయ్యా
వారసి చూపబోతే గోరొత్తిగాని
ఇరవయిన శ్రీ వేంకటేశ నీవు ద్రిష్టముగా
సరుగ గూడిన నదె చాలా యగాని

॥అది॥

ప ప ప ద | పా ప మ || గ మ పా - మ | మ గ రీ పా ||

అ ది - | నీ కు - || తా - రు - - | కా - - ణ ||

స ని ని థ | పా - థ పా || స రి గా గ రి | గా మా ||

అ - పు - | నో - - - || కా - దో - - | గా ని ||

ప దా | పా సా రీ స నీ || ద పా | ద ప ప మ పా ||

క ది | సి చె - - - || స్ప గ | బో - - - తే ||

మ మా | మ గ రీ స రి || గ మ గా గ రి | గ మ పా ||

క త | ల - - య్యా - || గా - - - - | ని - - ||

|| అది ||

చ. ప ద ని ద | దా పా || మా ప మ గా | మా పా ||

క ల ల - | తో న || నీ - - - | రూ పు ||

గ మ ప ద ప మ | గ మ ప మ గ మ గ రి || గ మ ప ద స ని | ని ద దా పా ||

క - న్ను - - - | ల - - - గ - - - || న్న - - - - - | ట్ల - - య్యా |

పా ప మ గా | ప మ గా రి స || ఫ థ ని థ | ఫ థ పా ||

చె ల - గి | ఆ - - సు ద్ది || చె - - ప్ప | జిం - త ||

స రి గ మ ప ద | ప మ గ మ పా ||

య్యా - - - - - | గా - - - ని ||

ప ద ని ద | పా ప ద పా || స ని ద ద | పా - మ పా ||

వె - లయ | నీ - - - || ప - - - లు | కు - - - లు ||

ప ద స స | స రి గ గ రి || స రి గ మ ప మ | గ రి రి సా ||
 వీ - - ను | ల - - వి - || న్న - - - - - | ట్ల - - య్యా ||

స రి గ రి | రి సా || సా - ని ని ద | ద ప పా ||
 నె - ల - | వి గ్ర || మ్మ - - ర - | జె - ప్ప ||

గ మ ప ద సీ | ద ప ప మ || ప మ గ రి సా | స రి గ మ పా ||
 సి - గ - - | య్యా - - - || గా - - - - | ని - - - - || అది ||

అవతారిక :

బ్రందలి నాయిక దివ్య. ఈమె పతియెడ జాటును సహించనిది. నాధుని చేతలకు అలుగని స్వభావము కలది. 'నీవు నా కడకు రానప్పుడు నేనేమో అనుకొంటిని. నాపై ప్రేమచే నీవు వచ్చితివి కదా. ఇక నేల ఆలస్యములు, ఇందవయ్య పడెము. నీవు, నీ గుణములు గుట్టుతో నున్నప్పుడు నాకు వెరపు లాయెను. నీవు యూరకే ఉన్నందుకు నేను కోపముతో బిగిసితిని. పరికించి చూచితే నీవు నేను ఒకటే' అని స్వామి యందలి తాదాత్మ్య తను చెప్పకొనుచు విడమరించుచున్నది.

ఇందు అయ్యవారు మధుర భక్తికి మూలమగు జీవాత్మ పరమాత్మ తత్త్వమును నాయికా నాయకుల యందు ఆరోపించి ద్రష్టలు గనుక చూచి తరించి మనకు గేయ రూపమున చెప్ప చున్నారేమో అనిపించు చున్నది.

రాగలక్షణము :

మాయా మాళవ గౌళ యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళ కర్త. సంపూర్ణ సంపూర్ణము. ఇది సుమారు మూడు నాలుగు వందల ఏడై నుండి వాడుకలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పటి సంగీతాభ్యాసమునకు ప్రథమ సూత్రములుగా నిలిచిన సరళి, జుట, అలంకారములు అనునవి శ్రీ పురందర దాసులవారు ఏర్పరచిన వని విజ్ఞుల అభిప్రాయము. ఇందుగల రచనలు కొలది మాత్రమే మనకు యీనాడు లభ్యమయిన చక్కటి స్వర సందర్భములతో ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము గల యీ రాగము ప్రాచీనము.

మాయా మాళవగౌళ — రూపకం

అప్పటి కప్పుడే కాక అంత యేటికి

యెప్పుడూ మనకు బోదు ఇందవయ్య పడెము

॥పల్లవి॥

తక్కి మాటున నున్నంత తడవు నిను దూరితి

నిక్కి చూడ బోతేను నీవే నేను

కక్కసించ నిక నిన్ను కడు నానవెట్ల కి

యిక్కువలు గరగేను ఇందవయ్య పడెము

॥అప్పటి॥

గుట్టుతో నూర కుండగా గుణము వెరపు లాయ

నెట్టు కొని మాటాడితే నీవే నేను

పెట్టును రట్ల నిన్ను పెనగకు మిక నీవు

ఇట్టే నీ మాటలు పింటి నిందవయ్య పడెము

॥అప్పటి॥

అరయ దూరకున్నందు కటునిట్టు బిగిసితి
 నేరిచి పొందు నేనితే నీవే నేను
 కోరి శ్రీ వేంకటేశుడ కూడితి మిద్దరమును
 యీ రీతి జాయ కుందము ఇదవయ్య విడెము

॥అప్పటి॥

శ్లో : 27-4

ప. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రీ సా ॥

1. అ - ప్ప టి క - ॥ ప్ప డె గా - - క ॥

రి స ని స స రి గ రి ॥ గా మా - - ॥

అం - - త యే - - టి ॥ కి - - - ॥

2. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రీ సా ॥

అ - ప్ప టి కి - ॥ ప్ప డె గా - - క ॥

రి స ని స స రి గ రి ॥ గ మ ప ద ని స ని ద ప మ గ మ ॥

అం - - త యే - - టి ॥ కి - - - - - - - - - ॥

3. మ గ మ ద ప ద ॥ మ ప మ గ రీ స రి గా ॥

అ - ప్ప టి కి - ॥ ప్ప డె గా - - క - - ॥

గ మ ద ప ద ని స ని ॥ ని స రి స ని ద ప మ గ రి గా ॥

అం - - త యే - - టి ॥ కి - - - - - - - - - ॥

మ ద ప ద మ పా ॥ ద ప ద నీ స ॥

యే - - ప్ప డూ - ॥ మ న కు బో దు ॥

1. స రి ని ద ప ద మా గ రి ॥ స రి గా గ మ ప ద ॥

ఇం - ద - ప - - య్య - ॥ వి డె ఘ - - - - ॥

2. ని స రి గ రి స ని స ని ద ప మ || గ రి స రి గా గ మ ప ద ||
ఇం - - - ద - వ - - - య్య - || వి - డె - ము - - - - ||

3. మ గ మ స ని దా ప మ || గ రి సా - - ||
ఇం - ద వ - - య్య - || వి డె ము - - ||

||అప్పటి||

చ. - ప ద పా - ద పా || ప మ గ మ ప మ గ స రి స ||
- త క్కి మా - టు న || ను - - - న్నం - - - - త ||

స ని స రి స ని దా ని ని || సా - రి గ రి గా ||
త - డ - వు - - ని ను || దూ - - - రి తి ||

- గ మ ప ద ని స ని ద || పా ద మ పా ప గ మా ||
- ని క్కి చూ - - - డ - || బో - - తే - - ను ||

మ గ మా స ని దా ప మ || ప మ గ రి సా - - ||
నీ - - వే - - - - || శే - - - ను - - ||

- మ గ మా ద ప ద || ని ని దా సా సా || స రి గ మ ప మ గ రి స రి ||
- క - క్కి సిం - చ || ని - క ని న్ను || క - డు - నా - - - - న ||

గ గ రి గ గ రి సా || మ ద ప ద మ పా ||
వె - - ట్ట - కి క || యి - - క్కు వ లు ||

ద ప ద నీ స || మ గ మ స ని దా ప మ ||
క ర - గే ను || ఇం - ద వ - - య్య - ||

గ రి సా - - ||
ని డె ము - - ||

||అప్పటి||

అవతారిక :

బ్రొదు నాయిక మానవతి. విరహోత్కంఠిత, దక్షిణ నాయకుడగు తన నాథుడు తన వద్దకి రావలసిన నాడు రాలేదని వగచుచు చెలితో “కలువ పువ్వులకు చంద్రుని రాక దిన, దినము ఎవ్వరైనా నెరిగింతురలే? ఆమని రాక ప్రతివత్సరము కోయిలకు ఎవరు చెప్పదురే? అట్లే వంతెరిగి నాపై మనసు కలిగి నాథుడు రావలెగాని వినికి సేయుటయేలనే?” అని చెప్ప కొనుచు వగచు చున్నది. ఇందు అయ్యవారు చూపిన ఉపమానములు కవి సమయములే ఐనను హృద్యంగముగా పొందిక కలిగి యున్నవి. ‘నిలువుకు నీడ ఎవరు చెప్పదురు’ అన్న వాక్యమును ఈ గేయము నందు పొందు పరచిన కవి ద్రష్టగాక మరెవ్వరు !

రాగలక్షణము :

మంగళ కైశిక రాగము భాషాంగము. రెండు మధ్యమములును సందర్భాను సారముగ నిందు వచ్చును. వె:కటమఖ సంప్రదాయమున చ్యుత పంచమ మధ్యమము ఈ రాగమున చెప్పినను, ఏలనో దీనిని భాషా గమన లేదు. మాయా మాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు దీనిని పరిగణింప వలసి యున్నది. అతిప్రాచీనమగు ఈ మంగళ కైశిక 72 మేళ కర్తల పద్ధతి రాక మునుపే ఎంతో ప్రచారమున నన్నది.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ప మ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణ ములు కలిగి యున్నను, ‘గ మ మః మా మః గ రి సా’ ‘స ని గ మా’ - ‘మ గ ద ప స ని రి స’ అనునవి విశేష ప్రయోగములుగా గుర్తించు కొన వలయును. మేళ కర్తల పద్ధతికి పూర్వముండిన రాగములు చాల వరకు ఆరోహణావరోహణముపై ననే గాక కొన్ని ముఖ్య మైన స్వర సందర్భములు గల రాగపు ఛాయల తోనే ఎక్కువగా గుర్తించబడు చుండెడివేమో నని అను కొన వలసి యున్నది. ఇందుకు మంగళ కైశిక, ఆహిరి, ఘట, సైంధవి, నవరోజు, మారువ, ద్విరూపంతి, గౌరిపంతు, మొదలగు రాగముల స్వరూపములే మనకు ఉదాహరణములు.

మంగళ కైశిక—ఆది

మనసుకు మనసే మర్మము గాక

భిన్ని వలె దనకు విన్న విం చ గల్గె

॥పల్లవి॥

తలుపులో తమకము తానె యెరగడట
యెలమిదన్ను గొసరె నేలె నాకూ
కలిమి జుండుని రాక కలువ పువ్వులకును
తెలిపిరా యెవ్వరైన దిన దినమునకు

॥మనసుకు॥

తప్పక వరు సెరిగి తానె విచ్చేయడట
యివ్వుడు విలువ నంప నేలె నాకూ
పువ్వుతిల్లు గోవిలకు నొగి వసంత కాలము
చెప్పదురా యెవ్వరైన జెలిగి యేటేటను

॥మనసుకు॥

దగ్గరి వచ్చిన వాడు తానె యెరుగు గ క
యెగు సిగ్గులిటు దీర్చ నేలె నాకు
అగ్గమై శ్రీ వేంకటేశు డాదరించి నిన్ను గూడె
నిగ్గు నిలుపుకు నీడ నేర్పిరా యితరులు

॥మనసుకు॥

శ్లో : 15-27

ప. స రి గ మ ద వ డా । స ని ద మ । ప గ మా ।
మ న సు కు మ న సే । మ - ర్మ ము । గా - క ।

రి గ మ మ మ గ రి గ । మ మ మ గ । రి రి సా ॥
వి ని కి వ లె త న కు । వి న్న విం చ । గ ల నా ॥

2. స రి గ మ ద మ గ మ ద ని సా । స ని స రి స రి ని స । ద ని వ ద మ ప గ మ ॥
మ న సు కు మ - న - సే - - । మ - - - ర్మ - ము - । గా - - - క - - - ॥

రి గ మ మ మ గ రి గ । మా స ని ద మ । గ రి సా ॥
వి ని కి వ లె త న కు । వి న్న - విం చ । గ ల నా ॥

॥మనసుకు॥

చ. ప ద ప ద మ ప గ మ । గ మా మ । మ గ రి స ॥
త ల పు లొ త మ క ము । తా నె యె । రు గ డ ట ॥

పల్లి ధ ధ రి స రి గ రి । గ మ మ మ । మ గ రి సా ॥
ఎ - ల మి త - న్ను గొ స । రె నే - డె । వా - - కూ ॥

గ మ ద ప చా ద ప । ద ని స రి । రి స నీ సా ॥
క లిమి — — జం — । ద్రు ని రా — । — — — క ॥

స రి గ మ మ మ గ మ మ మ గ మ గ రి । స ని స రి । రి స ని సా ॥
 క - లు - - - వ - - - - - పు - । వ్వు - ల - - । కు - - ను ॥

జనినః కింనీరః పు. పమగమరపరని | శా - - ||
 తెలిపిరా - - యేష్వ | ప్ర - - - - - | శా - - ||

ప ఠ న ల వ దా త ని సా క త హ్మ | భ వ గ గ మ రి | ప మ గ రి సా ||
ది 1 చ ది 1 చ ము 1 1 1 1 1 | చ 1 1 1 1 1 1 | కు 1 1 1 1 1 ||

॥మనసుకు॥

అవతారిక :

బ్రౌదలి నాయిక దివ్య. ఈమెకు తన నాథుడేమి చేసినను సరియే నట. అతనిని దూరుట తాను సహించలే దట. కనుకనే పాలముంచినను, నీట ముంచినను, నగనీ, తెగడనీ, యేగించనీ, రేగించనీ, తన కేమియు అభ్యంతరము లేదని చెలులకు చెప్పి, వారు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునిపై కోపించి అనరాని మాట లనకూడదని హెచ్చరించుచున్నట్లుగా అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

మంగళ తైశిక—తిశ్రవీక

సారె దూర జాలనూ చలముల కోపనూ
చేరితి మా చనవోలి చెన్నుని శ్రమలను

॥వల్ల వి॥

యీడకు బిలుపించెను యేమిసేయు మనీనే
వోడక తన యెదుట నున్న దానను
పాడితో నీట ముంచనీ పాలముంచనీ తాను
వాడు దన వలపుల వలకు లోనై తిని

॥సారె॥

మాట నన్ను నాడించెను మనసెట్టు దెలిసీనే
యేటికై నా నియ్యకొంటి నిదివో నేను
నాటి మాట చెల్లించినా నగనీ తెగడనీ
మేటి పాయము తనకే మీదుగా నెత్తితిని

॥సారె॥

కాగిట నన్ను నించెను కళ దాకె నిక నేలే
దాగక తనకు నిట్టై దక్కితి నేను
వీగక శ్రీ వేంకటాద్రి విభుడు దా నన్నుగూడె
యేగించనీ రేగించనీ యిరవై తి నేను

॥సారె॥

ప. మా మ మా గ | రి గ రి సా - || స రి స మ గ మ | దా మ గ మ మ ||
సా రె దూ ర | జా - ల ను - || చ ల ము ల - - | కో ప ను - - ||

ద ని స స స ని | ద ని ద ద మా || మ గ మ మ మ మ | గ గ రి సా - ||
చే - రి తి మా - | చ న వో - లి || చె - న్ను ని - - | భ్ర మ ల ను - ||
||సారె

చ. మ గ మ ద ప ద | మ ప గ మా - || రి గ మ మ గ రి | మ గ రి సా - ||
యీ - డ పి లి పిం | - చె - ను - || ఏ - మి సే - యు | మ నీ - నే - ||

స ని థ థ స ని | రి స రి - - || మ గ మ ద ప ద | పా - - - - ||
వో - డ క త న | యె దు ట - - || ను - న్న దా - న | ను - - - - ||

మ గ ద ప ద ద | స ని ద నీ - || సా రి సా ని | ద ని సా సా ||
పా . డి తో నీ ట | ముం - చ నీ - || పా ల ముం చ | నీ - తా ను ||

స మ గ రి సా | స ని ద స ని సా ||
వా - దు ద న | వ - ల పు ల - ||

స ని ద ని స రి స ని దా | మ గ మ మా గ రి గ రి సా ||
న - ల - - - కు - - | లో - - నై తి - - - ని ||
||సారె||

అవతారిక :

“స్త్రి శుశ్రూషా భామలకు ఏలుకొంటిని. రుక్మిణీదేవిని రాచ మర్యాద ననుసరించి అపహరించుకు వచ్చి వివాహ మాడితివి. వావి వసుసలను యే భామలను ఏలుకొనుచుంటివా? పదియారువేల కన్యలను వరించునప్పుడేమి చూచితివి? వెలినవ్వులు నవ్వుచు మా వంశ నదేవనిగా చూచెదవేల. నీవే పులివెండల? రంగనాథుడవని మాకు తెలుసు ఓ వేంకటేశ్వరుడా వంకల నొత్తక ఎదుటన నున్న మమ్ము ఏలుకొనవయ్యా!” అని తమకాంతుని వేడుకొనుచున్నారు కొందరు కాంతలు.

రాగ లక్షణము :

మలహరి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి. దీనినే ‘కొండ మలహరి’ అనుటయు కద్దేమో! ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రచారము 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళ జన్యము.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద స

అవరోహణము : స ద ప మ గ రి స

ఈ రాగమునందు దీక్షితులవారి కృతులు ఒకటి రెండును, పురందరదాసులవారి ప్రారంభగీతములు కొన్నియు, తప్ప ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు కానవచ్చుట లేదు. చక్కటి రక్తిరాగమగు దీనిని ప్రారంభదశ యందు, విద్యార్థులకు విసుగు వచ్చునంతవరకు పాడించుటయే కారణమై యుండునని తోచుచున్నది. తాళ్ళపాకవారి రచనలు మాత్రము ఇందు ఎక్కువగనే కనబడుచుండుట వలన, వారి కాలములో ఇది మంచి ప్రచారము నందుండిన రాగములలో ఒకటి అని అనుకొనవలసి యున్నది.

మలహరి—రూపకం

ఇంకనేల వెరపు యెదుటనే వున్నారము
మక లొత్త కిక మఱి వద్దు వద్దు ఇప్పుడు

॥వల్లవి॥

వావులు నీ కెంచనేల వాడల గొల్లెతలకు
దేవరవు గావా తెలిసినదే

యీవలమావంక నిట్టె యేమి చూచేవు తప్పక

మోవనాడితి మిదివో మొదలనే నేము

॥ఇంక॥

చందాలు చెప్పగనేల సతి నెత్తుక వచ్చితి
విందుకు రాజపు గావా యెరిగినదే
దిందుపడి మమ్మునేల తిట్టేవు పెదవులకు
నిందవేసితి మిదివో నిన్న నే నేము

॥ఇంక॥

వెలి నవ్వేల పదారువేల పెండ్లాడితివి
బలిమికాడపు గావా భావించినదే
చెలిగి పులిమిదల శ్రీ రంగదేవుడవని
కలిసితిమిదె శ్రీ వేంకటరాయ నేము

॥ఇంక॥

శ్రు: 20-15

ప. - స రి | మా పా ద ప ప మ గ రి || స ఫ థ | సా - - ||
- ఇం - | క నే - - - - ల - || వె - ర | పు - - ||

- స రి | మ ప ద ప ద స || ద ప మా | ప మ గా రి స ||
- యె దు | ట నే - - - - || పు - - | న్నా - - రము ||

- స రి | మా ప ద ప ద || స ప | ధ మ మా ||
- మం - | క లొ - - - || త్ర కి | క మ టి ||

ప ద సా | ప ద ప మ || పా ద ప మా ప మ | గ గ రి సా ||
వ - - | ద్దు వ = ద్దు || ఇ - - - - - | పు - - డు ||

॥ఇంక॥

చ. - స రి | గ రి సా || థ ఫ | ద సా స ||
- వా - | పు లు నీ || కెం - | చ నే ల ||

- స రి | మా మా || ప ద ప మ | గ రి స రి గ రి ||
- వా - | డ ల || గో - - - | లై - త = లకు ||

కీర్తి

- మ | మ ప ద ప మ ప || ప ద సా | ప ద ప దా ||
- దే | వ ర - - - వు || గా - - | వా - - - ||

మ ప | ద ప మా || ప మ గ రి | సా - - ||
తె లి | సి న దే || - - - - | - - - - ||

- మ | ప ద సా || స రి గ | స రి స రి ||
- యీ | వ ల మా || వం - - | క ని - టై ||

- స | రి మ గా || రి స రి | గ రి సా ||
- యే | మి చా నే || వు త - | - ప్ప క ||

స రి గ | రి సా - || ద ప | మ ప దా ||
మో - - | వ నా - || డి తి | మి డి వో ||

రి మ ప ద | ప ద సా ప || ద ద ప మ | ప ప మ గ రి గ రి స ||
మొ - ద - | ల - నే - || నే - - - | - - - - ము - - - || ||శంక||

అవతారిక :

ద్రొందు నాయిక తన నాథునితో యనెడి మాటలు, తమచేసిన చేతలు చెప్పకొనుచు
అవి చూచి ఆ మాటలు విని సవకులు ఈర్ష్యపడుచున్నారని అనుచున్నది.

మలహరి — ఆది

పొత్తుల మగడవు పొరుగున నుండగ
తత్తరమింతేసి తమకేలయ్యా

॥పల్లవి॥

యేవున నీ మోము యిటు నే జూచిన
చూపు లాపెమై చురుకనెను
ఆపొద్దు నీతో నాడిన మాటల
తీపులు దనకటు తిన జేదాయ

॥పొత్తుల॥

నడుమ నే నీతో నవ్వి న వెన్నెల
కడనాపెకు జీకటులాయ
చిడుముడి నే నిను - జెనకిన సరసము
వెడ వెడ దన కవి విరసములాయ

॥పొత్తుల॥

వెస నా మోపులవిందు నీ కిడిన
పసిగొని నాపెకు బగలాయ
యెసగిన శ్రీ వేంకటేశ మమ్మిద్దరి
గొసరికూడితివి గురి దనకాయ

॥పొత్తుల॥

శ్లోం : 22-391

ప. - ప ప ద ద ప ప మ మ గ గ రి | - స రి ప మ | గా రి స ||
= పొత్తులమ - గ - డ - వు - | - పొరుగు న | నుండగ ||

• ధ స రి మా - గా - రి | మ మ ప ద | ద ప ప మ పా ||
- తత్తరమిం - తే - సి | త మ కే - | - ల - య్యా ||

॥పొత్తుల॥

చ. - మ వ ద సా - సా - సా | మ మ వ ద | సా స స ||
 - యే పు న నీ - మో - ము | ఇ టు నే - | చూ చి న ||

- ప ద స ప ద ప మా | ప ద ప మ గ రి స రి | మ ప ద మ పా ||
 - చూ - పు లా - పె మై | చు - రు - క - నె - | ను - - - - ||

- స రి మ మ ప మ మ గ గ రి రి | స రి మ మ ప మ | మ గ గ రి రి ||
 - ఆ - పొ ద్దు నీ - - - తో - - | నా - డి న మా - | - - ట - లు ||

- స తి గ రి స ద ప ద | మ ప ద ద ప మ | గ రి స రి మా ||
 - తి - పు లు త న క టు | తి న జే - - - | దా - - - య || ||పొత్తు||

అవతారిక :

‘‘ప్రచేంద్రియముల వ్యాపారములతో మనసునకు భ్రమకలిగింపజేసెడి యునికి లేసులతో నున్నది యీ ప్రపంచము. కనులు మూసినచో సర్వము శూన్యము. కనులు తెరువ గనే కనబడుచున్న యీ ప్రపంచము కలదనుకొనటయా, లేదనుకొనుటయా? మనసు నందు తలచినంతనే విషయములు సన్నిహితములగును. పుట్టినప్పుడును పోవునప్పుడును ప్రాణికి స్పృహ యుండనే యుండదు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ఆత్మయందు నిలుపుకొని ఇతరములన్నియు మరచినచో యీ మాయా బంధములు తొలగును,’’ అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు. అనాది నుండియు పుట్టుచు, గిట్టుచు సంచరించుచున్న ప్రాణికి ఇదియే కర్తవ్యమని చారి భావము.

రాగ లక్షణము :

పాడి ప్రాచీన రాగము. స రి మ ప ద ని స | స ని ప ద ప మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 15వ మేళమగు మాయా మాళవ గౌళ జన్యము. ఇది ఆధునికుల రచనలు కానవచ్చుట లేదు. తాళ్లపాకవారి రచనలనేకములు గలవు. ఒకప్పుడిది బహుళ ప్రచారమున గల రక్తి రాగములలో నొకటి యేమో!

పాడి — ఝంపె

తొల్లి కలవే యివియు తొల్లి తాను గలదే
కల్లయునుగాదు కడు నిజము గాదు

॥పల్లవి॥

కనుడెరచి నంతనే కలుగు నీ జగము
కనుమూసి నంతనే కడు శూన్యమౌను
కనురెప్ప మరుగుననె కలిమియును లేమియును
తన మనో భావనల తగిలి తోచినీ

॥తొల్లి॥

తలచినంతనె యెంత దవ్వైన గాన్పించు
తలపు మరచిన మదికి దట్టమౌదమము
పొలసి మతి మరుగుననె పుట్టుటలు బోవుటలు
పలుచంచల వికార భావ మీగుణము

॥తొల్లి॥

ముందు తా కలిగితే మూడు లోకములు గల
మెదు దా లేకుంచె నేమియును లేదు
అంది శ్రీ వేంకటేశు నాత్మలో ననె వీడె
కందువల నీతని సంకల్ప మీ పరులు

॥తొల్లి॥

ప. సా ని స స | రి స స స స || సా ని సా | రి మ మ మ ||
తొల్లి క ల | వే - యి వి యు || తొల్లి తా | ను క ల డె ||

పా ద ద ప | పా మ మ మ || మ ప మ రీ | సా - - - ||
క ల్ల యు ను | కా దు క దు || ని జ ము గా | దు - - - ||

||తొల్లి||

చ. మ మ మ మ మ | మ ప ద ద ప ||
త ల చి నం - | త నె యెం - త ||

ప మ మ ప మ | రి రి సా స ||
ద - వై - న | గా - న్ని - చు ||

స రి రి మ మ | మ ప ప ప మ ||
త ల పు మ ర | చి న మ ది కి ||

మ ప ప ద ద | ద ప పా - ||
ద - ట్ట మౌ - | త మ ము - ||

మ మ ప ప ప | ద ద ప ప మ ||
పొ ల సి మ తి | మ రు గు న నె ||

ప ప ని స స | రి రి స స స ||
పు - ట్టు ట లు | బో - పు ట లు ||

ప ని స స ని | ప ప ద ప మ ||
ప లు చం - చ | ల వి కా - ర ||

ప ప మ మ రి | రి స సా - ||
భా - వ మీ - | గు ణ ము - ||

||తొల్లి||

అవతారిక :

ప్రాచీంద్రియములనుద్దేశించి “నాలుకయందు శ్రీహరి నామమున్నది, గనుక, రుచులకు. దుర్భాషలకు తావులేదనియు, చక్రారకీతములు గల భుజములు శ్రీపతిని నిలుపుకొన్న మనసునకు దుష్టచింతలకు తావేది? అట్లే విష్ణుకథలను వినెడి వీనులును, శ్రీహరి నామమును అలముకొన్న శరీరమును కలదు. కోవతాపాది గుణములారా! దూరముగ పొండు” అని వేంకటనాథుని తలపు నందలి పారవశ్యమును గురించి అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

పాడి—అది

ఇందు నుండి మీ కెడలేదు

సందడి సేయక చనరో మీరు

॥పల్లవి॥

నాలుక శ్రీహరి నామం బున్నది

తూలుచు జారరొ దురితములు

చాలి భుజంబున చక్రంబున్న

తారిమి భవబంధములటు దలరో

॥ఇందు॥

అంతర్యామై హరి వున్నాడిదె

చింతలు వాయరొ చిత్తమున

వింతలు జెవులను విష్ణుకథలివిగొ

పొంత గర్మములు పోరో మీరు

॥ఇందు॥

కావయి శ్రీ వేంకటపతి వేరిదె

నాపై నున్నది నయమునను

కోవ(పు) కామాది గుణములాల మీ

రేపున కడ గడ నెందైన బోరొ

॥ఇందు॥

ప. ప ప ద ద ప ప ప మ | మ మ ప ద | పా - - ||
 ఇం - దు నుం - డ మీ - | కె డ లే - | దు - - ||

మా ప ద పా ప మ | రి రి సా | రి మ పా ||
 శం ద డి నే య క | చ న రో | మీ - రు ||

||ఇందు||

చ. స రి మ మ రి య స స | ప మ రి స | రి మ ప ప ||
 నా - లు క శ్రీ - హరి | నా - మం - | బు - న్న ది ||

ప ద ప ని స ని స స | రి మ ప ని | సా - - ||
 తూ - లు చు జా - ర రె | దు రి త ము | లు - - ||

స రి మ మ రి రి స స | స రి మ మ | రి రి స స ||
 చా - లి భు జం - బు న | చ - క్ర - | బు - న్న ది ||

స ని ప ద ప మ రి స | స రి మ మ | ప ప ప మ ||
 తా - లి మి భ వ బం - | ధ ము ల టు | తొ ల గ రొ ||

||ఇందు||

అవతారిక :

“పాప పుణ్యముల హద్దులు నాకు తెలియవు. త్రిసంధ్యల యందును అనుభవించెడి భోగముల యందును, పుట్టక మునుపును, పుట్టిన తరువాతను, జాగ్రథ సుషుప్తి స్వప్నావస్థల యందును, మనోవాక్కాయ కర్మల యందును నిన్నే శరణుబొచ్చి యున్నాను. జగత్తునందు నిండియున్న ఓ వేంకటేశ్వరా ! నీకు నమస్సులు,” అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

పాడి — ఆది

పాప పుణ్యముల పక్వ మిదెరుగను
నా పాలిటి హరి నమో నమో

॥వల్లవి॥

మానస వాచక కర్మంబుల
తానకముగ నీ దాసుడను
పూని త్రిసంధ్యల భోగ భాగ్యముల
నానా గతులను నమో నమో

॥పాప॥

వలనుగ జాగ్ర స్వతస్త్వప్న సుషుప్తుల
ఇలలో నీ కే(ని) హితభటుడ
వెలుపల లోపల వేళావేళల
నలి నాడు నీకె నమో నమో

॥పాప॥

పుట్టుక తొలుతను పుట్టిన మీదట
అట్టై నీ శరణా గతుడ
గట్టిగ శ్రీ వేంకటపతి నీకృప
నట్ట నడుమైతి నమో నమో

॥పాప॥

అ : 10-100

ప. పా ద ప ప ప ప మ | ప ద ప మ | రి రి స స ॥
పా ప పు - ణ్య ము లు | ప - క్క మి | దె రు గ ను ॥

1. రి మ మా ప మ రి రి స స | స నీ ని | స రి స రి ||
నా - పా - - లి టి హ రి | న మో న | మో - - - ||

2. రి మ మా ప మ మ రి రి స | ని సా స | సా - - ||
నా - పా - - లి టి హ రి | న మో న | మో - - - ||

||పాప||

చ. మ ప పా ని ని స స | స ని స రి | రి స స స ||
మ న సా వా - చ క | మ త క - | ర్మం - బు లు ||

స ని స రి స ని ప మ | ప ద ప ని | సా - - ||
తా - న క ము గ నీ - | దా - ను డ | ను - - ||

రి రి మ మ రి రి స స | ప ద ప ని | ని స స ని ||
పూ - ని త్రి సం - ధ్య ల | భో - గ భా | - గ్య ము ల ||

స రి స ని ప ద ప మ | ప మో రి | సా - - ||
నా - నా - గ తు ల ను | న మో న | మో - - ||

||పాప||

అవతారిక :

ముగ్ధ మనోహర మగు ఈ పదము నందలి గాయక తన చెలిక తైతో నాఁ
చేష్టలను “తాను రమ్మని పిలువనంపలే దట. కాని వచ్చిన తలుపు తెరచినదట. మాట
లేదటగాని చిరునవ్వులు చిందించినదట. సిగ్గువడి దూరముగనే యున్నదట. ముందు
యాతనిని కాగిలించుకొనలే దట. కాని విడెమందించిన దట. ఈమె తనను నేరుపరిగాను
జాణగాను భావించుకొన దట. తన హావ భావములు తెలుసుకొని ఆనందించలేదా?”
అలమేలుమంగ యగు ఈమె శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను చెప్పకొనుచున్నది.

పాడి — తిశ్రవక

నేరుపరి ననుకోను నెరజాణ ననుకోను

యీ రీతి నా హావ భావా లింతెట గదా

॥పల్లవి॥

మలసి తనతో నేను మాటలాడనని దూరి

నెలపుల నవ్వితేనే నేన మాటలే

పిలిపించనని తాను బిగువులు నెర పీని

తలుపు దెరచి తేనే తగునన్న గాదా

॥నేరు॥

దగ్గర గూచుండనంటా తమకించి నంతలోనె

సిగ్గువడి వుండితేనే చేరి వుండులే

వొగ్గి తన్ను జూడనంటా వొరట్లు వట్టిని

అగ్గమై యెదుట నుంటే అన్నియును గాదా

॥నేరు॥

ముందు కాగిలించనంటా మొనలెల్ల జూపిని

ఇందమని విడె మిచ్చుటిదియే అది

అందపు శ్రీ వేంకటేశు డలమేలుమంగ నేను

ఘొందితి మిద్దర మివి పోదులెల్లా గావా

॥నేరు॥

ప. పాదపమా । పమ రీసా ॥ స ని ప ధ పా । స ని సా రీ ॥
 శేరు ప రీ । ననుకోను ॥ నెరజా - డ । ననుకోను ॥

స రిమాపా । ద ప నీ సా ॥ స ని ప ద ప మ । రి స రి మా - ॥
 యీ - రీ తి । నా - హా వ ॥ భా - వా - లిం । తెర గ డా - ॥ ॥నేరు॥

చ. రిమ పాదపమమ । పాదపమ రిసా ॥ స రి సా - ని సా । ప ధ ప ని సా ॥
 మలసి - - త న । తో - - నే - ను ॥ మాటలా - - డ । ననిదూ - రి ॥

స రిమమమా । పాదపమామా ॥ ప ద ప ని స ని । ప ద పా - - ॥
 నెలపుల న । వ్వి - - తే నే ॥ నేనమా - - ట । లే - - - - ॥

రిమపాపాదపమమ । పనిసాసారీసనిసా ॥
 పిలిపించ - - - - । ననితాను - - - - ॥

స రీ మా స రీ సా । స ని ప ద ప మ ప ని సా - - ॥
 బి - గు పు - లు । నె - ర - పీ - - - ని - - ॥

స రి మ మ స రీ రీ । స రీ స ని ప ద ప మ ॥
 త - లు పు దె ర చి । తే - - నే త - గు - ॥

రిమరిమపమపదపనిసా । స ని ప ద ప మ రి స ని స రి మ ॥
 స - - - న్న - కా - - - - - - - - - - - - ॥ ॥నేరు॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక ముగ్ధ. ఈమెకు నేర్పులు చెప్పుచు “తమకించినప్పుడే కూడుటకు సమయమాయెను. సుముఖుడుగా నున్నప్పుడే మాటలాడుటకు వేళాయెను చెమరింపులు కలిగినప్పుడే నీకు క్రియమైన చేతలకు లోనాటలు, నిన్ను కలయజూచినప్పుడే నీ వాతనిని లోబరచుకొనట కదను. నీ వెంట నాతడు వచ్చినప్పుడే నీ మోవికి విందులు, అతడ నిన్నంటి నప్పుడే నీ కోరిక లీడెరు. నీవు సమృద్ధించినప్పుడే కౌగిలి సుఖములు నీకు. ఓయమ్మా యింకా యెందులకే ఈ గోలతనము?” అని తమ యేలికసాని యగు అలమేలుమంగను ఆయత్త పరచుచున్నారు చెలులు.

పాడి — తిశ్రవీక

వేళ గాదు సిగ్గులకు విచ్చన విడింతే కాని
గోలతన మిప్పుడేలే కొంగువట్టి నతడు

॥పల్లవి॥

తమకించి నప్పుడే తతియాయ రతులకు
సుముఖుడై నప్పుడే సూటి మాటకు
చెమరించినప్పుడే చేతల కెల్లాలోను
కొమరె వేల లోగేవే కొంగువట్టి నతడు

॥వేళ॥

అంట జూచినప్పుడే అదనట్టే నవ్వులకు
వెంట వచ్చినప్పుడే విందు మోవికి
నంటు నేసుకున్నప్పుడే నయము కోరికలకు
దంటవు యేల కొంకేవే దక్కగొని నతడు

॥వేళ॥

ఆయము లంటినప్పుడే అనువు నీ పంకాలకు
చాయ నేసుకొన్నప్పుడే చవి కౌగిలి
యీ యెడ నలమేల్పంగ ఇదిగొ శ్రీ వేంకటేశు-
నోయమ్మ కూడితివి నీ వొడి వట్టె నతడు

॥వేళ॥

ప. సా రి సా ని । పా ద ప ప మ ॥ పా ద ప స ని । సా రి సా ని ॥
వే శ కాదు । సి గ్గు ల కు - ॥ వి చ్చ న విడిం । తే - గా ని ॥

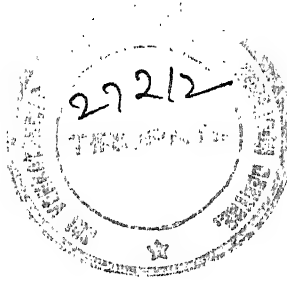
సా రి స స ని । పా ద పా మ ॥ రి మ ప ప ని । స రి సా - - ॥
గో ల త న - । మి పు డే తే ॥ కొం గు వ ట్టి - । న త డు - - ॥ ॥వేళ॥

చ. స రి ప మ రి । స రి సా - - ॥ స ని ప థ ప ని । స రి ని సా - ॥
త మ కిం - చి । న పు డే - - ॥ త తి యా - య - । ర తు ల కు - ॥

స రి మ రి మ ప । మ ప ద ప ద ప ॥ ప ద ప మ ప మ । రి స రి మా - ॥
సు ము ఖ డై - - । న - పు - డే - ॥ సూ - టి మా - - । ట - - కు - ॥

రి మ ప ద ప ని । స ని ప ద ప మ ॥ రి మ ప ని స రి । రి స ని సా సా ॥
చె మ రిం - చి - । న - పు - డే - ॥ చే - త ల కె - । ల్లా - - లో ను ॥

స రి మ స రి స । ని స ని ప ద ప ॥ మ రి మ ప ప ని । స రి సా - - ॥
కొ మ రె వే - ల । లో - గే వే - - ॥ కొం - గు వ ట్టి - । న త డు - - ॥వేళ॥

NR44 'I24

35 M80.2

అవతారిక :

మ్రానవునికి సుఖమునిచ్చునవిగా తోచినను, ఎండమావుల వంటివైన చూపు, తలపు, స్వర్ణ వంటి వాటిని, యెంతో చక్కటి ఉపమానములతో ఈ రచన యందు చెప్పి యున్నారు. నిడివైన కనుచూపు నీడ నేయున్న యెండయట, తెలివి తక్కువ ఊహలు-అనగా బుద్ధిమానిన చింత, పోని యూరికి తెరువట; ఇట్లే ఉదహరించుచు తీపు లోపలి తీపు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కరుణయనియు, కోరదగిన, తెలియదగిన, పొందదగిన యీ విషయమునందు తమ చూపు నిలిపి పంకించి చూచిన తెలియవచ్చుగదా యీ సుఖమనియు అనుచున్నారు.

రాగ అక్షరము :

ఈ బౌళి రాగము ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి. దీనిని పూర్వాచార్యులు ఘన రాగ ఉత్తర పంచకమున చేర్చియున్నారు. దీనిని మాయామాళవగౌళ జన్యముగా యిప్పటి గ్రంథకర్తలు పేర్కొనియున్నారు. ఆరోహణ స రి గ ప ద స . అవరోహణ—స ని ద ప గ రి : అని యుండుటచే ఇది 51వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యమనియును అనవచ్చును. ఉత్తరదేశస్థుల ఇదే ఆరోహణావరోహణములు గల రాగమును 'త్రివేణి' యందురు. తాళపాకవారి రచన యందు ఈ రాగము కొంచెము అధికముగనే కనబడుచున్నది. దీనికి సన్నిహితములగు మాయా మాళవగౌళ జన్యరాగములు, ఇప్పుడు వాడుకతో లేనివి ఎన్నియో వీరి రచనల యంద ఎక్కువగా కనబడుచున్నవి.

బౌళి — త్రిపుట

చూడరెవ్వరు దీని సోద్యంబు పరికించి
చూడ జూడగ గాని సుఖమెఱగరాదు

॥పల్లవి॥

ఎడతెగని మమత వేయగరాని పెను మోపు
కడలేని యాస చీకటి దవ్వుకొనుట
నిడివైన కనుచూపు నీడనుండిన యెండ
వణి చెడని తమకంబు వట్టి తాపంబు

॥ఛూడ॥

బుద్ధిమానిన చింత పోనియూరికి తెరువు
 పొద్దువోవని వలపు, పొట్ట పొంకంబు
 ఎద్దు బట్టిన నివం బెటుక మాలిన ప్రయము
 ఒడ్దిక విహారంబు లుబ్బు గవణంబు

॥చూడ॥

తీపులోపలి తీపు తిరువేంకటేశ్వరుని
 చూపు తను బొడగనని చూపులో చూపు
 అపదలువాయు నెయ్యపు దలపులీ(లో?)తలపు
 రూపైన రుచిలోని రుచివివేకంబు

॥చూడ॥

11(2)-30

ప. - - గ | పా ద ప || ద సా | సా సా ||
 - - చూ | డ రె - || వ్వ రు | దీ ని ||
 - - స రి | గా గ రి || రి సా | సా సా ||
 - - చో - | ద్యం బు - || ప రి | కిం చి ||
 - - ప ద | సా స ని || ని దా | ద ప పా ||
 - - చూ - | డ చూ - || డ గ | గా - ని ||
 - - గ గ | ప ప ద ప || గ రి | స స రి గా ||
 - - సుఖ | మెఱ గ - || రా - | దు - - - ||

॥చూడ॥

చ. - - ప ద | ద ద ద ప || ప పా | పా ప గ ||
 - - ఎడ | తె గ ని - || మమ | త వే - ||
 ప ప ద | దా ద ప || ప పా | పా పా ||
 య గ - | రా ని - || పెను | మోపు ||
 - - గ ప | దా సా || స ని దా | దా పా ||
 - - క డ | లే ని || యా - - | స చీ ||

ప ప గ | పా ద ప || గ రీ | సా - - ||
 క టి - | శ్ర వ్య - || కొ ను | ట - - ||

- - గ గ | పా దా || స స రీ | గా గా ||
 - - ని డి | వై న || క ను - | చూ వు ||

- - స రీ | గ ప గ రీ || రీ సా | సా సా ||
 - - నీ డ | డ - నుం - || డి న | యొ డ ||

- - స స | రీ స స ని || ద ద ప | పా పా ||
 - - వ డి | చె డ ని - || త మ - | కం బు ||

- - గ | పా ద ప గ రీ || స స రి | గా గా ||
 - - వ | ట్టి - - తా - || పం - - | బు - ||

|| చూడ ||

అవతారిక :

బ్రదు శ్రీ వేంకట నాథుడు సృష్టియందలి సమస్త జీవులయందును శానే నిండి యున్నాడని తెలుపుటకు పోతన గారి భాగవతమున ప్రహ్లాద చరిత్ర యందు చెప్పినట్లు “ఇందు గలడందు లేడని సందేహమువలదు చక్రి సర్వోపగతుం డెందెందు వెదకి చూచిన యందందే గలడు”—అనునట్లు సామాన్యులకు సహితము భగవతీ స్వరూపము తెలియునట్లు నిత్య జీవితములో మనకు మంచి చెడ్డల యనుభవములను కలిగించుచు మనచుట్టూ తిరుగు జీవుల యన్నిటి యందును స్వామిని దర్శించి అన్నమయ్యవారు ఆనందించుచున్నారు.

పొలి—తిశ్రవీక

ఎండగాని నీడగాని యేమైన గాని
కొండలరాయడే మా కుల దైవము

॥పల్లవి॥

తేలుగాని పాముగాని దేవ కట్టయిన గాని
గాలిగాని ధూళిగాని కాని యేమైనా
కాలకూట విషమైన గ్రక్కున మ్రింగిన నాటి
నీల వర్షుడే మా నిజదైవము

॥ఎండ॥

చీమగాని దోమగాని చెలది యేమైన గాని
గాముగాని నాముగాని కాని యేమైనా
పాముల నన్నిటి మ్రింగే బలుతేజిపై నున్న
ధూమకేతువే మాకు దొర దైవము

॥ఎండ॥

పిల్లిగాని నల్లిగాని పిన్నయెలుకైన గాని
కల్లిగాని పొల్లిగాని కాని యేమైనా
బల్లిదుడై వేంకటాద్రిపైనున్న యాతడే మ
మ్మెల్ల కాలమును నేలే యింటి దైవము

॥ఎండ॥

ప. గా గ పా ప | పా ద చా ప || గా ప ప ప ద | పా - పా - ||
ఎం డ గా ని | నీ డ గా ని || ప దై - నా - | గా - ని - ||

గా ప ద స ని | ద ద పా పా || గ ప గా రీ | సా - - - - ||
కొం డ ల రా - | య డె మా కు || కు ల దై వ | ము - - - - ||

॥ఎండ॥

చ. ప గ గ గ ప ప | ప ద ద ద ప ప ||
తే - లు గా - ని | పా - ము గా - ని ||

ప గ గా పా | ప ద ద ప పా ||
తే నె ప ప్తై | నా - గా - ని ||

గా ప పా ద | ధ స స సా స ||
గా లి గా ని | ధూ - శి గా ని ||

సా రీ రీ సా | సా - సా - ||
కా ని యే - | మై - నా - ||

సా రీ రీ గ గ | గ రీ రీ స సా ||
కా ల కూ - ట | వి ష మై - నా ||

సా రీ గ గా | రీ రీ స స సా ||
గ్ర క్కు న మ్రిం | గి న నా - టి ||

సా రీ సా ని | ద పా పా - ||
నీ ల వ ర్ణ | డే - మా - ||

గ ప గా రీ | సా - సా - ||
ని జ దై వ | ము - - - - ||

॥ఎండ॥

అవతారిక :

నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దూతికవచ్చి నాయకుని దర్శించి, “పున్నమ వెన్నెలవంటిదియు, నిత్యనూతన మైనదియు, పండిన పండట్లున్న నీ వలపులును, నిండిన నీ జవ్వనమును, తీపులగు నీ మోవి తేనెలును తలచి నాధుడు నిన్నుకూడనున్నాడు” అని విన్నవించుచున్నది.

బౌళి—రూపకం

వలచిన పతి వాడే వచ్చినదాన నే నిదె
తలపులు దలపులు తారు కాణ లెన్నడే

॥పల్లవి॥

పుచ్చ బుచ్చ బున్నమబు పొలితి నీ నవ్వులు
యిచ్చట నీవతి జూచేదిక నెన్నడే
నిచ్చ నిచ్చ గొత్తలాయ నెలత నీ జవ్వనము
మెచ్చి మెచ్చి ఆతనితో మేలమాడు లెన్నడే

॥వలచిన॥

వండ వండ నట్లాయ వాడిక నీ వలపు
నిండిన పతి కౌగిట నించు లెన్నడే
వుండ నుండ నొగరాయపువిద నీ జంకెనలు
అండ నాతనికి వినయాలు సేయులెన్నడే

॥వలచిన॥

తిన దిన దీపులాయ తెరవ నీ మోవి జున్ను
పొనిగి శ్రీ వేంకటేశు పొందు లెన్నడే
ననిచి యీతడే నేడు నయముల నిన్ను గూడె
మనికి మీ లోలోన మందలించు లెన్నడే

॥వలచిన॥

శ్లో : 28-99

ప. స రి గ పా ద ప గా ॥ ప గ ద ప దా ॥
వ ల చి నా - - - ॥ ప తి వా - డే ॥

గ ప దా సా రీ స || స ని దా పా ద ప గ రి ||
వచ్చి న దా - - || న - - నే - - వి దె ||

ప ద పా ద గ పా || ప ద పా ద గ పా ||
త ల పు - - లు || త ల పు - - లు ||

గ ప ద ప గా || గ రి రీ రి సా - ||
తారు కా - ణ || తె - - న్న డో - ||

||వలచిన||

చ. స రి గా గా || గ ప దా దా || గ ప ద ప గ రి || సా రి గా - ||
పుచ్చ పుచ్చ || పున్న మ లు || పొలతి - నీ - || నవ్వులు - ||

గ ప దా సా || స ని దా ని ద పా || పా ద ప గ రి గా || పా - - - - ||
యిచ్చు ట నీ || ప - తి చూ - చే || ది క - నె - న్న || డే - - - - ||

ప గ పా దా || స స సా - రీ గా || గ ప గ రి సా || స ని ప దా సా ||
నిచ్చనిచ్చ || కొత్తలా - - య || నెల త - నీ || జ - వ్వ న ము ||

ప ద స రీ గ రీ సా || స రీ స ని ద ప దా ||
మెచ్చి మె - - - చ్చి || ఆ - త - ని - తో ||

గ ప ప ద ని ద ద ప || గ ప ద ప గ రి సా ||
మేలమా - - - డు - || తె - - - న్న - డే ||

||వలచిన||

అవతారిక :

“నీవు ఏమిచేసినా, ఏమిచెప్పినా, తిట్టినా దీవించినా, నా మనసునందు నాకు బాధ ఇంతైనను కలుగదు. నీవు నా పతివి. నీవేమి అనుటకైనను చెల్లును. కాని నీవు ప్రేమతో తెచ్చుకొన్న నా సవతులు ఎంత తియ్యగా తేనె లోలుకబోయుచు ఏమియన్నను, మర్మములు నాటి, వారి పలుకులు బాధ కలిగించుచున్నవి. నా సవతుల నయగారాలు నాకు ఈటె పోటుల వలె నున్నవి. నా సవతులముందు నీ వేమియు చేయవలదు,” అని మానవతియు, స్వీయయునగు నాయిక, నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని వేడుకొనుచున్నది.

బొబ్బి—రూపకం

నే నెంత చిన్ననైనా నీకే సులభము గాని

పూని నా సరివారికి బొడవే చుమ్మి

॥పల్లవి॥

యిచ్చకపు పతివి నీ వే మన్నా నితవే నాకు

కొచ్చి కొచ్చి తిట్టి నాను కోపమున్నదా

తెచ్చుకొన్న నీ సవతులు తేనె మాటాడినాను

మచ్చరములై పెరిగి మర్మములు నాటురా

॥నేనెంత॥

నీటున బ్రాణవిభుడ నీవేమి సేసినా

వాటమై మొక్కుదు గాక వాసి వట్టేనా

పాటకపు సవతులు నయగారాలు సేసినా

యీటెల పోట్లై కాక యింత కోపేనా

॥నేనెంత॥

చేరినన్ను నేలినట్టి శ్రీ వేంకటేశ నీవు

యేరితి నుండినాను యెర వున్నదా

సారెకు నీవు ముట్టిన సవతులు వద్దనున్నా

నీరసమే రేగు గాని యీయకోలు గాదురా

॥నేనెంత॥

వ. - గ పా దా || సా స ని ద ప ద ||
- నే నెం త || చిన్న - నై - న ||

- గ ప ద స ని ద ప || గ ప ద ప గ ప గ రి సా ||
- నీ కే - - - సు ల || భ - ము - గా - - - ని ||

- స రి గా గ రి || గ ప పా ద ప గ ప ||
- పూ - ని నా - || స రి వా - - రి కి ||

- ప ద స రి గ రి స ని దా || పా ద ప గ ప గ రి స రి ||
- పొడ వే - - - - - || సు - - - - - మీ - ||

|| నేనెంత ||

చ. - ప ద ప దా || ద ద ప గ పా పా ద ప గ రి ||
- యిచ్చ క పు || ప - తి - వి నీ - - - - ||

స స రి గా గ రి || గ ప ద పా రి స ని ద పా ||
- వే - మన్నా - || ని త వే నా - - - - కు ||

- గ ప ప దా || పా ద ప గ ప గ రి స || - స రి గ రి గ || పా - - - - ||
- కొచ్చి కొచ్చి || తిట్టి - నా - - - ను || - కోవము - న్న || దా - - - - ||

- గ ప ద సా || సా స రి గ రి గా ||
- తెచ్చుకొన్న || నీ - - సతులు ||

- గ ప గ రి సా || స ని ప ద సా స ||
- తే - నెలమా || టా - - డినాను ||

- స రీ స రీ || స ని ప ద స సా ||

- మ చ్చ ర ము || లై - - పె రి గి ||

- ప ద స రీ గ రీ స ని దా || పా ద ప గ ప గ రి స రి ||

- మ - ర్థ - ము - - - లు || నా - - టు - - - రా - ||

- గ పా దా || సా స ని ద ప ద ||

- నే నెం త || చి న్న - - నై నా ||

|| నేనెంత ||

అవతారిక :

స్వామిని తేరువై నుంచి మేళతాళములతోను, ఆటపాటలతోను రథోత్సవములను దేవాలయము లన్నిటి యందును చేయుట ఒక ప్రాచీనమగు ఆచారము. స్వామిని పరివేష్టించి కొలిచియుండెడి భక్తులు ఆ వైభవమును కొనియాడుచు గానము చేయుచుండుటయు వాడుక. ఇది అటువంటి సందర్భములలో అన్నమయ్యవారు పాడిన రచన కావచ్చును.

బొలి—ఝంపె

దేవ దేవోత్తముని తిరుతేరు

దేవతలు గొలువగా తిరు తేరు

॥వల్లవి॥

తిరువీధు లేగిని తిరుతేరు

తిరుపు గొన్నట్లాను తిరుతేరు

తెరించె దనుజుల దిరుతేరు

తిరిగె దిక్కులనెల్ల తిరుతేరు

॥దేవ॥

దిక్కరించి మోతల దిరుతేరు

దిక్కరి కుంభా లదర దిరుతేరు

తిక్కు ముత్తేల కుచ్చల తిరుతేరు

తెక్కుల బ్రతాపించి తిరుతేరు

॥దేవ॥

తీరిచె గలకలెల్ల దిరుతేరు

ధీర గరుడవాహపు దిరుతేరు

చేరి యలమేలుమంగతో శ్రీ వేంకటేశ్వరుని

తీరున నెలకొన్నట్టి తీరుతేరు

॥దేవ॥

ప. ప గ గ గ ప | పా ప ప ద | ప ద ద స ని | ద ప ద గా ||
దే - వ దే - | వో త ము ని | తిరు తే - - | రు - - - ||

గా ప ప ద | ప ద ప గ ప | గ రి రి స | సా - - - ||
దే వ త లు | కొ లు వ గా - | తిరు తే - | రు - - - ||

||దేవ||

చ. ప గ పా ప | పా ద ప ద | ప ద ద సా | సా - - - ||
తిరు వీ ధు | లే గీ - ని | తిరు తే - | రు - - - ||

స స రి గ ప | గా రి స | స రి రి స | సా - - - - ||
తిరు పు గొ - | న్న ట్లా ను | తిరు తే - | రు - - - - ||

ప ద సా స | స రి స ని డ | ప ద పా - | ద ప ద గా ||
తె ర లిం చె | ద ను జు ల ను | తిరు తే - | రు - - - ||

ప గ ప దా | స ని ద ప ప | గ ప గ రి | సా - - - ||
తి రి గె ది | కు ల నె - ల్ల | తిరు తే - | రు - - - ||

||దేవ||

అవతారిక :

శ్రీ పరము నందలి నాయక ప్రాధ. ఈమె నాధుని చేతలకు యిష్ట పడిన దై నను తన చెలితో “నాధుడు నన్ను ఆశలతో బెట్టి కొంత ప్రొద్దు, నాకు బాసలు చేసి కొంత ప్రొద్దు పోగొట్టుచున్నాడు. ఈసు దీర నన్ను మన్నించకున్నాడు. ఇట్లే నా వయసు పోవునో యేమో? నా మోమును చూచుచు మొక్కులాడుచు కొంత ప్రొద్దు జరపుచున్నాడే ! ప్రణయ కలహపు మాటలు కొన్నిటితో ప్రొద్దు పోగొట్టి తెల్లవారుచున్నాడే ? శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను ఎవరికి చెప్పుకొందునే? నా సంతోష మెట్టిదేరునే? గతమునందలి కూటములు తలచుకొని తనిసితిని. ఇక తాళిమి తప్ప వచ్చెడి సంతోషములు ఎన్నడో కదా?” అని చెప్పుకొనుచున్నది.

మేచ బా?—త్రిపుట

తనిసితి నన్నిటాను తాలిమే మేలిమాయ
యెనసిన సంతసము లిక నెన్నడే

॥పల్లవి॥

ఆసలనే కొంతవద్దు అంగమంటి కొంతవొద్దు
బాసజేసి కొంతవొద్దు భ్రమయించెను
వాసికి సరసమాడ వయసు వోయినేమో
యీసు దీర మన్నించే దిక నెన్నడే

॥తనిసితి॥

మోము చూపి కొంత వొద్దు మొక్కులాడి కొంతవొద్దు
నాముడేర నవ్వి కొంత నాలి సేసెను
అమని గుంటెన మాట లాడగానే తెల్లవారె
యీ మేర నన్నుగూడే దిక నెన్నడే

॥తనిసితి॥

చేయి పేసి కొంత వొద్దు సేసవెట్టి కొంతవొద్దు
యీ యెడ గాగిట గూడె నీ వొద్దు
పాయపు శ్రీ వేంకటాద్రిపతి కింతా సెలవాయ
యే యెడ జొక్కుదు గాక యిక నెన్నడే

॥తనిసితి॥

శ్లో : 27-441

ప. - - ప ద | సా - ని దా || ప ద ని ద ప గ | పా పా ||
 - - త ని | సి - - తి || న - - న్ని - - | టాను ||

 - - గ | పా - ద ని ద ప || గా - ప ద ప | గ రి సా ||
 - - తా | లి - - - మే - || మే - లి - - | మా - య ||

 - - ప ద | సా స రి గ రి || గా పా ద ప | గ రి స రి ||
 - - యె న | సి - - న - || సు త - - | స - ము - ||

 గా గ ప | దా స ని దా || పా - | - - - - ||
 - లి క | నె - - న్న || డే - | - - - - ||

||తనిసితి||

చ. - - ద | ద ద దా || ప ద ప గ ప గ | గ రి రి సా ||
 - - ఆ | స ల నే || కొం - - త - - | వ - - ద్దు ||

 - - ప థ | సా స రి || గ రి గా - | పా పా ||
 - - అం - | గ మం టి || కొం - త - | వ ద్దు ||

 - - ద | దా దా || ప ద ని ద ప గ | ప ద గా పా ||
 - - జా | స జే || సి - - కొం - - | త - - వా ||

 పా ప ద | సా స ని ద || ద ని దా | పా - - ||
 ద్దు భ్రమ | యి - - చె || ను - - | - - - - ||

 - - ప ద | స స రి గ రి || స రి గా ప గ | గ రి రి సా ||
 - - వా - | సి - - కి - || స ర స - - | మా - - డ ||

సా స రీ | సా స ని దా || పా ద ప ద గ | పా - ద సా ||
 - వ య | సు వో - - || యీ - - - - | నే - - మో ||

- - స రీ | గ ప గ రీ సా || సా సా రీ గ రీ స | స ని దా ప ద గా పా ||
 - - యీ - | సు - - - దీ || ర - - - - - | మ - - న్నిం - - చే ||

- - గ ప | ద స స ని దా || పా ద ని ద ప గ రి | స రి స రి గా ||
 - - ది క | నె - న్న - - || - - - - - - - | జే - - - చే || || తనిసితి ||

అవతారిక :

బ్రూనెడు పొట్టను నింపుకొనుటకు పడరాని పాట్లు మానవులు పడుచున్నారు కదా ! ఇతరులు మేలు చూచి ఓర్వలేకుండుట, పరులకు కష్టములు కలిగించు పనులు చేయుట, తాను చదివిన చదువుల యందలి మంచిని యితరులకు చెప్పకుండుట, ఆశలకు లోనైన మనసుతో చవుల వెంబడి పడి తిరుగుట, భగవంతుని సేవలకు వినియోగపడని ధనములను సంపాదించి విర్రవీగుట, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కొలువునకు పోజాలక తెలివిమాలిన త్రోవలను పోవు దొర తనములు కలుగుట—ఇవి యన్నియు దేహధారులకు పొట్ట నింపుట కొరకే గాని, భవబంధములు తొలగించు కొనుటకు కావు” అని అయ్యవారు ఉదర పోషచార్మమై సంచరించు మానవులనుద్దేశించి పరితపించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

గుండక్రియ ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళ జన్యము. అవరోహణము నందు స ద ని ప ద మ ప మ గ రి స — ఆరోహణము నందు సంపూర్ణము కలిగి యీ రాగమును పూర్వాచార్యులు ప్రథమ యామమున గానము చేయదగినదని చెప్పియున్నారు. అన్నమయ్యవారి తరువాత, మేళకర్తలు పుట్టి సంపూర్ణ సంపూర్ణమగు మాయా మాళవగౌళ ప్రచారమునకు వచ్చి, వక్ర సంపూర్ణమగు యీ రాగము మరుగునపడిన దేమోనని తోచుచున్నది. ఇందు ఇటీవలి వారివి ఒకటి రెండు రచనలు తప్ప కానవచ్చుట లేదు. ఇది అయ్యవారి కాలమున ఎక్కువగా ప్రచారము నందున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇందు తాళ్లపాకవారి రచన లెన్నియో గలవు.

గుండక్రియ — ఝంపె

కడుపెంత తా గుడుచు కుడుపెంత దీనికై
పడని పాట్ల నెల్ల పడి పొరల నేలా ?

॥పల్లవి॥

పరుల మనసునకు నాపదలు గలుగగ జేయ
పరితాపకరమైన బ్రతు కేలా ?

సొరిది నితరుల మేలు చూచి నై వగలేక

తిరుగుచుండేటి కష్టదేహ మిది యేలా ?

॥కథు॥

యెదిరి కెప్పుడు జేయు హితమెల్లదన దనుచు
చదివి చెప్పని యట్టి చదువేలా ?

పొది గొన్న యాసలో బుంగుడై సతతంబు
సదమదంబై పడయు చవులు దరకేలా ?

॥కడు॥

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సేవారతికి గాక
జీవన భ్రాంతి బదు సిరులేలా ?
దేవోత్తముని నాత్మదెలియ నొల్లక పెక్కు
త్రోవ లేగిన దేహి దొరతనం జేలా ?

॥కడు॥

అ. 5-205

ప. స రి నూ మ । పా ప ప మ ॥ ప ని సా స । రి రి స ని ॥
క డు పెం త । దా గు డు చు ॥ కు డు పెం త । దీ ని కై - ॥

ప ని స ని స ని । ప ద పా మ ॥ ప ద ప ప మ । గ రి సా - ॥
ప డ ని పా - । టు ల నె ల్ల ॥ ప డి పొ ర ల । నే - లా - ॥

॥కడు॥

చ. మ మ ప ప ద । ద ప ప ప మ ॥ మ మ ప ప ద । ద ప ప ప మ ॥
ప రు ల మ న । సు న కు నా - ॥ ప ద లు క లు । గ గ జే - య ॥

ప ద పా ని । స ని స స స ॥ స స స రి రి । రి స సా - ॥
ప రి తా ప । క ర మై - న ॥ బ్ర తు కే - । లా - - - ॥

స స రి మ గ । రి రి స స స ॥ స స రి మ గ । రి రి స స స ॥
సొ రి ది ని త । రు ల మే - లు ॥ సూ - చి నై - । ప గ లే - ని ॥

ప ప ని సా । స రి స స ని ॥ ప ద ప మ గ । రి రి సా - ॥
తి రు గు చుం । డె డి క - ప్త ॥ దే - హ ఘ ది । యే - లా - ॥

॥కడు॥

ఆవతారిక :

ద్విగత తను దేవదేవుని మాయామయమైనది, ఇది వట్టి బూటకమగు నాటకము శరీరమునందలి జీవునికి కోటి విద్యలు కూటికొరకు మాత్రమే, దనస పాదనలు భోగములకు మాత్రమే, చదివిన చదువులలో తా నెవరో తెలిసిన ఘనసికి వేరకటరాధుని మాయలు లీలలు గానే తోచుకనియు హరిదాసులు కడనియు అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

గుండక్రియ - ఆది

నాటక మంతా నవ్వులకే

పూటకు బూటకు బొల్లై పోవు

|| పల్లవి ||

కోటి విద్యలును గూటి కొరకే పో

చాటున మెలగేటి శరీరికి

తేటల నాకలి దీరిన పిమ్మట

పాటుకు బాటే బయల్ పోవు

|| నాటక ||

మెఱసేటి దెల్లా మెరుతల కొరకే

చెజల దేహముల జీవునికి

ఆట మగవుల సుఖముదిన పిమ్మట

మెఱగుకు మెఱగే మొయిలై పోవు

|| నాటక ||

అన్ని చదువులును నాతని కొరకే

సన్నెరిగిన సుజ్ఞానికిని

యిన్నిట శ్రీ వేంకటేశు దాసునికి

వెన్నెల మాయలు విడివడి పోవు

|| నాటక ||

ప. ప మ ప ని సా సా | స ని స రి | సా - - ||
నా - ట క మం తా | న - వ్వుల | కే - - ||

స రి మ గ రి రి స ని | స ని ప ద | ప మ పా ||
పూ - ట క బూ - ట క | పా - ల్ల యి | పో - వు ||

|| నాటక ||

చ. పా ద ద ప ప ప మ | పా ద ద | ప ప ప మ ||
కో టి వి - ద్యలును | గూ టి కొ | అ కె పో - ||

మ ప ద ద ప మ గ రి | రి మా మ | పా - - ||
చా - టు న మె ల గే టి | శ రి రి | కి - - ||

ప మ ప ప ని ని స స | రి రి మ | గా రి రి ||
తే - ట ల నా - క లి | దీ రి న | పి మ్మ ట ||

స రి స ని ప ని సా | ప ద ప మ | గ రి మా ||
పా - టు కు పా - టే | బ య లై - | పో - వు ||

|| నాటక ||

అవతారిక :

బ్రందలి నాయిక పరకీయ. జాణ. ఈమెకు జూద మాడు నేర్పుకలదు. తనను చేర లంతేసి కన్నులతో నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు చెంగలించు చున్నాడట. తనను జూద మాడుటకు పిలువగా భయస్తురాలివలె “అత్త మామలు గల వారము. వట్టి పందెములు వద్దు. రేఖ రేఖ వేయగలిగితే ఆడవచ్చు” అంటుంది. ఈమెకు తన గెలుపునందెంత నమ్మక మున్నదో “సత్యజ్ఞానంతో నాడి నీ వోడి ఆమె పాదములకు నీవు మ్రొక్కితివి. అట్లే ఓడినచో నాకును మ్రొక్కవలెను సుమా! మేడను పేదవారము. మావంటి మీద సొమ్ములుండ నియ్యవా, పోనీలే నీవు గెలిచినచో నా పాదములంటి బంగారు మట్టెలు తీసుకో” అనుచున్న యీమె ఎంత పేదరాలో తెలియుచున్నది గదా! శ్రీ వేంకట పతి ఈమెను కూడినదట ఇకచాలు. కర్పూర తాంబూలమిచ్చి పంపవయ్యా” అని ఈ ఖండిత పలుకుచున్నదని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

సావేరి పూర్వ ప్రసిద్ధములగు రక్తిరాగములలో నొకటి. ఇది మేళకర్తల అవిరభావ మునకు ముందునుండియు వాడుక యందున్న రక్తిరాగము ఐనను ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళమగు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా చెప్పకొనుచున్నాము. స రి మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. తారస్థాయి యందు స రి ప మ గ రి సా అనుప్రయోగము గలదాయనియు, స ని స, మ గ మ అనుప్రయోగ ములు కలవా అనియు, విద్వాంసుల మధ్య వాదోపవాదములు గలవు. కాని యిప్పుడు లభ్యమగుచున్న రచనలలో, ప్రాచీనములగు శ్లోకశ్రావణివారి పదములలో ఇట్టి ప్రయోగములు గలవు. కనుక వాటిని పాటించినచో తప్పేమియు లేదు. ఆరోహణావరోహణములపై ఆధార పడక రాగచ్ఛాయలను కమక వరికాదులను తెలిసి పాడుకొనదగిన అతానా, అహిరి, సైంధవి, హుస్సేని వంటి రాగములలో నిదియొకటి యని తెలుసుకొనినచో ఇట్టి వాదోపవాదములకు తావుండదు.

సావేరి — త్రిపుట

ఊరకే పోనియ్యరా నన్నద్దండాన

చేర లంతేసి కన్ను జెంగలించే విప్పడు

॥పల్లవి॥

ఊదమాడ బిలిచేవు చూపులనే జంకించేవు
 వేద వారి మేన సొమ్ము పెట్ట నియ్యవా !
 కేదమున నోడి గెలిచితి నంటా నా
 పాద మంటి తీసుకోరా బంగారు మద్దెలు

॥ ఊరకే ॥

నెత్తమాడ బిలిచేవు నెఱ కాడి నంటాను
 అత్తమామ గల వార మదేమిరా !
 ఒత్తి విన్న విచ లేము ఓడితేరు నీకు నాకు
 రిత్తమాట వద్దు రేఖ రేఖ పందెమా !

॥ ఊరకే ॥

సొక్కటాలు నిన్న నాడి సోలి సత్యభామకు
 మ్రొక్కితివి నేడు నాకు మ్రొక్కవలెగా !
 చక్కని వేకటపతిస్వామి నన్నుం గూడితివి
 మొక్కెద కర్పూర తాంబూల మీరా చాలును

॥ ఊరకే ॥

శ్లో : 4-163

ప. - - ప ద | పా పా - మ || గా రి | స రి ప మ గ రి ||
 - - ఊ - | ర కే - - || పో - | ని - - - - య్య ||

సా - | స స ని ఫ ధా || సా స రి | మా ప మ గ స ||
 రా - | న - - - న్ను || - ఉ - | ద్దం డా - - - ||

రి ప మ | దా సా || సా స రి | గ స రి రి ||
 న చే - | ర లం || తే - - | సి - క ను ||

రి స రి | సా స ని ద ద || మ ప దా | ప మ గ రి సా - రి || మా
 ల జెం - | గ లిం - - - || చే - - | వి - - - పు - - || డు ॥ ఊరకే ॥

చ. - స రి | మా గా || స రి గ స | రి సా ||
- పొక్క | టా ల || ని - న్న - | నా డి ||

- స రి | స ని ధా || స రి గ స | రి రి ||
- సోలి | స - త్య || శా - - - | మకు ||

స రి ప మ గ | రి రి సా || - - స రి | మా పా - మ ||
మ్రొ - - - - | క్కి తి వి || - - నే - | దు నా - - ||

ద ప ప మ | గా రి || పా మ దా - | పా - - ||
కు - - - | మ్రొక్క || వ - లె - | గా - - ||

- - ప మ | దా సా || సా - | స ని పా దా ||
- - చ - | క్క ని || వే - | క - - ట ||

ప దా | సా - రి గా || స రి ప మ గా | రి రి స స ||
ప తి | స్వా - - మి || న - న్న - - | గూ - డి తి ||

సా ప ద | స రి గా రి || సా - | స ని పా దా ||
వి మ్రొ - | క్కె - - ద || క - | రూ - - ర ||

పా ద మ | గ స రి || సా స ని | ధా స రి || ప మ
తాం - - | బూ - ల || మీ - - | ర చా - || లు ను

॥ డొర కే ॥

అవతారిక :

బ్రందు నారాయణుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని మోహిని యవతారపు లీలలను చెప్పు కొనుచు అయ్యవారు, “లకిమమ్మ యగు అలమేలుమంగదేవి సౌందర్య, సౌకుమార్య, సౌభాగ్య లక్షణములను చూచి అట్టివి తనకును అనుభవమునకు వచ్చుటకు, స్వామి యీ అవతారము నెత్తినాడో, లేక ఆమెతో తాదాస్మృతను పొందుటకు మోహినియైనాడేమో, ఆమెకు సఖయై కలసిమెలసి యుండుటకు యిట్టి రూపు ధరించినాడేమో! పాపము, ఆతనికి ఆ యవతారము నందు పతి దొరకనే లేదు గనుకనే ఆ సౌందర్య, సౌకుమార్యముల నట్లే యుంచుకొని తిరుమల యందు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడై వెలసి యున్నాడు.” అని అలమేలుమంగా నాథుడగు దేవుని రూపును, అమ్మవారి సౌందర్యమును హృద్యంగముగా కొనియాడుచున్నారు అయ్యవారు. ఇట్లుగట్ట దోసముగాదనియు అన్యోన్యత గలిగిన సతీసతులకు, ఇట్టి భావములు చేతలు లోక సామాన్యములేనని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

సావేరి—త్రిపుట

అందుకేమి దోసమా అయితే నేమి

కందువై లోకములోన గలదే కాదా

॥శల్లవి॥

వలచి యిందిరాదేవి వన్నెలు జక్కదనాలు

తలపులో నే పొద్దూ దలపోయగా

సలిగె తోడుత నాపె సారూప్య మందినట్టు

నలువై గోవిందుడే నారాయణి యాయచు

॥అందు॥

బాలకియై లకిమమ్మ పైపై సిగ్గువడగా

తేలించి యాపె మనసు తెలియ బూని

చాలా వేడుక నాకె సకియ యుండినటు

అలికిగా భువన మోహనరూప యాయచు

॥అందు॥

యెడయ కింతులలో మేలెల్లా దెలియబూని

కడగి యాడురూపము గైకొని చూచి

బడినె తనకు నెందూ బతిలేనివాడు గాన

కడ గోవిందుడే శ్రీ వెంకటనాథు డాయచు

॥అందు॥

శ్లో : 16(2)—119

(ఇది తాళ్ళపాక చిన తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. - - ప ద | పా - మ గ స || రీ - | స ని ష ధా ||
 - - అం - | దు - - కే - || మి - | దో - - స ||

సా - | స రి మా || మా - | ప మ గ రి స రి మ ప ||
 మా - | అయి తే || నే - | మి - - - - - ||

దా మ ప | ద రి సా || స రి స రి మా | గ రి సా ||
 - కం - | దు - వై || తో - - - - | క ము తో ||

సా రి స ని ప ద | మ ప ద రి || సా - | ని ద ప మ గ రి స రి || మా
 స - - - - - | గ ల దే - || కా - | దా - - - - - || - || అందు ||

చ. - - స రి | మా మా ప మ గ రి || స రి గ రి | రి ప మ గ రి సా ||
 - - యె డ | య కిం - - - - || తు - ల - | తో - - - - - ||

- రి మా - | పా ద ప ప మ || స రి మ మ ద ని | ద మ గ రి ||
 - మే - - | తెల్లా - - - || దె - లి . - - | య - బా - ||

సా స రి | గ స రి || - సా స ని ప | దా సా ||
 ని క డ | గి - యా || - డు రూ - - | ప ము ||

- - ప ద | స రి స రి మా || మా ప మ గ రి మ | పా - - ||
 - - గై - | కొ - - - ని || చూ - - - - - | చి - - - ||

- - స రి | మా మా ప మ గ రి || స రి గ రి | రి ప మ గ రి సా ||
 - - బ డి | నె త - - - - || న - కు - | నెం - - - - దూ ||

- - రి మ | పా ద ప ప మ || స రి మ ప ద ని | ద మ పా ||
 - - ప తి | లే ని - - - || వా - డు - - - | గా - న ||

- - మ ప | ద రి సా || స రి స రి మా | గ రి సా ||
 - - క డ | గో - వి || దు - డే - - | శ్రీ - వెం ||

సా రి స ని ప ద | మ ప ద రి || సా - | ని ద వ మ గ రి స రి || మా
 క - - ట - - | నా - ధు - || డా - | య - - - - - || ను || అందు ||

అవతారిక :

లక్ష్మీనారాయణులగు నాయీకా నాయకులను, వారియందు గల సామ్య సౌందర్యములను వర్ణించుచు అన్నమయ్యవారు, “సీఁజెర్లుడవు నీవు నీలకుంతలి ఆమె. పీతాంబరుడవు నీవు. బంగరుమేని చాయ ఆమె. పాలసముద్రము నందు నీ వుండునది. ఆమె ఆ సముద్రమునకు బిడ్డ వావులు వరుసలు, వన్నెలు చిన్నెలు అన్నియు మీకు తగియున్నవి. కల్యాణయోగమును లక్ష్మీనారాయణయు సిద్ధికల్గుచున్నవి. శ్రీఘ్రమున మాకు శోభనతాంబూలము లియ్యరాదా” అని అమ్మవారిని, స్వామివారిని మేము లాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

గౌళఘనరాగ పూర్వపంచకము నందు చెండవది. ఇది ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇందల స్వరసముదాయము శృంగార పదములకు ఒదుగునట్లు నప్పించుట అతి కష్టము. మధ్యమ, దురితకాలములలో తప్ప, యీ రాగమును నేడు మనము వినుచుండుట లేదు. అభినయ ప్రధానములగు పదములు ఇందు విశ్రాంతికాలమున పాడినచో ఎట్లుండునో! ఇట్టి సృష్టిచేసిన తాళపాక వారికి జేజేలు!

స రి గ మ రి మ ప ని స : ఆరోహణ

స ని ప మ రి గ మ రి స : అవరోహణ

ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 15వ మేళకర్త మాయామాళవగౌళ జన్యము.

గౌళ-రూపకం

ఎట్టు గూడె బెడ్డి యోగ మిద్దరికి నీవేళ

అట్టు లక్ష్మీనారాయణ యోగము

॥పల్లవి॥

నెలత కమలవాసి నీవు కమలాడుడవు

పొలితి నీకు గూడె పొంతనాలు

వలుద చక్రవాకాలు వనితకు చాలు నీకు

యెలమి జకాయుధుడ విద్దరికి దగ్గువు

॥ఎట్లు॥

తరుణి నీలకుంతలి (ల) తగునీల వర్ణుడవు
 సరుస మీకే తగు సమ్మంధము
 నిరతి హేమ వర్ణ కె నీవు పితాంబరుడవు
 సరవి నిద్దరి కొక్క జాతియ్యము

॥ఎట్టు॥

పాలవెల్లి బుట్టె నాకె పాలవెల్లి యిల్లు నీకు
 మేలు మేలు యిద్దరికి మేనవావి
 యీ లీల శ్రీ వేంకటేశ యింతి నీవు గూడితివి
 సోలి మాకు బెట్టరాదా సోబన విడేలు

॥ఎట్టు॥

శ్లో : 26-201

ప. స స ని స రి స రీ || సా స ని పా - ని ప మ మా ||
 ఎట్టు గూ - - - డె || బెండ్లి - యో - - గ - - ||

రి మ ప ని స ని పా మ గ మా || రీ గ మ రి రి సా ||
 మి - ర్ద - రి - - కి - - || నీ - - వే - శ ||

స స ని పా ని స రి స || రీ ప మ గ మ రి రి ||
 అట్టె - ల ఊ - - - || నా రా - - - యణ ||

మ ప ని స రీ - - || స ని ప మ రి స రి మ ప ని ||
 యో - - - - - || గ - - - ము - - - - ||

॥ఎట్టు॥

చ. మ మ ప ని ప మ మ గ మా || రి గ మ గ రి రి సా ||
 పా ల వె - - - ల్లి - - || బు - ట్టె - నా - కె ||

స ని పా ని స రి స రీ || ప మ గ మ రి రి సా ||
 పా - ల వె - - - ల్లి || ఇ - ల్లి - నీ - కు ||

స రి మా పా || ప ని స రి ని స పా ||

మేలు మేలు || యి ద్ద రి - - - కి ||

మ ప ని ప ప మ గ మ రి మ || పా - - - - ||

మే - న - చా - - - - - || ని - - - - - ||

ప మ పా పా స ని సా || ని స రి స రి రి సా ||

యా - లీ ల - - శ్రీ || వేం - క - లే - శ ||

ప మ గ మ రి గ మా రి || రి స ని ప ని స రి సా ||

యిం - తి - నీ - - వు || గూ - - - డి - తి వి ||

స రి స ని ప ని స రి స ని పా || మ ప ని ప ప మ గ మ రి ||

సో - లి - మా - - - కు - - || పె - ట్ట - రా - - - దా ||

స రి స ని ప ని స రి స ని స రి || ప మ గ మ రి స రి మా ప నీ ||

సో - బ - న - - - - - || వి - - - - - డే - లు - || ||నట్టు||

అవతారిక :

బ్రాహ్మయగు నాయక నుద్దేశించి ఆమె చెలి, “నయములు కలుగుట ప్రయములు కలుగుట, మొగమొగములు చూచుకొనుట, తగవులు నెరపుకొనుట, వంటివి ఎన్ని చేసినను ఇవి యన్నియు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి మోహమును పెంచుటకే కదా! ఆనందము, పొలయముక తీసినవెనుక పెంపొందును కదే. అందుకే కదా విభుడు నీ యింట నెలకొన్నాడు. సరసముల సరసములెరిగిన దీనపు సుమా నీవు” యని చెప్పకొనుచున్నది.

గౌళ-రూపకం

ఇందుకేనా విభుడు నీ యింట నెలకొన్నాడు
కందు వెలుగుదువు యీ కత నీవే నేర్తువే

॥పల్లవి॥

నయమెంత గలిగినా ననుపులకే మేలు
ప్రియమెంత గలిగినా పెనపులకే మేలు
జయమెంత గలిగినా చనవులకే మేలు
క్రియ లెలుగుదువు యీ కీలు నీవే నేర్తువే

॥ఇందుకే॥

మొగమెంత చూచినా మోహనకే మూలము
తగవెంత నెరపినా తగులుకే మూలము
నగవెంత గలిగినాను నమ్మికలకు మూలము
పగ తెరుగుదువు యీ పాడి నీవే నేర్తువే

॥ఇందుకే॥

పూడిగ మెంతసేసినా వొడ్డికలకే చాపు
వేడుకెంత నిలిపినా విట్టవీగుటకే చాపు
కూడితి విన్ని చుదాల కోరిక శ్రీ వేంకటేశు
జూడెలుగుదువు సరసము సరసము నీవే నేర్తువు

॥ఇందుకే॥

ప. చ మ మ గ మా రీ || రి గ మా రి సా స ని ||
ఇం దు కే - - కా || నె - ల కొ న్నాడు - ||

స రి స ని సా || స ని ఘా ని స రి స రీ ||
వి ఖ డు నీ - || యి - ట నె - ల - కొ ||

ప మ గ మ రీ సా || రి మ పా స ని ప మ ||
న్నా - - - - డు || కం దు వె రు - గు దు ||

ప ని సా స ని సా రి స || ప ని స రి స ని పా మ ||
పు - - యీ - - క త || నీ - - - - - చే - ||

రి గ మా రి రి సా ||
నే - - ర్దు - వే ||

||ఇందుకేకా||

చ. రి స రి రీ || రి స ని ఘా ని సా || ఘా ని స రి ప మ గ మ రీ ||
న య మె త || గ - లి - గి నా || న - మ - పు - ల - కే ||

రి స ని సా సా || స రి మా పా || పా స ని పా మా ||
మే - - లు - || ప్రియ మె త || గ లి - గి నా ||

రి మ ప ని ప మ గ మ రీ || రి స ని సా - - ||
వె - న - పు - ల - కే || మే - - లు - - ||

రి మ పా నీ || స స ని స రి రి స సా ||
జ య మె త || గ లి - గి - నా - - ||

రి గ మా రి రి స స || రి స ని ప ని స రి సా ||
 చ - న వు ల కే - || మే - - - - - లు ||

రి గ మా రి రి స స || రి స ని ప ని స రి స రి ||
 క్రి - య తె టు గు దు || వు - - - యీ - - - - ||

ప ని సా రి ని స ని పా ప మ || ప మ గ మ రి రి సా ||
 కి - లు - - నీ - - పే - || నే - - - ర్దు - వే ||

||ఇ-దు

అవతారిక :

ఇందు నాయక స్వాధీనపతిక, ప్రాధ. నాధుని చిత్తమును తనయందు నిలుపుకొను నేర్పరితన సిమెకు కలదు. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో “నీకు వలసిన విధము లన్నియు నేర్పిరది సుమా మా అలివేలుమంగ! నీవు యీమెయందు తప్పులెంచుటకు వలను గాదు. ఇట్టి మా నాయకను ఏలుకొనవయ్యా శ్రీ వేంకటేశ్వరదా!” అని చెలులు స్వామికి విన్నవించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

సాళంగనాట ప్రాచీన ఘన రాగములతో నొకటి. ఇందు శృంగార రస ప్రధానము లగు పదములు చెప్పిన ఘనత తాళపాక వారిదే! ఘనరాగములు, గంభీరములగు నడకలతో నుండి, స్వరసంచారములయందు మహా వేగముగ పరుగులిడు నెలయెళ్లవలె నుండుట సహజము. అట్లే పెద్దలును చెప్పియున్నారు. ఇందు లలితములగు మనో భావములను వ్యక్తపరచుట కొంత కష్టసాధ్యముగ పనియే! సాళంగనాట 15వ మేళమగు మాయా మాళవగౌళజన్యము. స రి మ ప ద స . స ని ప ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. సావేరి మొదలగు సన్నిహిత రాగములకుండి దీనిని వేరుపరచుకొను, గమకవరికాదుల ప్రయోగములు అధ్యయనము చేయవలసి యుండుట వలననేమో ఇందు తరువాతి నాగ్గేయకానులు రచనలు చేసినట్లు కనబడదు.

సాళంగనాట — రూపకం

అన్నిటా నేరుపరిగా అలివేలుమంగ నీకు
చిన్ని చిన్ని ముద్దులనే విడిపించెను

॥పల్లవి॥

చనవు మెరసి నిన్ను సారె సారె బేరుకొని
మనసు దనియ నాపె మాటలాడెను
కను సన్న చూపులనె కప్పుర విడెనులిచ్చి
తనువు దనియ నీవై దలబాలు వోసెను

॥అన్నిటా॥

పచ్చగడల తోడనే పానుపు చేరువనే
కన్నుల దనియగ దగ్గరి నిల్చెను
మన్ననలు దైవార మచ్చికలు పెడరేచి
విన్న పీనులు దనియ విన్నపాలు సేసెను

||అన్ని||

మాగిన మోవి యిచ్చి మనసు గరచి యిట్టే
కొగిలి దనియ నీకు గప్పె బయ్యద
వీగక శ్రీ వేళలేళ వెలది గూడితి విట్టె
రాగి వయసు దనియ రతికేలి సేసెను

||అన్ని||

శ్లోం : 14-89

ప. సా రి సా ని || పా ప ద ప మ || రి మ ప ద పా || మ గ రి సా ||
అన్నిటా - || నేరు ప రి గా || అల మే - లు || మంగ నీ కు ||

స రి సా స ని || ప ద ప ని సా || స రి మ ప దా || ద ప ప మ ప ద ప ని ||
చిన్ని చిన్ని - || ముద్దుల - తో || సిగ్గు విడి పిం || చే - - - - - ను - ||
||అన్నిటా||

చ. మ మ మా ప ద ప మ || గ రి ప మ గ రి సా ||
చ న పు మే - ర - || సి - ని - - - - న్ను ||

స రి సా - ని ప థ || ప ని స రి సా ||
సా రె సా - - రె - || చేరుకొ - ని ||

స రి మా ప మ గ రి || స రి గా రి స ని సా ||
మ న సు - - ద ని || య - - నా - - పె ||

స రి మా పా || ద ప ప మ ప ద ప ద పా ||
హా - టా లా || డే - - - - - ను ||

రి మ వ 'ద పా || మ గ వ స ని సా ||
క ను స - న్న || చూ - - పు ల నె ||

స రి మ గ రి || స రి గా రి రి సా ||
క ప్పు ర - వి || డె - ము లి - చ్చి ||

ప ద ప ని స ని || సా రి గ రి స ని సా ||
త ను వు - ద ని || య - - నీ - - వై ||

స రి మ వ దా || ద ప ప మ ప ద ప ని ||
ద ల జా - లు || పో - - - - నెను - ||

||అన్ని||

అవతారిక :

బ్రందు నాయికా నాయకులగు శ్రీ అలవేలుమంగ, శ్రీ వేంకటేశ్వరుల అమరికలు ఆనందములు వై భవములు కొనియాడుచు, “మాయమ్మకు నీ యురము సింహాసనము, నీ హారములే ఆమెకు సింగారపు దండలు, తోరణ కంభములవలెనున్నవి నీ హస్తములే, నీ తులసిదండలు పచ్చతోరణములు, నీ గౌస్తుభమణియే మించుటద్దము, నీ సొబగులే ఆమెకు నిండిన కానుకలు, కప్పములు, నీ కూరిమలే ఆమెకు సిరులు, నీ విచ్చెడి మోవి తేనెలే విందులు, నీ భోగములే వేడుకలు. ఇట్లు మా చెలికి నీ సర్వస్వమే యొక సామ్రాజ్య వైభవమై యున్నది” అని కీర్తించుచున్నారు.

సాళంగనాట — తిశ్రవక

పట్టము గట్టితి వింక బ్రతుకరయ్యా
చిట్టకాలు లేవు మీకు శ్రీ వేంకటేశుడా

॥పల్లవి॥

అలవేలు మంగకు సింహాస్వాసనము నీ యురము
కలిత హారములే సింగారపు దండలు
తొలకు నీ హస్తములే తోరణ గంభములు
చెలి రాజ్యమే నీవు శ్రీ వేంకటేశుడా

॥పట్టము॥

పరగు తులసిదండ పచ్చతోరణ మాపెకు
మెరుగు గౌస్తుభమణి మించుటద్దము
గరిమ నీ సొబగులు కప్పములు గానికలు
సిరులు నీ కూరిములు శ్రీ వేంకటేశుడా

॥పట్టము॥

సంతతమైన విందులు సారె నీ మోవి తేనెలు
విత రతి భోగములు వినోదాలు
కొంత నియ్యారును బొడ్డు కుంచెయు గాళాజి
చెంతలనన్న సమరె శ్రీ వేంకటేశుడా

పట్టము

ప. మా ప ప దా | ప ప మా గా || రి స రి మా ప | గా - రి స రి ||
ప ట్టము గ | ట్టి తి విం క || బ్రతు క ర - | య్యా - - - - ||

రి మ ప ద ప | స ని స ప ద ప || మా ప ద ప ద | గా రి సా - ||
చి ట్ట కా - లు | లే - వు మీ - కు || శ్రీ వే - క - | చే శు డా - || పట్టము ||

చ. ద ద దా దా | ప ద పా మా || ప ప ద ప మ గ | రి స రి మ మా ||
అ ల మే లు | మం - గ కు || సిం - హా స న ము | నీ - వు ర ము ||

స రి మా మ మ | ప మ గా - - || రి స రి మ ప ప | ప ద మ పా - ||
క లిత హా ర ము | లే - - - - || సిం - గా - ర పు | దం - డ లు - ||

ప ద ప మ గ రి | స రి మ ప దా || ప ద ప స ని స | రీ రీ స ని సా ||
తొ లకు - నీ - | హా - స్త ము లే || తో - ర ణ - - | గం - భ ము లే ||

- స రీ మ గా రీ | స రీ గ రీ సా స || స ని ప ద ప మ | గ రి స రి మా - ||
- చె లి - రా శ్య | మే - - - నీ వు || శ్రీ - వే - క - | చే - - శు డా - ||
|| పట్టము ||

అవతారిక :

అంతర్యామి యగు పరమాత్మునితో 'నేను' 'నే' నను భావముతో అలమటించి అలసితిని స్వామీ! కోరిన కోర్కెలు తీరవు. పాపపుణ్యములు జాయవు. జనుల మధ్య తిరుగాడుచు కష్టసుఖములను పంచుకొనక తప్పదు. మనసున నిండిన మైలలు వదలవు. వేదకల్యాణముడా! ఇట్టి విషయ పరంపరల యందు నే నీక పొరలాడలేను. నా యతరాత్మవగు నిన్నే శరణు వేడుచు, నన్నుద్ధరింపుమని వేడుచున్నాను" అని అయ్యవారు ఇందు చెప్పచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

లలిత అతి ప్రాచీనమగు రాగములలో నొకటి. దీనిని 17వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యముగా పాడుకొనుట వాడుకలో నున్న పద్ధతి. ఒకే విధముగా ఆరోహణావరోహణములు కలిగి యుండుట వలన, వసంతరాగమును కూడ ఈ 17వ మేళ జన్యముగనే చెప్పెడివారును కలరు. కాని శుద్ధధైవతముతో స్వతంత్రముగా యొప్పుచుండెడి వసంత, చతుశ్చతి ధైవతముతో ప్రత్యేకముగా కనబడుచున్న లలిత రాగమును, వేరువేరుగా పాడుకొని ఆనందించెడు అవకాశమును పొగొట్టుకొనవలసిన యపునరము కానరాదు. ఈ రెంటికిని ప్రాచీన సంప్రదాయము లుండనే యున్నవి. లలితకు స గ మ ద ని స . స ని ద మ గ రి స అన్ననభి. ఆరోహణావరోహణములు. ఇప్పుడు వాడుక యందుగల 72 మేళములలో 17వది యగు సూర్యకాంతమునకు ఇది జన్యము. ఇట్లే స గ మ ద ని స . స ని ద మ గ రి స అను ఆరోహణావరోహణములు గలిగి 15వ మేళమగు మాయామాళవగౌళ జన్యముగా వసంత నేడు వాడుకలో నున్నది.

అన్నమయ్య వారి రచనలు 17వ మేళమగు సూర్యకాంత జన్యముగా నుండెడి లలిత యందే స్వర పరుపబడినవి.

లలిత — ఆది

అంతర్యామీ అలసితి సొలసితి

ఇంతట నీ శరణిదె చొచ్చితిని

॥పల్లవి॥

కోరిన కోర్కెలు కోయనికట్లు

తీరవునీవవి తెంచక

భారపు పగ్గాలు పాపపుణ్యములు

నేరుపుల బోనీవు నీవు వద్దనక

॥అంత॥

జనుల సంగముల జక్కరోగములు
 విను విడువపు నీవు విడిపించక
 వినయపు దైన్యము విడువని కర్మము
 చనదది నీవిటు సంతపరచక

॥అంత॥

మదిలో చింతలు మయిలలు మణుగులు
 వదలపు నీవని వద్దనక
 యెడుటనె శ్రీ పేంక శేష్వర నీవదె
 అదన గాచితివి అట్టిటనక

॥అంత॥

అ : 11-167

ప. - సా - సా - స ని ద ని ద మ । - గ మా ద మా । మ గ సా రి స ॥
 - అం - త - ర్యా - - - మి వి । - అ ల ని తి । సా - ల ని తి ॥
 - స మా గ మా దా ద మ । - ద నీ స రీ । రీ స నీ సా ॥
 - యిం - త ట నీ శ ర । - ణి దె జొ - । చ్చి - తి నీ ॥ ॥అంత॥

చ. - మ మా మా - ద మ గ స రి స । - స రీ స ని । స థ నీ స స ॥
 - మ ది లో - చిం - - - తలు । - మ యి లలు । మ - డు గు లు ॥
 - స మా గ మా ద మ ద ని । స రీ స ని ద ని ద మ । గ మ గ రి సా ॥
 - వ ద ల వు నీ - వ ని । వ - - - ద్ద - న - । క - - - - ॥
 - ద మా గ మా ద ని స ని । స రీ గ మ గ రి స ని । స ద నీ స స ॥
 - ఎ డు ట నె శ్రీ - పేంక । శే - - - శ్వ - రు - । నీ - - వ దె ॥
 - స నీ ద ద ని ద మ గ మ । ద ని స రీ స ని ద మ । గ మ గ రి స మ గ మ ॥
 - అ ద ను గా - - చి తి వి । అ - - - ట్టి - - - । ట్టి - న - క - - - ॥

ద ని

- -

॥అంత॥

అవతారిక :

సూర్యచంద్రుల ఉదయాస్తమయములను చూచుచునే యున్నాము పుట్టుటలు, గిట్టుటలు, సంసారమునందలి అనుభవములు, వ్యవహారములు జరుగుచునే యున్నవి. ఆర్థార్థవకౌరకు అడుగనివి, చేయనివి, తిగుగనివి లేనే లేవు మరణము, రోగము, ముదిమి అనుభయములతో నిండియున్న దేహమును మోసుకొని అధికులమని విప్రపీగుచునే యున్నాము. ఇప్పుడు వేకటపతి సన్నిహితులమై వెనుకటి విధములు మరచి హరిదాసులమై తరించు చున్నామని అన్నమయ్యవారు అనుచున్నారు.

పాప భీతి కలిగి అనిత్యమగు దేహమును నమ్మి చెడక భగవద్భక్తిని పొంది తరించుట జీవులకు కర్తవ్యమని అయ్యవారి బోధ.

లలిత — ఆది

అతడే యెరుగును మము బుట్టించిన యంతరాత్మయగు నీశ్వరుడు
అతికి నతుకదు చిత్తశాంతి యిదె ఆత్మనిహారాదిక నేదో

॥పల్లవి॥

కనుచున్నారము సూర్యచంద్రులకు ఘన పుదయాస్తమయములు
వినుచున్నారము తొల్లిటివారల విశ్వములోపలి కథలెల్లా
మనుచున్నారము నానాటికి మాయల సంసారములోన
తనినీ దనియము తెలిసీ దెలియము తరువాతి పనులికనేవో

॥అతడే॥

తిరిగెదమిదివో ఆసలనాసల దిక్కుల నర్ధార్థన కౌరకు
పొరలెదమిదివో పుణ్యపాపముల భోగములందే మత్తులమై
పెరిగెద మిదివో చచ్చెడి పుట్టెడి భీతిగలుగు దేహములోనే
విరసము లెరగము మరచి మరవము వెనుకటి కాలము విధియేదో

॥అతడే॥

అట్లైనారము హరినుతిచే నాఱడి (డి.బోవక) గురు వసుమతిని
పట్టినారమిదె భక్తిమార్గమిదె (మును) బలువగు విజ్ఞానముచేత
గట్టిగ శ్రీ వెంకటపతి శరణని కంటిమిదివో మోక్షము తెరువు
ముట్టిముట్టము పట్టిపట్టము ముందటి కైంకర్యం బేదో

॥అతడే॥

ప. సమ గమ గ రి రి స | స ని ని ధ | నీ స స ||
అ త డే - యెరుగును | మముబు - | ట్టించిన ||

సా ని సా రి స ని | ని ధ స ని | సా - - ||
అంత రాత్నయగు | నీ - శ్వరు | డు - - ||

స గ గా గమ మమ | గామ మ | దదదమ ||
అతి కీ నతు కదు | చిత్త శా - | - తియిదె ||

మ గమ దమ గ గ రి | స ని ధ ని | సా - - ||
ఆ - త్మ విహా - రం - | బిక నే - | దో - - ||

||అనడే||

చ. గ గమ మ గ గ రి రి | స స రి స | స ని ధ ధ ||
అ-త్తై - నా - రము - | హరినుతి | చే - నా - - ||

ధ ధ స ని స రి స ని | స స రి రి | సా - - ||
అడిగురువనుమతి | నీ - - - | - - - ||

ప గ గ గ గమ మమ | గ గమ మ | దదదమ ||
ప - ట్టినా - రమిదె | భ - క్తిమా | - ర్గమిదె ||

గ గమ మ గ గ రి రి | స సమ గ | మా - - ||
బలు వగువి - జ్ఞా - | నము చే - | త - - ||

గ గమ మ దా దద | దనినిని | దదదద ||
గ - ట్టి గ శ్రీ వెం - | కటపతి | శరణని ||

గామమదద దమ | దదనిని | సా - - ||
కంటిమిదివొమో - | జుముతెరు | వు - - ||

స ని స స మ గ రి స | నినిసా | నినిదద ||
ము - ట్టి - ము - ట్టము | ప - ట్టి | ప - ట్టము ||

ని ని స స ని దదమ | గమ గ రి | సా - - ||
ముం = దట్టై = క - | ర్మం = బే - | దో - - ||

||అనడే||

అవతారిక :

అశాశ్వతములగు బంధములతో తగులుకొని మానవులు అలమటించు చుందురు. ఇతరులు తిరుచుండుట చూచి, పసుల భోగ భాగ్యములను చూచి, రూప సౌందర్యాదులను గాంచి, స్పర్శసుఖాదుల నాశించి, దుఃఖములను కొనితెచ్చుకొందురు. వారి వారికి కలిగినంత వారి వారి దేహములు అనుభవములు వుండగా, తృప్తి నొందక, శ్రీహరిదాసులై తరించక, ఇంద్రియములకు దాసులై ఏల తిరుగుచుందురు? హరిదాసులను ఇంద్రియము లేమియును చేయజాలవు కదా!" అని అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

లిలిత — రూపకం

పని వడి యింద్రియాలే పరువులు వెట్టు గానీ
ఎడయని చుట్టరికా లెవ్వరికీ లేవు

॥పల్లవి॥

వన్నె సతుల రూపులు వారి వద్దనే నుండగా
కన్నుల జూచే వారికి కళ రేగును
ఎన్ని వారి గుణాలెడ మాటలాడ గాను
విన్నవారికి పూరకేను వేడుకలు బుట్టు

॥పని॥

అంతా నింతా గమ్మనిరులు అంగళళలో నుండగా
సంత వార లూరకే వాసన గొందురు
బంతి వారి కంచాలలో, పలురుచు లుండగాను
వంత వార లందుకు గా వెన నోరుదురు

॥పని॥

వెరవిడి దేహాలు వేరె వుండగాను
సురతాన సోకితేనే చొక్కుదురు
ఇరవై శ్రీ పేకటేసు యిన్నిటికీ సూత్రధారి
నరి నితనీ దాసులు జడియ రిందుసును!

॥పని॥

ప. స ని స రీ రీ || సా ని దా ద || గ గ మ దా మ ||
ప ని వ డి - || యిం ద్రి యాలె || పరు పు లు - ||

గా రి సా ని || స మ గ మా మ || ద ద ని దా మ ||
వెట్టు గా ని || ఎ డ య నీ - || చుట్ట రి కా లు ||

మ గ మ దా - || స ని స రీ సా ||
ఎ వ రి కి - || లే - - - పు ||

||పని||

చ. స మ గ మా - || దా ద ద మ మ | ద స ని దా మ || మ గ మా మా - - ||
వె ర వి డి - || దే - హా - లు | వే - రె వుం డ || గా - - ను - - ||

గ మ దా ద మ || దా ని సా ని | ద మ ద ని స రీ || రీ స నీ సా - - ||
సు ర తా - న || సో కి తే నె | చొ - క్కు దురు - || - - - - - ||

స మ గా రీ - || స ని దా ని స | ని స ని ద ద ని || దా మ గా మ ||
యి ర వై శ్రీ - || వేంక టే శుడు | ఇ - న్ని టి కి - || సూత్ర ధా రి ||

స మ గ రి సా || స ని ధ ని సా - | స మ గ మ ద మ || ద ని స రీ స ని ||
న రి ని త నీ || దా - - సు లు - | జ డియ రిం - దు || కు - - - - ను ||

||పని||

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటేశ్వరుని అలంకార శోభను వర్ణించుచు సహజములగు సౌందర్యము లన్నియు స్వామికి కై కేసిన సేతలముందు దిగదుడుపులాయెనని ఉపమాలంకారమును అత్యంత సుందరముగ నుపయోగించుచు అయ్యవారు, ముత్యముల వానలు కురిసినట్లు మజ్జనము చేయించి రనియు, తెల్లని మేఘములు చుట్టుకొన్నట్లు కప్పురములు జల్లరనియు, నీలపు దట్టు పుణుగు లలది రనియు, అది నీలపు మణుల పేరులు స్వామికి చుట్టినట్లున్నదనియు, మెరపు తీగవలెనుండు నట్లు సొమ్ములనెన్నిటితో అలంకరించిననియు, నవ రత్నములు రాసులు పోసినట్లు పుష్పహారము లను అమర్చిననియు, ఇన్నిటికి మించినదగు అలమేలుమంగను ఉరమునందు బెట్టిననియు చెప్పుచు, కన్నుల పండువైన ఆ స్వామి సౌందర్యమును వర్ణించుచున్నారు.

లలిత — రూపకం

మహిమెల్ల దొప్పదోగె మజ్జనవేళ
సహజ శృంగారాలు జడిసె శ్రీపతికి

॥పల్లవి॥

ముత్తేల వానలెల్ల ముంచి కురిసిన యట్టు
హత్తి పన్నీట జలకమాయ హరికి
తత్తరాన దెల్ల మొయిలు తను బొదిగిన యట్టు
కొత్తగా గప్పుర కాపు గుప్పిరి దేవునికి

॥మహి॥

నీలపు చేరులెల్లా నిండా గట్టిన యట్టు
తేల దట్టు పుణుగు మెత్తిరి పతికి
అలరు మెరుగు దీగె లలము కొనిన యట్టు
కోలు ముందై సొమ్ములెల్లా గుప్పిరి విష్ణునికి

॥మహి॥

పెక్కు నవ రత్నములు పెద్ద రాసి వోసినట్టు
యెక్కువ దండలు గట్టిరి మూరితికి
వొక్కట నలమేలుమంగ నురమున గట్టిరిదె
చిక్కని నవ్వులు మించె శ్రీ వేంకటేశునకు!

॥మహి॥

శృం : 23-531

(ఇది పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. గ మ దా మా ॥ గా మ గా రి ॥ సా ని ధ స ని ॥
 మహి మె ల్లా ॥ దొప్ప దో గె ॥ మ జ్జె న - - ॥
 స గ రి సా - ॥ గ మ దా ద మ ॥ ద ని సా స ని ॥
 వే - - శా - ॥ స హా జ శ్చం - ॥ గా - రా లు - ॥

ద ని ద మ గ మ ॥ గ రి స రి గా ॥
 జ డి సె - శ్రీ - ॥ వ తి కి - - ॥

॥మహి॥

చ. సా సా స ని ॥ దా ని దా మ ॥ గ మ దా ద మ ॥ ద ని సా సా ॥
 ము త్తే ల - ॥ వా న లె ల్ల ॥ ముం - చి కు రి ॥ సి ని య ట్టు ॥

ని స గ గ మ గ ॥ రి స రి స స ని ॥ దా మ ద నీ ॥ సా - - - - ॥
 హ - త్రి ప - - ॥ న్ని - ట జ ల క ॥ మాయ హరి ॥ కే - - - - ॥

సా గ రి స ॥ నీ రి స స ని ॥ ద ద ని ని ద మ ॥ ద ని ద దా - ॥
 త త్త రా న ॥ తెల్ల మొ యి లు ॥ త ను పొ ది గి న ॥ య - టు - - ॥

మా స ని దా ॥ ని ద మా మా ॥ గా మ మ గా ॥ రి రి స రి గా ॥
 కొ త్త గ క ॥ ప్పు ర కా పు ॥ గు ప్పిం దే ॥ పు ని కి - - ॥ ॥మహి॥

అవతారిక :

బ్రొందలి నాయక విరహోత్కృతిత. ఈమె చేష్టలను నాయకునికి చెప్పుచు “నీవు లేకున్న మా చెలి మాటలే యాడదు. విడెములే యొల్లదు. నిద్దురేపోదు. ఆమె యావనమెల్ల మీదుకట్టి నీకై తపస్సు చేయుచున్నది. ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా ఆమెను ఏలుకొనరావయ్యా!” అని సఖి వివరించుచున్నది.

లలిత — రూపకం

ఎంత మీదు కట్టెనో యింతి నీకు జన్మనము
కాంతుడ వేమి సేసితో కానుకలంపె చెలి

॥పల్లవి॥

నిద్దరించవలసినా నీ కౌగిటనే కాని
వొద్ద నిన్ను బాసి వొంటినొల్లదు చెలి
కొద్దిగా మాటాడినాను కోరి నీతోనే కాని
ముద్దరించి పరులతో మోసమే చెలి

॥ఎంత॥

ఆరగించవలసినా అటు నీ పొత్తునగాని
పూరకే వేరయ్యెనే నొల్లదు చెలి
సారె విడెమిచ్చినాను సగమాకు నీ కియ్యక
చేరి వేరే తమ్ములము చేయదు చెలి

॥ఎంత॥

కొమ్మ పయ్యద గప్పినా గూడ నీతోగాని
వుమ్మడి దశంతనై తే నొల్లదు చెలి
యిమ్ముల శ్రీ వేంకటేశ యింతలో గూడితిగాని
బమ్మర వెట్టినా నీకు బాయదు చెలి!

॥ఎంత॥

ప. స రీ సా స ని || ద ని దా మా || గ మ మ గ రీ సా ||
ఎంత మీదు - || క - టై నో || యింతి నీ - - కు ||

స ని స రి రి స సా ||

జవ్వన - ము - - ||

ధ ని స రి స ని || స మ గా మ మ || ద ని స రీ స ని ద మ ||
కాంతుడ - వే - || మి - నే సి తో || కామక - - - లం - ||

గ మ ద మ ద ని సా ||

పె - - - జె - లి ||

||ఎంత||

చ. ద స ని దా మా || గ మ మ గ రీ సా || స ని ధా సా - ని స స ||
నిద్ద - రిం - చ || వ ల సి - - నా || నీ - - కా - - గి ట ||

మ గ మ ద మ మా || గ మ దా ద మ || ద ని స రీ స ని ||

నే - - కా - ని || వొద్ద నిన్ను - || జాసివొం - టి - ||

ద మ ద స ని రీ || సా - - - - ||

నొ - ల్లదు - చె || లి - - - - ||

స మ గా రీ || స ని స రి స స || ద ని స రీ స ని || ద మ గ మ దా ||

కొద్ది గామా || టా - - - డిన || కోరినీ - తో - || నే - కా - ని ||

గ మ ద ని స రీ స ని ద మ || గ మ ద మ గ రి సా ||

ముద్దిరిం - - - చి - - - || ప - రు - ల - తో ||

ధ ని సా స గ మా గ మ దా || గ మ ద ని స రీ స ని ద మ ద ని ||

ఘో - స మే - - - - || చె - లి - - - - - || ||ఎంత||

అవతారిక :

బ్రొందు ముగ్ధ, విశహాస్కృతిక యగు నాయక చేష్టలను చెలులు నాయకునికి విన్నవించుచున్నారు. “అమెను ఆరగింపజేయు సఖ భోజనవిడగా, పరాకున నుండి అమె చెలివై యొరగినదట! కప్పురపు విడెమియ్యగా, కడకంటనైన చూడదట. తొలగిన కొంగు నైన సరిచేసుకొనదట! ఈమె చేష్టలకు అర్థములు తెలిసిన ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! నీ పాదములపై ఒట్టిడుకొని చెప్పుచున్నాము. ఈమెను పాలించుటకు నీవే ఓక్కు!” అనుచున్నారని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

భైరవి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము. ‘ప ద ని సా’ అనునప్పుడు చతుశ్రుతి ధైవతము, ‘స ని ద పా’ అనునప్పుడు శుద్ధధైవతము పలుకును. ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున గల భైరవికిని, క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములలో గల భైరవికిని, పెద్ద తేడాలు లేవు. గంభీర ప్రకృతి గల యీ రాగము ప్రాచీనుల కాలము నుండి నేటివరకును ఇంచుమించు ఒకే విధముగా కనబడుచున్నది.

భైరవి—త్రిపుట

వనిత భాగ్యంబు దేవరచిత్తము మాకుం

బనిగాదు యింక నీ పాదంబులాన

॥పల్లవి॥

అడబాల సతి బోన మారగించు మటంచు

బడి బడి నీ కడు విన్నపము నేయంగ

వుడుగని పరాకున వుండి నెచ్చెలి మీద

బడలి వొరగినది నీ పాదంబులాన

॥వనిత॥

అడవంబు సతి వీడె మవధరింపు మటంచు

అడరి కప్పురపుం బలుకందియ్యగా

కడ కంటం జూడదిదే కాంతాళమో మరపో

పడతి యిప్పుడు నీ పాదంబులాన

॥వనిత॥

ఆలవట్టము వినరు అతివలను వలదనదు
పాలిండ్లపై కొంగు నవరించదు
యేలాగోనో వేంకటేశ నీ విప్పు డిట్టె
పాలించకున్న నీ పాదంబులాన

॥వనిత॥

శృం : 3-23

ప. - - గ రి | సా - ని సా || రీ - | గ రి రి స రీ ||

1. - - వ ని | త - - ఖా || గ్యం - | బు - - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మా పా ద ప || మ గ రి | గ రి రీ సా ||

- - - - వ ర | చి త్త - - || ము - - | మా - - కు ||

2. - - గ రి | సా - ని సా || మ రి ప మ ద ప | మ గా రి రీ ||

- - వ ని | త - - ఖా || గ్యం - - - - - | బు - - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మ ప ద ప ని ని ద ప || ప ప మ గ రీ | గ రి రీ సా ||

- - - - వ ర | చి - - - త్త - - - || ము - - - - | మా - - - కు ||

3. - - గ రి | సా - ని సా || మ రి ప మ ద ప | మ గా రి రీ ||

- - వ ని | త - - ఖా || గ్యం - - - - - | బు - - - దే ||

గ రి రి స రి గ | మ ప ద ప ద ని స రీ || స ని సా - ప | ప ప మ గ రీ ||

- - - - వ ర | చి - - - త్త - ము - || - - మా - - - | కు - - - - ||

4. సా గ రి | సా - ని సా || రి గ మ ప ద ప | మ ప ద ని సా ||

- వ ని | త - - ఖా || గ్యం - - - - - | బు - - - దే ||

సా రి స స ని ద గ రీ | స ని సా పా - ద ద ప మా ||

- - - - - వ ర | చి - - - త్త - - - - - ||

పా - ద ద ని స ప | ప ప మ గ రీ ||

ము - - - - - | మా - - - కు ||

సా స రి | సా - థ థ స ని థ || ని సా రీ - | గ రి గ మ పా ||

- ప ని | గా - - దు - - - || యి - క - | నీ - - - - ||

- - ద ని | సా రీ స ని స ప || ప ప మ గ రి స | రీ - ని సా ||

- - పా - | దం - - - - బు || లా - - - - - | - - - న || ||వనిత||

చ. - - రి గ | మా ప ద ని || ద పా | ప ద మ పా ||

- - ఆ - | ల వ - - || ట్టము | వి - స రు ||

- - ద ప | మ గ రీ || సా గ రీ ని | స ప సా ||

- - అ తి | వ ల ను || వ - ల - | ద న దు ||

- - స రి | సా - థ ప ని థ || థ స ని సా - | రీ - గ గ రి రి స ||

- - పా - | రిం - - డ్డ - - || వై - - - - | కొం - - గు - - - ||

రి స రి గ | మా పా ద ప || ప దా ద ప మ | పా - - ||

- - స ప | రిం - - - || చ - - - - | దు - - ||

- - ద | పా ద ప ప మ || పా - | పా - ద ని ||

- - ప | లా గొ - - - || నో - | వేం - - క ||

దా - ని - | స స ని సా || స ని ద ప | ప ద మ పా ||

ఘే - క - | - - - ని || వి పు - - | డి - - టై ||

- - ప | గ రీ రీ స రీ || రీ ప మ మ గా రీ | సా - ని సా ||
 - - పా | లి - - - చ || కు - - - - - | న్న - - నీ ||

- - ప | స ని సా పా ద ప || స ని ద ప మ గ | రీ సా ||
 - - పా | దం - - బు - - || లా - - - - - | - న ||

॥వనిత॥

అవతారిక :

స్వాధీన పతికయు, రూప గర్వితయు, సంగీతము, కవిత్యము మొదలగు కళల
యందు విమషియునగు నాయికను పొగడుచు, “అమె కిన్నెర వాయించు చున్నది. నీపై పాటలు
పాడుచున్నది. అర్థములో తన సౌందర్యమును చూచుకొని మురియు చున్నది. నీవు విచ్చేసితివి.
నిన్ను జూచి కిన్నెరమీటుటను ఆపి, నీపై ఆమె పాడుచున్న పాటలకు నీ వర్థ మడుగగా నవ్వచు
మోముటు త్రిప్పుకొన్నది. ఇక మీద పనులు నీవు చూచుకొనవయ్యా!” అని చెలులు ఆ దివ్య
దంపతులను మేలమాడుచు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నవించుచున్నారు.

భైరవి—ఝంపె

ఇట మీది కడ మెల్లా నిక నీవు దీర్చవయ్యా
పటుకున జెలి నీకు జాలుపెట్టి నిదిగో

॥పల్లవి॥

నెలత మంచముపై కిన్నెర వాయించి వాయించి
తలకొని నీవు రాగా దలవంచెను
సొలసి చెలులతోడ సుద్దులు దా జెప్పి చెప్పి
చెలిగి నీ మోము చూచి సిగ్గు వడి నిదిగో

॥ఇట॥

పడతి నీ మీది పాట పాడి పాడి అర్థము నీ
వడిగితే నవ్వలి మోమై నవ్వీని
అడి యాలముల రూపు అర్థములో జూచి చూచి
కడు నీవు కొంగు వట్ట గా భ్రమసీని

॥ఇట॥

సతి యేకతాన నుండి జవ్వాది పూసి పూసి
రతి నీవు గూడగా సరస మాడిని
ఇతవై న శ్రీ వేంకటేశ నీ వాపె గూడగా
పతి చూచి యిప్పుడిట్టై పక్కున నవ్వీని.

॥ఇట॥

ప. గ రి సా స | స ని రి స నీ ద || ప మ పా ప | ప ద నీ స ||
ఇ ట మీ ద | క డ ల - మె ల్ల || ని క నీ పు | తీర్చ వయ్య ||

ప ప గ రి రి స | స ని ని రి స ని దా ప ||
ప టు కు - - న | చె - లి - నీ - - కు ||

ప ప మ గ రి రి స | రి స ని స రి గ మ ప ద ని ||
పా - - - లు పె - | ట్టి - - - ని - ది - వో - ||

॥ఇట॥

చ. ప ద ప పా | ప ద ద ప ప మ మ || ప మ మ ని ని | ద ప ద మ ప ||
ప డ తి నీ | మీ ది పా - - - ట || పా డి పా - డి | అ ర్థ ము - నీ ||

గ మ ప పా ద ప | ప ప మ గ రి రి స ||
ప డి గి తే - - | ప - వ్య - లి మో - ||

రి ని స రి గ మ | పా - - - ||
మై - - న - వ్వి | ని - - - ||

ప మ పా ద | ని ద ని సా స ||
అ డి చూ ల | ము - ల రూ పు ||

ద ని స రి స | రి మ గ రి సా స ||
అ ర్థ ము లో - | చూ - చి - చూ చి ||

ప ప గ రి రి స రి | స స ని రి స ని డ ||
క డు నీ - - - పు | కొం గు - వ - - ట్ట ||

పా ప ప మ గ రి | రి స ని స రి గ మ ప ద ని ||
గా భ్ర - మ - నీ | నీ - - - - - - - ||

॥ఇట॥

అవతారిక :

బ్రౌదలి నాయక ప్రేమోత్కృతిత. నాయకునియందు తనకు గల మక్కువను చెప్పకొనుచు, “నీవు పరుసవేది ముటి వాడవు. నీ మహిమలు పొగడ గలనా? నీ నవ్వులు చూసినంతనే నా మనసు నందలి చీకట్లు మాయమగుచున్నవి. నీ చేయి సోకినంతనే నాయందుగల వలపులు పడుచున్నవి. నీ చూపులకు నా యందలి జవ్వనము పొంగులు వారుచున్నది. నీవు దయతో నన్నేలి నవ్వుడు మనస్తాద సామ్రాజ్యమే నాకు దొరకినట్లున్నది,” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ప్రేమతో విన్నవించుచున్నది

రాగ లక్షణము :

నాగగాంధారి ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు పూర్వమే కొన్ని రాగములు స్వతంత్రములగు స్వరూపములను సంతరించుకొని యున్నవి. మేళకర్తలు వెలసిన తరువాత ఈ రాగములకు జనక రాగములుగా ఆయా మేళకర్తలను పేర్కొని, లక్షణకారులు చెప్పకొని యున్నారు. నారీరీతిగౌళ స్థానమున నటభైరవి నిర్ణయింపబడినది. నాగ గాంధారి—నటభైరవి జన్మముగా ఇప్పుడు వినబడుచున్నది. ఇందు యితర వాగ్గేయకారుల రచనలంతగా కనబడుటలేదు. తాళ్ళపాకవారి రచనలు తగు మాత్రముగా నున్నవి. స రి మ గ మ ప ద ని స . స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

నాగగాంధారి—రూపకం

ఇదివో నీ మహిమలు యేమని పొగడే మయ్యా

కదిసితేనే యినుము కనకమై మించెను

॥పల్లవి॥

సెలవి నీవు నవ్వితే చిత్తము చీకటి వాసె

వెలసెను నాలోని వేడుక లెల్లా

చెలిమిసేసి నాపై జేయి నీవు వేసి తేమ

బలిమితో వలపుల పంటలెల్లా బండెను

॥ఇదివో॥

తప్పక నీవు చూచితే తనువువై కాక మాని
 వుప్ప తిల్లె జవ్వనము వుదుటునను
 కొప్పు దువ్వి నీవు నన్ను గొనగోరు సోకించితే
 కుప్పళించి తమకపు కొటారులు నిండెను

॥ఇదివో॥

చేరి నీవు పలికితే సిగ్గులు మూలకొదిగి
 కారుకమ్మె నెమ్మొమున గళలన్నియు
 యీ రీతి శ్రీ వేంకటేశ ఇన్నిటా నన్నేలితివి
 సారె నాకిట్టె మదన సామ్రాజ్యము పాచ్చెను.

॥ఇదివో॥

శ్లో : 25-246

ప. - రి మ పా ని ద పా || ప ద ని స ని ద మా పా ||
 - ఇ ది వో నీ - - || మ - హి - మ - - లు ||

రి మ ప ద ప మ పా గ రి || స రి మా గ రి గా సా ||
 ప - - - మ - ని పా గ || డే - - మ - - య్యా ||

మ ప ద ప ద సా స || రి ని సా - - ||
 క ది సి తే - - నే || ఇ ను ము - - ||

స రి మా గ రి సా || ని స ని ద ప మ రి మ గ రి సా ||
 క - న క - మై || మిం - - - చె - ను - - - - ||

॥ఇదివో॥

చ. - మ మ మ మా మ || ప ద మ ప మ గ రి స ||
 - నె ల వి నీ వు || న - - వ్వి తే - - - ||

- స స ని ధ ధ ధ ని స || రి మ మ గ రి రి స ||
 - చి త్ర ము - చీ - - - || క టి వా - - - నె ||

- స రి మ మా ప మ గ రి || స రి మా ప ద ప ద మ ప ||
- వె ల నె ను - - - - || నా - - లో - - - - ని ||

మ ప ద ని స ని ద పా ద మ || పా - - - - ||
వే - - - డు - క లె - - || ల్లా - - - - ||

- మ ప ని స ని ద ప || మ గ రి మ పా ప ||
- చె లి మి చే - - - సి || నా - - - పై - ||

- రి మ ప ని ద పా ప మ || ప ద సా స ని సా స ||
- జే - యి నీ - - పు - || వే - - సి - తే ను ||

- స స రి స రి మా ప మ గ రి || స రి ని సా - ||
- బ లి మి తో - - - - || వ ల పు ల - ||

- ప ద స రి గ రి స ని ద ప || మ ప ద ప స ని ద ప మ గ రి స ||
- పం - ట - - - లె - ల్లా - || బా - - - డె - - - - - ను - || "ఇదివో"

అవతారిక :

అతి సులభమగు నానుడులతో కొండ కోనేటివతి యగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కొలిచి, పుట్టుట గిట్టుట వంటి వగు ఆపదలు పోగొట్టు కొనుటకు ప్రయత్నించవలెను గాని, ఊచికములగు సుఖముల నాశించి దుఃఖములను పెంచుకొను చున్నాడే జీవుడు" అని అన్నమయ్యవారు చెప్పచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

శ్రీ రాగము పూర్వ ప్రసిద్ధములైన ఘనరాగములలో నొకటి. దీనిని వెంకటమఖి సంప్రదాయమున 22వ మేళముగా చెప్పకొన్నారు. ఇప్పటి 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా దీనిని చెప్పకొనవలసియున్నది. 'ప ద నీ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ వచ్చునని పూర్వాచార్యుల మతము. మేళకర్తలు పుట్టుటకు పూర్వమే, యీ రాగము ప్రసిద్ధమై యున్నట్లు తోచుచున్నది. సంపూర్ణ సంపూర్ణములుగా నుండని రాగములు మేళకర్తలుగా ఎట్లు ఏర్పరువబడినవో తెలియని కొన్ని రాగము లిట్టివి యింకను కలవు. గంభీర ప్రకృతిగల ఈ రాగమును లలితములు, మృదు మధురములు నగు శావనములను వ్యక్తపరచుటకు అన్నమయ్యవాడి యున్నారు. వీరి తరువాత క్షేత్రజ్ఞులు కూడా యీ రాగమున పదములు చెప్పియున్నారు.

శ్రీ—చాపు

కూడు వండుట గంజి కొరకా — తనకు

వేడుకలు గల సుఖము వెదుకుటకు గాక

॥పల్లవి॥

కుప్ప నురుచుట కసపు కొరకా — తనువు

గొప్ప యవుటిది మదము కొరకా

ఒప్పయిన వేడుకల నొరసి మనసు

నెప్పనకు రా దివియ నేరవలె గాక

॥కూడు॥

కొలుచు దంచుట పొట్ట కొరకా తా

గులజుడై మూడుడొ కొరకా

తలపోసి యిన్నిట దగిలి — మీదు

తెలిసి సుఖ దుఃఖముల దెలియవలెగాక.

॥కూడు॥

కొండ దప్పుట యెలుక కొరకా - తా
 గొండ యెక్కుట దిగుట కొరకా
 కొండ(ల) కోనేటిపతి గొలిచి - తనకు
 నిండి నాపదవెల్ల నీగవలె గాక

॥కూడు॥

అ : 11(2)-19

ప. మ రీ । మా మా ॥ ప ప ని । పా ప మ ॥
 కూ - । డు వం ॥ డు - ట । గం జి ॥

రి గా । రీ - - ॥ స నీ । సా - - ॥
 కొ ర । కా - - ॥ త న । కు - - ॥

ని సా । స ని సా ॥ ని సా । గ రి సా ॥
 వే - । డు క లు ॥ గ ల । సు ఖ ము ॥

మ రి మ । ప ని ప మ ॥ రి గ రి । సా - - ॥
 వె ద కు । ట . కు - ॥ గా - - । క - - ॥

॥కూడు॥

చ. పా ని । ని ని ప మ ॥ మ మ ప । ప ప పా ॥
 కు ప్ప । ను రు చు ట ॥ క స వు । కొ ర కా ॥

- - - । స ని ప మ ॥ పా ని । ని ని ప మ ॥
 - - - । త ను వు - ॥ గొ ప్ప । య వు టి డి ॥

ప ని స । స స సా ॥ సా । మా మా ॥
 మ ద ము । కొ ర కా ॥ ఒ ప్పై । న వే ॥

రి రి గ । రి రి సా ॥ - - - । ని ని సా ॥
 డు క ల । నొ ర సి ॥ - - - । మ న సు ॥

నీ స । స ని పా ॥ ప ని ప । మా ప మ ॥
 నె ప్ప । న కు రా ॥ ది వి య । నే ర వ ॥

రి గ రి । సా సా ॥
 లె - - । గా క ॥

॥కూడు॥

అవతారిక :

నల్లనివాడైన వేంకటా చలపతిని నీలమణి ప్రభలతో పోల్చుచు, యాదవుల కులమున వసుదేవుని యింట పుట్టినప్పుడును, యీ దేవుడు నల్లనివాడై యున్నాడు. ఇత్వాకు వంశమున శ్రీరాముడై జన్మించినప్పుడును ఈతడు నల్లని వాడుగనే యున్నాడని స్వామిని చమత్కముగా అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

శ్రీ—ఝంపె

సకల సందేహమై జరుగుచున్నది యొకటి
ప్రకటింప జీవమో బ్రహ్మమో కాని

॥పల్లవి॥

వసుదేవు జతరమను వర నిధికి జన్మద్రుడై
అసమాన గతి బొడమినా డీతడు
వసుధ జన్మద్రుడు నీలవర్ణుడేటికి నాయ
కనరైతి నునుగందు గలయ గొనబోలు

॥సకల॥

ఇర వంశమున లోకహిత కల్పభూజమై
అనఘుడై జన్మించి నాడీతడు
ననుపైన సురతరువు నల్ల నేటికి నాయ
పెనుగొమ్మలో చేగ పెరిగి రాబోలు

॥సకల॥

తిరు వేంకటాద్రిపై దెలియ జి తామడై
అరిడవలె బొడ చూపినాడీతడు
గరిమెనది యిపుడు చీకటి వర్ణ మేలాయ
హరి నీలమణుల ప్రభ లమి కొనబోలు.

॥సకల॥

ప. పని । స స ని ॥ ని ప । ప ప మ ॥ పని । స రీ ॥ గ రీ । స స స ॥
సక । ల సం - ॥ దే - । హ మై - ॥ జరు । గు చు ॥ న్న ది । యొక టి ॥

1. పని । సా స ॥ సా । రీ రీ ని ॥ నీ । స ని ప ॥ ని ని మా । పా - ॥
ప్రక । టిం ప ॥ జీ । వ మో - ॥ బ్ర । హ్మ మో - ॥ గా - - । ని - ॥

2. పని । స రీ గ రీ ॥ ని స రీ । ని రీ స ని పా ॥
ప్రక । టిం - - ప ॥ జీ - - । వ - మో - - ॥

ప ని స ని । పా మా - రి ॥ గ రి రి స । రి మ పా ॥
బ్ర - - - । హ్మ మో - - ॥ గా - - - । ని - - ॥

॥సకల॥

చ. ని ని । నీ ని ॥ ప ప । ని ని ప మ ॥
వ సు । దేవు ॥ జ త । ర - మ ను ॥

రి మ । ప ప ని సా ॥ స ని పా । ప ప మ ॥
వ న । ని ధి - కి ॥ చం - - । ద్రు డై - ॥

మ మ । పా మ ॥ రి రి । గ రి స ॥ రీ । మా మ ॥ పా । పా - ॥
అ స । మా న ॥ గ తి । బొడమి ॥ నా । డీ త ॥ దు । - - ॥

మ మ । మ పా ॥ ని ని । ప ప మ ॥ మ మ । మ ప మ ॥ ని ని । పా ప ॥
వ సు । ధ చం ॥ ద్రు దు । నీ - ల ॥ వ - । ద్దు డే - ॥ టి కి । నా య ॥

ప ని । స రీ గ రీ మా ॥ రీ గ । రీ స ॥ ని స । రీ రీ స ని ప ॥ నీ । సా - ॥
క స । రె - - - త్తి ॥ ను ను । గం దు ॥ గ ల । య గొ - న - ॥ బొ⁸ । లు - ॥

॥సకల॥

అవతారిక :

ప్రమాత్మడవగు నిన్ను తెలుసుకొనుట అందరికిని సాధ్యము కాదు. ఎటువంటి వారికి నిను తెలుసుకొనదగు జ్ఞానము కలుగుననగా, నిరత సత్యవ్రతులు, నియమ నిష్ఠాపగులు, నారీ కటాక్షములకు లోనుగాని వారును, భోగ భాగ్యములకు పరవశించనివారును, యోగ నిష్ఠా గరిష్ఠులును, భాగవత సేవా నిరతులును, భక్త జనులును, వేద వేదాంగ కోవిదులును, నీ యునికి, నీ పలుకు, నీ రూపము, నీ సన్నిధి తెలుసుకొనగలరుగాని - ఇతరులకు అది యెట్లు సాధ్యపడునని శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు అయ్యవారు విన్నవించుకొనుచున్నారు.

శ్రీ — యుంపె

ఇతరులకు నిను నెఱుగ దరమా ?

సతత సత్యవ్రతులు సుపూర్ణ మోహ విర
హితు లెఱుగుదురు నిను నిందిరా రమణా

॥పల్లవి॥

నారీ కటాక్ష పటు నారాచ భయ రహిత
శూరు లెఱుగుదురు నిను జూచేటి చూపు
ఘోర సంసార సంకుల పరిచ్ఛేదులగు
ధీరు లెఱుగుదురు నీ దివ్య విగ్రహము

॥ఇత॥

రాగభోగ విదూర రంభితాత్ములు మహా
భాగు లెఱుగుదురు నిను బ్రణుతించు విధము
అగమోక్త ప్రకారాభి గమ్యులు మహా
యోగు లెఱుగుదురు నీ వుండేటి వునికి

॥ఇత॥

పరమ భాగవత పద పన్న సేవా నిజా
భరణు లెఱుగుదురు నీ పలికేటి పలుకు
పరగు నిత్యానంద పరిపూర్ణ మానస
స్థిరు లెఱుగుదురు నిను దిరు వేంకటేశ.

॥ఇత॥

వ. - ప మౌ రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ప ప ||

1. - ఇ త రు లకు || ని - ను - - నె - ట గ ||

ని స రీ మ రి మ రి || గ రి సా - ||

త ర మా - - - - || త ర మా - ||

2. - ప మౌ రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ప ప ||

- ఇ త రు లకు || - ని ను - - నె - ట గ ||

ని స రి మ ప ని స ని ప మ | రి గ రీ సా - ||

త - ర - మా - - - - | త ర మా - - ||

3. - ప మౌ రి గ రి || ని స రీ గ రి స ని ప ప ||

- ఇ త రు లకు || ని - ను - - నె - రు గ ||

ని స రి మ ప ని నీ పా || స ని ప మ రి గ రి స ||

త - ర - మా - - - - || త - ర - మా - - - ||

రి గ రి ని స రీ గ రి || స ని ప ని స రి ||

స త త స - - - - || త్య - - వ్ర తు లు ||

రి మ పా ప మ || ప ని స రీ గ రీ స ||

సం - పూ ర్ణ - || మో - - హ వి ర ||

స ని ని రీ స ని పా ప మ || రి గ రీ స ||

హి - తు - లె - రు గు - || దు రు ని ను ||

ప ని స రీ గ రీ స రీ ని స || ప ని మ ప రి గ రి స రి మ ||

ఇం - - థి - తా - - - || ర - ఘ - ణా - - - ||

చ. - ని సా రి గ రి || సా స ని స స ||
 - నా - రీ - క || టాడు - ప టు ||

- ని సా రి గ రి || స ని షా ని స స ||
 - నా - రా - చ || భ - య ర హి త ||

రీ మ ప ప || ని ని ప మ ప ప ప ||
 శూ రు తె రు || గు - దు - రు ని ను ||

ప మ రీ గ రి రి స ని స || రి మ పా - ||
 చూ - - చే - - - టి - || చూ - పు - ||

- మ మ పా || ప ని స ని ప ప ప మ ||
 - ఘో ర సం || సా - - - ర సం - - ||

మ మ ప పా || ప ని స ని ప ప మ ||
 కు ల ప రి || చే - - - దు ల గు ||

- ప ని సా రీ గ రి || స ని ప ని సా ||
 - ధీ - రు తె రు - || గు - దు రు నీ ||

- ప ని స రి ప మ రి || గ రి రీ సా - ||
 - ది - వ్య - వి - - || గ్ర - హ ము - ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక విరహోత్కంఠిత, ముగ్ధ. ఈమె వెలుగు పడుట, కన్నీరు కార్చుట, తలయూచుట, మొదలగు చేష్టల వలన, నాయకని యందు తనకు గల మోహమును సూచించు చున్నదే గాని, చెట్లతో వా గ్రూపమున ఏమియు చెప్పకున్నది. వారును ఈమె భావముల నూహించి నాయకనితో చెప్పకొనుచున్నారు.

ఇందలి వాక్యముల తీరు, భావముల సొగసు, తెలిసి యానందించగల చిత్రకారుడే యున్నచో ఈ పదమే ఒక అద్భుతమగు వివిధ వర్ణచిత్ర సముచ్చయ మగునేమో యనిపించు చున్నది.

శ్రీ—ఝం వె

తెలియ చెప్పరికిని దేవ దేవేశ యీ
సెలత భావ బెల్ల నీ వెలుగు దికనూ

॥పల్ల వి॥

నిలుచు దలయూచు గన్నీరు వాలిక గోళ్ళ
జినుకు నివ్వెలుగుపడు జిత్తించును
పులకించు నలయు దలపోయు నిను జిత్తమున
నిలుపు నంగన విధము నీ వెలుగు దికను

॥తెలియ॥

కమలంబు చెక్కుతో గదియించు నెచ్చుదుట
చెమట బయ్యెద దుడుచు సెలవి నగును
తమకంపు గోరికలు తగుణి యిదె నిను బాసి
నిమిష మోర్వగలేదు నీ వెలుగు దికను

॥తెలియ॥

వెక్కునపు నును దురుము వెడవ దలనేరదు
చిక్కుచేరగ నొంత సిగ్గు పడును
ఇక్కువల దిరువేంకటేశ నిను గూడె నిదె
నిక్క మీచెలి వగల నీ వెలుగు దికనూ !

॥తెలియ॥

శ్లో : 4-72

ప. - రిమ | ప ప మ రి || గ రి | స నీ || - ఫ ని | స రి గ రి || సా | స ని సా ||
- తె లి | య దె - - || వ్య రి | కి ని || - దే - | వ దే - - || వే | శ - యా ||

- రి మ | ప ప మ రి || గ గ రి స | రి మ ప ప ||
- నె ల | త భా - - || వం - - - | బె - - ల్లి ||

1. ప ని స | స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
నీ - - | వె - టు గు || ది క | మ - ||

2. ప ని స రి | గ రి స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
నీ - - - | వె - రు - గు - || ది క | మ - ||

|| తెలియ ||

చ. - రి మ | ప ప ప || ని ని ప మ | ప పా - మ ||
- ని లు | మ త లి || యా - - - | చు క - - ||

రి మ | ప ని ని ప మ || రి గ | రి స స ||
న్నీ - | రు వా - - - || లి క | గో - శ్ల ||

- రి గ | రి సా || స ని షా | ని స స ||
- జి ను | కు ని || వ్యె - ట | గు ప డు ||

రి గ రి స | రి మ పా ప మ || పా | - - - ||
చిం - - - | తిం - - చు - || ను | - - - ||

- ప ప | పా ని ని ప మ || ప ని | స రి గ రి ||
ఫు ల | కిం - - చు - || న ల | యు త ల - ||

సా | స ని ప || నీ | స స స ||
 పో | యు ని ను || చి | త్త ము న ||

- గ రీ | స సా || స ని పా | ని స ని స ||
 - నిలు | పు నం || గ - న | వి ధ - ము ||

ప ని స రీ | గ రీ స ని ప మ || రి గ | రి సా ||
 నీ - - - | వె - టు - గు - || ది క | ను - ||

॥ తెలియ ॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక ప్రాధ, స్వాధీ పతిక. నాయకుని పట్ల కోపమును నటించుచు, తన సౌందర్యాతిశయమున ఆతనిని యెట్లు స్వాధీనుని చేసుకొని తన వెనువెంట త్రిప్పుకొనగలదో చెప్పుకొనుచు ఆనందించు చున్నది.

శ్రీ — ఝంపె

తనిని దీరక నన్ను తమకమున నెంతేని
చెనకేపు పద్దు నీ చిత్తమిక నోరి

॥పల్లవి॥

దాటనై నాచేత దలపించు కొనగ దొర
కొంటి విక నిది నీకు కొలది బడునా
న టున నా ప్రియము నాటిలను నిన్ను నా
వెంట ప్రేమక నిన్ను విడుతునా వోరి

॥తనీవి॥

గబ్బివై నావాలు గనుగొనల నవ్వులకు
సుబ్బెను నీవు నీ వొడబడికల
నిబ్బరపు నా వలపు నెలకొన్నయపుడేని
అబ్బురంబగు గర్వమణచనా వోరి

॥తనీవి॥

మెట్టుకొని నీవు నా మెటుగు బయ్యద చెఱుగు
పట్టెను నీకు నీ పరిణామమా
దిట్టవై ఈ డితివి తిరువేంకటేశ్వరుడ
యిట్టట్టు నిన్ను బోనిత్తునా వోరి !

॥తనీవి॥

వ. - ప మ పా ప ని సా || రో గ రీ సా స | - గ రీ సా స రీ || స ని పా నీ స ||
 - ప ని పా ని వి తీ - - || ర క - స మ్మ | - త మ కా న - || నె - - తే ని ||

- ప ని స రీ గ రీ || స ని ని రీ స ని నీ ప ||
 - చె న కే - - వు || వ - - - ద్దు - నీ - ||

- మ మ పా ని ని || ప మ రి గ రి స రి || మ
 - చి త్ర మి క - || నో - - - - రి || -

||తని||

చ. - మ మ పా - మ || రి గ రి స స | - గ రి సా స రి || స ని పా ని స స ||
 - దం ట వై - - || నా - చే - త | - వ ల మి చు - || కొ - న గ దొ ర ||

- ప ని స రి గ రి || రి స నీ స | రి మ ప ని ని ప మ || పా - - - ||
 - కొం - టి విం క - || ని ది నీ కు | కొ ల ది బ - డు - || నా - - - ||

- ప మ పా ప ని సా || రో గ రీ స స స ||
 - నం - టు న - - || నా - - ప్రి య ము ||

- గ రీ సా స రీ || స ని పా ని సా ||
 - నా - టి ల ను || ని - - న్ను నా ||

- ప ని స రీ గ రీ || స ని ని రీ స ని ని ప ||
 - వెం - ట - ద్రి - || ప్ప - క - ని - - న్ను ||

- మ మ మ పా ని ని || ప మ గ రి రి స రి ||
 - వి డు తు నా - - || ఓ - - - - - రి ||

||తని||

అవతారిక :

ద్రౌపది నాయిక శ్రేయోత్కంఠిత. “ఇత వలపు గల దానను. నాకు కోపము లేటికే? అతడు దగ్గరకు రాగానే అన్నియు మరచి పరవశమగుదును. కన్నులతో జంకించెదను అతనిని కౌగిలింపక మానుదునా? అతడు చేరువైనప్పుడు నా సిగ్గులన్నియు మాయమగును. ఇటువంటి దానను నన్నేలిన నా నాథునికి నా గుణములు తెలియనా”? అని తన మనోభావములను చెలికి చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

కన్నడ గౌళ ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 22వ మేళమగు ఖరహప్రియ జన్యము. మేళకర్తల పుట్టుపూర్వోత్తరమునకు ముందే ప్రచారమునకు వచ్చియున్న రక్తిరాగములలో కన్నడగౌళ యొకటి. మేళకర్తలు ఏర్పడిన పిదప ఇట్టి రాగములకు జనక రాగములు నిర్ణయింపబడినట్లు తోచుచున్నది. ఇటీవలి వాగ్గేయకారులు కూడ యీ రాగము నందు రచనలుచేసి యున్నారు.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ని స

అవరోహణ : స ని ద ప మ గ స

కన్నడగౌళ-రూపకం

ఇటువంటి దాన నాకేటి యలుకే

గట కట తా రాగా గా దనేనా నేను?

॥పల్లవి॥

మాటలాడ కుండు గాని, మనసు లోపల నై తే

నాటినది తన మీద నా చిత్తము

కాటుక కన్నుల జూచి కనరుదుగాని నేను

వాటపు వలపు మీద వంతుబో లోలోనే

॥ఇటు॥

దగ్గరి రాకుండుగాని, తా నన్ను నంటినప్పుడే

వెగ్గళించి సిగ్గులెల్లా వీడ గలవే

యెగ్గు వట్టి వుండుగాని, యేపాటి నవ్వించినాను

అగ్గలపు సరసము లాడుదుబో నేను

॥ఇటు॥

నివ్వెగ గుదితి గాని, నేడు నన్ను గూడ గాను
 పవ్వళించి నప్పుడే పో పరవశము
 యివ్వల శ్రీ వేంకటేశుడే తమాయ నాతోను
 జన్మన భారము చేత జిసి బోతనువు!

||ఇటు||

శ్లో : 25- 366

ప. - గ మ పా ప మ || - ని ద ప ని సా ||
 - ఇ టు వ - టి || - దా - - - న ||

- స ని ని ద ద ప ప మ మ గ || గ స రి గ మా - - ||
 - నా - కే - - - టి - - - || య - ల - కే - - - ||

- రి గ మ పా - || ని ద ద ప మా మ గ మా ||
 - క ట క ట - || తా - - - రా - - - గా ||

- ని స రి గ మా || ప మ గ గ స సా ||
 - కా ద నే - - || నా - - నే - ను ||

||ఇటు||

చ. - మ గ మ పా ప || మ గ ప మ గ గ స స ||
 - మా - ట లా డ || కుం - - - డు గా - ని ||

- ని థ ఫ ఫ ని ఫ || ని సా సా ||
 - మ న సు లో - ప || ల నై తే ||

- ఫ ని స రి గ మ మ || గ స రి గ మా ||
 - నా - టి న - - - ది || త న మీ - ద ||

- ప ని సా ని ద పా ప మ || పా - - - - ||
 - నా - - - చి - - - త - || ము - - - - ||

- ప ని ప నీ || సా స ని సా సా ||
 - కాటుక క || న్ను ల - జా చి ||

రీ రీ గ మ మ గ ప మ గా || సా ని స ని ద పా ||
 క స - రు దు - గా - - || ని నే - - - ను ||

- ప ని స రీ గ మ గ స || రీ గ స స ని స ని ద ప ||
 - వా - టపు - - - || వ - ల పుమీ - - - ద ||

- ప ని సా స ని ని ద ద ప || స ని ని ద ద ప ప మ మ గ గ స ||
 - వం - తు బో - - - || తో - - - తో - - - నే - - - || ||ఇటు||

అవతారిక :

బ్రదికి నాయిక విరహార్త. నాయకుని చేతలకు తానెంత వ్యధ చెందినను అతనిని బాయలేని ప్రేమచే, “నీవెంత చేసినను ఎట్లు చేసినను యావనవంతురాలనగు నేను నిన్ను బాయగలనా? ఇల్లాలినైన నాయదు నీ కరుణయుండుటయే నాకు చాలుచులే ! నిన్ను మాటలని దెప్పటకు నాకు వశమా?” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు చెప్పకొనుచు అతని కరుణకు ఆర్థించుచున్నది.

తన్నడగౌళ-రూపకం

లోకపు నీ చేతలకు లోనేకాదా

నీకు మారుకొని యుండ నేరుపా నాకు ?

॥పల్లవి॥

వడి వోని జవ్వనము వొడిగట్టుకొని నీతో

సడిబెట్టి యలుగగ సంగతే నాకు

చిడిముడి కోరికలు చిత్తములో నుండగాను

తడిసి నిన్ను బాయగ తగునా నాకు ?

।లోకపు॥

పుప్పటిల్లు జన్నులు పురమున మోచుకొని

చిప్పిలనీ నేరాలెంచ జెల్లునా నాకు

ముప్పిరి మొగమోటలు మోముమీద నుండగాను

అప్పుడే నిన్ను డకించ ననువా నాకు ?

॥లోకపు॥

నించుకొన్న జవ్వనము నిలుపున బెట్టుకొని

చండనేసి పెనగగ సరవే నాకు

అండనే శ్రీ వేంకటేశ అంతలో నన్నేలితివి

అందుకాచి దూర దగ నవునా నాకు ?

।లోకపు॥

శ్లో : 23-218

(ఇది పెదతిరుమలాచార్యులవారి రచన.)

ప. - రి గ | మ మ గ గ స || ని ధ ప | ని ని సా ||
- తో - | క పు - నీ - || చే - - | త ల కు ||

ని స | రి గ మా గా || సా | - - - - ||
తో - | నే - - కా || దా | - - - - ||

- స | స స ని ని ధ || ధ ని పా | ని ని సా |
- నీ | కు మా - - రు || కొ - ని | యు - డ |

రి గ మా | మ గ మా - || ప మ గా | ప మ గా సా ||
నే - - | రు - పా - || నా - - | - - - - కు ||

|| తో క పు ||

చ. - ప ప | ప పా - || మా | రి గ మా ||
- పు డి | వో ని - || చి | వ్య న ము ||

- రి గ | మా పా || ని ద ద ప | మా మ గ మా ||
- వా డి | గ ట్టు || కొ - ని - | నీ - - తో ||

- ని స | రి గ మా || ప ప | ని ప నీ ||
- స డి | బె - ట్టి || య లు | గ - గ ||

- స | సా ని ద పా || నీ | సా - - ||
- సం | గ తే - - || నా | కు - - ||

- ని స | రి - గ మా || రి గ మా | మ గ గా సా ||
- చి డి | ము - - డి | కొ - - | రి - క లు ||

- స | స స సా || గ స ని ద | ప నీ స ||
 - చి | త్తము లో || నుం - - - | డ గా ను ||

- ప ని | స సా స || ని స ని | ద పా ప ||
 - త డి | సి ని న్ను || జా - - | య గ - ||

మ ప | స ని ని ద ద ప ప మ || రి గ మా | గ గ సా ||
 త గు | నా - - - - - || నా - - | - - కు ||

|| లోకపు ||

అవతారిక :

ఇందు నాయక మగ్ధ మానవతి. ఈమెను చెలి. “అతడు నీ కడకు వచ్చి విడె మియ్యగా ఏల వద్దందువే? ఉంగరములు మొదలగు ఆభరణములు ఇయ్యగా నీవు అలుకలేల చూపెదవే? నిన్న కౌగిట నలమి కప్పురపు బాగాలు కొరికియ్యగా గైకొనక అలయింతురా? అతని వలపు చేతలను తెలుసుకొని ఆనందముతో ఒడబాటును చూపక వట్టి ముద్దరాలవలె నీ వేల యుందువే? పట్టపు దేవులలో మేటివైన ఓ అలమేలుమంగా! అతని చేతల కియ్యకొని ఆనందించవమ్మా!” అని బుజ్జగించి, లాలించి చెప్పచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మనోహరి ప్రాచీన రాగము. తాళ్ళపాకవారి రచనల తరువాత ఇందు త్యాగరాజ స్వామివారి ఒక్క కీర్తనయే కనబడుచున్నది. నిజమునకు అతి మనోహరమైన ఈ రాగమునందు వాగ్గేయకారులు రచనలు చేయక యెందుకు వదిలినారో తెలియదు. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. స రి గ మ ప ద స | స ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములుగా త్యాగరాజస్వామి కీర్తనమునందు కనబడుచున్నవి. లక్షణకారుల గ్రంథములయందు ఈ రాగమును గురించిన చర్చ ఇంతవరకును కనిపించుటలేదు.

మనోహరి—ఝంపె

అలమేలు మంగవు నీ వన్నిటా నేరుపరివి
చలము లేటికి నిక సమ్మతించవే !

॥పల్లవి॥

విడియము చేతికిచ్చి విభుడు వేడుక పడి
వొడి వట్టి సెనగగా నొద్దనకువే
వుడి వోని వేడుకతో నుంగరము చేతికిచ్చి
యెడయక వేడుకొనగా నియ్యకొనవే !

॥అల॥

చిప్పిలు వలపు తోడ చెక్కులు నొక్కుచు మోవి-
గప్పుర మందియ్యగాను కాదనకువే
కొప్పు దువ్వి బుజ్జగించి కొసరి మాటలాడి
అప్పుసము నవ్వగాను అల్లె కానిమ్మనవే !

॥అల॥

యిచ్చగించి శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు నిన్ను గూడి
మచ్చిక గాగిలించగాను మారాడకువే
పచ్చడము మీద గప్పి పట్టపు దేవుల జేసి
నిచ్చలాన నేలుకొనె నీహా గై కొనవే !

॥అల॥

శ్లో : 25-31

ప. - ప మ పా ద . సా స స ద స ॥ - ప ద స స ద ప మ . రి గ గ రి రీ స ॥
- అ ల మే లు . మం గ వు - నీ ॥ - వ - న్ని టా - - - . నేరు ప - రి ది ॥

- స ద స గ రి రి స . రి గ మ గ గ రి రి స ॥
- చ ల ము లే - - - . టి - కి - నిం - - క ॥

- రి గ మా పా ద స . దా ప మ పా - ॥
- స - మ్మ తిం - - - . - చ - వే - ॥

॥అలమేలు॥

చ. - రి గ మా పా - మ . మ రి గా గ రి రీ స ॥
- వి డి య ము - - . చే - తి కి - - చ్చి ॥

- గ రి స స ధ స . స గ రి గ గ రి రీ ॥
- వి భు డు వే - - . డు - క ప డి - - ॥

- ప మ పా ద . ప ద సా ద ప మ గ రి ॥
- వొ డి వ ట్టి . పె - న గ గా - - - ॥

స గ రి గ మ ప మ . పా - - - ॥ - ప ద సా రీ . స గ రీ గ గ రీ రీ ॥
వొ - - - ధ్ద న కు . వే - - - ॥ - వు డి వో ని . వే - డు క తో - - ॥

- రీ గ మా మ రీ గ . గ రీ రీ సా స ॥
- నుం - గ ర - ము . చే - తి కి చ్చి ॥

- ప ద స రీ గ రి రీ స । ద ప మ గ రి ॥

- యె డ య క - - - - । వే డు కొ న గ ॥

స గ రి గ పూ గ రి । సా గ రి గ మ పా ॥

ని - - - య్య కొ న । వే - - - - ॥

॥అలపేలు॥

అవతారిక :

బ్రాహ్మి నాయక విరహోత్కంఠిత, స్వీయ, ముగ్ధ. ఈమెకు ఉపచారములు చేయుచు చెలికత్తెలు, “ఏమిమందులు వేసినను ఈమెకు సుఖము చేకూరదు. చిత్తజగురుడగు ఈమె నాధుని గొనివచ్చి ఆతనితో చికిత్స చేయించిననే ఈమె సుఖపడగలదు. మగువలకు వలపు తాపములయందు మగడుగాక మరేమీ నుండు గలదు?” అని ఎక నెక్కములాడుచు ఆమెను మేలమాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

నైంధవి ప్రాచీన రాగము. భాషాంగము. ని స రి గ మ ప ద — ని ద ప గ రి స ని ధ అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది యిప్పటి 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. ‘పా ద ప మా’ — ‘పా ద మా’ అనునప్పుడు శుద్ధధైవతమును ‘పా మా’ అనునప్పుడు అతర గాంధారచ్చాయగల శుద్ధ మధ్యమమును పలికించుట సంప్రదాయము. ‘రి ని సా రి గ మా’ ‘రి గ మ రి గ సా’ అతునవి తరచుగా వచ్చు ప్రయోగములు. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున సంపూర్ణముగా యీ రాగము చెప్పబడి యున్నది. కాని వాడుకయందు నిషాదాంత్యముగనే కనబడుచున్నది. ‘దేశాళం’ అని తాళ్ళపాకవారి రచనలలో కనబడుచున్న రాగమునకు స్వరూపము తెలియవచ్చుటలేదు. కాని యీ రాగమునందలి రచనలు కొన్ని మనోజ్ఞములుగా నుండుటచే వీటిని నైంధవి రాగమున స్వరపరచడమైనది. నైంధవి రాగమునందు తాళ్ళపాక వారికి ఒక మంద సంవత్సరముల తరువాతి వాగ్గేయకారులైన షేత్రజ్ఞులవారి రచనలు కనబడు చున్నవి. దీనికి తాళ్ళపాకవారి కాలమునందు పేరేది యున్నదో తెలియుటలేదు. కాని ఇది ప్రాచీన రాగమనుట మాత్రము తథ్యము.

నైంధవి — తిశ్రవీక

ఏమి మందు గద్దె యింతులాల యీ

రామకు దిరుపతి రాముడే మందు

॥పల్లవి॥

వెలసెటి విరహాన వేగేటి యింతికి

చెలియలాల మనమేమి సేతమే

చలి వేడి వలపుల చవిగన్న యీపెకు

వలపించిన తవ వరుడే మందు

॥భీమి॥

పొది గొన్న తమకాన బొరలెటి కాంతకు
చెదరక మనమేమి సేతమే
పుదుటు గోరికల నొనరెటి యీపెకు
మదిలోపలి తన మగడే మందు

॥పమి॥

పొల్ల వోని యాస బొరలెటి మగువకు
చెల్లబో మనమేమి సేతమే
కొల్లగా రతి నింతిగూడినా డీపెకు
నల్లని శ్రీ వేకట నాధుడే మందు !

॥పమి॥

శ్లో : 18(2)-108

(ఇది తాళ్ళపాక చిన తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. ని స రీ రి గ | మా గ రి సా || సా స గ రి ని | సా - సా - ||
ప - మి మం - | దు క - దై || ఇంతు లా - - | ల - యీ - ||

సా పా పా | ప ప ని ద మా || గ మ పా మా | గ రి సా - - ||
రా మా కు | తిరు ప - తి || రా - ము డే | మం - దు - - ||

॥పమి॥

చ. రి గ మా గ రి | స స రి ని సా || ని స రి గ మా | గ రి గ రీ - ||
వెల నె టి - | వి ర హా - న || వే - గె - టి | యిం - తి కి - ||

స ప పా ని ద | ద మ మ గ రీ || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
చెలి య లా - | ల - మ - న || మే - మి - సే - - | - - - త మే ||

స ప పా పా | ప ప ని ద మా || ప ద ప ద ని ద నీ | ద ప మ గ రీ ||
చలి వే డి | వ ల పు - ల || చ వి గ - - - న్న | యీ - పె - కు ||

స ప పా పా ద ప | మ రి గ రి రీ || ని స రీ - గ మా | గ రి గ రి సా ||

వ ల ప్రిం చి - - | న - త - న || వ రు డే - - - | మం - - - దు || ॥పమి॥

అవతారిక :

త్రిమటయు, తిరుగుటయు, పాప పుణ్యములు చేయుటయు, కంపులు ఇంపులు, కలవి, లేనివి ఊహించుటయు తప్ప వేరొక విధములేని యీ శరీరము కంతల బొంతవలె జీవుడు మోసి కొని తిరుగుచున్నాడే కాని, ముక్తిమార్గమును తెలుసుకొనలే కున్నాడు. శ్రీ మేకటపతిని నమ్మి కొలిచిన వారికి జ్ఞానము, సుఖము మొదలగునవన్నియు కలుగుచున్నవి కదా అని అయ్యవారు యీ రచనయందు చెప్పుచున్నారు.

ఈ రచన తిరివ రేకునను కలదు. అందు దీని రాగము 'దేసి', దేశాళం యొక్క లక్షణములుగాని సంపూర్ణ స్వరూపము గాని లభ్యముకానందున దీనిని, ఇతర దేశాళ రాగ రచనలను సైంధవితో స్వరపరచడమైనది.

సైంధవి — ఆది

ఎన్నాళ్ళున్నా నిట్టై కదా
విన్నని వెరగులె వేడుకలాయ

॥వల్లవి॥

భువి నెట్టున్నా బోయేదే కా
చవులకు జవియగు శరీరము
ద్రువమని యీ సుఖ దుఃఖ రోగములు
భవముల కిదియే బందము లాయ

॥ఎన్నా॥

ఎంత వొరలినా నిదే తాగద
కంతల కంతల కాయమిది
బొంత దగులుచుక పొరలగ బొరలగ
సంత కూటములె సరసము లాయ

॥ఎన్నా॥

కైపునేసినా ఘనమౌనే కా
పాపము బుణ్యము బైపైనే
యీ పుట్టుగునకు ఈ మేకటపతి
దీపించగ బెను ధెరు వొకటాయ !

॥ఎన్నా॥

ప. నీ సా సా స ని | సా రి గ | రీ - - ||

ఎన్నాళ్లున్నా - | నిట్టెక | డా - - ||

మా ప ప ద ప ప మ | గ రి గ స | రి ని సా ||

విన్నని వెరగులె | వే - డుక | లా - య ||

||ఎన్నా||

చ. స ప పా పా ప మ | ప ని ని ద | ద ప పా ||

భువి నెట్టున్నా - | బో - యే - | దే - కా ||

మ మ ప ప ద ప మ మ | గ రీ గ | మా - - ||

చ వు లకు చవియగు | శ రీ ర | ము - - ||

ప ని ని ద ద ప ప ప | ప మ ప మ | మ గ రి స ||

ధృవమనియా - సుఖ | దుః - ఖరో | - గములు ||

ని ని స స రి గ మా | గ రి గ స | రి ని సా ||

భ వము లకి ది యే | బం - దము | లా - యే ||

||ఎన్నా||

అవతారిక :

బ్రాండు నాయక ప్రాధ. ఈమె “నేనేమి చేసినను, ఎట్లు చేసినను నీవు మ్రానువలె నిశ్చలుడవై యున్నావు కారణమేమి? నాకడ వేసాలు వేసిన నీకత తెల్ల నేనేపైకొని కూడిన యప్పుడు బైటపడినది.” అని నాయకని మందలించుచున్నది. ఇందు ఆయ్యవారు అనన్య సామాన్యమైన శృంగార సౌరభములను సరసమైన పదములతో చిత్రించినారు.

సైంధవి—చాపు

మీద మీద వలపెక్కె మేలు మేలోయి

చీదర రేచేవు నన్ను చెల్లు లేవోయి

॥పల్లవి॥

నిద్దురో నివ్వెరగో నేనేమో చెప్పగాను

వొద్దనుండే వూ కొనవు వోయి మేలోయి

పెద్దరికమో బీరమో బెట్టి వీడె మడిగితే

కద్దనవు లేదనవు గర్వమేలోయి

॥మీద॥

కాకలో వీకలో కడు నేను నవ్వినను

మాకు వలె నున్నాడవు మతక మోనోయి

వేక మో వెరపో వేగనే జేయి వేసితే

కేకరించి ములిగేవు గేలి యేలోయి

॥మీద॥

ఆసలో వాసులో అండ నేను నిలుచుంటే

మేసుల గాగలించేవు మెస్తీలేవోయి

జాసతో శ్రీ వేంకటేశ పంథాన నన్ను గూడితి

వేసము లెల్లా దీరె వింతలాయ నోయి!

॥మీద॥

శృం : 28-9!

ప. ప పా | ప మ గ రి || గ రీ | సా సా ||

మీ ద | మీ - ద - || వ ల | పె క్కె ||

ని సా | రి గ మా ప మ || గ రీ | గ రి సా ||

మేలు | మే - లో - - || - యి | - - - ||

ని సా | రి గ మ రి || గ రీ | గ రి రి స సా ||

చీ ద | ర - రే - || చేపు | న - - - న్ను ||

ని సా | రి గ మా || పా - | ప మ గ రి గ మ పా ||

చెల్లు | లే - వో || యి - | - - - - - ||

॥మీద॥

చ. - - మ | మా మా || ద ప ప మ గ | రి రి సా ||

- - ని | ద్దు రో || ని - - - - | వ్వె ర గో ||

- - ని | సా రీ || రి గ మా - రి | గ రి రీ ||

- - నే | నే మొ || చె - ప్ప - - | గా - ను ||

- - స | పా ప మ || గ రీ | గ రి స స ||

- - వ | ద్ద నుం - || డే - | పు - కొ న ||

స గ రి ని | సా సా || రి - గ మ | పా పా ||

పు - - - | వో యి || మే - - - | లో యి ||

- - ప | పా ప మ || స ద ని ద న్ని | ని ద పా పా ||

- - పె | ద్ద రి క || మో - - - - | చే - - ర ||

మా రి గ | మా పా ద ప || పు మ రి | గ రి రి ||
 మో బె - | ట్టి వీ డె - || మ డి గి | తే - - ||

- - స | ప మ ప ద ని ద || నీ ని ద | ద ప మ రి గ రి ||
 - - క | ద్ద న పు - - - || - తే - | ద - - - న - ||

రీ ని | సా రి గ || మా ప మ గ రి | సా స రి గ మ ||
 పు గ | ర్వ మే - || తో - - - - | - యి - - - ||

॥మీద॥

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక మానవతి. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చిలిపి చేతలకు ఓర్వక, “నీవు వేము పథకములు నాకు తెలియవా? ఇందరు సతులను ఒడబరచి వారిని వేధించనేల? ఊరకే యుండరాదా? మగువలను ఏలి గుంపులుగా జేసి తలలు వంచుకొనునట్లు చేయుట నీకు తగునా? ఊరకే యుండలేవా? నన్ను వేడుకొని నాతో నానందించి పువ్వులను వేసెదవేలా? నీకు పొద్దుపోక నీ కూరిమి సతులకు పోరులు పెట్టి ఆరందించుటయేనా నీ పని?” అని నాయకుని మందలించు చున్నది.

సైంధవి (దేశాళం)—రూపకం

ఇంతేసి మతకాలు నే నెఱగనివా

పొంత నుండి నవ్వేపు పొద్దు వోదానీకు

॥పల్లవి॥

తారుకాణి లంతేసేల తగవు నడపరాదా

గారాపు నీ వెఱగని కల్ల వున్నదా

కూరిమి సతులమూక కూరిచి తలవంచేవు

పోరులేల పెట్టేవు పొద్దు వోదానీకు

॥ఇంతే॥

వొడ బరచగనేల వూరకే వుండగరాదా

తడవితిమా నీ వింతయు నేరవా

కడగడ లటుదొక్కి కమ్మినన్ను వేడుకొంటా

బుడికేవు నన్ను నీవు పొద్దు వోదా నీకు

॥ఇంతే॥

నివ్వెరగందగ నేల నిచ్చలాన నుండరాదా

జవ్వనపు నా చేత నీసలిగె కాదా

యివ్వల శ్రీ వేంకటేశ యిట్టై నిన్ను గూడితివి

పువ్వులనేల వేసేవు పొద్దు వోదా నీకు?

॥ఇంతే॥

ప. ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
ఇం - తే - నీ - - || మ త కా - లు ||

గ రి ని స రి గ || మా - - - - ||
నే - వెట గ ని || వా - - - - ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప మా ||
పొం తనుం - - - డి || న - వ్వే - వు ||

రి గ మా పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
పొద్దు వో దా - - || నీ - - - - కు ||

(ఇంతేనీ)

చ. ప ప పా పా || మా ప మ గ రి సా ||
తారు కా ణ || లం తే - నే - ల ||

ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
త గ వు న డ - - || ప - రా - దా ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప ప మ ||
గా - రా - - - పు || నీ - వెట గ ని ||

రి గ మ ప పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
క - ల్లి - పు - - || న్న - - - - దా ||

ప ప పా ప ప || మా ప మ గ రి సా ||
కూ రి మి స తు || ల - - మూ - క ||

ని స రి గ మా ప మ || గ రి గ రి సా ||
కూరిచి - త ల - || వం - చే - వు ||

ప ద ప ద ని ద నీ || ని ద ద ప ప మ ||
పోరు లే - - - ల || పె - ట్టే - వు - ||

రి గ మ ప పా ద ప || మా ప మ గ రి సా ||
పొద్దు వో - దా - - || నీ - - - - కు ||

॥ ఇం తేసి ॥

అవతారిక :

ద్రొందలి నాయక జాణ, ఖండిత. ఈమె నాధునితో “నీవు కావలెనన్న నేను వద్దంటినా? నిన్నేమైన గద్దెంపులతో అడ్డకుంటినా? నీ గుణములనేమైన దిద్దుటకు ప్రయత్నించితివా? నీ వద్ద నేనెట్లుండినను యుండితిని గాక, చలముతో నిన్నేమైన సాధింపవచ్చితివా? ఉన్నవి లేనివి కల్పించి తారుకాణలేమైన బెట్టితివా? అవ్వలయేమైన అనుకొని నవ్వుకొన్నా నేమోగాని, నిలువునా నిన్ను ఏమైన అని నొప్పించితివా? పంతములాడి వంతులు వేసుకొని నిన్నేమైన భంగపరుప జూచితివా!” నీవు నాకెంత చనవిచ్చినా ఇచ్చెదవు గాక నీ వెరుగవా? ఊరకున్నవారితో పూరే ఓపదు సుమా!” అని తన నాధుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కల్లబొల్లి మాటలను ఖండించి చెప్పుచున్నది,

నైంధవి (దేశాళం)—తిశ్రవీక

ఊరకున్న వారితోడ పూరునోప దెలుగనా
చేరినాతో సుద్దులెల్లా జెప్పేవు గాక

వద్దని నీతో నేను వాదులాడి చేనా
గద్దించి యప్పటి నిన్ను గాదనేనా
తిద్ది నీ గుణాలు నేడు తీరుచ వచ్చేనా
వొద్దనే నీ వెట్టుండినా నుంటివి గాక

॥పల్లవి॥

॥ఊర॥

చలవట్టి నిను నేను సాధించ వచ్చేనా
కలవి లేనివి తారు కాణించేనా
నిలువుకు నిలువే నిన్ను నేరా లెంచేనా
వెలిసెంత నవ్వినా నవ్వితివి గాక

॥ఊర॥

పంతమాడి సారెసారె బంగించ దొరకొనేనా
వంతులకు నంతేసి వాసి పట్టేనా
యింతలో శ్రీవేంకటేశ యెనసితి విటునన్ను
యెంత చనవిచ్చినాను ఇచ్చేవుగాక !

- ప. పా ప పా మ | గా రి సా స || నీ స రీ గ | మ మ గ మా - ||
 ఊ ర కున్న | వా రి తోడ || పూ రు నోవ | చె రు గ వా - ||
- ప ని ద ప ద ప | మ ప మ గ రి గ || మ ప మ గ రి గ | సా సా - - ||
 చే - రి నా - తో | సుద్దు - తెల్ల - || చెప్పే - వు - - | గా క - - || «ఊర»
- చ. రి గ రీ సా | రి ని సా సా || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
 వ ద్ద ని నీ | తో - నే ను || వా - దు - లా డి - | చే - - - నా ||
- రి గ రీ సా | రి ని స స స స || ని స రి గ మా ప మ | గ రి గ రి సా ||
 గ - ద్దిం చి | య - ప్పటి ని న్ను || గా - ద - నే నా - | - - - - - ||
- స ప పా పా | ప ద ప మా గ || రి ని స రి గ రి | గా మా - - ||
 తి ద్ది నీ గు | డా - లు నేడు || తీ - రు చ వ - | చే నా - - ||
- ప ద ని ద సా | ని ద ద ప మ మ || రి గ మా ప మ గ రి | సా - - - - ||
 వొద్ద నే - నీ | వెట్టు - - డి నా || నుం - టి వి - గా - | క - - - - ||

అవతారిక :

ద్రొందు నాయిక ముగ్ధ. తన నాథునియందు గల ప్రేమాతిశయమున చెలులతో “నేను స్వామికి అడిగినప్పుడు ఆనందము నియ్యనిదాననా? నాకు ప్రేమలేఖ లంపుట, ప్రియములు చెప్పిపంపుట, కానుకలంపుట, దగ్గర వున్నప్పుడు పాదములంటి మ్రొక్కుట ఏల చేసేనమ్మా నా ప్రియమగు స్వామి? అందరి సతులలోను నన్ను ఎక్కువగా గారవించునని నాకు తెలుసు నమ్మా!” అని చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

హిందోళము ప్రాచీన ప్రసిద్ధ రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 20వ మేళమగు భైరవి జన్యముగానున్నది. కాని కొందరు 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా కూడ పాడుచుందురు. ‘ప్రాచీనమగు పాఠము ఇది’ అని నిర్ణయించుటకు వీలు కాకున్నది. నిజమునకు దీనిని చతుశ్రుతి దైవతముతో పాడినచో ఒక స్థాపు కనబడుచున్నది ప్రాచీనులు బహుళః ఇల్లే పాడీయుండిరేమోనని తోచుచున్నది. హిందుస్తానీ సంగీత ప్రభావము కర్నాటక సంగీతముపై ప్రసరించిన కాలము నుండియే, ఈ రాగము మార్పు చెందినదా యను ప్రశ్నకు సమాధానము దొరకుటలేదు. తాళ్ళపాకవారి తగువాత దీనిని ఇటీవలి వాగ్గేయకారులు పాడియున్నారు. కాని మధ్యకాలపు రచయితల రచనలు ఇందు కానరాకుండుట వలన ఎట్టి నిర్ణయములు చేయుటకును వలనుపడకున్నది. ఇందలి తాళ్ళపాకవారి రచనలు 22వ మేళ జన్యముగా పాడదగిన హిందోళ రాగమునందే స్వరపరుపబడినవి.

ఆరోహణ : స మ గ మ ద ని స, అవరోహణ : స ని ద మ గ స

హిందోళ — ఆది

కమ్మనగా దనతో నే రానంటినా
చిమ్మడు నింత ప్రియము చెప్పనేలెనాకు

॥వల్ల వి॥

వెల్లవిరి దనమాట విననైతినా నేను
చెల్లబో నా కేల సేవ సేసినె తాను
యెల్లవారి దా నేలీ నెవ్వరి బోలుదు నేను
బల్లిదుడు నా కేల జాతిపడి దానూ

॥రమ్మనగా॥

చెప్పినట్లెల్లా నేను నేయకుండే దాననా

అప్పటి లేక లేటికి నంపినె తాను-

కప్పురపు పడిగల కాంతలు గాచు కుండగా

విప్పుచు నాకుగా నేల వేగించినె తానూ

॥రమ్మనగా॥

గక్కన దా గూడగాను కాదు గూడదంటినా

ముక్కు మోవ సాగి లేల మొక్కినె తాను

యెక్కువ శ్రీ వేంకటేశు డెనసె చా నన్ను నిట్టె

పెక్కుసతులలోననె పెద్ద నేనీ దాను

॥రమ్మనగా॥

శ్లోం : 17-208

ప. గ మ ద ని సా గ స స ని | ద ని ద మ | గ మ గ స ॥
ర - మ్మ న గా - - - - | ద న తో - | నే - - - ॥

ని స ని థా ని సా | మ గ గా | గ స సా ॥
రా - నం - టి నా | - - - - | - - - ॥

సా ని ద నీ సా | - - మ గ | సా - - ॥
చి మ్మ చునిం త | - - ప్రియ | ము - - ॥

ద ని స స ని ని ద మ ని | ని ద దా మ | గ గ సా ॥
చె - ప్ప నే - - లె నా - | కు - - - - | - - - ॥

॥రమ్మనగా॥

చ. మా ని ద మా - - | గ మ గా మ గ గా సా ॥
వె ల్ల వి రి - - | త న మా - - - ట ॥

ధ ని సా గ స ని స మ గ | సా మ గ | గా మా ॥
ని స నై - - - తి నా - | - నే - - - ను ॥

గా మ ద ని సా ని ద । ని ద మా । మా ద మ గా ॥
 చె ల్ల బో - - నా - । కే - ల । నే - - వ ॥

స మ గ మ ని ద మా । గా మ గ గా । సా - - ॥
 నే - - నీ - - నె । తా - - - । ను - - ॥

ద ని ద మా గ గ స । గ మ ని ద । నీ సా ॥
 యె - ల్ల వా రి తా - । నే - లీ - । - నే ॥

స మ గ స ని గ స ని । దా ని స ని ద । ని గ సా ॥
 ఎ - వ్వ రి బో - లు దు । నే - - - - । ను - - ॥

స గ స ని సా - - । ని ద ని ద । మా - - ॥
 బ - ల్లి దు డ - - । నా - కే - । ల - - ॥

మ ని దా ని స ని ద మా । గ మ గా । సా - - ॥
 తా - లి ప - డీ - - । తా - - । ను - - ॥

॥రమ్మనగా॥

ఆవతారిక :

ఇందు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు అన్యకామినులతో కలిసి వచ్చిన చిన్నెలను గమనించియు, నాయక కోపించుకొనక ఆతనిని లాలించి, పదములు పాడి, చేయెత్తి మ్రొక్కి, తన ప్రేమాతిశయమును వెల్లడిజేయుచు తన చేతలకు తానే సిగ్గునడునట్లు నాయకుని ఆదరించుటను చూచి చెలికత్తెలు నాయకుని మందలించుచున్నారు.

హిందోళ—త్రిపుట

నీ వేల సిగ్గుపడేవు నెట్టన దలవంచుక
భావించి భావించి నిన్ను బైకొని మెచ్చిని

॥పల్లవి॥

వాడలు దిరిగి నీవు వచ్చిన రాక చూచి
వేడుకలు వెదచల్లి వెలది
జాడలతో నీ మోము చంద్రకళలు చూచి
వీడెపు నోటనే వేమారు బొగడిని

॥నీవేల॥

వుడుటు దమకమున వుండే నీ వునికి చూచి
కదిసి నవ్వులు నవ్వీ గలికి
పొదిగిన నీ శిరసు పువ్వులదండలు చూచి
యెదుట నిలుచుండి చేయెత్తి మ్రొక్కిని

॥నీవేల॥

గక్కున వస్తా వచ్చి కౌగిట గూడగా చూచి
చెక్కులు నొక్కి నిన్ను జెలియ
నిక్కి శ్రీ వేంకటేశుడ నీ మన్ననలెల్లా జూచి
పక్కన నీ మీదటి పదాలు వాడిని!

॥నీవేల॥

ప. - - సా | స ద ని ద మా || గ మ ద మ | మ గ గా సా - ని ||
 - - నీ | వే - - - ల || సి గ్గు - - | ప - - - డే - - ||

సా ధ ని | సా గ గ సా || గ మా | ద ని సా - ని ||
 వు నె - | ట్ట న - - || త ల | వం - చు - - ||

గ గ సా ద ని | సా సా || స గ మ గ స | స స ని ద నీ ||
 క - - భా - | విం చి || భా - విం - చి | - - - - ని ||

సా గ మ | ధ ని సా ని ద మా || గ మ గ స | గ మ ద ని ||
 మ్మ వై - | కొ - - ని - - || మె - - - | చ్చి - ని - || ॥ నీవేల ॥

చ. - - మా | ని ద ద మా || గ మ ద మా | గ మ గ గ సా ||
 - - గ | క్కు - - న || వ స్తా - - | వ - - - చ్చి ||

- - ధ ని | సా గ గ స || గ మా | ద మ దా ని స ని ద ||
 - - కా - | గి ట - - || కూ డ | గా - చూ - - - - ||

మా ధ ని | స స గ గ స ని || సా ధ ని | స గ మా గ మ గ గ ||
 చి చె - | క్కు లు నొ - - - || క్కి ని - | మ్మ - - చె - లి - ||

సా స | గా మా || గ మ ద మ | దా - ని సా స ని ||
 య ని | క్కి శ్రీ || వెం - క - | టే - - శు డ - ||

సా ద ని | సా గ స స స ని ద || ని స ని ద మా | దా - ని సా ||
 నీ మ - | న్మ = న - - - || తె - ల్లా - - | చూ - - చి ||

- - సా | మ గ మ గ సా || గ గ స ని స | స స ని ద ని ని ||
 - - ప | క్క - - - న || నీ - - - - | మీ - - - ద టి ||

ని ని ద మ | ద ద మ గ మ మ గ స || గ మా | దా - ని సా - ని ||
 ప - దా - | - - - - లు - - - || వా - | డీ - - - - - ||

గ గ సా సా | స ద ని ద మా ||
 ని - - నీ | బే - - - ల ||

॥నీవే॥

అవతారిక :

మృద్ధ యగు నాయిక చేతలను నాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు ఆమె చెలి, విన్నవించుచు, “మీ ఉద్దండపు చేతలు కట్టిపెట్టుడు. మోవిచ్చి చేతులెత్తి మ్రొక్కిన యాపెకు మీయందు ప్రియముండదా? అంతకుమించి దగ్గరినచో కాలుచేతులు తాకి దేవరలు ఎక్కడ పవిత్రులగుదురోయని భయపడుచున్నది. కొలువులో తమరుండగా గోరింట పూవులను అందించి నది. ప్రియములేకన్న ఇట్టివి ఇత్తురా? పలుకబోయిన పలుకుల యందలి వ్యంగ్యములు ప్రియములొనో అప్రియములొనో ఎఱుగని ముద్దరాలు మా చెలి. తమకు ఆరతి పట్టి సర్వాంగ శోభలను అందించినది. అట్టి మా చెలి యందు తప్పులు పట్టుదురా? ఆమె ముగ్ధత్వమును ఎరుగని వారా తమరు?” అని నాయిక భావములను స్వామికి విశదీకరించుచున్నది.

హిందోళ_రూపకం

పెద్దలు మీ రంతేసి పెనగ నేల

పుద్దండపు నీ చేతలు పుట్టిజెట్టవయ్యా

॥పల్లవి॥

మోవిపండు గానుకిచ్చె మొక్కె నీకు జేతులను

సేవ లింకానేమి యాపె సేసునయ్యా

కావిరించి దగ్గరితే కాలుదాకు జేయి దాకు

దేవర వంటి నీ కంతేసి తగదయ్యా

॥పెద్దలు॥

గోరంట పూవంది ఇచ్చె కొలువున నిలుచుండె

పేరి యిచ్చకము లేమి పెంచునయ్యా

వేరె మాటలాడబోతే వెంగెమోనో వెగఱానో

ఆ రీతి దొరపు నీ కవి చెల్లవయ్యా

॥పెద్దలు॥

ఆరతిచ్చె నానాంగాల నన్నిటికి సమృతించె

కూరిమి నిన్నెట్లాను కొసరునయ్యా

యీరీతి శ్రీ వేంకటేశ యింపు లేదో సొంపులేదో

ఆరితేరినట్టి నీకు అస మానదయ్యా !

॥పెద్దలు॥

శ్లో : 27-91

ప. మ ద ని సా - || ని ద ని ద మా - గ మా ||
పెద్దలు మీ - || రం - - - తే - - ని ||

స గ మా మ ద మ గ సా - ని || ని థ నీ సా - - ||
పె - న గ - - - నే - - || - - - లా - - ||

- మ దా - ని స స || గ గ సా స ని ద ని స స ||
- పు ద్దం - - డపు || నీ - - చే - - - తలు ||

స గ స ని స ని ద ని ద మ ద మ || గ మ గ స గ స ని థ ని స గా ||
ఉ - - ట్టి - - బె - - ట్ట - - || వ - - - - - య్యా - - ||
|| పెద్దలు ||

చ. - ద ని ని ద దా మ || గా - మ ద మ గ మ గ గ ||
- మో వి పం - - డు || గా - ను - - కి - - చె ||

- స స స గ మ గ స || గ గ స ని ని థ నీ సా ||
- మొక్కెనీ - - - కు || జే - - - - తు ల ను ||

- ని ద నీ సా - || గ స గ మా మ || ద ని ద మా మ || గ మ గ గ మా - ||
- నే - వ లిం - || కా - - నే మి || యా - పె నే ను || న - - - య్యా - ||

- మ గ మ దా మ || స ని ద ని ని సా ||
- కా - వి రిం చి || ద - - గ రి తే ||

- స గ మా గ మ గ గ స || ని స ని ని ద ని స స ||
- కా - లు దా - - - కు || చే - - - యి దా - కు ||
|| పెద్దలు ||

అవతారిక :

నేను తేటతెల్ల మగునట్లు నా గుట్టు చెప్పుకొనవలెనా? నీ యందు నాకు గల ఆశ తెలియని వాడవా? చేయిబట్టి చేరదీసిన వాడవు నన్నేలుకొనజాలవా? సేసవెట్టి సంతసించిన వాడవు నన్నేలు కొనజాలవా? సేసవెట్టి సంతసించిన వాడవు చెనకి నన్నేలక మానేవా? తమకము నాపుకొనజాలక వేడుకొనుచుంటినిగాని, నన్ను పీలిన వాడవు నా యింటికి రాక మానేవా? శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా! నీ యందు గల మక్కువ ఎక్కువై బ్రతిమాలుకొందునే గాక వేరేమి గలదు?" అని అనురాగ పరవశయగు నాయిక నాయకునితో చేలన మొనరించుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

రీతిగోళ ఒకప్పుడు 20వ మేళకర్తగా భావించబడుచుండెడిది. కాని వక్ర సంపూర్ణ మగు దీనిని తరువాతి కాలమున మేళముగ భావింపక 22వ మేళమగు ఖరహారప్రియ జన్యముగా ప్రచారమునకు తెచ్చియున్నారు. ఘనరాగ ఉత్తర పంచకమునందు గల రాగములలో నిది యొకటి. ఇందు సకృత్తుగా శుద్ధధైవతమును పలికించెడి సంప్రదాయమున్నదట. కాని ఇప్పుడు వాడుక యందు ఇది కనబడదు. తాళ్ళపాకవారే యిందు శృంగారపదములు చెప్పి యున్నారు. తరువాతి పదకర్త లెవ్వరును ఇందు పదములు చెప్పినట్లు తెలియవచ్చుటలేదు. స గ రి గ మ ని ని స | స ని ద ప ద ని ద మ గ స అనునవి ఆరోహణా వరోహణములు.

రీతిగోళ — రూపకం

తెలిపి చెప్పేసంటే తేటతెల్లమి నాగుట్టు
కలసిన వాడవు కరుణించవయ్యా

॥పల్లవి॥

మోము చూచిన వాడవు మోహించక మానేవా
కోమలపు దాననై కొనరే గాక
చేముట్టిన వాడవు సేవకొనక మానేవా
దామెన కోరికలతో దమకించేగాక

॥ తెలిపి॥

సేస వెట్టిన వాడవు చెనకక మానేవా
ఆనపడ్డదాననై యడిగే గాక
బాస యిచ్చిన వాడవు పైకొనక మానేవా
నే సూటి వలపుల జిమ్మిరేగే గాక

॥ తెలిపి॥

ఊడ నన్నేలిన వాడ వింటికి రాక మానేవా

జోడైన దాననయి సొలసే గాక

కూడితి విట్టె నన్ను గొబ్బన శ్రీవేంకటేశ

బాడెటగక మానేవా చాటి చెప్పే గాక

॥తెలిపి॥

శ్లో : 24-323

ప. ప ప పా ని ద ద మ || మా ప మ గ రి రి గ రి స సా ||
తెలి పి - - చె - || ప్పే - - - - నం - - - - లే ||

- ని స ని ఫ నీ || స స మ మ గ రి గ మ ||
- తే - ట - తె || ల్లి మి నా - - - గు ట్టు ||

- గ మ ని స ని ద మా || మ ని నీ సా - ని సా ||
- క ల నీ - - - స || వా - - డ - - వు ||

- ని ద ని స ని ద ద మ || మా ప మ గ రి ని స గ రి || గ మ
- క రు ణిం - - - చ - || వ - - - - - - - - || య్య -

॥తెలిపి॥

చ. - స పా మా || గా ప మ గ రి రి గ రి స ||
- మో ము చూ || చి న - - - వా - - - ||

సా సా రి స ని సా || - ని ఫ నీ సా ||
డ వు - - - - || - మో - హి - చ ||

నీ సా మా ప మ గ రి || గా మా - - ||
క మా నే - - - - || వా - - - - ||

- గ మ ని ని సా || ని ద ప ద ని స ని ద మా ప మ గ రి ||
 - కో - మ ల పు || దా - - - న - - - నై - - - - ||

గా గ మ పా ని ప ప మ గ రి || రి గా రి సా - - ||
 - కొ స రే - - గా - - - || క - - - - - ||

- గ మ ని ని ప || - ని ని సా - ని సా ||
 - చే - ముట్టి - || - న - వా - - డ ||

సా రి స ని ప ని సా || - ని సా గ గ ||
 పు - - - - - || - నే వ గొ న ||

మా - - గ రి || రి గా రి సా - - ||
 క - - మా - || నే - - వా - - ||

- ని స గ రి సా || ని స ని స ని ద ద ని ద ని ద మ ప మ గ రి ||
 - దా - మె న కో || రి - క - - - ల - - - - - తో - - - ||

గ గ మ పా ని ప ప మ గ రి || రి గా రి సా - - ||
 - ద మ కిం - - చే - - - || గా - - క - - ||

|| తెలిపి ||

అవతారిక :

ద్రిందలి నాయిక మానవతి, ప్రౌఢ. నాయకుని యందుగల అనురాగముచే, ఆతని దుడుకు చేతలను తెలిసిన దైనను, కటువైన మాట యన జాలని కోషలి. “నెయ్యని పోసుకోరాదు. నీళ్ళు చల్లగరాదు. జాము రాత్రి గడచిన వెనుక నీవు వచ్చి, నాయందనురాగము చూపు చున్నావు. ఎట్లు నీ కొడబడుదును! నీతో నవ్వుచు మాటలాడుదమని యత్నించినను నీవు పరాకున నుండువు. నీరాక కలయో నిజమో తెలియకున్నది. నా వలపు విచ్ఛల విడియా‘యె’ నని అనునయముగా శ్రీ వేదకేశవునకు విన్నవించుకొనుచున్నది.

రీతిగౌళ — రూపకం

నెయ్యని పోసుకోరాదు నీళ్ళని చల్లగరాదు
చెయ్యార గంటిమి నేదు చేరి నీతో పొందుట

॥వల్లవి॥

ప్రేమము చాలా జేసి పెక్కు సతుల నీతోను
మోము చూడ సిగ్గువడి ముసుగుతో నున్నదాన
జామువోయి వచ్చినీవు సరసములాడేవు
యేమని నేనియ్యకొందు నేటిజన్మమయ్య

॥నెయ్యని॥

పలుమారు నీతోనవ్వి పరాకై వుండిన నీతో
పలుకగ సిగ్గువడి భావింపుచు నున్నదాన
కలగన్నట్లా వచ్చి కందువలంబేవు నన్ను
బలిమి యేమున్నది నాబడుకు నీ చేతిది

॥నెయ్యని॥

మచ్చికతో నిన్నుగూడి మన్నించిన నీతోను
పచ్చినేయ సిగ్గువడి పదరక వున్నదాన
యెచ్చుగా శ్రీ వేదకేశ యిత్రై నన్ను నేలితివి
విచ్చన విడాయ నా విభవము తెల్లను!

॥నెయ్యని॥

వ. పా ప స ని ద మా || గ రి గ రి సా ||
నె య్య - ని - పో || సు కో రా - దు ||

సా సా రి స ని ప || ని స గ రి గ మ ||
నీ శ్ల ని - చ - || ల్ల గ రా - దు - ||

ని ప ని ని సా || ని ద మ ప మ గ రి ||
చె - య్య - ర || గం టి మి నే - - దు ||

రి గ మ ప ని ద మ || మ గ రి గ రి సా ||
చే - రి నీ - తో - || పొం - - - దు లు ||

|| నెయ్యని ||

చ. గా మ పా ని ప ప మ గ రి || సా రి స ని ప నీ ||
ప్రే మ ము - - చా - - - || లా శే - - - సి ||

పా ని స గ రి || గా మా మా ||
పె క్కు స తు ల || నీ తో ను ||

గా మ పా ని ప మా ప మ గ రి || సా రి స ని ప నీ ||
మో ము చా - - - - - డ - || సి గ్గు - వ - డి ||

ప ని ని సా ని || స గ గ మా మ || గా మ ని ద మ || ని ప ని సా స ||
ము సు గు తో - || ను - న్న దా న || జా ము వో - యి || వ - చ్చి నీ పు ||

ని ప ని ని సా || గ మ గ రి రి సా రి సా ||
స ర స ము లా || డే - - - - - పు ||

ని స గ రి స రి స రి నీ || ని ద ప ద ని ప ని ద మా ||
యే - - - మ - ని - నే || ని - - య్య కోం - - - దు ||

రి గ మ ప ని ద మ || మ గ రి రి గా రి సా ||
నే - టి జ - - న్మ || మ - - - - - య్య ||

|| నెయ్యని ||

అవతారిక :

శ్రమె స్వీయ ప్రాధ. నాయకుని చేష్టలను చక్కగా నెరిగినది. ఐనను తనయందు మక్కువ గలిగిన నాధుడురాగా, “నిన్ను నే నేమియు జంకించను. నీ చేష్టలకు కోపించుకొనను. భయపడను. నీకు నాసర్వస్వమును ఎప్పుడో అర్పించియున్నదానను. నీవు కోరినచో ఇందఁడునా నీసేవచేయుచు నన్నిధిని యుండుమన్నను యుండెడిదాననేకదా! నీయందు యెగ్గుపెంచి నీతో వాదులాడి నిన్నునొప్పించెడి దానను కాదుసుమా! ఓ శ్రీవేంకటేశ్వరుడా! నేను నీఅలమేలు మంగనేకదా!” అని ‘నాయిక స్వామివారికి విన్నవించుకొనుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మాళవశ్రీ ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియజన్యము ప్రాచీనరాగము. ఇందు ముద్దుస్వామిదీక్షితులవారు, త్యాగరాజస్వామివారు చేసిన రచనలు ఒకటి రెండు కానవచ్చుచున్నవి. దీక్షితులవారి రచనయందుగల రాగస్వరూపము నిశ్చితమై మనోజ్ఞముగా కనబడు చున్నది. దీని నాధారముగా నుంచుకొనియే తాల్పాకవారి రచనల నూహించుటకు ప్రయత్నము జరిగినది. ఇంతమనోజ్ఞమగు రాగమునం దితరులెవ్వరును రచనలేల చెప్పలేదు? లేక చెప్పినను దొరక లేదేమో! ఇది పరిశోధించవలసిన యంశము. స గ గ మ ప ని ని స. ని ని ద ప మ ప ని ద మ మ గ స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. అయినను ఈ రాగమును మధ్యస్థాయి గాంధారము, తారస్థాయి పంచమము వరకు పాడుట పద్ధతియని తోచుచున్నది. అనగా దీనిని కురాజి, పున్నాగవరాళివాటి రాగములవలె మధ్యమ శృతియందు పాడుకొనవలసి యుండును.

మాళవశ్రీ—రూపకం

అప్పటిచ్చేనిదె నీకు ననుమానించకు మిక
చిప్పిల మోహించిన నీ చేతిలోని దానను

॥పల్లవి॥

యెంత నవ్వినా మేలే యెరిగిన విభుడవు
చెంత నుండి మరియేమి సేసినా మేలే
యింతమాత్రమునకే యెగ్గులెంచ తప్పలెంచ
సంతోసాన నీకులోనై సమ్మతించే దానను

॥అప్పటి॥

అలయించినా మేలే ఆయము లెరుగుదువు
కొలుపు యిట్టె నేయించు కొన్నామేలే
మలసిన మాత్రానకే మచ్చరించ నెచ్చరించ
చెలగుదు నీపాదాల సేవచేసేదానను

॥అప్పటి॥

చేరి కూడితివి మేలే శ్రీవేంకటేశుడవు
యీరీతి నలమేల్ మంగ నేమన్నా మేలే
సారె యీమాత్రానకే జంకించ బొంకించ
మేరతో నుండుదు నిన్ను మెచ్చేటిదానను!

॥అప్పటి॥

శ్లోం : 14-88

ప. గ మ పా మా ॥ గ మ ప మ గ గ సా ॥
అ ప్ప ణి చేచ్చే ॥ ని - దె - నీ - కు ॥

సా గ స ని ధ షా ॥ మ ప ని ని స స ॥
అ ను - మా - - ॥ నిం - చకు మి క ॥

గ మ పా - మ గా ॥ ప మ గా స ని సా ॥
చి ప్పి ల - - మో ॥ హిం - - చి న నీ ॥

ధ ని సా స ని స గా స ॥ స ని ధ ని ని ష మ ష ని స ॥
చే - - తిలో - - ని ॥ దా - - - - - న - ను - ॥

॥అప్పటి॥

చ. ధ ని సా స గ స ॥ నీ - ధ పా పా ॥
యెంత న వ్వి - - ॥ నా - - మే లే ॥

మ ప ని ద ని స ॥ గ మ గ గ సా - - ॥
యెరి గి న వి ఖు ॥ డ - - - - - వు - - ॥

సా గ స ని ద పా ॥ ని ద మ గ మా ॥
చెం త - నుం - డి ॥ మ రి యే - మి ॥

ని ద పా ని ని సా ॥ గ మ గ గ సా - - ॥
సే - - సి - నా ॥ మే - - - లే - - ॥

గ మ పా - ప ॥ మ గ మా - - । ని స గా మా ॥ ప మ గా మా ॥
యిం త మా - త్ర ॥ ము న కే - - । యె గ్గు లెం చ ॥ త వ్వు లెం చ ॥

గ మ పా - మ గా ॥ ప మ గా సా - ని సా ॥
సం తో సా - - న ॥ నీ - కు లో - - నై ॥

ద ని సా ని సా స గా ॥ స ని ని ద ని ప మ ప ని స ॥
స - మ్మ తిం - - చే ॥ దా - - - - - న - ను - ॥

॥అప్పటి॥

అపతారిక :

బ్రికరితో నొకరు వంతులు పడుచు, తమ తగవులను దీర్చమని నాయకుని వేడుకొనుచు, వలపు మత్సరమున వాదులాడుకొను చెలులు నాయకుని అనుగ్రహము తనవైననే కలదను తగవులు తీర్చలేక నవ్వుచున్నాడేమోనని, ఆ నవ్వును తననుగాక ప్రక్కనున్న చెలిని హేళన చేయుటకేనని భావించుకొనుచున్న ఇరువురు ప్రేమగర్భితలగు నాయకల చర్యలను, ఇందు అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు. ఇందు నాయకుడగు శ్రీవేంకటేశ్వరుడు నవ్వుట తప్ప వేరేమియు పలికినట్లు కనబడదు. ఆ నవ్వులయందెట్టి మర్మములు గర్భితమై యున్నవో రసహృదయలగు ఆ భామలకే యెరుక.

రాగ అక్షరము :

ఫలవంజరి ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియజన్యము. 'స గ మ ద స | స ని ద ప మ గ మ రి స' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనికి దగ్గరగా 'కానడ' రాగముకలదు. ఇందుగల సంచారములు తెలుసుకొనుటకు త్యాగరాజస్వామి వారివి రెండుకీర్తనలు మాత్రమే వినబడుచున్నవి. ఒకప్పుడిదియు మంచి ప్రచారముననున్న రాగమేగాని, ఇందు ఇతర వాగ్గేయ కారుల రచనలు దొరుకుటలేదు. దీనిని ఫలవంజరము అనుటయు కలదు.

పళవంజరం — ఝంపె

ఎదురు గుదురుగాను యేల నవ్వినే

యెదుగా తడవుచుండి యేల నవ్వినే

॥పల్ల వి॥

వసుసలు వంతులును వనితలమాడుకోగా

యిరవైన విభుడు తానేల నవ్వినే

తరమిడి నిద్దరము తన్ను దగ వడిగితే

యెరవులు సేసుకొని యేల నవ్వినే

॥ఎదురు॥

వొక్కొక్కరము సొమ్ములొనర నిరిచూడగ

యిక్కువైన రమణుడు యేల నవ్వినే

చక్కగామాలోనే మమ్ము సంతముసేయిమంటాను

యిక్కడా మామోము చూచి యేల నవ్వినే

॥ఎదురు॥

మోవిమీది గుఱుతులు మూసుకొనే మమ్ముజూచి
 యీవేళ శ్రీవేంకటేశుడేల నవ్వినే
 భావించి మమ్మేలితివి పాడి డిద్దుమంచేను
 యే వెలదుఁతోనైన నేల నవ్వినే !

॥ఎదు

శ్లోం : 10-48

ప. - గ మ ప ప ప | ప మ గ మ రీ స || - స ని ధ సా | గా మా - ||
 - ఎ దు రు గు దు | రు - - - గా మ || - యే - ల న | వ్వి నే - ||

- గ మ ద స స | స ని ద సా స ||
 - యే దు గా త డ | పు - - నుం డి ||

- స ని ద ప మా | గ మ ప మ గ మ రీ స ||
 - యే - ల - న | వ్వి - - - నే - - - ||

॥ఎ

చ. - మ ద ని ని ప | ప మ గ మ ప మ గ మ రీ ||
 - వ రు స లు - | వం - - - తు - లు - ను ||

- స స స స ని ధ | ని ద సా గా మ ||
 - వ ని త ల - - | మా - దు కో గా ||

- గ మ ద స స | స ని ద ప మ గ మా ||
 - యి ర వై - న | వి - భు - డు - తా ||

గ మ పా ప మ గ మ | రీ సా - || - గ మ ద సా | స ని ద స స స ||
 నే - ల న - వ్వి - | నే - - || - త ర మి డి | ని - - ద్ద ర ము ||

- ని ద స గ గ | మ రీ రీ సా || - ద స గ మ రీ రీ | సా ని ద స |
 - త - న్ను త గ | వ డి గి తే || - యె ర పు - లు - | చే మ కొ ని |

మ ద సా ని ద ప మ గ మ | రీ సా - ||
 యే - - ల - న - - - | వ్వి నే - ||

॥ఎ

అవతారిక :

విభుడు, చనవిచ్చిన వాడు, వినయము చేసేవాడు, ప్రియములు చెప్పేవాడు, దయ గల వాడు, మెచ్చి సరసము లాడేవాడు. “ఈతనిని కోపించి విరసములాడి వెంగములాడి వొప్పించి తప్పించుకు తిరుగ గలనా? ఇటువంటివాడె నా విభుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు!” అని చెలితో నాయిక చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

శుద్ధదేశి ఇప్పటి వాడుక ప్రచారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. ఇందు త్యాగ రాజస్వామివారి కీర్తన ఒకటి మాత్రమే కనబడుచున్నది. స గ రి గ మ ప మ ని ద ప ద ని స | స రి గ స ని ద ప మ రి మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహములు. వక్ర సంపూర్ణముగా యీ రాగ మును మా గురువులు చెప్పియున్నారు. రాగ సంచారములు రచన యందు గమనించి గుర్తించు కొన వలసి యున్నది. ఇందు తాళ్ళపాకవారి రచనలు కనబడు చుండుటచే, ఒకప్పుడు బహుళ ప్రచారము నందుండి క్రమముగా లుప్తమై పోయిన రాగములలో ఇదియు నొకటియై యుండునని తోచుచున్నది.

శుద్ధదేశి — రూపకం

ఇటువంటివాడు తాను యెదురాడేనా నేను

చిటుకన జెప్పినట్టు సేసేనే తనకు

॥వల్లవి॥

వినయము సేసే చోట వెంగము లాడగ రాదు

చనవిచ్చిన చోటను జరయరాదు

మనసొక్కటైన చోట మంకులు చూపగరాదు

ననువులు గలిగితే నమ్మకుండరాదూ

॥ఇటువంటి॥

ప్రియము చెప్పేయప్పుడు బిగిసె ననగరాదు

క్రియగల పొందులు తగ్గించగరాదు

నయమిచ్చి మాటాడగా నవ్వక మానరాదు

ధయతో ధగులగాను ధాగగ రాదు

॥ఇటువంటి॥

వచ్చిచేర గూడగాను పంతుము లడుగరాదు

కచ్చపెట్టి చెనకగా గాదనరాదు

ఇచ్చట శ్రీ వేంకటేశు డింతలోనే నన్ను గూడె

మెచ్చి సరస మాడగా మితి మీఱరాదు !

॥ఇటువంటి॥

శ్లో : 18-219

ప. ని స గ రి గా || ప మ గ రి సా || మ ప ని ద నీ || సా ని ద ప మ గ రి సా ||
ఇ టు వం - టి || వా డు తా - ను || యె దు రా - డే || నా నే - - - - - ను ||

మ ప ని ద నీ || స స ని సా సా ||
చి టు క - న || చెప్పి - న ట్టు ||

రి గ మో గ రి సా ని ద పా || ని ద ద ప ప మ మ గ గ రి రి స ||
నే - - నే - - నే - - || త - - - న - - - కు - - - || ॥ఇటువంటి॥

చ. ప ప పా ని ద ద ప || మ మ రి గ రి రి ||
వి న య ము - - - || నే నే - చో - ట ||

ని స రి గ రి గ మా || ప మ మ గ రి రి స ||
వె - గె - ము - లా || డ గ రా - - దు - ||

స ని ద ని ప ద మ || ప ని ద నీ సా ||
చ - న వి - చ్చి న || చో - - - ట ||

ధ ని సా రి గ మా ప మ గ రి || సా - ని సా - - ||
జ - ర య - - - - - || రా - - దు - - ||

మ మ ని ద ని ప || ని ద నీ సా ||
ఘ న సా క్కై - || న - చో ట ||

ద ని సా రి గ మా గ రి || గ రి సా సా ||
 మం - - కు - లు చూ - || ప గ రా దు ||

ద ని స గ రి గ మా గ రి సా || మ గ గ రి రి స స ని ని ద ద ప ||
 న - ను - వు - లు గ - లి || గి - - - తే - - - - - ||

సా స ని ద ప మ || పా ని ద ద ప ప మ మ గ గ రి ||
 న మ్మ కుం - - డ || రా - - - - - దు - ||

|| ఇటువంటి ||

అవతారిక :

నాయక తన అనుంగు దూతికలకు తన నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని తోడి తెమ్మని అతనికి చెప్పవలసిన ప్రియములు చెప్పి పంపగా, ఆ చెలుల సౌందర్యమునకు అనందించిన స్వామి, వారి మనోభావముల నెరిగిన ఆ పరమాత్ముడు వారికి పరవశములు దీర్చి అనందింప జేసెను. వారు “మేము పెదవులపై గల పలు గాటులతోను, అంగములపై గల నఖతములతోను కస్తూరి యంటిన వదనములతోను మా చెలికడ కెట్లు పోగలము? పోయి యేమని బొంకగలము? ఆమె నీ కొరకు ఎదురు తెన్నులు చూచుచున్నది. నీవు మనసు పట్టజాలక యిట్లు చేసితివి. మీ యిద్దరి తమకములును బాగున్నవి. ఇప్పుడేమి చేయవచ్చును? ప్రొద్దు ప్రొద్దుటనే ఎట్లబద్ధము లాడవలెను?” అని మొరబెట్టు కొనుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

మధ్యమావతి ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. దీనిని భా సంగమని కొందరు లక్షణకారులు చెప్పుకొన్నారు. కాని భాషాంగ లక్షణములు యిప్పుడీ రాగములో కానవచ్చుటలేదు. ఇది 22వ మేళ జన్యముగా కనబడుచున్నది. స రి మ ప ని స | స ని ప మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయ కారుల రచన లనేకములు గలవు. సుమారు మూడు నాలుగు వందల యేడ్ల క్రిందటివగు రచనలయందుకూడ యీ రాగ స్వరూప మిప్పటి యట్లే కనబడుచున్నది. దీనిని మధుమాద్ సారంగ్ అవి ఉత్తరాది సంగీతజ్ఞులు చెప్పుదురు.

మధ్యమావతి — ఆది

ఇద్దరి తమకము నిటువలెనే
పొద్దున నేమని బొంకుదుమయ్యా ?

॥పల్లవి॥

లలిసీ కధరము లంచమియ్యగా
పలుసోకులయి పరగెనవే
పిలువగ రాగా బెరిసి నిందవడె
ఫొలితికి నేమని బొంకుదుమయ్యా ?

॥ఇద్దరి॥

అడుగు కొనుచు నిన్నంటి పెరగగా
 తడయక నఖములు తాకెనవే
 తొడుకొని రాగా నూలు మీదబడె
 పొడవుగ నేమని బొంకుదమయ్యా?

॥ ఇద్దరి ॥

పెక్కులు చెవిలో బ్రయములు చెప్పగ
 ముక్కున జవ్వాది మోచె నిదే
 యిక్కడ శ్రీ వేంకటేశుడ సడివడె
 పుక్కుటి నేమని బొంకుదమయ్యా?

॥ ఇద్దరి ॥

శ్లో : 19—38

ప. రీ ప మ రి రి స స । ని స రి స రి - - ॥

1. ఇ ద్ద రి త మ క ము । ని టు వ లె నే - - ॥

రీ మ మ పా ని ప । స ని ప మ రి స ని స ॥

పొద్దు న నేమని । బొం - కు ద మ - య్యా - ॥

॥ ఇద్దరి ॥

2. రీ ప మ రి రి స స । ని స రి స రి - - ।

ఇ ద్ద రి త మ క ము । ని టు వ లె నే - - ।

రీ మ మ ప ని స రి । మ రి స ని ప మ రి స ॥

పొద్దు న నే - మని । బొం - కు ద మ - య్యా - ॥

॥ ఇద్దరి ॥

చ. మ మ మా ప ని ప మ । రి మ ప మ రి రి సా ॥

ల లి నీ క థ ర ము । లం - చ మి - య్య గా ॥

ని స రి మ రి స రి మ । ప ని స ని ని ప పా ॥

ఫలు సో - కు ల్లి - । ఫ ర గె న వే - - ॥

ప ని స రి మ రి రి స । స రి స ని ప ని ని స ॥

పి లు వ గ రా - గా - । బె ర సి నిం - ద వ డె ॥

ప ని స రి ని స ప ని । మ ప రి మ రి ని సా ॥

సో ల తి కి నే - మ ని । బొం - కు ధు మ - య్మా ॥

॥ఇద్దరి॥

అవతారిక :

ఇందు నాయిక విరహోర్తయై యున్న విధమును నాయకునికి విన్నవించుచు, ఆమెను ఆదరింపుమని చెలులు శ్రీవేంకటేశ్వరునకు చెప్పుచున్నారు.

మధ్యమావతి — ఝంపె

ఎటువంటి వలపో యెవ్వరి కొలది గాదు
ఘటనతో దమకించి గనుగొనవయ్యా !

॥పల్లవి॥

తళుకున నిన్నుజూచి తలవంచుకొని యింతి
తలపోసీ నీ రూపు తనలోననె
నిలువు జెమటతోడ నిట్టూరుపులతోడ
చెలరేగి గుబ్బతిలీ జిత్తగించ వయ్యా !

॥ఎటు॥

కోరినీవై నాన పడి గొబ్బునను సిగ్గుపడి
పేర బెట్టి మాటలాడీ బెదవుగనె
సారపు తురుము తోడ జవ్వనభారముతోడ
ఆరీతి నివ్వెరగందీ నాదరించవయ్యా !

॥ఎటు॥

కొగిటికి జెయ్యి చాచి కన్నులనే నీకు మొక్కి
మాగినమోవి యిచ్చి మతకాననె
చేగదేర నిన్నుగూడె శ్రీవేంకటేశుడ
వీగ దలమేలుమంగ వినోదించవయ్యా !

॥ఎటు॥

శృం : 25-24

ప. - రి మ పా ప మ | రి రి స స ని ఫ || ని స రీ మ రి రి స | రి మ పా - ||
- ఎ టు వం టి - | వ ల పొ యె - - || వ్వ రి కొ ల - ది - | గా - దు - ||
- ప ని స స రీ ని స | ప ని మ పా మ ||
- ఘ ట న తో - - - | ద - మ కిం చీ ||

రి మ ప ని ని ప మ | రి రి సా - ||

క ను గొ న - - - | వ - య్యా - ||

||ఎటువంటి||

చ. - మ మ మ ప మ రి స | రి స ని ప ని స ||

- త శ కు న - - - | ని - న్ను - జూ చి ||

- ప ని స రి మ రి | రి మ ప మ రి స స ||

- త ల వం - - చు | కొ - ని - యి - తి ||

- రి మ ప ని ని | స ని ప మ రి రి || ని ప రి మ ప మ | పా - - - ||

- త ల పో - ని | ని - - - రూ పు || త న తో - - న | నే - - - ||

- ని స రి మ ప మ రి | రి స ని స సా స ||

- ని - ట్టూ - - - రు | పు - ల - తో డ ||

- ప ని సా స | ని స ని పా మ || - మ మ ప ని ప మ | రి మ ప మ రి స స ||

- చె ల రే గి | గు - బ్బ తి లీ || - చి త్త గి - - - | చ - - - వ - య్యా ||

||ఎటువంటి||

అవతారిక :

పాంచభౌతికముగు శరీరమునందు విహరించు జీవుడొకడు, వానిని నడిపించెడి నాథుడొకడు వుండగా, మంటి ముద్దవంటి ఈ దేహమునకు బంధములను తగుల్చుకొని వాని కొరకై పడరాని పాట్లు పడుచుండెడి జీవుని తెలిసి తగు నుత్సాహమునకు విచారించుచు, వెలుగు వెల్లువ వంటి వేంకటేశ్వరుని కృపా దృష్టిని పొందవచ్చునని అయ్యవారు చెప్పు చున్నారు.

రాగ లక్షణము :

ఈ ముఖారి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళముగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా చెప్పకొనవచ్చును. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి ధైవ తమును, అవరోహణమున శుద్ధధైవతమును వచ్చుట పరిపాటి. 'స ని ద మా' 'ప ని ద మా'— 'ప ద మా' అను సందర్భములలో అవరోహణమే అయినను, చతుశ్రుతి ధైవతమే పలుకును. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున చెప్పిన ముఖారి యు, జ్యేష్ఠాని పదములయందలి ముఖారియు ఇంచుమించు ఒకటిగానే యున్నది. భాషాంగ స్వరము చతుశ్రుతి ధైవతమైనచో ఈ ముఖారి నట బైరవి జన్యముగను, భాషాంగ స్వరము శుద్ధ ధైవతమైనచో ఖరహరప్రియజన్యముగను చెప్పు కొనుటకు అవకాశము కలుగుచున్నది. వెంకటమఖ సంప్రదాయమున ఈ రాగము నారీ రీతి గౌళ జన్యము. కొందరు ఇతర గ్రంథకర్తల మతములోనిది ఖరహర ప్రియ జన్యము. ఇటువంటి రాగములకు జనక రాగములను నిర్ణయించుటకు పాటించదగిన ఒక నియమము మా గురువుల వలన తెలుసుకొంటిని. సకృత్తుగా వచ్చి భాషాంగ స్వరూపమును నిర్ణయించుటకు మాత్రము తోడ్పడు స్వరమును వదిలి, అన్యస్వరములను గమనించి, జనక రాగమును నిర్ణయించవలెను. ఈ నియమము చెప్పటకు సులభముగానే యున్నది. కాని నిర్ణయము చేయుటకు దిగినప్పుడు మాత్రము కష్టముగానే యున్నది. కారణము ముఖారి రాగమునందలి రెండు ధైవతములును, ప్రత్యేకమైన ఒడుగులు, బరువులు, మొదలగు వాటితో రాగ స్వరూపమును నిర్ణయించునది గాను, 'ఇది ఎక్కువగా వచ్చును, ఇది తక్కువగా వచ్చును' అని చెప్పటకు వీలు లేకుండగను, వుండుటవలన వెంకటమఖయు, ఆధునికులును కూడ సరిగానే చెప్పి యున్నారనక తప్పదు. కాని ఇంకొక్క సంప్రదాయమున్నది. ఇటువంటివే గాక జౌడవ షాడములైన కొన్ని రాగములకు జనక నిర్ణయము చేయునప్పుడు 72 మేళకర్తలలో ఒకటి నుండి ప్రారంభించి, ముందుగా ఏ మేళకర్తకు యీ రాగము అన్వయించుటకు వీలుగా నున్నదో, ఆ మేళకర్త జన్యమని చెప్ప

వచ్చునను మతము కూడ ఒకటి యున్నది. ఏది యెట్లున్నను ముఖారి చతుశ్రుతి ధైవతముతో ఎక్కువగా రాగస్వరూపమును వ్యక్తము చేయుచు ఒప్పుచున్నది.

ముఖారి — అది

ఎట్టు దరించీ నిదె యీ జీవుడు

బట్ట బయలుగా బరిచీ నొకటి

॥వల్లవి॥

చెడని మంటిలో బేసిన ముద్దే

నడుమ ముంచు కొన్నది వొకటి

తడియని నీరై తడి వొడ మింపుచు

వడసీని వేపుర వడితో నొకటి

॥ఎట్టు॥

పాయని తను దీపనములుగా నటు

చేయుచు మదివేచీ నొకటి

కాయపు చుట్టకమ్మలు సేయుచు

రేయుబవలు విహరించీ నొకటి

॥ఎట్టు॥

ఇన్నియు దానే యేచి కపటములు

వన్నీ నిదె లోపల నొకటి

వెన్నెల చూపుల మేకలేఖ నిను

యెన్నికతో గడు నెదిరి నొకటి !

॥ఎట్టు॥

అ : 11(2)-61

ప. పా ప వ చా హా | రీ రీ గే రీ | సా ని డ ||

ఎ ట్టు ర రి చీ | ని దె యీ - | జీ పు డు ||

పా ద ప మ మ ప మ | గ రి మా | ప ప పా ||

బ ట్ట బ య లు గా - | బ ర చీ | నొ క టి ||

॥ఎట్టు॥

చ. ప ని ని ని ద ద డ మ | మ ప ప ద | మ ప ప ప ||
 ఇ - న్ని య తా - నే - | యే - చిక | ప ట ము లు ||

రి మ ప ప ద ప ప మ | గ రి మ మ | పా - - ||
 ప - న్ని - ని దె లో - | ప ల నొ క | టి - - ||

మ మ ప ద సా స రి | రి మ గ రి | స స రి రి ||
 వె - న్నె ల చూ పు ల | వే క టే - | శ - ని సు ||

స రి గ రి సా ని ద | మ మ ప ద | స స సా ||
 యె న్ని క తో క డు | నె ది రి - | నొ క టి ||

॥ఎట్టు॥

ఆవతారిక :

ప్రమాథము నెరుగక దానములు చేయుట, పూజలు, వ్రతములు మొదలగు పుణ్యకార్యములు చేయుట, సత్సంతానములు, సంసారములు చేసుకొనుట, ధనకనక వాహనాదులను సంపాదించుట, చదువులు చదివి విజ్ఞానమును పొందుట, అన్నియు తనలో గల శ్రీహరిని తెలుసుకొననిచో వృథాయే కదా! శ్రీ వేంకటాద్వాని నమ్మి భజింపని వానికి ఎన్ని యున్నను అన్నియు నిష్ఫలములే యగునని అన్నమయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

ముఖారి_ఆది

వెరపులు నొరపులు వృథా వృథా
ధరపై మరియుంతయును వృథా!

॥శల్ల వి॥

తడయక చేసిన దానంబులు వృథ
యెడనెడ నెఱిగిన యెఱుక వృథా
ఒడలిలోన హరి నొనరగ మతిలో
దడవని జీవమె తనకు వృథా!

॥వెరపులు॥

జగమున బడసిన సంతానము వృథ
తగిలి గడించిన ధనము వృథా
జగదేక విభుని సకలాత్ముని హరి
దెగి కొలువని బుద్ధియును వృథా!

॥వెరపులు॥

పనివడి కూడిన పరిణామము వృథ
వొనరగ నుండిన వునికి వృథా
ఘనుడగు తిరువేంకటగిరి హరిగని
మనసేరని జన్మములు వృథా!

॥వెరపులు॥

ప. ని ధ స స స స రి రి | రి మా మ | పా ద ప ||
వె ర పు లు వొ ర పు లు | వృ ధా వృ | థా - - ||

మ మ పా ద ప మా | గ రి స స | సా - - ||
ధ ర వై మ రి యు | త యు ను వృ | థా - - ||

||వెరపులు||

చ. మ మ ప ప ప ని ని ద దా | ప ద సా | ని ద స స ||
త డ య క చే - సి - న | దా - నం | బు లు వృ థ ||

స రి గ రి సా రి స ని ద | మ మ ప ద | పా - - ||
ఎ డ నె డ నె రి - గి న | యె రు క వృ | థా - - ||

ప ద స స స స స స | స ని ని ద | ద ప ప మ ||
ఒ డ లి లో - ని హ రి | నొ స ర గ | మ థి లో - ||

ప ప ద ప మా ప మ గ రి | స రి గ రి | గ స సా ||
ద డ ప ని ఙ్గీ - - వ మె | త న కు వృ | థా - - ||

||వెరపులు||

అవతారిక :

వ్రాసవులకు సహజముగా నుపకరించు మంచి గుణములను చెప్పచు నేర్పు, ఓర్పు, కరుణ, సరసత, కూరిమి, వెరవు మొదలగునవి కలిగిన వారికి సర్వ సుఖములు చేకూరుననియు, కలిమి, బలము మొదలగు వానికంటె ఆపదలు వేరేమియు లేవనియు, శ్రీహరి కటాక్షమును కోరుకొనుచుండెడి యభిమతముకన్న యింకేమియు లేదనియు అన్నమయ్యవారు ఈ రచన యందు వివరించుచున్నారు.

ముఖారి — చాపు

నేర్పుకంటె బెన్నిధి గద్దా

ఓర్పుకంటె సుఖమొకటిక గద్దా?

॥పల్లవి॥

కరుణకు నెక్కుడు గతి యిక గద్దా

సరసత నెక్కుడు సరిగద్దా

గురుమతి జిత్తము కూరిమి నిలిపిన

వెరవుకంటె విధమిక గద్దా?

॥నేర్పు॥

కలిమికంటె జీకటి మరి కద్దా

బలిమి కంటె నాపద గద్దా

గెలుపు (గ) బెలిసి లంకించిన మతితో

జెలగుకంటె నిజసిరి యిక గద్దా?

॥నేర్పు॥

పాయము కంటె నపాయము గద్దా

కాయపు రోతకు గడ గద్దా

పాయక వేంకట పతికృప గోరిన

యీ యభిమతమున కెదురిక గద్దా?

॥నేర్పు॥

ప. ని ద స | రి గ రి || సా స | ని ద ద మ || పా - | పా - - ||
 నే - ర్పు | కం - టె || పెన్ని | ధి - క - || గ - | ధ్దా - - ||

మ ప మ | పా ద ప || మ మా | గ రి రి స || రి మ | పా - - ||
 ఓ - ర్పు | కం టె - || సు ఖ | మొ క టి - || గ - | ధ్దా - - || నేర్పు ||

చ. మా మ | మా మా || ప ద ప | ప మ గ రి || స రి | మా మా ||
 పా య | ము కం || టె - - | న - పా - || య ము | క ధ్దా ||

మ ప ప | ప ని ని ద దా || ద మా | ప ని ని ద దా || సా - | సా సా ||
 కా - య | పు - రో - - || త కు | గ - డ - - || గ - | ధ్దా - - ||

మ పా | ప ద సా || డ స రి | గ రి రి స || రి రి | మ మ గ రి ||
 పా - | య క వేం || క ట - | ప - తి - || కృ ప | గో - రి స ||

రి స రి | గ రి రి స || స సా | ని ద ద మ || ప ని | ని ద దా సా ||
 యా - య | భి - మ త || ము న | కె - దు - || రి గ | క - - ధ్దా ||
 || నేర్పు ||

అవతారిక :

బ్రౌదలి నాయక విరహోత్కంఠిత. నాధుని రాకకై అర్చితో వేచియున్న సమయమున
“పూవులేల బెట్టేరే అవి రతిరాజు బాణములుగదా! గంధమేల పూసేరే, అది మలయ పవనుడు
జల్లు మత్తుమందు గదా! సొమ్ములేల బెట్టేరే, ఇవి అన్నియు నా నాధుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు
బెట్టినవే గదా! నాధుని రాకకై పరితపించుచున్న నాకు ఇవి అన్నియు బాధాకరములు గదా!”
అని యామె చెలులతో మొరబెట్టుకొను చున్నది.

ముఖారి—త్రిపుట

తతిగాని తతినేల శమకించేరే

మతిలోని నొప్పి గొంత మాన నియ్యరే!

॥వల్లవి॥

పతి బాసి వున్న దాన బలు విరహపు వేళ

యిత వంటా విరులు నాకేల యిచ్చేరే

రతిరాజు నమ్ములివి రంట దెప్పరపు వేళ

కతుకున నాటు జేసు గవిళన నిడరే!

॥తతి॥

కందువ జవ్వనమున గావరించి వున్న వేళ

యింద మంటా గందము నాకేల పూసేరే

మంద మారుతాన కవి మచ్చు చల్లె చొక్కుమందు

యిందుకేల పెట్టె గట్టి యింటిలోన నిడరే!

॥తతి॥

శ్రీ వేంకటేశువొద్ద సిగ్గువడి వున్న దాన

చేవడేర నిప్పు డేమి సింగారించేరే

యీవల నాతడు గూడె యీ సొమ్ము కిన్నియును

ఫేవే లాతడిచ్చినవె వేగిర పడకురే!

॥తతి॥

ప. - - గ రి | సా సా || స స స ని ద | ద మ మా ||
 - - త తి | గా ని || త తి - - - | నే - ల ||

- - రి మ | పా స ని ని ద దా || సా - | సా - - ||
 - - త మ | కిం - - - - - || చే - | రే - - ||

- - ప ద | స రి గ రి రి గ సా || సా ద రి స ని | ని ద దా పా ||
 - - మ తి | లో - - - ని - - || నొ - ప్పి - - | కొం - - త ||

- - రి మ | పా ద ప ప మ గ రి || రి స రి మా - | పా స ని ని ద దా ||
 - - మా - | న - - ని - - - || య్య - - - - | రే - - - - - ||

||తతి||

చ. సా ప ద | పా ప మ గ రి || రి స రి | ప మ గ రి రి స ||
 - ప తి | కా ని - - - || పు - న్న | దా - - - న - ||

సా ధ స | రి మ మా || మా ద ప మ గ రి | రి స సా ||
 - బ లు | వి ర హా || పు - - - - - | వే - శ ||

- - రి మ | పా ద ప || ప మ పా ద ప | ప మ ప మ గ రి రి ||
 - - ఇ త | వం ట - || వి - రు - - | లు - - - - - ||

మా ని ద | దా ని ద రి సా ని || ని ద దా | పా - - ||
 నా కే - | ల - - యి - - || చే - - | రే - - ||

- - ప ద | సా రి || రి స రి | ప మ గ రి రి గ స ||
 - - ర తి | రా జు || న - మ్మ | లి - - - వి - - ||

సా స | సా రి గ రి రి స || స ని ని ద ప ద | సా సా ||
 శ రం | ట దె - - - - || స్థ - ర - పు - | వే శ ||

- - పద | సా సా || సా ద రీ స ని | ని ద దా పా ||

- - కతు | కు న || నా - టు - - | జే - - సు ||

- - రిమ | పా ద ప ప మ గ రి || స రి మా | పా స ని ని ద దా ||

- - గ వి | శ - - న - - - || ని - డ | రే - - - - - || ||పతి||

అవతారిక :

బ్రొందు నాయక ప్రేమోత్కంఠిత, ప్రౌఢ. “నీవు నాయందు దయకలిగి నాతో నుండి నప్పుడు విరసములైన ఎన్ని తిట్లు తిట్టినను అవి వెగటుగా నుండవు. నీవు నన్ను ఎన్ని విధములుగా ఆదరించినను అవి యన్నియు ఉష్ణములే యగును. ఇద్దరమొకపై యున్నప్పుడు నన్ను ఎన్ని విధముల కౌగిలులయందు అలయించినను అవి ఆనందములే యగును. అట్టి వేళల యందు యెంగిలులనుకొనరాని పనులు ఎన్నిచేసినను, అవి ఇంపులై మనసునకు గిలిగింతలే పెట్టును. వెయ్యేల నీ వెగటులన్నియు వేడుకలాయ”నని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నెయ్యపు చేతలను మెచ్చుకొనుచు ఈమె ఆనందించు చున్నది.

రాగ లక్షణం :

వేళావళి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి, ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 2లివ మేళమగు గౌరీ మనోహరి జన్యము. ‘స రి గ మ ప ద స | స ని ద ప మ గ రి స అనునది ఆరోహణావరోహణములు. ఇందు ప్రాచీన వాగ్గేయకారుల రచనలు అచ్చటచ్చట కనబడుచున్నవి.

వేళావళి—ఆది

తగు తగు నీ దొరతనము లిక

వెగటు లన్నియును వేడుకలాయ !

॥వల్లవి॥

విరసపు తిట్లు వేవేలు దిట్టిన

సరసపు వేళల చవులాయ

యెరవుల చేత నీ వేమి సేసినా

సరినా కౌగిట చందములాయ !

॥తగు॥

బొమ్మ జుంకెనలు పొరి నెన్నైనా

సమ్మతించితే చవులాయ

దిమ్మరివై యెందు దిరిగి వచ్చినా

నెమ్మి నన్నేలగా నేరువులాయ !

॥తగు॥

అంగము లిలయగ నంటబెనగినా
 సంగడి రతులను చవులాయ
 రంగు శ్రీ పేకట రమణ నన్నెనసితి-
 వెంగిలి మోపుల కిచ్చకమాయ

॥తగు॥

శ్లోం : 25-74

ప. - గ రీ స రీ గా మ ప | గ మ పా ద ప మా ప మ గ రి | సా - - ||
 - త గు త గు నీ దొ ర | త - న - - ము - - లి - | క - - ||

- ప పా మ ప ద స నీ | ప ద స ని ద ప | మ గ రీ గ రి రి స ||
 - వె గ టు లన్ని యు ను | వే - - - డు క | లా - - య - - - || ॥తగు॥

చ. - ద పా మ పా చా ద ప | ద స స ని స రీ | గ రీ గా గ రీ రీ ||
 - వి ర స పు తి ట్లు వే | వే - లు - తి - | - - ట్టి నా - - ||

- రీ గా మ గా రీ గ రీ స | స ని దా ద సా ని | సా - - ||
 - స ర స పు వే - శ ల | చ - పు లా - - | య - - ||

- స స ని ద పా ద ప మ ప ద | మ ప ద స ద ప మ రి | గ గ గ రి రీ ||
 - యె ర - పు ల చే - - త నీ | వే - - - మి - నే - | - స నా - - ||

- స నీ ధ ధా సా స ని స రి | స రి గ మ పా ప మ | మ గ రీ గ రి రి స || స
 - స రి నా - కా - - గి ట | చం - - - ద ము - | లా - - య - - - ||

॥తగు॥

అవతారిక :

బ్రాదు స్వాధీనపతిక యగు నాయికయు ఆమె పతియును, ఆనందించెడి విధమును చూచి పొలయలుకలతో వాగు ఒకరిపై నొకరు తనతో చెప్పుకొను మాటలను విని “వ్యంగ్యములగు మాటలాడి చనవులు చూపుకొనుచున్నావు. ఇందలి వ్యంగ్యములు మీకన్నియు తెలుసును. నన్నేల న్యాయమడిగిరే? మీ యిద్దరి సుద్దుల మరుగులు మీవే కావా? గిలిగింతలు నవ్వులు మీ నేర్పులకు తార్కాణములు. క్రిందు మీదేల జూచేరే? నిలువెల్ల మీ నేర్పులు తెలియుచునే యున్నవి. నాకేమి అప్పగింతలు పెట్టేరే? మీ కొలదిలేని వలపులు గుంభనములు కావా? భావములయందు చొక్కుచు పైపై ని చేతులు వేసుకొనుచు శ్రీవేంకటేశ్వరుడును, నీవును సిగ్గులేల పడేరే? గూటిని పడ్డ గువ్వల జంటవలె నుండరే! మిక్కిలి విచ్చి చెప్పితే మేడిపండు బోన నయ్యానే” అని వ్యంగ్యముగా చెప్పుచు నాయికా నాయకులను చెలి అనునయించి ఆనందించుచున్నది.

వేళావ?—త్రిపుట

మిక్కిలి విచ్చి చెప్పితే మేడిపండు బోన మిది
తొక్కు మెట్టు నందడెల్ల తో దోపులే కావా?

॥వల్లవి॥

చాయలకే మాటలాడి చనవులు మెఱుంగేవు
యీ యెడ దెలుసునే మీ కిద్దరికిని
నాయమే మడిగేవే నన్ను నీ వింతటి లోనే
మాయదారి సుద్దులెల్ల మఱగులేకావా?

॥మిక్కిలి॥

గిలిగింత నవ్వు నవ్వి కిందు మీదు జూచేవు
నిలువుల నున్నవే మీనేరుపు లెల్లా
మలసి మీ సరితలు మాకేమి అప్పగించేరే
కొలది లేని వలపు గుమితమే కాదా?

॥మిక్కిలి॥

భావపు రతి గరగి పై జేయి వేసేవు
వావిరి దేటపడె మీ పగలెల్లను
శ్రీ వేంకటేశుడు నీవు సిగ్గు లిందేల పడేరే
కూవలై వున్నవి మీగుట్లంతే కావా?

॥మిక్కిలి॥

ప. - - ప | ప ప మ గ రీ || సా రీ గ రి సా | సా స థ స ని ||
 - - మి | క్కి - - - లి || వి చ్చి - - - | చెప్పి - - - ||

సా ద గ | రీ రి స || రీ - రీ - | గ రి రి స రి గ ||
 తే మే - | డి పం - || డు - బో - | న - - - మి - ||

2. మా ప | ప ద స ని ద ప || మా పా ద ప మ గ | రీ స థ స ని ||
 ది మి | క్కి - - - - లి || వి చ్చి - - - - | చెప్పి - - - ||

సా ద గ రీ రి స || రీ - రీ - | గ రి రి స రి గ ||
 తే మే - డి పం || డు - బో - | న - - - మి - ||

సా ప | పా ప ద స ని || ద పా | మా ద ప మ గ రీ ||
 ది తొ | క్కు మె - ట్టు - || సం ద | డె - - - - ల్లి ||

- - రి గ | మా ప మ గ రి రి స || స ని థా | గ రి గా || మా
 - - తో - | దో - - - - - పు || తే - - | కా - - || వా

||మిక్కిలి||

చ. - - గ | రి రి రీ || స ని థా | గ రి రి స రీ ||
 - - చా | య ల కే || మా - ట | లా - - - డీ ||

- - స రి | గ రి గ మ పా || ద ప మ గ రి గ | మా పా ||
 - - చ న | పు - - - లు || మె - ర - - - | సే పు ||

- రి గ | మా పా || ప ద ప | దా సా ||
 - - - - | యె డ || తెలు - | సు నే ||

- - స ని | ద ప పా || మ గ రి గ | గ రి రీ సా || సా
 - - మీ - | కి - ర్ద || రి - - - | కి - - ని || -

- - ద స | రి గ రి గ రి || స స ని ద ప | దా సా ||
 - - నా - | య - - - మే || మడి - - - | గే వే ||

- - ప ద | నీ ద ప || ద ప మ పా మ | ప ప దా ||
 - - న - | న్న నీ - || విం - - - - | త టి లో ||

సా స ని | ఛా ద గ రి || రి గ రి రి గ రి | రి గ మ గ గ రి రి ||
 నే మా - | య దా - - || రి - - సు - - | ద్దు - - - లె - - ||

సా స ని | ద గ రి || స ని ని ద ద ప | ద ప మ గ రి స || రి గ మా |
 ల్ల ముట | గు - లే || కా - - - - - | వా - - - - - || - - - | మిక్కిలి ||

అవతారిక :

బ్రాదు నాయకుని ఉదాసీనమున గల విగ్రహోత్సవము గుర్తించి సన్నిహితురాలగు నాయిక చెలి “ఏలయ్యా! నీ అలపులను దీర్చి ఆనందింప చేయుటకు మా చెలి అలమేలు మంగ యున్నది కదా! ఆమె తోడి సరసమున నీ మేలు చెబుచును. చక్కెర బొమ్మవంటి ఆమెను పలుకోనరాదా? ఆమె పొందులు నీకు నిలువెల్లా సింగారమాయెను. ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా! ఆమె చుట్టములు నీకు ఆనందము చేకూర్చగలవు” అని చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

నట్ట నారాయణి ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. అయినను దీనికి మొదటను సుప్రదాయమున గల ఆరోహణావరోహణ ములు ఇతర గ్రంథకర్తలు చెప్పిన ఆరోహణావరోహణములు వేరువేరుగా నుండి భిన్నప్రకృతి గల రెండు రాగస్వరూపములు కనబడుచున్నవి. మొదటను సుప్రదాయమున ఆరోహణావరోహణములు సరిగ సరి మధన స. స. ద. ప. మ. గ. రి. స. అనియు ఇతరుల సుప్రదాయమున సరిగ మధన స. స. ని. ద. ప. మ. గ. మ. రి. స. అనియు ఉండుట వలన, ఇందు రెండవ పక్షమున గల రాగ స్వరూపమునే స్వీకరించి స్వరపరచితిని. మొదటి రాగ స్వరూపమున చాల వరకు సామ మొదలగు కొన్ని రాగముల భావములు ఎక్కువగా నుండి దీని ప్రత్యేకత స్పష్టముగా ఏర్పడదను భావముతో విడచితిని.

నట్ట నారాయణి — రూపకం

చెక్కిటి చేయిక నేల చింతలేల

అక్కరతో నాపె నీ యలపారిచీ గాక

॥వల్లవి॥

జవ్వనపు సతి తోడి సరసము

చివ్వన నీ మేనెల్లా జెమరింపించె

పువ్వుల వసంతాలు పొలయాటలూ

నవ్వి నవ్వి నీ మనసు నాము లెక్కింపించె

॥చెక్కిటి॥

చక్కెర బొమ్మవంటి యీ సతి పొందులు
చిక్కించి నీకు వలపు చిమ్మిరేగించె
నిక్కి నిక్కి యాపె జూచె నీ వేడుకలు
చెక్కుల చెనకులయి సిగ్గు విడిపించె

॥చెక్కిటి॥

అలమేలు మంగళో నెయ్యపు రతులు
నిలువెల్ల సింగారమై నీకు నమరె
నెలవై శ్రీ వేకళేశ నీ తమకము
అలరిన చుట్టరికమై తగిలించె !

॥చెక్కిటి॥

శ్లోం : 24-279

గ మ రి రి సా ॥ స ని ధా సా సా ॥
చె - క్కిటి చే ॥ యి - క నే ల ॥

స రి గ మ ద ని ద సా - ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
చిం - - త లే - - - ॥ ల - - - - - ॥

సా - రి గ మ పా ॥ ప మ గ మ రి గ మ ॥
అ - - క్క ర తో ॥ నా - - పె నీ - - ॥

ద ని ద సా సా ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
య - ల పారి చీ ॥ గా - - - - క - - - ॥

॥చెక్కిటి॥

ప ప ప ప మ గ మ ॥ ద ని ద సా సా ॥
జ వ్వ న పు - - - ॥ స - తి తో డి ॥

స ని ద ని ప మ గ మ రి ॥ - స ని ధ ని పా ॥
స - ర - స - - - ము ॥ - చి - వ్వ న నీ ॥

మ ధ ని ధ సా సా ॥ స రి గా మ గ మా గ రి గ మ ॥
 మే - - - నె ల్లా ॥ చె - మ రిం - - పి - - - ॥

పా - మ పా - - ॥ ద ని ప ప మ గ మ రి ॥
 చే - - - - - ॥ పూ - పు ల - - - వ ॥

గా - మ పా - మ దా ॥ మ ద ని ద సా స స ॥
 స - - తా - - లు ॥ పొ - ల - యా ట లూ ॥

స రి గ గ మ రి రి ॥ స రి గ గ మ రి స స ॥
 న - వ్వి న - వ్వి - ॥ నీ - - మ - న సు - ॥

మ ద ని ద సా ॥ స ని ద ని పా మ గ మ రి ॥
 నా - ము లె - ॥ క్కిం - - - పి చె - - - ॥

॥ చెక్కిటి ॥

అవతారిక :

బ్రదు నాయిక స్వాధీన పతిక. ప్రౌఢ. ఈమె నాథుని చిత్తమును తన యందు నిలుపుకొను నేర్పరి తనము కలది. నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో “నీకు వలసిన విధము లన్నియు నేర్చిరది సుమా మా ఆలవేలు మంగ ! నీవు యీమె యందు తప్పలెంచుటకు వలను గాదు. ఇట్టి సూ నాయికను ఏలుకొనవయ్యా శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా !” అని చెలులు స్వామికి విన్నవించుచున్నారు

నారాయణి — తిశ్రవీక

అన్నిటా నేరుపరిగా అలమేలు మంగ నీకు
చిన్ని చిన్ని ముద్దులనే సిగ్గునిడిపించెను

॥పల్లవి॥

జనవు మెరసి నిన్ను సారె సారె బేరుకొని
మనసు దనియ నాపె మాటలాడెను
కనుసన్న చూపులనె కప్పుర పిడెములిచ్చి
తనువు దనియ నీవై దల బాలు నోసెను

॥అన్నిటా॥

పన్ను గడల తోడనే పాసుపు చేరువనే
కన్నులు దనియగ దగ్గరి నిల్చెను
మన్ననలు దైవార మచ్చికలు పెడరేచి
విన్న వీనులు దనియ విన్నపాలు సేసెను

॥అన్నిటా॥

మాగిన మోవి యిచ్చి మనసు గరచి యిట్టే
కొగిలి దనియ నీకు గప్పెబయ్యెద
వీగక శ్రీ వేంకటేశ వెలది గూడితివిట్టే
రాగి వయసు దనియ రతికేలి సేసెను !

॥అన్నిటా॥

ప. సా రీ సా ని | పా ప ప ప మ || రి మ ప ద పా | మ గ రీ సా ||
అన్నిటా - | నేరు ప రి గా || అ ల మే - లు | మ గ నీ గు ||

స రి సా స ని | ప ద ప ని సా || స రి మ ప దా | ద ప ప మ ప ద ప ని ||
చిన్ని చిన్ని - | ముద్దు ల - నే || సిగ్గు విడిచి | చే - - - - - ను - ||

||అన్నిటా||

చ. మ మ మా ప ద ప మ | గ రి ప మ గ రి సా ||
చ న పు మె - ర - | సి - ని - - - - న్ను ||

స రి సా - ని ప థ | ప ని స రి సా ||
సా రె సా - - రె - | జేరుకొ - ని ||

స రి మా ప మ గ రి | స రి గా రి స నీ సా ||
మ న సు - - ద ని | య - - నా - - పె ||

స రి మా పా | ద ప ప మ ప ద ప ద పా ||
మా - ట లా | డె - - - - - ను ||

రి మ ప ద పా | మ ప స ని సా || స రి మ గ రి | స రి గా రి రీ సా ||
క ను స - న్ను | చూ - పు ల నే || కప్పు ర - వి | డె - ము లి - చ్చి ||

ప ద ప ని స ని | సా రీ గ రి స నీ సా ||
త ను పు - ద ని | య - - సీ - - వై ||

స రి మ ప దా | ద ప ప మ ప ద ప ని ||
ద ల జా - లు | వో - - - - నెను - ||

||అన్నిటా||

అవతారిక :

బ్రదునాయక జాణ-నాయకుని యందుగల ప్రేమాతిశయముచే ఆతని తప్పులను మన్నించియు వ్యంగ్యమున “నీవు కొలుపునందు ఉండెడి తీరును నేను చూచితిని. అట్టి స్థితి యందున్న నిన్ను ఎవ్వతె యేమనుకున్నను అనుకోనవచ్చుగదా! ఊరి వారి సొమ్ములెల్ల అలంకరించుకొని వచ్చిన నీ వెట్లుండినను ఉండవచ్చుగదా! నీ మొగమునందు కళలు రేగి అందమొలుకుచున్నది. మోహమెచ్చటనున్నదో యేమో నాకేమి తెలియునుగాని సేవ చేయుట యందును, నీ మేను సోకినప్పుడును నాకు పులకింతలగును. పూవువలె పొదిగి నిన్ను లాలింతును. నీ మోవి తేనె విందులు వేరుసేయను సుమీ! నీ చిత్తమొందుడినదో యని వెరగుపడుచున్న దానను” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో చెప్పుచున్నది

నారాయణి — రూపకం

చిత్తమొందుండెనో యంటా నీవ్వితిపడెను నేను
కొత్తలేమిగలిగినా గోరి తెలుసుకొమ్మి!

॥వల్లవి॥

నివ్వటల్లి కొలుపులో నీ వున్న భావము చూచి
యెవ్వతె యేమాడునో యేమిసేసునో
పువ్వువలె బొదుగుదు భోగించేవేళ నేను
నవ్వుల నీ మైరేకలు నావిగాపు సుమ్మి!

॥చిత్త॥

పూరి వారి సొమ్ములెల్ల నొగిపెట్టుక రాగాను
యే రీతినున్నాడవో నాకెట్లు దెలుసు
నేనుపుతో సింగారిండు నీ మేను సోకేటివేళ
భారపు దండలు నాకు బనిలేదు సుమ్మి!

॥చిత్త॥

సందడి నీ మోమునకు సరికళలు రేగెను
యెందు గలదో మోహమెరుగుదునా
పొందితి శ్రీ వేంకటేశ పొరపొచ్చెము లేకుండ
విందుల నీ మోవితేనె వేరుసేయసుమ్మి!

॥చిత్త॥

ప. - ద స రి మా ॥ ప మ రి స రి మ పా ॥
 - చి త్ర మెం దుం ॥ డే - నో - యం - టా ॥
 - ప ద సా ని ద ॥ ప ద ని ద ప మ రి మ ప మ రి స ॥
 - సి బ్ధి తి ప - ॥ డే - - - ను - నే - - - ను - ॥
 ని ధ స రి స రి మా రి ॥ రి మ పా మ మ ప దా ॥
 - - కొ త్ర లే - - మి ॥ గ - లి నా - - ॥
 - రి మ ప ద ని ద ప మ రి ॥ ప మ రి సా - - ॥
 - కో - రి - తె - లు - సు ॥ కొ - - మీ - - ॥

॥ చి త్ర ॥

చ. - ద ని దా ద ॥ ప ద సా ని ద ప ని ద ప మ రి ॥
 - ని వ్య టి ల్లి ॥ కొ - లు పు - లో - - - - ॥
 - రి మ పా దా ని ద ప మ రి ॥ రి స ని ధ సా ॥
 - నీ - పు న్న - - ఖా - - ॥ వ ము చూ - చి ॥
 - ధ స రి మ ప మ రి స ॥ రి మ పా మ ప దా ॥
 - ఎ వ్య తె - - - - ॥ యే - పూ డు - నో ॥
 ప ద స స ని ద ప ద ॥ ప మ రి మ పా - - ॥
 యే - - మి నే - - సు ॥ నో - - - - ॥
 ప మ పా ద సా - రి ॥ స ని దా స స రి ॥
 పు - వ్య వ తె - - ॥ పొ - దు గు చు నే ॥

స రి ప మ రీ - మ రి స రీ ॥ స ని ని ధా ధ సా స ॥
 భో - - - గి - - - చే - - ॥ వే - - - శ నే మ ॥

- ప ద స రీ మ రీ ॥ సా - రి స ని ధా ప ద ॥
 - న వ్యు ల - - నీ ॥ మై - - - రే - - క బు ॥

రి మ ప ద సా ని ప ద పా ॥ ప మ రీ సా రి స ని ధ సా ॥
 నా - - - వి కా - - - వు ॥ సు - - - మీ - - - - ॥

॥చిత్త॥

అవతారిక :

బ్రందు ఊకిగపు వారై న చెలులు తమ స్వామివారిని సేవించుచు, ఆ సేవలకు ఆనందించి చొక్కియున్న ఆ స్వామిని తమయందు కరుణాకటాక్షముంచి యేలుకొనుమని రాగ పరవశలై వేడుకొనుచున్నారు.

నారాయణీ—ఝంపె

పంతగాడ విక మమ్ము బాయనవయ్యా
బంతి చెట్టుకొని మమ్ము బాలార్చవయ్యా !

॥పల్లవి॥

జవ్వనపు వారమో సముకపు వారమో
యెవ్వర మేమన్నా నెగ్గులెంచకువయ్యా
నవ్వు నవ్వే వారమో నన్నైన వారమో
తవ్విన మోవి రసాల డప్పిదేర్చవయ్యా !

॥పంత॥

సేవచేసే వారమో చిత్తముతో వారమో
కావరించినా మమ్ముగై కొనవయ్యా
పూపువంటివారమో భోగించేవారమో
వేవేలు మన్ననల వెలియించవయ్యా !

॥పంత॥

కడుమేన వారమో కప్రపుబడివారమో
యెడయక ఇట్టై వీడేలియ్యవయ్యా
కడగి శ్రీ వేంకటేశ కలసిన నీ వారమో
జడియక యిట్లానే చనవియ్యవయ్యా !

॥పంత॥

ప. రి మ | ప ద ని ద సా || స ని ద ప | మ రి మ రి స ||
పం త | గా - - - డ || వి - క - | మ - - - మ్ము ||

స ని ధా | స రి మ || ప మ | సా - || రి మ | ప ద ని || ద ప | మా మ ||
బా - - | య కు - || వ - | య్యా - || బం తి | బె - ట్టు || కొ ని | మ మ్ము ||

రి మ ప మ | రి స ని ధ సా || రి మ | పా - ||
బా - - - | లా - - - ర్చ || వ - | య్యా - ||

||ఎంత||

చ. ద ని | దా ప || మా | మ రీ || ధ స | రి స రి || మా | రి మా ||
జ వ్య | న పు || వా | ర మో || స ము | ఖ పు - || వా | ర మో ||

ధ స | రి మా || ప మ రి స | రీ - ||
ఎ వ్య | ర మే || మ - - - | న్నా - ||

రి మ | ప ద స ని ద ప || మ రి మా | పా ప ||
ఎ గ్గు | లెం - - - చ - || కు - - | వ య్యా ||

మ ప | ద సా || రీ స ని ద | స రీ ||
న వ్య | న వ్యే || వా - - - | ర మో ||

స రీ | స రీ మ రీ || రీ స ని ద | స సా ||
న ను | వై - - - న || వా - - - | ర మో ||

ప ద | స సా || రీ స ని ద | ప ద ప ||
త వ్యి | న మో || వి - ర - | సా - ల ||

మ ప | ద సా ని ద || ప మ రి మ | ప మ రి స ||
ద ప్పి | దే - ర్చ - || వ - - - | య్యా - - - ||

||పంత||

అవతారిక :

అహోబల శ్రేష్ఠమునందు వెలసిన శ్రీ నారసింహస్వామిని కొనియాడుచు, “నీవే కలియుగమునందు భక్తుల కల్పవల్లవలె శ్రీ వేంకటేశ్వరుడవై ఏడుకొండలవై వెలసి యున్నా”వని చెప్పచు అహోబలేశ్వరుని నాటి వైభవమును, దేవతలు, మానవులు, మునులు, ఋషులు ఎట్లు ఆ స్వామి కృపా కటాక్షమునకు పాశ్రుతైరను విషయములను అయ్యవారు గానము చేయుచున్నారు.

నారాయణి — ఆది

అనాది జగమునకౌ భళము
అనేకాద్భుతంబౌ భళము

॥పల్లవి॥

హరి నివాస మీయా భళము
అరిది పరమ పదమౌ భళము
అరిదై త్యాంతకమౌ భళము
హరముఖ సేవితమౌ భళము

॥అనాది॥

అమలరమాకరమౌ భళము
అమితమునీంద్రంబౌ భళము
అమరవందితంబౌ భళము
అమరె బుణ్యములనౌ భళము

॥అనాది॥

అగరాజంబీ యౌ భళము
అగణిత స్థీర్ఘంబౌ భళము
తగు శ్రీ వేంకటాచార విహారం
భగు శుభాంచితంబౌ భళము!

॥అనాది॥

ప. ధ సా న రి మ ప మ రి స | రి మ ప మ | పా - - ||
అ నా ది జ - గ - ము న | కా - భ శ | ము - - ||

ద సా సా రి స ని ద ప మ | రి మ ప మ రి రి | సా - - ||
అ నే కా - - - ద్భుతం - | బౌ - - - భ శ | ము - - ||

॥అనాది॥

చ. ప మ ప ద ప ద సా | రి స ని ద ద ప దా | సా - - ||
హ రి ని చా - స మీ | యా - - - భ - శ | ము - - ||

ద స రి రి మ ప మ రి స స | స రి మ రి స ని దా | సా - - ||
అ రి ది ప - ర - మ ప ద | మౌ - - - భ - శ | ము - - ||

ద స స రి మా రి స స ని దా | ప ద సా స ని దా | పా - - ||
అ రి దై - - త్యాం - త - క | మౌ - - భ - శ | ము - - ||

రి మ ప ద స ని ని ద ద ప ప మ | రి మ ప మ రి రి | సా - - ||
హ ర ము ఖ నే - - - వి - త - | మౌ - - - భ శ | ము - - ||

॥అనాది॥

అవతారిక :

బ్రాహ్మణుల వ్యాపారములను ఎత్తి చూపుచున్నారు. ఇవి “మనము తినెడి రుచులు మనలను మభ్యపరుచు కోరికలు, మనకు కలుగు కోపతాపములు నిదురలు మన జననమరణములు మాయలు లంపటములు ఇవి అన్నియు దేహమునకుకాని ఆత్మకు లేవు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపను సాధించినచో సమస్త సుఖములు కలుగును. ఈ సత్యమును తెలుసుకొనుడ”ని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

నారాయణి—ఆది

హరి శరణాగతి యాతుమది
సరుస నిదియెపో సత మయ్యెడిది

॥పల్లవి॥

దిన దిన రుచులివి దేహము వి
చెనకెటి కోరిక చిత్తముది
యెనసెటి కాంతలు యిదియంబులవి
పనివి యాత్మకివి పనిలేదయ్యా

॥హరి॥

పథరెటి కోపము పావ(ప)ముది
అదన గాలములు అనాదివి
నిదుర తమోగుణ నిలయముది
యెదుట నాత్మకివి యెవరయ్యా

॥హరి॥

కాయపు జననము కర్మముది
మాయ లంపటము మమతలది
యేయెడ శ్రీ వేంకటేశుడితని కృప
ప్రాయని యాత్మకు బ్రమాణమయ్యా !

॥హరి॥

ప. - ద సా ని దా పా - మ రి స | - ని థా స రీ | మా - - ||
 - హ రి శ ర ణా - - గ తి | - యా - తు మ | దీ - - ||

- రి మా ప దా ని ద సా | స రీ మా రీ స | ని ద పా ప మ రి స || రి మ
 - స రు స ని డి యె పో | స - త మ - | య్యె - డి డి - - - || - -

॥హరిశరణా॥

చ. - ద నీ ద పా ప ప ప ప | మ ద ప మ రి స | రి మ ప ద ని ద నీ ||
 - డి న డి న రు చు లి వి | దే - - - హ ము | వి - - - - - ||

- రి మా ప దా ప ద సా ని ద ప మ | రి మ ప మ రి స ని థ | సా - - ||
 - చె న కె టి కో - - రి - క - | చి - - - త్త - ము - | డి - - ||

- ద మా ప దా సా స స | రీ మ ప మ రీ స | స ని దా సా ||
 - యె న నె టి కాం త లు | ఇం - - - ద్రి య | ము - ల వి ||

- ద సా రీ రీ మ రీ స స ని దా | ప ద సా | ని ద ద ప ప మ రి స || రి మ
 - ప ని వి యా - - త్మ కి - వి | ప ని లే | ద - - - య్యా - - - || - -

॥హరిశరణా॥

అవతారిక :

స్రియందు భక్తి కలిగి, ప్రేమాభిమానములు కలిగియున్న దానను నేను. నీ మీద తప్పలు మోపి కొత్త కొత్త మాటలాడి, పంశములాడ నోపను. నీతో వ్యంగ్యములాడ నోపను. నిన్ను కౌగిలులయందు అలయింప నోపను. నన్ను మన్నించి యేలిన చాలును. ఓ శ్రీ వేంకటేశా! నీకు చేలోకువ దానను నేను" అని వినయముతో పలుకుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడగు తన నాథుని మన్ననలను పొందుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

మాళవి ప్రసిద్ధములగు ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి నాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరి కాంభోజి జన్యము. 'స రి గ మ ప ద ని స | స ని ద ని ప మ గ మ రి స,' అనునవి ఆరోహణా వరోహణములు. ఇందు త్యాగరాజ స్వామి వారి రచన యొక్కటి తప్ప ప్రాచీనుల రచనలు కాన వచ్చుటలేదు. శృంగార పదములు అసలున్నట్లు తెలియవచ్చుటలేదు.

మాళవి—త్రిపుట

ఇందరివలె జూడకు యింకా నన్ను
మందలించి యెటువలె మన్నించినా మంచిదే !

॥వల్లవి॥

తత్తరించి నీ మీద తప్పలు మోపగ నోప
కొత్త కొత్త మాటలను కొసర నోప
బత్తి గల దాన నీతో బంశము లాడగ నోప
చిత్తగించి యేమి దయసేసి నాను మంచిదే !

॥ఇందరి॥

చేయి చాచి కొనగోర బెనకగ నే నోప
చాయల సన్నల నిన్ను జరయనోప
నీ యాధీనపు దానను నిన్ను మెగెమాడ నోప
ధాయణించి కెటువలె రక్షించినా మంచిదే !

॥ఇందరి॥

అట్టే కాగిట గూడితి వలయంచ నే నోప
 పట్టి సట లాడి నీతో వాదించ నోప
 ఇట్టే శ్రీ వేంకటేశ యెనసితి నిటు నన్ను
 పట్టముగట్టి నన్నెంత పాలార్చినా మంచిదే !

॥ఇందరి॥

శృం : 19-498

ప. - - ప | పా పా || ప మ గ మ | రీ సా - ని ||
 - - ఇం | ద రి || వ - లె - | జా డ - - ||

సా - | ధ ని సా రి గ మా || దా స ని ద ని | పా మ రి గ మ ||
 కు - | యిం - - కా - - || న - - - - | న్ను - - - - ||

పా మ | దా ని ద || సా - | స ని ద ని పా ||
 - మం | ద లిం - || చి - | యె - టు - వ ||

పా రి గ | మ ప ప మ గ మ || రీ - | ప మ గ మ రీ || సా ప | పా పా ||
 లెమ - | న్నిం - చి - - - || నా - | మం - - - చి || దే ఇం | ద రి ||

చ. - - ద ని | పా పా || పా - | ప మ గ మ రీ ||
 - - త - | త్త రిం || చి - | నీ - - - మీ ||

సా రి | గ మ పా ప మ గ మ || రీ స | స ని ధా నీ ||
 ద క | ప్పు - - లు - - - || మోప | గ - - నో ||

సా స | పా ప ప మ గ || మ రీ | గ మ పా ||
 ప కొ | త్త కొ - - - || త్త మా | ట ల ను ||

పా మ | ద ని సా స ని ద ని || పా ప మ | పా - - ||
 కొ | స - - - - || నో - - | ప - - ||

- - మ | దా ద ని సా || స రి గ మ | రి సా - ని ||
 - - బ | త్తి గ - ల || దా - - న | మ నీ - - ||

సా స | రి గ మూ రి || సా స ని | సా సా ||
 తో పం | త - - ము || లా డ - | గ నో ||

సా స | సా స ని ద ని || పా - | స ని ద ని పా ||
 ప చి | త్త గిం - - - || చి - | యే - - - మి ||

పా రి | గ మ పా పా ద ప మా || ని దా | ప మ గ మ రి ||
 - ద | య - - నే - - - || సి నా | మ - - - మం ||

గ మ ద ని | పా పా ||
 చి - దే - | - - ||

అవతారిక :

బ్రందు విరహోర్తయగు నాయిక నాయకునితో కలిసిన పిదప చెలి గోముగా “నీవు వెన్నెల యందు వేడిని భరింపలేనైతివి. కోయిల పలుకులకు కలత చెందితివి. చల్ల గాలి యందు వేడిని అనుభవించితివి. నాయకుని పొందిన వెనుక ఆ వెన్నెల వేడుకైనది. ఆ కోయిల పలుకులే కలుకులైనవి. ఆ చల్ల గాలియే ఆనందమైనది నీ భావములు తెలుసుకొనుట కష్టముగా నున్నది సుమా” అని ఎకసెక్కము లాడుచున్నది.

మాళవి — రూపకం

ఎట్టు నమ్రవచ్చునే ఇంతి నీ మనసు నేడు
హొట్టి యొక వేళ బుద్ధి యొకవేళ వచ్చునా ?

॥పల్లవి॥

వెన్నెల బయట నుండి వేడి బడి యిందాకా
సన్నల నీ పతి గూడి చల్లనైతివి
పున్నతపు జందురు డొక్కడే వెన్నెలొక్కటే
కన్నె భావాలు రెండుగతులాయ నివిగో !

॥ఎట్టు॥

కోయిల కూతలకే గుండె బెదరి యిందాకా
యీ యెడ నీ పతి గూడి యిచ్చగించేవు
ఆ యెడా బలు కొక్కటే అప్పటి నీవు నీవే
రాయడి నీ గుణములే రెండుదెలుగులాయ !

॥ఎట్టు॥

వేడుక చల్లగాలికి విసిగితి విందాకా
కూడి శ్రీ వేంకటేశుతో కోరే వదియే
ఆడనే నీ యాల వట్ట మదియును నొకటే
యాడా నాడా దలపోత లివియే వేరు !

॥ఎట్టు॥

శ్లో : 25-508

ప. - గ రి గ మ ప ప || ప మ గ మ రి సా - ||
 - ఎ - ట్టు న - మ్మ || వ - - - చ్చు నే - ||

స ని ధ ని పా || ప మ ధ ని సా న ||
 ఇ - - - తి నీ || మ - న సు నే దు ||

- గ రి గ మ పా || ప మ ద ని సా ||
 - వా - ట్టి యొ క || వే - శ బు ద్ది ||

స రి గ మ రి స ని ద ని ప || స ని ద ని ప మ గ మ రి స ||
 యొ - క - - వే - - - శ || వ - - - చ్చు - నా - - - ||

॥ఎట్టు॥

చ. - ప ప ప పా || ప మ గ మ రి రి ||
 - వె న్నె ల బయ || ట - - - నుం డి ||

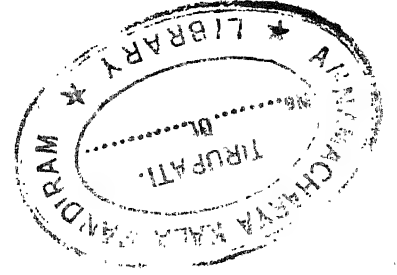
- గ రి గ మ పా || గ రి గ మా పా ||
 - వే - డి బ డి || యిం - - దా కా ||

- ప ప ప మ గ మ రి || స స స ని ధ ని ||
 - సన్న ల - - - నీ || ప తి గూ - - డి ||

- స రి గ మ రి || గ మ ని ద పా ||
 - చ్చెల్లె - తి || వి - - - - ||

- ప ప మ ద దా || ధ మ ద ని స స ||
 - ఉన్న - త పు || చం దు రు డొక్క డే ||

ద ని స స రి స ని ద ద ని || పా - - - - ||
 వె - - - న్నె - లొ - - - క్క - || తే - - - - ||

- ద ని స స రీ గా || మా గ మ రీ సా ||

- క - న్నె టా - వా || లు రెం - - డు ||

స రీ గ మ రీ స ని ద ని పా || స ని ద ని ప మ గ మ రి స ||

గ - తు - లా - - - - య || ని - వి - గో - - - - - ||

||ఎట్టు||

అవతారిక :

మహాప్రళయము సంభవించినప్పుడు భూ నభోంతరములు ఏకమై జలరాశిగా నున్నప్పుడు హంసవలె తేలియాడుచు ముత్రాకుస పవ్వళించియున్న ఆ పరమాత్ముని లీలలను చెప్పకొనుచు “ ఈతడే జీవుల హృదయకమలములయందు వెలుగుచునుండి, తన్నుశరణుజొచ్చిన వారిని కాపాడుచు, వేంకటగిరియందు వెలసి విహరించుచున్న రాజహంస” అని అయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కాంభోజి రాగము అతిప్రాచీనమైన రక్తిరాగములలో నొకటి. ఇది భాషాగము. ‘స ని ప ద సా’ అను సందర్భమున పలుకు కాకలి నిషాద స్వరమే ఇందలి భాషాగస్వరము. ఈ రాగము యిప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. నిజమునకు హరికాంభోజి కన్న యెంతో ప్రాచీనమైనది కాంభోజి. వెంకటమఱి సంప్రదాయమున చెప్పిన కాంభోజియు తేత్రజ్ఞుని పదములయందలి కాంభోజియు ఒకే విధముగానున్నది. తెనుగున గల కొన్ని కావ్యములలో యీ రాగప్రసక్తికలదు. 16 వ శతాబ్దపుకవి, సంగీత సాహిత్య భరత శాస్త్రు కోవిదులు, మహాకవియైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి ఆస్థానకవులలో నొకరునగు రామరాజ భూషణుడు తన వసుదత్తాయను ప్రబంధమునందలి ఒక పద్యమున యీ రాగ ప్రసక్తి కలదు.

“ ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికలదాయన్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీ నఖమైన మోమున పటాగ్రంబెత్తి యెల్లెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చె, కిన్నర వధూరాజత్ కరాంభోజ కాం
భోజీమేళ విపంచికా రవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్ ”

కాంభోజి రాగమును కరుణ, విరహభావములను వ్యక్తము చేయుటకు వాగ్గేయ కారులెందరో చక్కగా ఉపయోగించియున్నారు.

కాంభోజి — ఆది

దిబ్బలు వెట్టుచు దేలిన దిదివో

ఉబ్బు నీటిపై నొకహంసా !

॥పల్లవి॥

అనువున గమల విహారమే నెలవై

వొసరి వున్న దిదే వొకహంసా

మనియెడి జీవుల మానస సరసుల

పునికి నున్నదిదే వొకహంసా !

॥దిబ్బలు॥

పాలు నీలు నేర్పజీచి పాలలో

నోలలాడె నిదే వొకహంసా

పాలు పడిన యీ శరమ హంసముల

వోలి నున్నదిదే వొకహంసా !

॥దిబ్బలు॥

తడవి రోమ రంధ్రంబుల గ్రుడ్ల

నుడుగక పొదిగినొక హంసా

కడు వేడుక వేంకటగిరి మీదట

నొడలు వెంచనిదే యొక హంసా !

॥దిబ్బలు॥

అ : 5-15

ప. పా ద ద సా నీ ద | పా ద ద | ని ద పా ||

ది బ్బ లు వె ట్టు చు | తే లి న | ది ది వో ||

ద ని ద ప ద ప మ గ | రి గ మ మ | పా - - ||

ఉ - బ్బ నీ - టి - పై | ఒ క హం - | సా - - ||

॥దిబ్బలు॥

చ. ప ద స స స ని ద ద | ప ద స స | స ని ద ద ||

అ ను వు న క మ ల వి | హా - ర మే | నె ల వై - ||

208

వ వ వ ప ద ద మ గ | వ ప ద ద | సా - - ||

ఓ న రి యు - న్న ది దె | ఓ క హం - | సా - - ||

స స రి రి గ మ గ రి | స రి స ని | ద ప ద ద ||

మ ని యె డి తీ - వు ల | మా - న స | స ర సు ల ||

ప ద స ని ద ప మ గ | స రి గ మ | పా - - ||

వు ని కి ను - న్న ది దె | ఓ క హం - | సా - - ||

॥ద్దిబ్బలు॥

అవతారిక :

బ్రందు ప్రాధనాయకయగు యీమెకు నాధుని వలపు ఎంత లభించినను ఆతని దక్షిణ నాయకత్వపు చేతలు చక్కగా తెలియును. “నీవు చేయుచేతలు కారమువలె, ఎండవలె ఎంత ఎంత కటువుగా నున్నను నీ ప్రేమలు, నీ పలుకులు, నీ నవ్వులు, వెన్నెలవలె, తీపివలె, మధురముగా నుండి మైమరపించు చున్నవి. ఉమ్మడిగా అందరి యెదుట నేయున్నాను. నన్ను జాణనని ధూరము చేయకుము నా సామీ” అనుచు నాయకుని పొందు లనభవింపుచున్నది.

కాంభోజి-త్రిపుట

ఉమ్మడినే యేమనినా మారకుండను

అమ్మరో యెంతట గల్బియనకుమి నన్నును

॥పల్లవి॥

మాటలు నీ వాడితేను మంచి తేనెలుగారీని

గాటమై నీ చేతవై తే కారమయ్యీని

యీటు వెట్టితే జవి యిదొకటి నదొకటి

కూటమి కాననరాదు కోపగించరాదు !

॥ఉమ్మడి॥

కన్నుల నీవు చూచితే కడు వెన్నెల గాసీని

యెన్నబోతే నీ సుద్దులు యెండగాసీని

పన్నినవి నీ గుణాలు పచ్చియును వెచ్చియును

అన్నీ జేతబట్టరాదు అటు దోయరాదు !

॥ఉమ్మడి॥

నీ వాసలు వెట్టితేను నిలువు నూరు వండిని

భావించ నీ సింగారాలు పాలుకొనీని

యీవల శ్రీ వేంకటేశ యింతలో నన్నేలితివి

చేవదేరె ననరాదు చిగురనరాదు !

॥ఉమ్మడి॥

ప. - - స | సా సా || స రి గ మ రి గ | సా స ని షా ||
 - - ఉ | మ్మ డి || నే - యే - మ - | ని నా - - ||

దా స రి | గ మ ప ప మ గ రి || సా - | స ని షా ధా ||
 నూ - - | ర - - కుం - - - || డ - | ను - - - ||

సా ప | ప ప మ గ మా || పా - | ద ప దా ||
 - అ | మ్మ - - - రో || యెం - | త ట గ ||

సా ప ద | సా - రి స ని దా || ని ద పా | ప మ గా మ గ రి ||
 బ్రి య న | కు - - మీ - - || న - - | న్ను - - ను - - || ||ఉమ్మడి||

చ. - - గ | గా మ ద ప మ || గా మ ప మ గ | మ గ రి ప మ గ రి ||
 - - మా | ట లు - - - || నీ వా - - - | డి - - తే - - - ||

సా సా రి గ | సా స ని షా || ధ సా | స రి గ మ ప మ గ రి ||
 ను మం - - | చి తే - - || నె లు | గా - - - రి - - - ||

సా స | పా ప ప మ గ || మ పా | ద ప ద ని ద ని ||
 ని గా | ట మై - - - || నీ చే | త - లై - - - ||

దా ప | ద సా స ని ని ద || మ ప దా రి స ని ద | ద ప పా ||
 తే కా | - ర మై - - - || య్యా - - - - - | ని - - ||

- - మ గ | ప ద సా || సా రి గా స | రి రి ||
 - - యీ - | టు . వె || ట్టి - తే - | జ వి ||

- - స రి | గ మ రి గ సా || సా స ని | పా దా ||
 • - యి - | దొ - - - క || టి న - | దొ క ||

సా మ ప | ధా రి స స ని దా ప || పా - | ప ప మ గ మా ||
 టీ కూ - | ట - - - - మి - || కా - | న - న - రా ||

పా ప ద | సా - రి స ని దా || ని ద పా | ప మ గా మ గ రీ || సా
 దు కో - | - - - ప - - || గిం - చ | రా - - - - - || దు || ఉమ్మడి ||

అవతారిక :

నీ ప్రియమునకు ఎదురాడ నేర్తునా? నీవు చేయివేసితే, ఆదరించి కాగలించితే, ప్రేమతో విడమిచ్చితే, పరవశించి నీ దాననై నీకు ఆనందము నిత్తును" అని స్వాధీనపతికయగు నాయిక శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో విన్నవించుచున్నది.

కాంభోజి-త్రిపుట

ఎట్టు సేసినా జేయి యెదురాడను
నెట్టుకొని చూచేవి నీ మహిమలికను !

॥పల్లవి॥

మొగము నీవు చూచితే మొక్కుచును సంతోసింతు
నగితేనే నీ మేలు నమ్ముదు నేను
బిగి విడమిచ్చితేనే చెప్పకొందు జెబులతో
వగటు నీ చిత్తము నా భాగ్యమికను !

॥ఎట్టు॥

మాటలు నీ వాడితేనే మనసు గరగుదును
గాటాన చేయి వేసితే గడు మెత్తును
పాటించి గోరనంటితే పలుమారు జెలగుదు
కోటికి నీ కరుణే కోరితి నేనికను !

॥ఎట్టు॥

పచ్చడము గప్పితేను పలుమారు నిన్ను మెత్తు
మచ్చిక నీవు చూపితే మరుగుదును
ఇచ్చకుడ శ్రీ వేంకటేశ నన్ను గూడితివి
పచ్చియైన నీ మన్ననే బ్రతుకు నా కికను !

॥ఎట్టు॥

ప. - - పా । పపమగపమగరి ॥ సారిగరిససా । సనిఫాదా ॥
 - - ఎ । ట్టు - - - సే - - - ॥ సి నా - - - - । జే - - - - ॥

సా సరి । గమపాపమపా ॥ దసా । ససనిదనిదపా ॥
 యియెదు । రా - - - - డ ॥ ను - । - - - - - - - ॥

మామగ । పాదా ॥ సా - । సరిగసరి ॥
 - నె - । ట్టుకొ ॥ ని - । చూ - - - చే ॥

సా పమగా । పా - దసా సనిదాదప ॥
 నీ - - - । మ - - హి - - - - - ॥

పమగామగరి । సరిగమపా ॥
 మ - - లి - - - । క - - - ను ॥

॥ఎట్టు॥

చ. మాగమ । గాగరిగరి ॥ పమగరిసా । సనిఫాదా ॥
 - మొగ । మునీ - - - ॥ పు - - - - । చూ - - చి ॥

సా పద । సరిగసరిరి ॥ పమగరిసా । సనిఫాదా ॥
 తేమొ - । క్కు - - - చును ॥ సం - - - - । తో - - సిం ॥

సా సరి । గమపాపాదపమా ॥ పదసా । ససనిదదప ॥
 తునగి । తే - - సే - - - ॥ నీ - - । మే - - - లు - ॥

మానిద । మగపా ॥ పదప । దాసా ॥
 - న - । మ్మొ - దు ॥ నే - - । ను - ॥

- - దని । దాదా ॥ నిదా । నిదదపదా ॥
 - - జిగి । వీడె ॥ మిచ్చి । తే - - - సే ॥

ని ద ద ప ప ద । సా సా ॥ దా రి స ని ద । ద ప దా ॥

२ - - - చె - । ప్పకొం ॥ దు - - - - । చెలు ల ॥

సా ప ద । స రి గ మ గా ॥ గ రి ప మ గ రి । సా సా ॥

హో ప గ । టు - - - నీ ॥ చి - - - - - । త్రము ॥

ప మ గా పా ద ప సా । స ని దా ని ద పా ॥ ప మ గా మ గ రి । స రి గ మ పా ॥

నా - - భా - - - । గ్య - - - - - ॥ మి - - క - - । ను - - - - ॥

॥ఎట్టు॥

అవతారిక :

బ్రొందలి నాయక ముగ్ధ. తన మనో భావములను నాధునితో చెప్పకొన జాలని బేల. ఈమెకు నిందల వలని భయము ఎక్కువ సవతులు తనను అడిపోసికొందురని వెరపు. తన నాధుని నడవడికలు తెలిసినదై నను ఏమియుననలేని ఆర్థ్ర హృదయ ఈమె చెలిక తైసు చెప్పకొని తన బరువును దించుకొను చున్నది. “పొందు గాని నమకములు చెప్పకొనును. లోతు మాటలాడి జాణ తనములు చూపుచు. తెలిసిన నాకడ బొంకులు బొంకును. ఐననుపమాయే ! నన్ను గూడిన శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ఏవై నను చెల్లుచు గదమ్మా” యనుచున్నది.

కాంభోజి — త్రిపుట

చూచితి దనసరిత సుద్దు లేటికో యమ్మ
చేచేత నిక బొంక జెల్లదో యమ్మ !

॥పల్లవి॥

జడిసి లోతుమాటల జాణతనా లాడి నన్ను
తడివితే దలదీసి తక్కించీ నమ్మ
చిడుముడి చిల్లరపు సేతల మమ్ము జెనకీ
పడుచు మాటల వాని పసయేటిదమ్మా !

॥చూచితి॥

ఆ రీతి నాటడి బెట్టి యంతలో నడుగుకొని
గోర బొయ్యేదాని కింత గొడ్డ లేలమ్మ
సారెకు మాట పట్లు సాధించి నడచీని
తీరకుండా జగడాలు తిద్ద బొయ్యి నమ్మా !

॥చూచితిని॥

పొందుగాని తమ కాల బోదించ వచ్చిని
యిందరిలో నెక్కుడా యనిక నేలమ్మా
అందపు శ్రీ వేంకటేశుడాదరించి కూడెనన్న
నింద లెల్ల బాసె నింక నెమ్మదిసే యమ్మా !

॥చూచితి॥

ప. - - స రి | గ మ రి గ సా || స స ని ఫ | ధ ధ సా ||
 - - చూ - | చి - - - తి || ద న - - | స రి త ||

1. - - స | స రి గా గ మ పా || ద ద ప | దా రి స ని ద ప ||
 - - సు | ద్దు - - లే - - || టి కో - | య - - - మ్మా - ||

2. స రి గ మ ప ద | స రి గ మ రి గ సా || సా ద రి స ని ద | ద ప ని ద ద ప ||
 - - - - సు - | ద్దు - లే - - - - || టి - కో - - - | య - మ్మా - - - ||

ప మ గ రి మ గ | ప ద సా || స గ రి ప గ మ | రి గ సా సా ||
 - - - - చే - | చే - త || ని - క - - - | బొం - - క ||

- - ద స | రి - గ సా || సా ని దా - | ద ప ని ద ద ప || ప మ గ రి ||
 - - జె - | ల్ల - - దో || య - - - | - - మ్మా - - - || - - - - ||

||చూచితి||

చ. - - గ మ | గ రి గా సా || స సా | స ని ఫా ధా సా ||
 - - జ డి | సి - - తో || తు మా | ట - - ల - ||

సా స రి | గ స రి || గా - మ గా | మా పా ||
 - జా - | ఇ - త || నా - - లా | డీ న ||

పా గ మ | పా ద ప || ద సా | స ని ని ద ద ప ||
 న్ను త డి | వీ తే - || ద ల | తి - - - సి - ||

- - ప ద | ప ప మ గ మా || మ గ మ పా మ | పా - - ||
 - - త - | క్కిం - - - చీ || న - - - - | మ్మా - - ||

- - ప ద | సా సా || స రి గ స | రి రి ||
 - - చి ధు | ము డి || చి - ల్ల - | ర పు ||

- - స గ | రీ ప గ మ రీ గ సా || ద స రీ గ రీ రీ స | స ని దా ద ప ||
 - - నే - | త - - - ల - - || మ - మ్మ - - - - | జె - న కి - ||

పా ప ద | మ గ గ రీ సా || ద స రీ గ రీ రీ స | స ని దా ద ప ||
 - ప దు | చు - - - మా || ట - ల - - - - | వా - - ని - ||

పా గ మ | ప ద సా స ని దా || ద పా | పా ని ద ద ప || ప మ గ రి
 - ప స | యే - - టి - - || ద - | మ్మ - - - - || - - - -

||చూచితి||

అవతారిక :

బ్రందలి నాయక ముగ్ధ, స్వాధీనపతిక. నాయకుని మనసు నొచ్చునేమోనని ఆమె మాట లాడనేరదు. నవ్వునైనా నవ్వనేరదు. తన సిగ్గులను దాచుకొనుచు నాయకుని తమిరేచి సంతసింపజేసెడి ఈమెను చెలికత్తై 'ఏలనమ్మా ఇంతసిగ్గు' అని మందలించుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

బలహంస మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు ముందునుండియు వాడుక యందుగల రక్తి రాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. తాళ్ళపాకవారి రచనల తరువాత ఇందు త్యాగరాజస్వామివారు, దీక్షితులవారు మొదలగు ఇటీవలి వాగ్గేయకారుల రచనలు మాత్రము కనబడుచున్నవి. 'మ రి మ గ స' అను ప్రయోగమును వీరి రచనల యందు ప్రస్ఫుటముగా కనబడుచున్నది. స రి మ గ రి మ ప ద స | స ని ద ప మ రి మ న స అనునవి ఆరోహణావరోహణలు.

బలహంస — త్రిపుట

ఎక్కడా నెఱగమమ్మ యిటువంటి బత్తి
చిక్కంచే దెటువలెనే చేతిలోనికతని!

||పల్లవి||

మనసు నొచ్చినంటా మాటలాడ వెరచేవు
చెనకే దెటువలెనే చెలువునిని
వనితరో పతి కొప్పు వంగినంటా లోగేవు
పెనగే దెటువలెనే ప్రియమైన వేళను?

||ఎక్కడా||

వెంగెమవునో యనుచును వెర నవ్వజాలవు
సంగతయ్యే దెటులనే సగసములు
యెంగిలయ్యా నంటామోవి యించుకంతా నడుగవు
ముంగిటి రతులనింక ముంచెదెటువలెనే?

||ఎక్కడా||

సిగ్గువడినో యుటా చెరగుపట్టి తియ్యవు
 పెగ్గళించే దెట్టే శ్రీ వేంకటేశుని
 యెగ్గు వట్టినోయటా నిట్టేగోరు దాకించవు
 వొగ్గి కూడితివి యిట్టే వుబ్బుతెలిసే దెట్టే!

॥ఎక్కడా॥

శ్లోం : 19-386

ప. - - ప ద | సా ని ద పా || ప ద ప | మ గ స రి గా ||
 - - ఎ - | క్క డా - - || నె ట గ | మ - - - మ్మ ||

సా సా | ని థ ఫ థ సా || రి గ స | రి మ పా ||
 - ళ | టు - - - మ || టి - - | బ - త్తి ||

మా ప ద | స రి గ సా || సా రి స ని ద | ప ద పా ||
 చి - - | క్కిం - - చే || దె టు - - - | వ తె నే ||

- - రి మ | ప ద సా ని ద పా || మ గ స రి | గ స రి మ ||
 - - చే - | తి - - లో - - || ని - క త | ని - - - ||

॥ఎక్కడా॥

చ. - - ప ప | పా మ గ సా || రి గ స | సా సా ||
 - - మ న | సు నొ - - || చ్చీ - - | నం టా ||

- - సా | రి స ని థ థ ఫ థా || స రి గ స | రి రి మ మ ||
 - - మా | ట - - - లా - - || డ - - - | వె ర చే - ||

పా రి మ | ప ద సా ని ద పా || ద ప మ గ స రి | గా సా ||
 వు చె న | కే - - దె - టు || వ - - - | నే - ||

రి స ని ధ ప ధ | సా సా || సా - | - - - - ||
చె - లు - - - | పు ని || ని - | - - - - ||

- - రి మ | పా డా || స సా | ని ద ప ద పా ||
- - వ ని | త రో || ప తి | కొ - - - ప్పు ||

- - ప ద | సా స రి గా || స సా రి స | ని ద ప ద ప ||
- - మ - | గీ నం - - || టా లో - - | గే - - పు - ||

దా స రి | గ స రి స || ని ద ద ప ద | సా - - ||
- చె న | గే - దె టు || వ - లె - - | నే - - ||

- - రి మ | ప ద సా ని ద పా || మ గ రి స గ | సా రి మ ||
- - ప్రియ | మై - - న - - || వే - - - - | శ ను - ||

పా ప ద | సా ని ద పా || ప ద ప | మ గ స రి గా ||
- ఎ - | క్క డ - - || ఎ రు గ | మ - - - మ్మా ||

|| ఎక్కడా ||

అవతారిక :

అనుకూలుడైన నాయకునితో నాయక “నీకును నాకును ఇష్టమైనచో ప్రియములు కానివేవి? మన పెనుగులాటలు సుఖవంతములగును. ఎంగిళులు అమృతములగును. భోజనములు రుచించును మాటలన్నియు సరసములేయగును. నేను నీ యిల్లాలగు అలమేలు మంగనుకానా? ప్రియముతో నన్నేలితివి అంతేచాలు!” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు లాలనగా చెప్పకొనుచున్నది.

బలహంస—ఝంపె

వనితలకు బతికి వలపే కీలు

ననువు గలిగితేను నానుబ్రియములూ !

॥పల్లవి॥

చిత్తమువచ్చినచోట సేవలెల్లా నీడేరు

అత్తుగ డయితే మాట లనువు లాను

పొత్తులు గలిసితేను భోజనాలు రుచులాను

బత్తి గలిగితేను యేపనులై నానాను !

॥వనిత॥

చెలిమి సేసినచోట చెలగు మంచితనాలు

తలపు గలిగితేను తమిరేగును

బలిమి బొగడితేను భావములు గరగును

నెలవై పాయకుండితే నిలుచు మచ్చికలూ !

॥వనిత॥

కందువ గలుగుచోట కాపురాలు వేడుకలా

చందముగా జెనగితే సరసమాను

యిందునే శ్రీ వేంకటేశయే నలమేలుమంగను

పొందితివి నన్ను నిట్టే పొసగుమన్ననలూ !

॥వనిత॥

ప. స రి మ గ స | రి స సా ని ద || ప ద సా - |

ప ని త ల కు | ప తి కి - - || వ ల పే - |

స రి మ గ స రీ || స రి మ ప ద | ప ద సా ని ద ప ద ||

కి - - - - లు || న ను వు గ లి | గి - - తే - - ను ||

పా మ గ స రి | స స ని ధ ష ధ స ||

నా ను - - ప్రి | య ము లు - - - ||

||వనిత||

చ. ప ప ప పా | ద ప మ గ గ స రి రి || స స సా రి స | ని ధ ష ధ సా స ||

చి త్ర ము వ | చ్చి - న - చో - - ట || సే వ లె ల్లా - | నీ - - - డే రు ||

ఫ ధ స రి మ | గ స రి మ ప || ప ద సా ని ద ప ద | పా - - - ||

ల త్తు గ డ యి | తే - మా - ట || ల - ను వు - లా - | ను - - - ||

ప ద స రి రి | స రీ మో గ స రి ||

పొ త్తు లు గ లి | సి - - తే - ను ||

స స సా రి స | ని ద ప ద పా ప || ప ద స స స | రి స ని ద ప ద ప ||

భో జ నా లు - | రు - చు - లా ను || బ త్తి క లి గి | తే - - - ను యే - ||

రి మ పా ప ద సా ని ద | పా మ గ స రి గా స ||

ప - ను లై - - న - | నౌ - - - - - ను ||

||వనిత||

అవతారిక :

స్రిగ్గుల భరిణ యైన నాయిక ముగ్ధ. ఈమెకు నాధుని చేతలు ప్రతినిత్యము క్రొత్తలు. ప్రాథమ్యగు చెలి యామెను మందలించుచు “నాధుని యెడల ఇంతసిగ్గు తగునటమ్మా? మోవి నిమ్మనగా, యురమున నుండుమనగా, నీకు పన్నీరు జలకములారెచ్చదనగా, నీసౌందర్యము లను చూచెదనగా, నీ కొప్పు దిద్దెదనగా, వారించెదరా? కనుబొమ్మలజంకించెదరా? పెడమోమై యుందురా? నీమేను ఆతని సొమ్మేకదా! నాధునికి ప్రయమైనట్లు చేయుటయే ఇల్లాలిలక్షణము” అని బుజ్జగించుచు చెప్పుచున్నది.

జలహంస—రూపకం

వింతలేల సేసేవే విభుడు నీకు నితడు
చెంత నీమతి యాతని చిత్తముగాదా?

॥పల్లవి॥

చిప్పిల మోవి ఇమ్మంటే సిగ్గువడనేటికే
చొప్పున నిది యాతని సొమ్ముగాదా
కొప్పు నీకు బెట్టేనంటే గొణగగ నేటికే
యెప్పుడూ నితని సేస కిరవుగాదా

॥వింత॥

చన్నులు చూపుమంటేను జంకించ నేటికే
పన్ని యీతనికి చేపట్టుగాదా
పన్నిట నోలారేపంటే పలునవ్వులేటికే
అన్నిటా నీ మేనితని కరడు తీగెగాదా?

॥వింత॥

మొలనూలు వెట్టరాగా మొక్కే విదేటికే
పొలుపు శ్రీ వేంకటేశు పొలముగాదా
అలరి నిన్నుర మెక్కుమనగా గొంక నేటికే
నెలత నీవె యతని నిండు సొమ్ముగాదా?

॥వింత॥

ప. పాద సా స || నిద పద పా || స రి మ గా స || రి మ ప ద పా ||
విం త తే ల || సే - సే - వే || వి భు డు నీ కు || ని త డు - - ||

ప ద స స రి మ గ || స రి సా ని ద పా ||
చెం - త నీ - - మ || తి - యా త - ని ||

రి మ ప ద సా ని ద పా || మ గ స రి గ స రి మ ||
చి - త్త - ము గా - - || దా - - - - - ||

||వింత||

చ. - రి మ ప ప ని ద ద ప || మ గ స రి గ స సా ||
- చి - ప్పి ల మో - - - || వి - ఇ - మ్మం - తే ||

- స స ని ధ ష ధ || స రి గ స రి సా ||
- సి గ్గు వ - డ - || సే - - - - తే ||

- ధ స రి మ గ || స రి మ ప ద ప ||
- చొ ప్పు న ని డి || యా - త ని సా - ||

ప ద సా ని ద ప దా ప || పా - - - - ||
మ్మ - - కా - - - - || దా - - - - ||

రి మ ప ద ప ద || సా రి స రి | స రి మ గ స రి స || సా రి స ని ద పా ||
కొ ప్పు నీ - కు వె || త్తే నం - తే | గొ - ణ గ గ నే - || - టి - కే - - ||

- ప ద స సా || రి స ని ద ప ద పా ||
- యె ప్పు డు ని || త - ని - సే - స ||

రి మ ప ద స ని ద ప ద ప || మ గ స రి గ స రి మ ||
కి - ర - పు గా - - - దా || - - - - - ||

||వింత||

అవతారిక :

ఇందు మానవ స్వభావమును వివరించుచు “మాయలతో నిండిన సంసారమున మనసు మరుగుచున్నది. మన్మథుని కేళికై మనసు మరి మరి వరుగులిశుచున్నది. మానవులను నాటకము లాడించుచున్నది. కనక మేనని తెలిసియు మనసు విడువలేకున్నది. పదవు లశాశ్వతము లని తెలిసియు వానికై మనసు ప్రాకులాడుచున్నది. పాప పుణ్యముల విచక్షణ మెరుగని మనసు నీ పాలబడి సుఖములను పొందనేరకున్నది. నాలోనే యున్న ఓ శ్రీ వేంకటేశ్వరా ! ఏమిసేతు నయ్యా ఇందుకు మందేమైన పోయరాదా ?” అని అయ్యవారు ఆత్మారాముడైన స్వామితో విన్నవించుకొనుచున్నారు.

బలహంస — ఆది

ఏమిసేతు నిందుకు మందేమైన పోయరాదా
సామజ గురుడ నీతో సంగమొల్ల దేటికే ?

॥పల్లవి॥

మాయల సంసారము మరిగిన కర్మము
యీ యెడ నిను మరుగ దేటికో హరి
కాయజ కేలిపై దమి గలిగిన మనసు
కాయజుతండ్రి నీపై గలుగు దదేటికే ?

॥ఏమి॥

నాటకపు గనకము నమ్మిపట్టి బదుకు
యేటికి నీ భక్తి నమ్మదేలే హరి
గూట బడే పదవులు గోరేటి జీవుడు
కూటువైన నిజముక్తి గోరది(డి)ది యేటికి ?

॥ఏమి॥

పాప పుణ్యములకె పాలుబడ్డ నేను
యేపున నీ పాల జిక్కినేనో హరి
శ్రీపతి నాలోని శ్రీ వేంకటేశుడ
నీ పేరి వాడ నాకు నిండు మాయలేటికి ?

॥ఏమి॥

వ. ప ద సా సా రి స ని ద పా ద ప మ గ గ స | స రి మ గ సా | రి మ ప ద ||
 ప - మి నే - - తు - నిం దు - కు - మం - | దే - మై - న | పో య రా దా ||

పా ద ప మ గ సా రి స ని ధ పా | ప ధ స రి మ గ సా | రి మ పా ||
 సా మ జ గు రు డ నీ - - - తో | సం - గ - మొ - ల్ల | దే టి కో || ॥పమి॥

చ. పా ద ప మ గ సా రి మ పా | రి మ ప ద సా రి స ని ద | ద ప దా పా ||
 మాయ - ల - సం సార ము | మ ర గి - న - - - - | క - ర్మ ము ||

మ గ స రి గా సా ప ధ సా | రి మ ప ద సా ని ద | ద ప దా ప ప ||
 యూ - యె డ ని ను మ రు గ | దే - - - - టి - | కో - - హ రి ||

రి మ ప ప ని ద ద ప మ గ రి మ ప ద సా | ప ద స రి మ గ సా | ని ద ప ద సా ||
 కా - య జు కే - లి - పై - - - - త - మి | గ లి గి - న - - - | మ - న - సు ||

స రి గా స రి సా ని ద పా | ప ద సా ని ద పా | మ గ స రి మా ||
 కా - య జు తం ద్రి నీ - పై | క లు గ ద దే - టి | కో - - - - || ॥పమి॥

అవతారిక :

ద్రిందలి నాయిక స్వీయ. ఈమెకు నాథుని చేతలను మన్నించి, అతనిని బుజ్జగించి ఏలుకొను నేర్పగలదు. నాథుడు పతిచెంతకు వచ్చి పిలిచి లాలించినచో ఈమె కరగి ఆతనికి వశురాలు కాగలదు. అందుకే “నా కడకు రాగానే మన మనసులేకమైనవి. నీవు బాసలియ్య గానే నా కోపము పోయిరది. నీ సరసములకు నామేను చల్లనాయెను. నీవు సరసను కూర్చుండ గనే నా సమ్మతిని పొందితివి. నీవు మిక్కిలి మన్నించగానే నిన్ను మెచ్చితిని. నేను నీ అలమేలు మంగను సుమా!” అని పరవశురాలై ఆ స్వామి యందలి వ్యామోహమును వెల్లడించు చున్నది.

రాగ లక్షణము :

ఈ యదుకుల కాంభోజి రాగమును ‘ఎరుకల కాంభోజి’ అనుటయుకద్దు. ఇది ప్రాచీనము. భాషాంగము. ‘స ని ఫ ధా సా’, ‘స ని సా’ అను ప్రయోగములతో భాషాంగ స్వరమయిన కాకలినిపాదము వినబడుచున్నది. స రి మ ప ద స స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఐతను ‘గ మ పా ద ప మ ప మా గా ద ని సా రీ స ని సా ని దా’ అను ప్రయోగములు విశేషరంజకములుగా యిందు వచ్చుచున్నవి. సకృత్తుగా ‘స ని స ఫ ధా సా’ అను మంద్రస్థాయి సంచారమును ‘స రీ గ సా’ అను తారస్థాయి ప్రయోగమును తప్ప మంద్రతారస్థాయిలతో సంచారములు కానరావు. ‘స రి పా మ’—‘మ గ రీ గ సా’ అను సంచారములు రాగస్వరూపమును తెలియజేయునవిగా నున్నవి. ఇది యిప్పటి 28వ మేళమగు రికాంభోజి జన్యము.

యదుకుల కాంభోజి (తెలుగు కాంబోది) - త్రిపుట

ఇందాకా నెఱగనై తి నిక గపటములేదు

చెంది యిట్టై నాతోడ జెప్పవయ్య మాటలు !

॥పల్ల వి॥

మంతనానకు రాగాను మనసెల్లా నొక్కటాయ

పంతము నీ వియ్యగాను పాసెగోపము

అంతరంగము చెప్పగా ననుమానమిక నెంచ

రంతులు సేయక యిట్టై రావయ్య యింటికి !

॥ఇందాకా॥

సరసము నీ వాడగా చల్లనాయనా మేను
 సరుస గూచుండగాను సమ్మతించితివి
 యెరవులేక నవ్వగా నిరవాయ గూరిములు
 బిరుదులెల్లా గంటి బెట్టవయ్య విడెము !

॥ఇందాకా॥

గక్కన నీవు గూడగా కాతాళము లడగె
 మిక్కిలి మన్నించగాను మెచ్చితి నేను
 అక్కున శ్రీ వేంకటేశ అలమేలు మంగను నేను
 వొక్కటై కూడితి విట్టై వుండవయ్య వొద్దను !

॥ఇందాకా॥

శ్లోం: 27-253

ప. - - స రి । గ స రీ ॥ మ గా । మ ప మ గ గా మ రి ॥
 - - ఇం - । దా - కా ॥ నె ట । గ - - - నై - - ॥

రి రి మ । ప ద సా ॥ పా ద స ద రి స స । ద పా మ మ గా రి ॥
 తి ని క । క ప ట ॥ ము - - - - - । లే - - - - - ॥

రి మ రి స సా రి గ । రి స సా స ని ష - ॥ ధా - । సా సా ॥
 దు - - - చెం - - । ది - - యి - - - ॥ టై - । నా తో ॥

సా రి మ । ప ద సా ద ప ॥ ద ప మ గ మ రి । రి మ రి సా ॥ సా
 డ చె - । ప్ప - - వ - ॥ య్య - - - - - । మా - - ట ॥ లు

॥ఇందాకా॥

చ. - - మ గ । సా స స ॥ స ని షా । ధా సా ॥
 - - మం త । నా న కు ॥ రా - - । గా ను ॥

- - స రి । గ స రీ ॥ రి మ ప చా ప । ప ప మ గ మ గ రీ ॥
 - - మ న । నె - ల్లా ॥ నొ - క్క - - । టా - - - - - ॥

సా స రి । మా మా ॥ గ మ పా । పా మా ॥
యె పం - । త ము ॥ నీ - వి । య్య గా ॥

పా ప ద । సా సా ॥ ద ని సా రీ స ని ద । ద ప పా ॥
సు పా - । నె కో ॥ ప - - - - - । ము - - ॥

- - ప ద । సా సా ॥ స రీ గ రీ సా । స స ని ద ద ని పా ॥
- - అం - । త రం ॥ గ - - ము - । చె - - - - ప్ప - ॥

మా ప ద । సా సా ॥ ద ని సా రీ స ని స । స స ని ద ద ని పా ॥
గా అ ను । మా న ॥ మి - క - - - - । నెం - - - చ - - ॥

మా స రి । మా మా ॥ గ మ పా - మ । మ ద పా దా ॥
క రం - । తు లు ॥ నే - య - - । క - - యి ॥

సా ప మ । పా ద స ద రీ స స ద ప ॥ ప మ గా । మ గ మ రి రి మ రీ ॥ సా
తై రా - । ప - - - - య్య - - - ॥ యిం - - । టి - - - కి - - ॥ -

॥ఇందాకా॥

అవతారిక :

నాయక యగు అలమేలుమంగ వింజామరలు వినరుచు, పాదము లొత్తుచు, గంధము పూయుచు, సేవలు చేయుచున్నది. ఇంతలేసి పనులు ఆ సుకుమారిచే చేయించుకొనుచు కులుకుచు నీ పుండదగునా? ఆమెను కౌగలించుకొని మోవితేనెలాని మన్నించరాదా" అని చెలికత్తెలు వేంకటనాథునితో విన్నవించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కుంతల వరాళి ప్రాచీన రాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. 'స మ ప ద ని ద స' । 'స ని ద ప మ స' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఈ రాగము నందు శృంగార పదములు చెప్పిన ఘనత తాళ్ళపాక వారిదే. ఒక్క త్యాగ రాజస్వామి తప్ప, కృతులైనను ఇతర వాగ్గేయకారులు చెప్పినవి కనబడవు. దీక్షితుల వారి రచనలు ప్రచారమున లేవు. రిషభ గాంధారములు వర్జ్యములు గనుక ఇందు అందమగు సంచారములను నప్పించి ఒప్పించుట కష్టము.

కుంతలవరాళి — త్రిపుట

ఇంతేసి సేవలు సేయ నెందాకా నోపు చెలి
కాంతుడవు మెచ్చి మెచ్చి కౌగలించవయ్యా !

॥పల్లవి॥

పయ్యదకొంగు జారగ పాలిండ్లు గదలగ
చయ్యన గుంచ (చె?) వేసీని సతి నీకు
చెయ్యెల్ల బడలంగ జెక్కులు చెమరించగ
వొయ్యనే పాదా లొత్తి నుల్లసాన నీకు !

॥ఇంతేసి॥

గరిమ దురుము వీడ గస్తూరి జేట్లు రాల
పరగగ గాళాంజి పట్టి నీకు
సరులు చిక్కువడగ సందడి నూర్పులు రేగ
నీరుల గంధము పూసీ జెలరేగి నీకు !

॥ఇంతేసి॥

తనువు పులికించగ తమకములు ముంచగ

యెనసి యాకు మడిచి యిచ్చి నీకు

అనుగు శ్రీ వేంకటేశ అలమేలుమంగ యీకె

చనవున గెమ్మొవి చవిచూపి నీకు

॥ఇంతేసి॥

శృం : 19-875

ప. - = స | మా పా || ని ద - ప - | సా సా ||

- - ఇం | తే సి || సే - - - | వ లు ||

- - ప ద | సా సా || ని ద ప ద ప | స ని ని ద ద ప ప మ ||

- - సే - | య నెం || దా - - - క | నో - - - పు - - - ||

ప ప మ | ని ద పా || మ పూ ప మ మ | మ స సా ||

జెలి కాం | తు డ పు || మె చ్చి - - - | మె - చ్చి ||

- - ని ధ | సా మా || ప ద ని ద స | స ని ని ద ద ప ప మ ||

- - కా - | గ లిం || చ - - - - | వ - - - య్యా - - - || ॥ఇంతేసి॥

చ. పా ద ద | దా ని ద || స ని ని ద ద ప | మా మా ||

- త ను | పు పు లి || కిం - - - - | చ గ ||

- - స మ | ప ప పా || మ ప స ని ని ద | ద ప ప మ మా ||

- - త మ | క ము లు || ము - - - - | చ - గ - - ||

సా స స | స ని ని ధ ధ ప ధా || సా - | మా మా ||

- - యె న | ని - - - యూ - - - || కు - | ము డి ||

మా మ | ప ద స ని ని చ ద ప || ని ద ద ప ప మ | పా - - ||
 చి యి | చ్చీ - - - - - || నీ - - - - - | కు - - ||

- - స స | స ని ని ద ద ప దా || స మ ప మ | సా సా ||
 - - అ ను | గు - - - శ్రీ - - || వేం క - - | లే కా ||

- - స స | స ని ని ద ద ప || మ ప ద ని ద | సా సా ||
 - - అ ల | మే - - - లు - || మం గ - - - | యీ కె ||

- - ప ద | సా సా || ని ద ప ద | పా పా ||
 - - చ న | వు న || గె - - - | మ్మో వి ||

- - స మ | ప ద ని దా || మ ప ద ప | స ని ని ద ద ప ప మ || పా
 - - చ వి | చూ - - పి || నీ - - - | కు - - - - - || - ॥ ఇంతేనీ ॥

అవతారిక :

మృస్మధుడు ఎంత గొప్పవాడు ! ఈతని చేతలు యెంత చిశ్రములు ! ఆలు మగల ఒకరితో నొకరు వాదులాడుకొందురు. కలిహించుకొందురు. శరీరము తొరసికొని పెనగలాడుదురు. దాచుకొనక సర్వాంగములను ఒకరికొకరు దగ్గరించుకొని ఆనందింతురు. ఇయన్నియు మనసులు కలసిన వారికి ప్రియములు, హితవులు, ఒప్పలు, ఆనందదాయకములు యగుచున్నవి కదా-ఆని అయ్యవారు చెప్ప చున్నారు.

కుంతలవరాళి—రూపకం

మరుడు సేసిన మాయ మగలకు నాండ్లకు

విరసాలు పుట్టపు వేడుకే కాని !

॥వల్లవి॥

యెంత దూరి మాటడినా యిం పులయ్యే వుండుగాని

పంతమురేగ ది:తిపై బడికి

పొంత నుండి సారె సారె బొమ్మల జంకిచినాను

వింతలు దోచపు మరి వేడుకే గాని !

॥మరుడు॥

చలపట్టి సరసము జరయుచు నాడినాను

ఆలయిక పుట్టదు దేహమునకును

పెలుచుదనాన మరి పెనగులా టాడినాను

వెలయ వేసట గాదు వేడుకే కాని !

॥మరుడు॥

మిన్నక కొసరి మందెమేళ మెంత సేసినాను

అన్నిటాతోలో నెగ్గులై మించపు

యెన్నగ శ్రీ వేంకటేశుడే నలమేలు మంగను

విన్నప్పడే కూడె మాకు వేడుకలె కాని !

॥మరుడు॥

ప. - స మ ప దా ద ప ॥ ప ద స ని ని ద ద ప మా ॥
- మ రు డు సే సి - ॥ న - - - మా - - - య ॥

- ప ని ద సా - ॥ ని ద ప ని దా ప మ మా ॥
- మ గ ల కు - ॥ నాం - - - - - డ్ల కు ॥

- స మ పా దా ని ద ప మ ॥ పా ద సా - ॥
- వి ర సా లు - - - - ॥ పు ట్ట పు - ॥

- ప ద సా సా స ని ని ద ॥ స ని ని ద ద ప ప మ మా ॥
- వే - - డు కే - - - ॥ కా - - - - - ని ॥

॥మరుడు॥

చ. - మ మ మా మ ॥ పా ద ప మ ప ద ని ద ॥
- ఎం త దూ రి ॥ మా - - - టా - డి న ॥

- మ ప ద సా ॥ ప ద సా ని ద ప ని ద ప మా ॥
- ఇం పు ల య్యే ॥ పుం - - డు - గా - - - ని ॥

- స స స ని ని ద ప ద ॥ స ద స మ స మ ॥
- పం త ము - - - - ॥ రే - గ దిం - తి ॥

ప మ ప ద ని ద ॥ పా - - - - ॥
పై - - ప తి - ॥ కి - - - - ॥

- మ మ ప ద ని ద ప ద ॥ సా స ద సా స ॥
- పొం త నుం - - - డి - ॥ సా రె - సా రె ॥

- ద స సా మ ॥ మ స స ద స ని ని ద ద ॥

- బొమ్మ ల జం ॥ కిం - చి - నా - - - ను ॥

- స స సా - ॥ స ద స ని ని ద ద ప ద ద ॥

- విం త లు - ॥ దో - - - చ - వు - మ రి ॥

- మ మ దా ని ద పా ॥ స ని ని ద ద ప ప మ మా ॥

- వే డు కే - - - ॥ గా - - - - - ని ॥

॥మరుడు॥

అవతారిక :

బ్రెందు నాయిక గడుసరి. ఈమె తానేమియు నెరుగననియు, అన్నియు అతడే చేసి తనపై నేరములు మోపుచున్నాడనియు, వాటిని ఉదహరించుచు చెలులు తనను ప్రశ్నించుచున్నారనియు చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణము :

అందోళి ప్రాచీనరాగము. ఇప్పుడు దీనిని 'అందోళిక' అనుచున్నారు. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యముగా వాడుకయందున్నది. ఇందు త్యాగరాజస్వామి వారి రచన ఒక్కటి మాత్రమే కనబడుచున్నది. ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు ఉన్నవేమో తెలియుటలేదు.

'స రి మ ప ని స . స ని ద మ ప రి స' అనురవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇంకను 'అంధాళి' అను పేరున వేరొక రాగము దీక్షితుల వారి సంప్రదాయమున వాడుకయందున్నది కాని అది భిన్నమగు లక్షణములు గల రాగము.

అందోళి — రూపకం

ఇంతులాల నావంక నిదే తప్పు
కొంతై నా బిలువరంటా గొసరి మనసు !

॥పల్లవి॥

మాటకు మాటాడను మరి కల్లలెంచను
నాటుకొన్న చూపుతో నవ్వితి నేను
గీతె గొనగోర దానే కిందుపడ నొక్కదానే
కూటమికి రానంటా గోపగించి దాను !

॥ఇంతు॥

పతికి బతిసేయను పరులేమి నడుగను
అతికాక దనమేనే అంటితి నేను
కతలు చెప్పేదానే ఘాతలు సేసేదానే
తతితో దగ్గరనంటా దమకించి దాను !

॥ఇంతు॥

కాదు గూడదనను కలుకరి నేయను
 యీదెన దనకు బంతమిచ్చితి నేను
 సేదదేర నన్నుగూడె శ్రీ వేంకటేశుడు దానె
 పోదితో మెచ్చితి నంటా బొదిగీదాను!

|| ఇంత ||

శ్లో : 25-513

ప. - మ రి మ పా ప || మ ప ని ద మా || రి మ రి సా || రి స ని ధ నీ సా ||
 - ఇం - తు లా ల || నా - వం - క || ని దే త ప్ప || ఇ - దె - త ప్ప ||

- రి మా ప నీ సా || రి మ రి సా స ||
 - కొం - తై - నా || బి లు వ నం టా ||

ప స ని ద మ రి రి స || రి స ని ధ నీ సా ||
 కొ - స - రి మ న ను || ఇ - ది త ప్ప ||

|| ఇంత ||

చ. - మ మ మ మా || రి మ ప మ రి రి సా ||
 - మా ట కు మా || టా - - - - డ ను ||

ని స రి మ రి ప || రి స ని ధ మ ఫ ని స ||
 మ రి క - - ల్ల || లెం - - - - చ ను - ||

రి మ పా పా || మ ప స ని ద ద మా ||
 నా టు కొ న్న || చూ - - - పు ల తో ||

రి మ ప మ రి స రి మ || పా - - - - ||
 న - - - వ్వి తి నే - || ను - - - - ||

- రి మ ప పా || మ ప ని ద మ ప ప ||
 - గీ టె కొ న || గో - - ర తా - నె ||
 - ని స రీ మా || రీ స ని ద ని స ||
 - కిం దు ప డ || కొ - క్కె తా - నె ||

- స స స సా || ని స రీ మ రీ స ని ద మా ||
 - కూ ట మి కి || రా - - - నం - - - టా ||

ప ని స రీ మా రీ స ని ద మా || రి మ ప స ని ద మా రి మ రి స ||
 కో - - - ప గిం - - - చీ || తా - - - - - ను - - - || ||ఇంతు||

అవతారిక :

ద్రొందలి నాయకుడు అనురాగవంతుడు. నాయక ముగ్ధ. నాయకుని చేతలను గుర్తించుటయందు సిగ్గుపడెడి స్వభావము కలది గనుకనే ఈమె చెలి “యేమమ్మా! నీవు చేయు చేతల యందలి షుగ్ధతను నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు గమనించి చిరునవ్వులతో మూతులు త్రిప్పట, నీవు పోయిన జాడలను వెదకుకొనుట, వంటివి చేయుచు ఇతరులపై చీకాకు పడుచు నీ కడకు వచ్చుచున్నాడు రమ్మనవమ్మా వలపులు చల్లుచున్న ఆసామిని” అని బుద్ధులు గరపు చున్నది.

ఆందోళి-ర్ముంపె

రమ్మనవే ఇకను నీ రమణునిని

పమ్మి వలపులు చల్లి బదిమారులు !

॥పల్లవి॥

నెలకొనప్పటినుండి నిన్నే తప్పక చూచి

తలపోసి తలపోసి తడబడిని

మొలక నవ్వులతోడ మూతులు గిరిపీనదె

నలువంక పొంచి పొంచి నవ్వులు నవ్వీని !

॥రమ్మనవే॥

పెనగుచు బలుమారు పెచ్చుపెరిగి దాను

గునిసి పరులొడ కోపగించిని

వెనుకొని నీ జాడలే వెదకి నితడు నేడు

మనసుమర్రాలు చూడమచ్చిక నేసీని !

॥రమ్మనవే॥

పొరుగు పొంతలనుండి బుద్ధులు చెప్పేనదె

గరిమల మించి గలికి తనమునను

యిరవై శ్రీ వేంకటేశునిన్నిటా నిన్ను గలసె

సరసములాడు తానే చనపు చూపీని !

॥రమ్మనవే॥

ప. ప ని ద మ ప మ | రి మ ప మ రి సా ||
ర - మ్మ న వే - | ఇ - క - ను నీ ||

స ని ధ మ ఫ ని సా | స రి మ రి మా - ||
ర - మ - ణ - ని | ని - - - - - ||

2. ప ని సా ని ద దా మ | రి మ ప ని ద మ ప మ రి స ||
ర - - మ్మ - న వె | ఇ - క - ను - నీ - - - ||

స ని ధ మ ఫ ని సా | స రి మ ప ని స రీ స ||
ర - మ - ణ - ని | ని - - - - - ||

- ప ని సా రీ రీ | స రీ మ రీ రీ మ మ ||
- ప - మ్మి వ ల | పు - లు - చ - శ్రీ ||

రి మ రీ స ని ద మ ప | రి మ ప ని సా - ||
ప - ది - మా - - రు | లు - - - - - ||

||రమ్మనవే||

చ. - ప ప ప పా | ప ని సా ని ద దా మ || - రి మ పా ప ని | ద మ రీ స ||
- నెల కొ న | ప్ప - టి నుం - - డి || - ని - న్నే త - | ప్ప క చూ చీ ||

- ఫ ని స రి మా రి | రి మ ప మ రీ స ||
- త ల పో - - ని | త - ల - పో ని ||

రి మ ప ని స ని ద మ | పా - - - ||
త - డ - బ - డే - | ని - - - ||

- రీ రీ రీ రీ | రీ స ని ద మా మ || ప ని స రీ మ | స రీ ని సా ||
 - మొ ల క న | వ్వు - ల - తో డ || మూ తు లు గి రి | పీ - న దే ||

- స స సా స | ని ద మా మ || - రి మ ప ని సా రీ స ని ద ||
 - న లు వం క | పొంచి పొంచి || - న - వ్వు - లు - - - - ||

మ ప ని ద మా ప మ రి స రి మ ||
 న - వ్వి - - - - - సు - ||

||రమ్మనవే||

అవతారిక :

అనుకూలుడగు నాయకుని నాయక ఇచ్చవచ్చినట్లాడించుచున్నది. అతడును ఆపె యందలి ప్రేమాతిశయమున ఆమె చెప్పినట్లు వినుచున్నాడు. ఆమె తిట్టినను దండించినను కొంగుపట్టి కూర్చుండబెట్టినను కోపించుకొనక “అతడుండగా మనకేలనమ్మా కోపములు, తాపములు, వెగటులు, వగవులును” అని చెలికత్తెలు నాయకీనాయకుల వేడుకలు చూచి ఆనందించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కేదారగౌళ ప్రాచీన ప్రసిద్ధ రాగములతో నొకటి. ఇది యిప్పటివాడుక ప్రకారము 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. స రి మ ప ని స . స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. కొందరు లక్షణకారులు హరికేదారగౌళ యనుపేరుతో దీనినే 28వ మేళముగా చెప్పకొనియున్నారు. కాని మేళకర్తలు సంపూర్ణ సంపూర్ణములుగా నుండవలె ననుభావముతో కాబోలు తరువాతి లక్షణకారులు హరికాంభోజిని 28వ మేళముగా చెప్పి కేదారగౌళను దానిజన్యముగా చెప్పకొన్నారు. నిజమునకు మేళకర్తల అవిరూపమునకు పూర్వమే కేదారగౌళ మంచి ప్రచారముతోనున్నదని వాగ్గేయకారుల రచనలవలన తోచుచున్నది.

కేదారగౌళ-త్రిపుట

చూతమే యీ సంతోసాలు సొరిదినుండి

ఐతేనేమి సవతుల మది మనమేలే !

॥వల్లవి॥

సతి తిట్టులతనికి చవులై వుండగాను

మతిలోన వగవగ మనకేల

యితనై యీపె గుంపెన కితడు లోగుచుండగా

కుతిల కుడువ నేలే కొమ్మలాల మనము !

॥చూతమే॥

ఆపెసేనే ఉద్గండాలు ఆతడోరుచుకుండగా

కోపమేలే మనకును కోపులనుండి

వోపి యాలియాజ్ఞ మగడొట్టి జవదాటడు

అసస్సోసాలేలే మనఘంధరిలో వారము !

॥చూతమే॥

కొంగాపెనట్టి తియ్యగా కూచుడతడులోగాగా
 పంగించనేలే మనము పలుమారును
 యెంగిలిమోవిచ్చె నాపె యెనసి శ్రీ వేంకటేశు
 డగదేలేయేలిద్దరట్టే మనములను !

॥చూతమే॥

శ్లోం : 19-470

ప. - - ప | పా ని ద ద ప || మ గ గా మ రి | మ గ గ రి సా - ని ||
 - - చూ | త మే - - - || యీ - నం - - | తో - - - సా - - ||

సా స | సా - ని రి స ని థ || ప ని సా రి | మ గ గ రి సా ||
 లు సా | రి - - ది - - - || మం - - డి | - - - - - ||

రీ రి మ | పా సా రీ స నీ || సా సా రీ స | ని ద దా ని ప ||
 - ఐ - | తే నే - - - || మే స - - | వ - తు - - ||

పా రి మ | పా ని ద ద ప మ గ || రీ - | మ గ గ రి సా || రీ
 ల మ ది | మ - - న - - - || మే - | లే - - - - || - ॥చూతమే॥

చ. - - రి మ | పా పా || మ ప ని ద ద ప | ప ప మ గ గా మ రి ||
 - - న తి | తి ట్టు || ల - త - - - | ని - - - కి - - ||

రీ రి మ | ప ప మ గ గా మ రి || మ గ గ రి స | సా రి స ని సా ||
 - చ - | పు - - - లై - - || యుం - - - - | డ - - గా ను ||

- - ఫ ని | స రి రి || రి ప ప మ గ | గా మ రి రి ||
 - - మ తి | తో - న || వ గ - - - | వ - - గ ||

రీ రీమ | ప స స ని ని ద || ద ని పా | - - - - ||
 - మ న | కే - ల - - - || - - - | - - - - ||

- - రీమ | పా ప స || సా రీ స నీ - - | సా సా ||
 - - ఇ త | నై యీ - || పె - - - - - | గుం పె ||

సా ప ని | సా రీ మ గ || గ రీ సా | ని ద పా నీ ||
 న కి త | దు లో - - || గు - చు | డ - - గా ||

సా స రీ | మ గ గ రీ సీ సీ || సా రీ స ని ద ప | నీ సా ||
 - కు తి | ల - - - - కు డు || వ - - - - - | నే లే ||

- - రీమ | ప స సా రీ స ని ద || పా ద ప మ గ గ రి | మ గ గ రి సా || రీ
 - - కొ - | మ్మ - లా - - - - || ల - - - - - | మ - న - ము || -
 ||చూతమే||

అవతారిక :

ద్రొందలి నాయక దివ్య. పతివ్రతయగు ఈమె తన నాయకుడు పలుతావులయందు ఎట్లు మసలివచ్చినను తాను పట్టించుకొనదట. తనయందు ప్రేమను మాత్రము పోగొట్టుకొనక యాతడుండిన చాలునట. “నీవు కూరిమి గలిగ నాపై కోపము చేసుకొన్నమేలే. నీ మనసు నందు నన్ను మరువకుండిన చాలు. నీవేడ నున్నను, ఎవతె గూడినను నాకేమియు కష్టము గలుగదు. పానుపుపై నాయందు మక్కువలు చూపినచాలు. నీవెన్ని బింకాలు పోయినను నేను బాధపడను.” అని ప్రేమతో నాయకునికి విన్నవించుచున్నది.

కేదారగౌళ — రూపకం

కూరిమి గల్గితే జాలు కోపించినా మేలువో
అరయ నోరమణుడ అంతాను మేలువో !

॥పల్లవి॥

మనసున నీవు నన్ను మఱవకున్నా జాలు
యెనసి నీ వేడ నున్నా వియ్యకోలే పో
ననువు వలపు నీవు నాపై జల్లితే జాలు
వెనక నీవేమన్నా వేడుకవే పో !

॥కూరిమి॥

పాయము నీ మేని మీద వచ్చిగా నుండితే జాలు
రాయడి విరహమైన రాజ్యపదవి
యే యెడ నీ చూపొక మాటిటు పై బారితే జాలు
నాయములు దప్పి నీవు నడచినా మేలువో !

॥కూరిమి॥

పానుపుపై కూడి నాకు పంతమిచ్చితే జాలు
కానని కన్నుల నీ బింకాలు మేలేపో
అనిన శ్రీ వేంకటేశ అతతో నన్నేలితివి
కోసల నీ కొనగోరి గుఱుకులు మేలువో !

॥కూరిమి॥

ప. సా స ని దా పా || మ ప ని ద ద ప మ గ గ రి ||
కూ రి - మి గ || ల్లి - తే - చా - - - లు - ||

రి మ గ న రి మ ప || పా స స ని సా ||
కో - - పి - చి నా || మే - లు - వో ||

ప ని స రి రి || రి ప మ గ రి గ రి సా ||
అ - ర య వో || ర - మ - ణు - - డ ||

స రి మ రి ని స రి స ని ద పా || ద ప మ గ రి మ ప ని ||
అం - - - తా - - - ను - - || మే - - - లు వో - - || ||కూరిమి||

చ. రి రి రి రి ప మ గ రి || రి మ రి స సా రి స ని ద పా ||
మ న సు న - - - - || నీ - - వు న - - - - న్ను ||

మ ప ని స రి స || రి మ గ రి రి ||
మ అ వ కు - న్నా || - - చా - లు ||

రి మ ప ప స ని ద పా || మ ప ని ద ద ప మ గ ||
యె న సి నీ - - - - || వే - డ - ను - - న్నా ||

రి రి రి మ గ గ రి || సా - - - - ||
నియ్య కో లే - - - || పో - - - - ||

రి మ ప ప స ని || - స రి స రి రి ||
ష ను పు వ ల పు || - నీ - వు నా వై ||

రీ ప మ గ రీ రీ మ రీ స || సా రీ స ని సా - - ||
 జ - - - ల్లి తే - - - || చా - - - లు - - ||

ప ని స రీ గ రీ సా || సా రీ స ని ద పా ద ప ప ||
 చె న క నీ - - - || వే - - - - - మ - న్నా ||

మ ప ని ద ద ప మ గ రీ || మ గ గ రి స రి మ ప నీ ||
 వే - - - డు - క - లే || పో - - - - - ||

॥కూరిమి॥

అవతారిక :

ముఖము చంద్రబింబమును పోలిన పూవనియు, ఆ పూవునందు కన్నులనే తామరలు విరిసెననియు, ఆతామరల నడుమ నాసిక చుంపకపుష్పమై యున్నదనియు, ఆ పూవునకు దిగువ ముప్పదిరెండు మొగ్గలు వసునగా అవతరించెననియు, నాయక సౌందర్యమును మనోజ్ఞమైన ఉపమాలంకారముల అన్నమయ్యవారు యీ పదమునందు వర్ణించుచున్నారు.

కేదారగౌళ—ఝంపె

భామ శృంగారించు భావమే యందము

కాముని రతిసాటి కాంతలీలాగు !

॥పల్లవి॥

పూవొకటి వికసించె పున్నమి చంద్రుని వలనే

పూమీద మరిరెండు పూలుబూసె

రెండుపూవుల నడుమ పూసెనొకపువ్వు

పూవు కింద ముప్పదిరెండు మొగ్గలైతై !

॥భామ॥

పక్షి యొక్కటి వాలె భద్రేభమనగాను

పక్షిమీదను రెండు పక్షులాయెన్

రెండు పక్షుల నడుమనే గ్రాలెనొక పక్షి

పక్షిలో జోడుగా పలికే నొకపక్షి !

॥భామ॥

చిగురునే రెంటి చెందామరొయనగ

చిగురు మీదను రెండు చిగురులైతై

చిగురుబోడి యింట శ్రీ వేంకటేశుడు

చిగురు లోపలితేనె చెల్లి చవిచూచె !

॥భామ॥

ప ని స రీ మ గ గ రీ | సా స ని రీ స ని ద ప ||

పూ - పు కిం ద - ము - | ప్ప ది - రెం - - - డు ||

ప ని సా సా రీ స ని ద పా | పా ద ప మ గ గ రి మ రి సా || నీ స రీ
పూ - - మొ - - - - గ | లె - - - - - తై - ను || భా మ శ్మం

అవతారిక :

బ్రదలి నాయక ప్రౌఢ, చతుర. ఈమె తనతో కలిసి యలసి సొలసిన నాయకుని వ్యంగముగా “ నిన్ను చూచి నేను నవ్వినందుకు సంతసించవలదా ? మెరుగులు పోయిన నీమోవికి నేనువిడియ మిచ్చితే తప్పా ? అలసి చెమటలతోనున్న నీపై గంధపుపొడి చల్లితే ఆగందించవలదా ? నీకన్నుల కంటిన కుంకుమలు పోవునట్లు వన్నీరు చిలికితే పాపమా ? పిప్పియైన నిన్నుతిరిగి పురికొల్పితే సంతసించివైకొంటివి. చప్పడు సేయక యూరకున్నానునుమా ” అనితన య నందమును స్వామికి నివేదించుచున్నది.

కేదారగాళ—త్రిపుట

మాటు మోవిదేటికి మంకుదన మేటికి
జాటువడ నే నవ్వితే సంతసించవలదా ?

॥పల్లవి॥

వడి నీకెమ్మోవి మీది వన్నెదీసినది చూచి
తొడరి వీడెమిచ్చితే దోసమాయది
కడుచెమటల నీపై గందవొడి చల్లితేను
బడియక నీవిందుకు సంతసించవలదా ?

॥మాటు॥

కులికి నీకన్నులపై కుంకుమ వన్నెలుచూచి
బలిమి బన్నిరిచ్చితే పాపమాయది
కలసిన పేడి వేడి కాకలమే నటుచూచి
చలిగా నే విసరితే సంతసించ వలదా ?

॥మాటు॥

పిప్పియైన నీమేని పెక్కులాగులటు చూచి
ముప్పిరి గళలంటితే మోసమాయది
అప్పటి శ్రీ వేంకటేశ అలమితి విటునన్న
తప్పడు గాకియ్యకొంటే సంతసించవలదా ?

॥మాటు॥

ప. ప | సా - ని రి స ని ద || పా ని ద ద ప | మ గ గ రి సా ||
 మా | ఱు - - మో - వి - || దే - - - - | టి - - - - కి ||

ప ని | స రి మ గ గ రి సా || స ని రి స ని ధ | ధ ని పా ని ||
 మం - | కు - - - త - - || న - - - - - | మే - - టి ||

సా ప ని | సా రి రి || రి - మ గ స | రి మా ||
 కి జా - | ఱు వ డ || నే - - - - | న ప్పి ||

పా ప | సా సా రి స ని ద || ద మా పా - | నీ సా ||
 తే సం | త సిం - - - - || చ . వ - | ల దా ||

||మూఱు||

చ. రి రి | రి రి || రి మ పా ద ప మ గ | గ మ రి రి మ రి ||
 వ డి | నీ కె || మొ - వి - - - - | మీ - - - - - ||

సా ప ని | సా రి గ రి సా || సా రి స ని ధ పా | నీ సా ||
 ది వ - | న్నె డి - - - || సి - - న - - | చా చి ||

రి రి | రి మ గ గ స || రి - | మా పా ||
 తొ డ | రి - - వీ డె || మి - | చ్చి తే ||

రి మ | ప స ని ద ద ని పా || పా ద ప మా | పా - - ||
 దో - | స - - - మా - - || యి - - - | ది - - ||

ప ప | ని ద ద ప మ గ గ రి || గ సా | రి మ పా ||
 క డు | చె - మ - ట - ల - || నీ - | వై - - ||

రి మ | ప స సా రి స ని ద || ద మా పా - | సా స ని సా ||
 గం - | ద - వొ - - - - || డి - చ - | ల్లి - - తే ||

సా ప ని | స రీ రీ || రీ ప మ గ మ రీ | రీ మ రీ సా ||
 మ జ డి | య - క || నీ - వి - - - | దు - - కు ||

- - ని స రీ గ రీ | సా సా రీ స ని ద ||
 - - స - త - - | - సి - - - - ||

మ ప దా ని ద పా | పా ద ప మ గ రి మ రి స ||
 చ - వ - - - | ల - - - - దా - - - ||

రి మ పా

- - -

||మాటు||

అవతారిక :

రామాయణ గాథలను అన్నమయ్యవారు కీర్తనలుగా రచించి నట్లు వాడుక. ఇందు శ్రీరామ చంద్రుని రాక్షస సంహార సారథమును వర్ణించుచు, ఆ స్వామి పరాక్రమములను కొనియాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

శంకరాభరణము ప్రాచీన మేళము. సర్వగమక వరి కాదులతో నొప్పుచు అత్యంత మనోహరముగా నుండెడి రక్తి రాగములలోనిది నొకటి. ఈ రాగము సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఱి సంప్రదాయమునను ఇదే విధముగా చెప్పియున్నారు. ఇప్పడివి 29వ మేళకర్త ధీర శంకరాభరణముగా వాడుక.

శంకరాభరణం — ఆది

వినుడిదె రఘు పతి విజయములు
ఫనుపడి రాక్షస బాధలుడిగెను !

॥పల్లవి॥

కులగిరులదరెను కుంభినివడకెను
ఇల రాముడు రథమెక్కినను
కలగె వారిధులు కంపించె జగములు
బలు విలునమ్ములు వట్టినను !

॥వినుడిదె॥

పిడుగులు దొరిగెను పెనుగాలి వినరె !
తొడిబడ బాణము దొడిగినను
ముడివడె దిక్కులు మొగ్గె దిగ్గజములు
యెడపక రావణునేసినను

॥వినుడిదె॥

చుక్కలు డుల్లెను స్రుక్కె భూతములు
తొక్కి యసురతల దుంచినను
గక్కన శ్రీ వేంకటగిరి నిలువగ
అక్కజమగు శుభమందరి కొదవె !

॥వినుడిదె॥

ప. స ని స రి గ గ గ రి | గ మ ప మ | గా మ రి ||
వి ను డి దె ర ఘ ప తి | వి జ య ము | లు - - ||

గ మ ప మ గ రి స ని | స రి గ స | రి స స ని ||
ప ను ప డి రా - ట స | బా - ధ లు | తొ ల గె ను ||

॥వినుడిదె॥

చ. గ మ ప మ గ రి స ని | స రి గ స | రి రి రి రి ||
కు ల గి రు ల ద రె ను | కుం - భి ని | వ డ కె ను ||

గ మ పా ద ప ప మ | మ ప ద ని | సా - - ||
యి ల రా ము డు ర ధ | మె - క్కి న | ను - - ||

ప స ని స రి స ని స | రి గ మ గ | రి రి స ని ||
క ల గౌ వా - రి ధు లు | కం - పిం చె | జ గ ము లు ||

ద ని స ని ద ద ప మ | ద ప ప మ | గ రి సా ||
బ లు వి లు న - మ్మై లు | వ - - ట్టి | న పు డు ||

॥వినుడిదె॥

అవతారిక :

వేద వేదాంతములను చదువుట, పురాణములను, వినుట పెద్దలను కొలుచుట, మొదలగునవి యెన్ని చేసినను పాపచింతలు, పాపకార్యములు, చీకటి బ్రతుకులు విడనాడని మనసుండినచో ఏమి ప్రయోజనము? తిరువేంకటనాథుని సేవించి తరించని బ్రతుకులకు పాపములే సంబళములని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

శంకరాభరణం—ఆది

పాపములే సంబళ సుపుడు - యీ
యావద బడి నే నలసేనా !

॥వల్లవి॥

ఎన్ని పురాణము లెటువలె వినా
మన్న మనువు డిమ్మరి తనమే
నన్న నేనె కానగ లేనట నా
“వినన్న” వినుకులకు వెఱచేనా !

॥పాపము॥

ఎందరు పెద్దలనెట్ల గొలిచినా
నిందల నామతి నిలిచినా
కందువెఱిగి చీకటికి దొలగనట
అందపు బరమిక నందేనా !

॥పాపము॥

తిరువేంకట గిరి దేవుడె వరమని
దరగని తెలివిక దాగినా
తిరముగ నిను జిత్తించిన చింతే
నిరతము ముక్తికి నిధిగాదా !

॥పాపము॥

బ. రి గ మ గ రి రి సా | ని స ధ ని | సా సా ||
 పా - ప ము లే - సం | బ శ మె పు | డు యీ ||

స ధ నీ స స రి రి స ని | స రి గ స | స రి రి స ||
 యా - - ప ద బ డి నే - | న ల నే - | నా - - - ||

||పాపము||

చ. మ గ మ ప ద ప ప ప | ద ని స ని | ద ద ప ప ||
 ఎ - న్ని పు రా - ఇ ము | లే టు వ లే | వి - న్నా - ||

ద ని స ని ద ప ప మ | గ రి గ మ | పా - - ||
 మ - న్న మ ను పు డి - | మ్మ రి త న | మే - - ||

స స ని స రి రి స ని | స రి గ మ | గ రి స ని ||
 న - న్ను నే - నె కా - | న గ లే - | న ట నా - ||

ద ని స ని ద ప ప మ | గ రి స ని | సా - - ||
 వి - న్న వి ను కు ల కు | వె ర చే - | నా - - ||

||పాపము||

అవతారిక :

బ్రొందు నాయక విరహోత్కంఠిత. ఈమె విరహోవస్థలను చెలులు వేంకట నాథునితో
విన్నవించుకొని అలుకలు వలదనియు యీతరుణిని కరుణించమనియు వేడుకొను చున్నారు.

శంకరాభరణం— ఝంపె

తరుణి నీ యలుక కెంతటిదింత యీ వేళా
గరుణించ గదర వేంకటశైల నాథా !

॥పల్లవి॥

ఒక మారు సంసార మెల్లంబొమ్మని తలంచు
వొక మారు విధిసేత లూహించి పొగడు
వొక మారు తనుం జూచి పూరకె తలపూచు
నొక మారు హర్షమున బొందిమై మఱచు !

॥తరుణి॥

నిన్నుంజూచి వొకమారు నిలువెల్లంబులకించు
తన్నుం జూచి వొకమారు తలపోసినగును
కన్ను తెరచి నినుం జూచి కడు సిగ్గువడి నిలిచి
యిన్నియునుం దలపోసి యింతలో మఱచు !

॥తరుణి॥

వదలైన మొలనూలు గదియించు నొకమారు
చెదరిన కురులెల్లం బెరుగునొక మారు
అద నెరింగి తిరు వేంకటాధీశ పొందితివి
చతురుండవు నినుజాయం జూదొకమారు !

॥తరుణి॥

ప. - స రి గ మ ప మ గ | రి రి స సా ||
 - తరు ణి నీ - - - | యలు క కె ||

స ని గ రి సా ని | స ధ నీ సా స ||
 త - టి - డిం త | యీ - - వేళ ||

- స ప ప ప మ గ మ రి | గ మ ప ప ద నీ ||
 - కరు ణిం - - - చ - | గ ద ర వేం - - ||

స ని ద ప మ | గ రి సా - ||
 క ట శై - ల | నా - థా - ||

||తరుణి||

చ. - స ని ద ప మ | గా మ ప మ గ మ రి రీ ||
 - వ ద లై - న | మొ ల - నూ - - - లు ||

- మ గ సా స ని | స రి గ స రీ రి ||
 - గ డి యిం చు - | నొ - క - మారు ||

- మ గ మ పా | పా స ని ద ప ప ||
 - చె ద రి న | కు రు - లె - ల్ల ||

మ ద ప మ గ ప మ గ గ రి | స రి గ మ పా - ||
 చె - రు - గు - నొ - క - | మా - - - రు - ||

- స ని స రి రి | రి స రి రి గ ||
 * అ ధ నై రి గి | తి రు వేం - క ||

స మ గ రీ గ రీ స | స ని సా ద ని స ||
 టా - - థి - - శు | పొం - - ది తి వి ||

- స స స స స ని | ద రీ స ని ద ప మ ||
 - చ తు రు డ వు = | ని - మ - జా - య ||

గ మ పా ద ని ద ప మ గ | రి మ గ రి సా - ||
 జా - - ల - దొ - క - | మా - - - రు - ||

॥శ్రుణు॥

అవతారిక :

ఇందు విరహోర్తయగు నాయక విరహ వేదనను గమనించి చెలికత్తెలు ఒకరితో నొకరు చెప్పకొనుచున్నారు. “నాయకుని పిలుచుకొని రండమ్మా!.. ఈమెకు వెన్నెల పోగుల కాకలు ఎక్కువై చెమటలచే ఒడలు తడిసి యున్నది. పూపాన్పుపై తొల్లిటి పనులను తలచి తలచి కాకలకులోనై పొరలుచున్నది. ఈమె విరహమును శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నవించ గదరమ్మా! అతడు వచ్చి చలువలు చల్లగలడు.” అని యచుకొనుచున్నారు.

శంకరాభరణం — ఆది

పిలువా గదరే ప్రియునిని

చలువా లాతడు చల్ల గానీ!

॥పల్లవి॥

తలపా రాదింతి తమకము రేగి

చెలపా చెమటాయ చెక్కులను

పొలపా వెన్నెల పోగులకు మతి

గొలుపా దీకె కెక్కుడు విరహమునా

॥పిలువా॥

కెరలి మును మరిగిన పొందూ, లోలో

మరలీ కాకలై మనసుననూ

పొరలీ బూజానుపున నీపెకు, చాడు

దొరలీ దియ్యరె తొలు విరులెల్లా

॥పిలువా॥

అలసె మోహపు టాసల, కడు

బలిసె జన్నులు పై నై నే

కలసె శ్రీ వేంకట పతి మారు

ఘలసే విడివో మరు బలములకూ!

॥పిలువా॥

ప. రి రి గా రి గ మా | గ గ గ రి | సా - - ||

పిలువా గద రే | ప్రియుని - | నీ - - ||

ని స రీ రి రి స | స రి గ మ | గా గా ||

చలువాలాతడు - | చ - ల్లి - | గా నీ ||

॥పిలువా॥

చ. ప ప పా ప మ గా రి | స ని స రి | గ మ పా ||

త ల పా ర - దిం తి | త మ క ము | రే - గీ ||

మ ప ద ని సా స ని ద ప | పా ప మ గా మ రి | గ మ పా ||

చె ల పా - చె మ - టా - | య - - చె - - | క్కులును ||

స ని స రి రి స స ని | స రి గ మ | గ రి స స ||

పొలపా - వె - న్నెల | పో - - గు | ల కుమతి ||

ప ప సా స ని ద ప పా | ప మ గ రి | స ని సా ||

గొలుపాదీ - - కె కె | క్కుడువిర | హమున ||

॥పిలువా॥

అవతారిక :

ద్రోదు నాయక కోపోద్దీపిత. నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చిలిపి చేతలను చెప్పుచు మండలించుచున్నది. “దొరవగు నీతో సంగతి యెంతదొరికితే అంతే చాలు లేవయ్యా. తెరలోనుండి ఏల నయగారముల నొలుకబోయుచున్నావు? నిజమగు తమి నాపై కలిగిన తెరదీనుకు రావయ్యా! నీవు వేరొకతెతో నుండి నన్ను రమ్మనుట చెల్లునా?” యని అతని పనులను మొగమాటమిలేకుండ చెప్పుచున్నది.

శంకరాభరణం—రూపకం

దొరతో సంగాతము దొరికిన పాటే చాలు
వారసి మీరగ బోతే నొక్కరీతి నుండునా!

||పల్లవి||

యేకతాన లోన నుండి యేలనన్న బిలిచేవు
వాకిటికి రావయ్యా వలసిలేను
చేకొని యొకతె యుంటె సిగ్గువడి వెళ్ళి వచ్చి
కూకలు వత్తులుగాను కూళదాననా!

||దొరతో||

మరగించి మరగున మాట లేలాడించేవు
తెరదియ్యవయ్య అంత తీట గలితె
వరుసకు వచ్చి నాపె వాదు నాతో బెట్టుకొంటె
విరసమై యూరకుండ వెట్టిదాననా?

||దొరతో||

పట్టె మంచముపై నుండి పైగాలు చాచనేల
యిట్టె పుర మెక్కవయ్య యింత గలిగె
జట్టిగా శ్రీ వేంకటేశ సరినొక తె గూచుంటె
వట్టి యితవు సేసుకో వాసిలేని ధాననా!

||దొరతో||

ప. - స పా ప మ గ మా ॥ పా మ ప దా ప ప ॥

- దొ ర తో - - - ॥ సం గా - - త ము ॥

- ప ద ని సా - స ద నీ ॥ పా - మ ద ప మ గ ప మ గ రి ॥

- దొ రి న - - పా - - ॥ లే - - చా - - - లు - ను - ॥

స స రీ గ మా గ రి గా ॥ సా స ధ నీ సా ॥

- వొ ర సి మీ ర - గ ॥ బో - - - తే ॥

పా గ రీ సా - ని ద ప మ గ ॥ మ ప ద ని సా - ని ద ప మ గ ॥

నొ క్క - రి - - తి - - - ॥ నుం - - - - - డు నా - - - ॥ దొ ర తో ॥

చ. - ప ప పా ప ॥ ప ద ని ప ద ప మ ॥

- ప క తా న ॥ లో - - న నుం - డి ॥

- గా మ ప గ మ రి గ ॥ స రి గ మ పా ॥

- యే ల - న - - న్ను ॥ బి లి చే - వు ॥

- మ పా ద నీ సా ॥ గ మ ద ప గ రి సా ॥

- వా - కి టి కి ॥ రా - వ - - - య్య ॥

ని రి స ని స స ధ నీ ॥ సా - - - - ॥

వ - ల - సి తే - - ॥ ను - - - - ॥

ప ప ప ప మ గ మ రి ॥ మ గ మ పా ప ॥

చే ళొ ని - - - - ॥ యొ క తె యుం టె ॥

మ ప ద ని ద ॥ ప ద ని సా స ॥

సి గ్గు వ డి - ॥ వె - ల్లి వ చ్చి ॥

- గ గ గ రి ప మ గ రి ॥ స స స థ నీ సా ॥

- కూ కు లు - - - వ - ॥ త్తు లు గా - - ను ॥

స రీ గ మ గ రీ స ని ద ప ॥ మ ప ద ని సా - ని ద ప మ గ ॥

కూ - - - - - శ ॥ దా - - - - - న నా - - - ॥

॥దొరతో॥

అవతారిక :

లోకులు కాకులవంటివారు. ఏమనుకొందురు ? వీరి నోళ్ళు మూయించుటకు ఎవరి వశము ? చెరువు మూయుటకు మూకుడున్నదా ? నీవు దానవసతుల మానములను కొల్లగొట్టి వారి పతులను సంహరించుటకు కల్లలాడి యుందువు. కాని మాతో నసత్యములు పలుకుటకు మేమంత వారమా ?” అని నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేష్టలను వక్కాణించుచు నాయిక చెప్పుచున్నది.

శంకరాభరణం — త్రిపుట

ఏమైనా నాడేవారి నేమందును

మోము చూచితే చెరువుముయ్య మూకుడున్నదా ?

॥పల్లవి॥

అడియాలముగ నీవు అడేవి సత్యాలేకాక

కడు మావంటి వారితో గల్ల లాడేవా

జడిసి తొల్లి అసురసతులతో నేమోకాక

తడవితే నేటి వేళ తప్పు నీయందున్నదా ?

॥ఏమైనా॥

చిమ్మిరేగ నీ విన్నిటా జేసేవి పుణ్యాలేకాక

పమ్మి నీ వొళ్ళ నెంచితే పాపమున్నదా

కుమ్మరించి యీ సుద్దులు గొల్లతలందేమో కాక

నెమ్మది నీ పొద్దుకు నింద నీయందున్నదా ?

॥ఏమైనా॥

దగ్గరితే నీ వల్లన దయ దాక్షిణ్యాలేకాక

కగ్గిన నిష్ఠూర మించుకంత గలదా

వెగ్గళించి నన్నును శ్రీ వేంకటేశ కుడితివి

వొగ్గి నిన్ను దూరభోతే వొచ్చుము నీకున్నదా ?

॥ఏమైనా॥

ప. - - స | స ని ద ని పా || ప పా - మ | ద ప మ గ మా ||
 - - ప | మై - - - న || నా డే - - | వా - - - రి ||
 పా గ మ ! పా ప ద నీ || సా - | స ని ద ప మ గ మ ప ||
 నే - - | మం దు - ను || - - | - - - - - ||
 ద ని సా ని స | రీ రీ స || స గ రీ గా - | మ గ గ రీ సా ||
 - - - మో - | ము చూ - || చి - - తే - | చె - రు - వు ||
 - - స | స ని ద ని పా || ప మ ద పా మ | గా మ రి గ మ ||
 - - ము | య్యి - - - మూ || కు - - - - | డు - - న్న - ||
 ప ద నీ స | స ని ద ని పా ||
 దా - - ప | మై - - - న ||

చ. - - ప ప | పా పా || ప మ ద పా మ | గా మ రి గ స ||
 - - అ డి | యా లి || ము - - గ - | నీ - - వు - ||
 రి మ గ | సా సా || స రి సా - ధ | ని ప ప ధ నీ ||
 - అ - | డే వి || స - త్యా - - | లే - గా - - ||
 సా స ని | సా రీ || గా - సా - | రీ గా ||
 క క డు | మా వం || టి - వా - | రి తో ||
 - - గ మ | పా ద స ద ప || ద ప మ గ మా | పా - - ||
 - - క - | ల్లి - - లా - || డే - - - - | వా - - ||
 - - ప ప | ప ప మ గ మా || పా - | మ ప ద ని ||
 - - జ డి | సి - - - తో || ల్లి - | అ - సు - ||

సా ని స . రీ రీ స ॥ ని రీ స ని సా . స ద నీ సా ॥
ర స తు . ల తో - ॥ నే - మో - - . కా - - క ॥

-- ని స . రీ గ మ ప గ రీ సా ॥ ని రీ స ని స ద . ని ప ద ని సా ॥
-- త డ . వి - - - తే - - ॥ నే - టి - - - . వే - - - శ ॥

-- గ మ . ప ద ద మ ॥ పా మ ద పా . ప ప మ గ మా ॥
-- త - . స్ప - నీ - ॥ య - - - . దు - - - - ॥

ప ద నీ స . స ని ద ని పా ॥
న్న - డా ఏ . మై - - - న ॥

అవతారిక :

నాయిక ముగ్ధ, విరహోత్కృతిత. ఆమె సౌందర్యమును వర్ణించుచు ఆమె మోము వాడుటకు, పలుకు నన్నగిలుటకు, ఊర్పులు వేషియగుటకు, కురులు చెదరుటకు, మోవినలగుటకు కారణములు విరహముతో వ్యధ నొందుచుండుటయే గాని మన్మథుని సంపదలగు చంద్రుడు, కోవెల, గంధపుగాలి, తుమ్మెదలగుంపు, లేజిగురులు వంటి వానికి తీసిపోవురవి కావని, వేంకట నాథునికి చెలులు విన్నవించున్నారని అచ్యువారు చెప్పుచున్నారు.

శంకరాభరణం—ఝంపె

అతను సంపద కంటె నసదా చెలియాపు

మతి చింత చేత వేమరు నలగె గాక !

||పల్లవి||

తగు జందురుని నణచ దగదా చెలి మోము

వగలచే నొకయింత వాడెగాక

పగటు గోవెల మించి పాటదా సతి పలుకు

జగడమున బతి బాసి నన్నగిలె గాక !

||అతను||

కదలు గందపు గాలి గా (వ) దా చెలియూర్పు

కదిమేటి మదనాగ్ని గ్రాగె గాక

కొదమ తుమ్మెద గమికి గొఱతా చెలి తురుము

చెదరి మరు బాణముల చేజాటె గాక !

||అతను||

లీల బన్నిటికిని లేతా చెలి చెమట

లోలి బూబానుపున నుడికె గాక

యేల చిగురున కంటె నెరవా చెలి మోవి

గేలి వేంకట విభుడు గీలించెగాక !

||అతను||

వ. స రి గ మ గ | గ రి సా ని || స థ నీ సా - | ప మ గ రి స ని ||

1. అ త ను సు - | ప ద కం తె || న - న దా - | చె లి రూ పు - ||

2. స రి గ మ గ | గ రి సా ని || స థ నీ సా - | ద ప మ గ ప మ గ రి స ని ||
అ త ను సు - | ప ద కం తె || న - స దా - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

3. స రి గ మ ద ప మ | గ ప మ గ రి మ గ రి స ||
అ త ను సు - - - | ప - ద - కం - - - తె ||

స థ నీ సా - | స ని ద ప ప మ గ రి స ని ||
న - స దా - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

4. స రి గ మ ప ద ని | స రి స ని ద ప మ గ మ రి ||
అ త ను సు - - - | ప - ద - కం - - - తె - ||

స థ నీ స రి గ మ ప | స ని ద ప ప మ గ రి స ని ||
న - స దా - - - - | చె - లి - రూ - - - పు - ||

స ప ప ప మ గ మా | ప ప ద నీ స ని ||
మ తి చిం - - - త | చే - - త చే - ||

స గ రి స ని ద ప | రి స ని ద ప మ గ రి స ని ||
మ రు - న - ల గె | గా - - - క - - - - - ||

||అతను||

చ. - ప ద పా | ప మ గ మ రి మ గ రి గా ||
- లి ల ప | న్ని - - - టి - కి - ని ||

మ ద పా - | మ గ మ ప ద మ రి స ||
లే - తా - | చె - లి - చె - మ టు ||

- స స సా | స ధ నీ స రి స || స రి గ మ ద ప మ | పా - - - ||
 - లో లి బూ | పా - - ను పు స || ను డి కె గా - - - | కా - - - ||

- స స స ద నీ | స స ని ద ప మ || గ మ ప ద ప | ప ద నీ సా స ||
 - యే ల చి - గు | రు న - కం - పె || నె ర వా - - | చె - లి మో వి ||

స గ రి రి మ గ రి | సా స ని స ద నీ స ||
 గే - లి వేం - - - | క ట - వి - భు డు ||

స రి స ని ద ప ప మ | ద ప మ గ ప మ గ రి స ని ||
 గీ - - - లి - చె - | గా - - - క - - - - - ||

॥అతను॥

అవతారిక :

ఇందు విరహార్తయగు నాయక అవస్థలను చెలులు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో విన్నవించుచున్నారు. “ఆమెకు సందేశమేదైనా చెప్పెదవా! ఆమె హాసిన పూలబంతి సువాసనల నాఘ్రూడించి ఆనందించితివా! ఆమె పెట్టిన సేసలను నీకు పులకలు నిండినవా! ఈమె అలమేలుమంగయై నీ చెంతనుండగా నీవు అప్పటి చేతలను చూపులను తలచుకొనుచుంటివా, చెప్పవయ్యా!” అని అడుగుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

కురంజి ప్రాచీన రక్తిరాగములలో నొకటి. ఇది దైవతాంత్యములగు రాగముల యందలిది. ఇందు ‘ని స రి గ మ ప’, ద ప మ గ రి స ని అనునవి ఆరోహణారోహణములుగా చెప్పబడియున్నను క్రింది పంచమమును ‘స ని నీ ష’ అని పట్టుట వాడుక యందు కలదు. దీనిని నవరోజు రాగముతో వేరుపరచుట లక్ష్యజ్ఞానము గల వారి నుండి తెలుసుకొనవలసి యుండును. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 23వ మేళమగు, శుకరాభరణ జన్యము. ప్రయోగములు, స్వర సందర్భములు, గమక పరికాదులు మాత్రమే రాగములను గుర్తించుటకు ఆధారములుగా నుండెడి రోజులలో జనించిన కొన్ని రక్తిరాగములకు ఆధారములు అందలి ప్రాచీనుల రచనలు మాత్రమే!

కురంజి — త్రిపుట

అంగన నిన్నడిగి రమ్మనె నీ మాట
సంగతిగ మరుమాట సరి నాన తీవయ్యా!

॥పల్లవి॥

చెలులచే నింతి నీకు చెప్పిపంపిన మాటలు
తలచుకొన్నాడవా దయతో నీవు
తొలుత గాను కంపిన దొడ్డపూవుల బంతి
లలిమించిన పరిమళము గొంటివా!

॥అంగన॥

చాయల నానతో నాపె సారె జూచిన చూపులు
ఆయములు గరచెనా అంటుకొనెనా
చేయెత్తి సిగ్గుతోడ చేరి మొక్కిన మొక్కులు
ఆయనా నీకు శలవు అందరిలోనా!

॥అంగన॥

బెరసి తెరమాటున బెట్టిన నీపై సేసలు
శిరసుపై నిండెనా చిందెనా నీపై
అరుదై శ్రీ వేంకటేశ అలమేలుమంగ యీకె
గరిమ నిన్ను గూడి గద్దెపై గూచున్నది!

॥అంగన॥

ప. - - ని | సా సా || స రి గా స | రి రి గా ||
 - - అం | గ వ || ని - - - | న్న డి గి ||

మ పా - గ | మ గ గ రి || రి మ రి స | సా సా ||
 రమ్మ - - | - - నె - || నీ - - - | మా ట ||

- - ని | స స సా || స ని నీ ఫ | ఫా స ని సా ||
 - - సం | గ తి గా || మ - రు - | మా - - ట ||

- - స రి | గ స రి || ప మ గా | మ గ రి సా ||
 - - స రి | నా - న || తీ - - | వ - - య్యా ||

॥అంగన॥

చ. - - మ గ | సా స స || సా - | స ని నీ ని ఫ ||
 - - బె ర | సి తె ర || మా - | టు - - న - ||

ఫా ఫ | స ని సా || స రి గ స | రి స స స ||
 - బె | ట్టి న నీ || వై - - - | నే - న లు ||

సా స రి | గ స రి || గా - | మ గ గ రి ||
 - శి ర | మ - వై || ని - | డె - నా - ||

రి గ | మ వ ప ప మ గ || గ రి రి మ రి | సా - - ||
 - చిం | డె - నా - - - || నీ - - - - | వై - - ||

- - స ప | ప ప మ గ గా ప మ గ రి || మ గా మా - | పా పా ||
 - - అరు | దై - - - శ్రీ - - - || వేం - క - | తే శ ||

269

- - మ గ | మా ప ద పా ప ప మ గ || రి గా మా గ | రి రి ||
- - అ ల | మే - - - లు - - - || మం - గ - | యీ కె ||

రి మ గ | మ ద పా || ప ప మ గా - | గా మ రి రి ||
- గ రి | మ - ని || న్ను - - - - | గూ - - డి ||

- - స ని | సా స రి గ మ || పా - | గ రి స ని || సా ని | సా సా ||
- - గ - | ద్దై వై - - - || గూ - | చు - న్న - || ది అం | గ న ||

అవతారిక :

బ్రాదు కోపోత్కంఠితయగు నాయికను చెలులు మందలించుచున్నారు. “అతని తప్పేమియులేదు. అతడు కొలువుండి యుండుట నేరమా? నీతో చనవున నుండి సరసమాడుట నేరమా? వాకిలి తెరిచి అతనిని పిలిచి అదరించరాదా!” అని దగ్గరి వారగు చెలులు తరచి తరచి నాయికకు చెప్పుచున్నారు.

కురంజి—రూపకం

దండనున్న చెలుల మిందరము సాక్షి
నిండు దొర యీతనికి నేరమేమి లేదు!

॥వల్లవి॥

వట్టి చలములుమాని వాకిలి దెరవరాదా
యిట్టై విభుడు వచ్చి యీడనున్నాడు
వాట్టినట్టు కొలువై వుండిన దొక్కటే కాని
నెట్టన నితని వల్ల నేరమేమి లేదు!

॥దండ॥

దిచ్చరి కోపము మాని తెర దియ్యరాదా
చొచ్చి వచ్చి రమణుడు చూచి నిదే
అచ్చముగ సరసము లాడిన దొక్కటే కాని
నిచ్చలు నితని వల్ల నేరమేమి లేదు!

॥దండ॥

పంతపు వేసాలు మాని పయ్యె దెడలించరాదా
చెంత శ్రీ వేంకటేశుడు చేయిచాచిని
యింతలోన నిన్నుగూడె నిదియొక్కటే గాని
నింతము సేసనితని నేరమేమి లేదు!

॥దండ॥

శ్లో : 19-49

ప. రిమగసాస || - నిసరిసాని || - షసనిసారి || గసరీ - - ||
దం - డనున్న || - చెలులమిం - || - దరముసా - || షి - - - - ||

- సరిగమా || పాపపమగమా ||
- నిండుదొర || యాత - ని - కి ||

- రిమగసాస || సనిని సాపమగరి || సరిమగసాస ||
- నే - రమేమి || తే - - - - || - దం - డనున్న ||

చ. - ససససస || నిసగరిరిససాసనిని ||
- పట్టిచలము || లు - - - మా - - ని - - ||

- షససానిసస || రిరిగససా || - నిసారిరి || గసరీగా ||
- వా - కిలి - తె || రవరా - చా || - యిట్టేవిభు || దు - వచ్చి ||

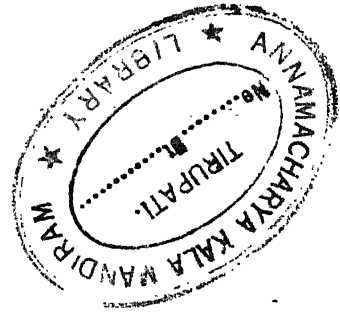
- గమాపా || గమరిసా - - ||
- యాడను || న్నా - - - - ||

- పపాపమగా || గమరిమగమా ||
- వొట్టిస - - || ట్టు - - కొలువై ||

- పపపపమగా || మదపమగరి ||
- వుండినదొ - క్క || తే - కా - ని - ||

- మగమగమ || పా - మగా - రిరి ||
- నెట్టననిత || ని - - - - ||

- షసనిసరిగస || రీసా - - || - రిమగసాస ||
- నే - రమే - - మీ || తేదు - - || - దం - డనున్న ||

అవతారిక :

బ్రొందు బాలకృష్ణుని చేతలను తల్లి యశోదమ్మకు చెప్పచు, తమతో తాము ఆనందించుచు గోపికలు గానము చేయుచున్నట్లు ఆయ్యవారు చెప్పచున్నారు.

ఇందు ఉద్దగిరి యను క్షేత్రమును పేర్కొన్నారేమోనని తోచుచున్నది. బిళ్ళ గోళ్ళు, సముద్ర బిళ్ళలు, పుట్టచెండులు, సిరిసింగన వత్తి, అను ఆటల పేర్లను చెప్పియున్నారు. వీటిలో ఏదైన ఆటలిస్పృకు మనబాలురు ఆడుచున్నారో యేమో !

రాగ లక్షణం :

ఒకప్పుడు యీ దేవక్రియ రాగము మంచి ప్రచారమున యుండి యుండవచ్చును. ఇది ప్రాచీన రాగము. దీనికే తరువాతి కాలమున 'శుద్ధ సావేరి' యను పేరువచ్చినట్లు తోచుచున్నది. దీక్షితులవారి సంప్రదాయమున ఇంకను దీనిని 'దేవక్రియ' యనియే చెప్పియున్నారు.

స రి మ ప ద స ఆరోహణము

స ద ప మ రి స అవరోహణము

ఇది యే పేరుతో పిలువ బడినను 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యముగానే వాడుక యందున్నది.

దేవక్రియ—తిశ్రవీక

విచ్చన విడినె యాడీ వీడె కృష్ణుడు
వొచ్చము లేనివాడు పుద్దగిరి కృష్ణుడు !

||పల్లవి||

గల్లు గల్లు మనగాను గజ్జెలు నందెల తోడ
బిల్ల గొట్లాడిని పిన్న కృష్ణుడు
కెల్లరేగి వీధులను గేరి పుట్ట చెండులాడీ
బల్లిదుడు గదవమ్మ బాలకృష్ణుడు !

||విచ్చన||

తమిళోడ గోపాలులు తాను గూడి ముంగిటను

నముద్ర బిల్ల లాడి సాధుకృష్ణుడు

చెమటలుగార సిరిసింగన వత్తియాడి

గుమితాన వీడేయమ్మా గోపాలకృష్ణుడు

॥విచ్చన॥

వుదుటున శారి సారి వుడ్డ గచ్చకాయలాడి

ముదము దొలకగాను మద్దు కృష్ణుడు

అదివో శ్రీ వేంకటేశుడాట లెల్లా దానెయాడి

పదిపేలు చందాల శ్రీపతియైన కృష్ణుడు

॥విచ్చన॥

అ : 10-172

ప. దా సా రీ స దా | ప మ ప పా పా || మ ద ప మ రి స | రి మ పా - - ||
వి చ్చ - - న | వి డి నెయా డీ || వీ - డె - కృ - | ప్లు - డు - - ||

మా ప ద పా | పా ద ప మ రి స || స ధ స రి మా | పా ద పా - ||
వొ చ్చ - ము | లే - - ని వా డు || వు - ద్ద గి రి | కృష్ణుడు - || విచ్చన ||

చ. దా ద దా ద | పా ద ప మా మ || రి మ రి స నీ | మ మ పా పా ||
గ ల్ల గ ల్ల | మ న - గా నె || గ - జ్జెలు అం | దె ల తో డ ||

దా స పా ద | మా ప రీ మ || స ధ స మ రి మ | పా - - - - ||
బి ల్ల గో - | ట్లా - డీ ని || పి - న్న కృ - ప్లు | డు - - - - ||

ప మ ప స ద స | రీ మ స రి || రీ మ సా రి | దా స పా ద ||
చె - ల్ల రే - గి | వీ ధు ల ను || గే రి పు ట్ట | చె డు లా డీ ||

ప మ ప ద సా రీ స | ద ప ద రి సా || స ద స మ రి మ | పా - - - - ||
బి ల్లి దు ధు - - - | గ ద వ - మ్మా || బా - ల కృ - ప్లు | డు - - - - ||

॥విచ్చన॥

అవతారిక :

బ్రాహ్మ 'మానవులు చేయు సర్వ కర్మములును పరమాత్ముడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని లీలలే. దానములు, తపములు, మోసములు, జ్ఞానములు, జపములు విరుతులు, వేదాధ్యయనములు, ఉపవాసాది దీరములు దుటయు, శీర్షయాత్రలు చేయుటలు, ఘనమగు పుణ్యములు చేయుటయు, చదువులు చదువుటయు, యోగాభ్యాసాదులను జేయు ఫలము యివన్నియు మానవులకు భగవంతుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపాకటాక్షమే. ఇవి యన్నియు నిజమునకు అతనికి చెందుచున్నవి' అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

బంగాళ ప్రాచీన రాగము. ఇందు అన్నమయ్యవారి రచనలు అక్కడక్కడ ఉన్నను, వారి తరువాతి వారైన షేత్రజ్ఞులు, రామదాసు, నారాయణ శీర్ధులు, మొదలైన వారి రచనలు దొరకుటలేదు. ఇటీవలి వారైన శ్యామరాజస్వామివారి రచనలు ఒకటిరెండు యిప్పుడు వాడుక యందున్నవి. రాగస్వరూపమును ఈ రచనల వలననే తెలుసుకొనుటకు వీలున్నది. ఇది యిప్పుడు 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యముగా వాడుచున్నారు.

స రి గ మ ప ద ప స : ఆరోహణము.

స ని ప మ గ మ రి స : అవరోహణము.

ప ద ప ని స' అను ప్రయోగమును కనబడుచున్నది. దీనిని ఇప్పుడు వాడుక యందు వినబడుచున్న పూర్ణచంద్రిక, జనరంజని మొదలగు రాగముల నుండి వేరుచేసి అభ్యసించుట కొంత కష్టసాధ్యమే.

బంగాళ-త్రిపుట

భావించి తెలుసుకొంటే భాగ్యఫలము

ఆవలీవలి ఫలము లంగజ జరకుడె

॥పల్లవి॥

దానములలో ఫలము, తపములలో ఫలము

మోసములలో ఫలము ముకుందుడె

జ్ఞానములలో ఫలము జపములలో ఫలము

నానా ఫలములును నారాయణుడె

॥భావింభి॥

వినుతులలో ఫలము వేదములలో ఫలము
మనసులోని ఫలము మాధవుడె
దినములలో ఫలము తీర్థయాత్రల ఫలము
ఘర పుణ్యముల ఫలము కగుచాకరుడె

॥భావించి॥

సతత యోగఫలము చదువులలో ఫలము
అతిశయోన్నత ఫలము యద్యుతుడె
యతులలోని ఫలము జితకామిత ఫలము
క్షితి మోక్షము ఫలము శ్రీవేంకటేశుడె

॥భావించి॥

అ : 10-291

ప. సా రి | గా మా || ప ప మ | రీ సా ||
భా - | విం చి || తెలుసు | కొం చే ||

స ని ష | ని స రీ || గ మ ప మ రీ | సా - - ||
భా - గ్య | ఫ ల ము || - - - - - | - - - ||

పా ప | ప మ గ మ రి స || రి గ మ | పా ద ప ||
ఆ వ | లీ - - - వ లి || ఫ ల ము | లం గ జ ||

ప స ని | సా - - || స ని ప మ గ మ | రీ సా ||
జ న కు | డే - - || - - - - - | - - - ||

॥భావించి॥

చ. స రి గ | మ ప పా || ప మ గ మ | రీ - - ||
దా - న | ము ల లో || ఫ - ల - | ము - - ||

స ని ష | ని స రీ || గ మ ప మ గ మ | రీ సా ||
త ప ము | ల - లో || ఫ ల - - - | ము - ||

పా ప | ప మ ప మ రీ || స రి గ మ ప ద | పా - - ||
మోస | ము - ల - లో || ఫ - ల - - - | ము - - ||

ప స ని | ప మ రీ || గ మ ప మ గ మ | రీ సా ||
ముకుం - | దు - డే || - - - - - | - - ||

గ మ ప | ద ప పా || ప స ని | సా - - ||
జ్ఞా - న | ము ల లో || ఫ ల - | ము - - ||

స రి గ | గ మ రీ || స ని పా | సా - - ||
జ ప ము | ల - లో || ఫ - ల | ము - - ||

పా - | సా స ని || ప స ని | పా - - ||
నా - | నా ఫ ల || ము లు - | ను - - ||

స ని ప మ గ మ | రీ రీ || గ మ పా - ద | ప మ రీ సా ||
నా - రా - - - | య ణు || డే - - - - - | - - - - - ||

||శావించి||

అవతారిక :

బ్రాదు కోరికలను పూర్తిగా అనుభవించి విడిచెదమనుకొను వారిని మనసునందుంచు కొని అట్టివారికి శృప్తి యెట్లు కలుగును, వారెట్లు మృగత్వస్థలను విడువగలరని అన్నమయ్య వారు చెప్పచున్నారు. కోరికలు తీరని దాహము వంటివని వారి భావము.

రాగ లక్షణం :

ప్రాచీనములగు రాగములకు ఆరోహణావరోహణ క్రమము అంత నిష్కర్షగా కనబడదు. అట్టి రాగములలో శుద్ధవసంత మొకటి. దీనిని యిప్పటి వాడుక యందు గల మేళకర్తలలో 29వ దగు శంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పియున్నారు. కాని శంకరాభరణము నుండి దీనిని వేరు చేయుట కొంచెము కష్టసాధ్యమే. ఇతరుల రచనలు యీ రాగమునందు కానవచ్చుటలేదు. బహుళ; శంకరాభరణము నుండి దీనిని విడదీయుట నావశ్యము, అసాధ్యము అని ఇతర వాగ్గేయకారులు తలచి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. వక్రములగు కొన్ని చాటు స్వరప్రయోగములను గమనించి రాగభావమును పోషించు కొనవలెను.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ని స.

అవరోహణ : స ని ద మ ప మ గ రి స.

శుద్ధవసంతం - ఝంపె

కడలుడిపి నీ రాడగా దలంచు వారలకు

కడలేని మనసు నకు గడమ యెక్కడిది

॥వల్లవి॥

దాహమణగిన వెనక తత్వ మెరిగెదనన్న

దాహమేలణంగు తాతత్వమే మెఱుంగు

దేహంబుగలయన్ని దినములకు బదార్థ

మోహమేలుదుగు దాముదమేల కలుగు

॥కడలు॥

ముందరెరిగిన వెనుక మొదలు మరచెదనన్న
ముందరే మెరుంగు చా మొదలేల వఱచు
అదముగ దిరు వేంకటాద్రిశు మన్ననల
కందు వెరిగిన మేలు కలనైన లేదు

॥కడలు॥

అ : 2-215

ప. ప ప | ద ద మ || ప ప | ద ద మ || పా | ద ద మ || గా | రి రి స ||
క డ | లు డి పి || నీ - | రా - డ || గా | ద ల చు || వా | ర ల కు ||

ని ని | సా స || రి రి | గ గ రి || స రి | గ గా || మ గ | మా - ||
క డ | లే ని || మ న | సు న కు || గ డ | మ య్యె || క్క డి | డి - ||
॥కడలుడిపి॥

చ. ప ద | ద ద మ || ప ద | ద ద మ || పా | ద ద మ || గ గ | రి రి స ||
దా - | హ మ ణ || గి న | వె న క || త | త్వ మె రి || గె ద | న - న్న ||

స ని | స స రి || గ గ | స రి || గా | మ మ ప || ద మ | పా - ||
దా - | హ మే - || ల ణ | గు తా || త | త్వ మే - || మె రు | గు - ||

రి గ | మ గ మ || గ మ | పా ప || మ ప | ద ద ద || దా | నీ ని ||
దే - | హం - బు || గ ల | యన్ని || డి న | ము ల కు || ప | దార్థ ||

ని స | రి రి స || స రి | గ గ రి || మ గ | సా ని || ద ని | సా - ||
మో - | హ మే - || లు డు | గు తా - || ము ద | మే ల || గ లు | గు - ||
॥కడలుడిపి॥

అవతారిక :

ఇందు దక్షిణ నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృష్ణావతారపు కథలు జ్ఞాపకము చేయుచు “స్వామీ నీవు కోరి రాక్షస వివాహము చేసుకొన్నావు. రుక్మిణీదేవి యున్నది. చనవు లిచ్చి నిన్ను మన్నించి నీచే మన్నింపబడిన సత్యభామ యున్నది. నీవు కోరి యేలుకొన్న 18 వేల మంది గోపికలు, రాచకన్యలు ఇంకను గోపికలు, ఇందరుగాక నీకు రాజవీధిలో గంధములు, పుష్పమాలికలు మొదలగునవి తమ మనసుతో నిచ్చి ఆదరించిన కజ్జ మొదలగు వారున్నారు. ఇందరు సతులను లాలించి ఏలిన నీకు నేను కావలసి వచ్చితినా ఇది నిజమగు ప్రేమయా లేక నాతో నవ్వులాటలా” అని నాయకుడగు చున్నది. ఈమె యందు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని అనుగ్రహము పూర్తిగా ఉన్నట్లు తోచు చున్నది.

శుద్ధ వస. తం — రూపకం

నేనెంత నీవెంత నిక్కె మా యిది
కానీ లేరా యిది యొక్క కాకు నేనే జూడలా

||పల్లవి||

కోరివేడి తగిలిన గోపసత్తు లుండ గాను
అరయ నా కొంగు పట్టే వలసతినా
మేరతో బెండ్లాడిన రుక్మిణీదేవి వుండగాను
యేరా నాతో నవ్వేపు యెగసక్కెమా

||నేనెంత||

చనవిచ్చి మన్నించిన సత్యభామ వుండగాను
చెనకేపు నే నీకు జిక్కితినా
పనివడి తెచ్చుకొన్న పదారువే లుండగాను
నను జెక్కు నొక్కేపు నాటకములా

||నేనెంత||

గండ మిచ్చి మెప్పించిన కలికి యొక తె యుండ
అంది నన్ను గాగించే వాగడములా
కందున శ్రీ వేంకటేశ కలసితి విటు నన్ను
చిందేపు మోహము నాపై చిత్తమింత వచ్చెనా

||నేనెంత||

శృం : 17-271

ప. గా మ గ గ రి గ రి సా || ని రి స ని స ధ నీ సా ||

నే - - నె - - - త || నీ - - - నె - - - త ||

- స రి గా || మ గ గ రి స రి ||

- ని క్క మా || - - - - యి ది ||

- గ మ పా ప ద నీ || సా ని రి స ని స ద నీ ||

- కా - నీ లే - - || రాయ - ది - యె - క్క ||

- స ని ద మ పా || ద మ ప గ మ రి ||

- కా - కు - నే || నే - జా - డ లా ||

|| నే నెంత ||

చ. - ద ద చా ద || ప ద ని ప చా || - మ ప మ గ మ || రి గ మ పా ప ||

- కో రి వే డి || త గి లి న - || - గో ప స తు లుం || - - డ గా ను ||

- గ మ ప ప ద ద || ని ప ద ని సా || ని రి స ని స ద నీ సా ||

- ఆ ర య నా - - || కొం - గు ప ప్టే || వ - ల - స - తి నా ||

స రి గ స రి || గా మ గ రి | రి మ గ గ రి సా || స ద నీ సా సా ||

మే ర తో - నె || డ్లా డి న రు | క్కి - ణీ దే - వి || యుం - డ గా ను ||

- మ పా ప ద నీ || స రి స ని ద మ పా ||

- యే రా నా - తో || న - - - ప్టే - వు ||

ద మ ప గ మ రి ||

యె గ నె క్క - మా ||

|| నే నెంత ||

అవతారిక :

అమాయకురాలైన నాయిక నాయకునితో తనకు పొందు సమ కూర్పుమని చెలికత్తెను వేడుకొనుచు అతడు నిన్ను గమనించి నీ మనవి యాలకించి అభయమిచ్చు వరకు విడువక సేవించి కొనియాడి కొలిచి, నీ జాణతన మంతయు కనుబరచి నావై కరుణకలుగుట్లు చేయవలెను సుమా అని లాలించి చెప్పుచున్నది.

రాగలక్షణం :

ఆరభి ప్రాచీన ఘన రాగములలో నొకటి. ఇందు శృంగార రసమునకు తావున్నదా అనిపించు రాగస్వరూపము మాత్రమే నేడు మరకు కనబడు చున్నది. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జర్యము.

ఆరోహణము : స రి మ వ ద స

అవరోహణము : స ని ద ప మ గ రి స.

ఇందు పూర్వా చార్యుల రచనలనేకములు కనబడు చున్నవి. మత భేదములు లేక ఒకే విధమగు స్వరూపము కలిగియున్న ప్రాచీన రాగములలో నిది యొకటి.

ఆరభి—త్రిపుట

చెలియా నాకు నీవు సేసే వుపకారముది
వెలలేని గుణముల వేడుకకాడతడు

॥వల్లవి॥

వచ్చిన దాకా నీవు వద్దనే కాచుకుండు
మెచ్చిన దాకా గొలుపు మిగులాను
ఇచ్చగించి నందాకా నింపుగ సేవలు సేయు
అచ్చపు బొందులు సేయుమాతనికి నాకును

॥చెలియా॥

సమ్మతించి నందాక సారె విన్నపాలు సేయు
నెమ్మది బత్తైన దాకా నేర్పులు చూపు

కొమ్మని యిచ్చిన దాకా గుట్టన జేయెత్తి మొక్కు
యిమ్ముల బొందులు సేయు మిద్దరికి నీవు

॥చెలియా॥

నవ్వి న దాకా నీవు ననుపు లెల్లా జేయు
మివ్వలి మోమైన దాకా నింపులు చల్లు
రవ్వగా శ్రీ వేంకటరాయడిదే నన్ను గూడె
మవ్వపు బొందులు నేయు మాకు నీ వెప్పుడును

శృం : 19-22

ప. - - - ద రి | సా స ని దా || ద పా | ద ప మ గ రి ||

- - - చె లి | యా నా - - || కు - | నీ - - - వు ||

- - స | రి రి ప మ గ || రి స | స ని థా సా ||

- - సే | సే వు - ప - || కా ర | మి - - ది ||

కా - - - రి మ | పా దా || సా స ని దా | రి స రి ||

- - వె ల | లే నీ || గు ణ - - | ము - ల ||

- - స రి | మ గ రి సా || స ని దా | ప మ పా ||

- - వే - | దు - - క || కా - - | డ త దు ||

|| చెలియా ||

చ. - - రి | ద ప పా || పా - | పా ద ప మ గ ||

- - వ | చ్చి - న || దా - | కా నీ - - - ||

రి స | రి రి ప మ గ || రి రి | స ని థా సా ||

వు వ | ద్ద నే - - - || కా చు | - - - దు ||

- - స | స ని థా థా || సా - | రి స రి ||

- - మె | చ్చి - - న || దా - | కా - - ||

రి ప మ గ రీ | రీ రి స || స రి థ | సా - - ||
కొ - లు - - | పు మి గు || లా - - | ను - - ||

- - రి | ద ప పా || పా - | పా ద ప మ గ ||
- - ఇ | చ్చ - గిం || చి - | నం దా - - - ||

రీ స | రీ రి ప మ గ || రీ రి | స ని థా సా ||
క ఇం | పు గ - - - || సే వ | లు - - సే ||

సా రి మ | పా పా || ద ప మ ప ద ప | దా సా ||
య అ - | చ్చ పు || పొం - దు - - - | లు సే ||

రీ స రీ | మ గ రీ సా || స ని దా | ద ప మ పా ||
యు మ - | త - - నీ || కి - - | నా - - కు ||

పా ద రీ | సా స ని దా ||
ను చె లి | యా నా - - ||

అవతారిక :

నీవు నాయకుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరునితో నవ్వుచు నయగారములు చూపి సరసము లాడి మరగియుండి, అతని ఇచ్చ వచ్చినట్లు వెల్ల చేసి మరగములు చూపి మరసు రంజంపవలెను గాని రట్లు చేసికొని రభస చేసుకొందుకటవే, అట్లుండిన అతనికి ప్రియము లెట్లు పుట్టునే అని చెలిమిక తై నాయకను మందలించు చున్నది.

రాగలక్షణం :

నీలాంబరి ప్రాచీన రక్తి రాగములతో నొకటి. ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇరవై తొమ్మిదవ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యము. 'ప ని ద ని ప' అను ప్రయోగము కైశికి నిషాదము పలుకుచున్నది. అదియే భాషాంగ-స్వరము. కొందరు లక్షణకారులు దీనిని 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యమనియూ చెప్పియున్నారు. అది న్యాయము కాదు. ఇందు కాకలి నిషాద ప్రయోగము ప్రధానముగా నుండి సకృత్తుగా కైశికి నిషాదము పలుకు చుండుట వలన ఇది 29వ మేళకర్త జన్యమగుటయే ఉచితముగా తోచుచున్నది. విలంబకాలమున దీర్ఘములగు స్వరములను ఒదుగులతో పలికించు కొనుచు ప్రస్తరించు నప్పుడే ఈ రాగచ్ఛాయలు ఒప్పి నిండు దనము నిచ్చుచున్నది.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ప ని స

అవరోహణ : స ని ద ని ప మ గ రి గ స ।

కొన్ని ప్రాచీన రాగములు ఆరోహణావరోహణముల పై నను జనక రాగముల పై నను అంతగా ఆధారపడక కొన్ని స్వతంత్రములగు సంచార సందర్భములు కలిగి శోభించుచుండుట కర్నాటక సంగీతము నందు పరిపాటి, జేగడ, నీలాంబరి, ఆనందభైరవి. అతానా, దేవగాంధారి మొదలగు రాగములు ఇటువంటి కోవకు చెందినవి.

నీలాంబరి — త్రిపుట

నవ్వవే యెక్కడి సుద్ది నయముగా నతనితో

రవ్వలు చేసుకొంటేను రావు కెక్కడా

॥పల్లవి॥

సరసములాడగానే చనవులెల్ల బుట్టుగాక
యెరవులు చేసుకొంటే నెనసుండునా
మరిగి వుండగానే మనసు లెనసు గాక
వొరటులు చూపితేను వొడబాటు గలదా

॥నవ్వవే॥

ఇచ్చకాలు సేయగానే ఇంపులు రేగుకాక
మచ్చరాన బెనగితే మట్టు పడునా
మచ్చికలు చూపగానే మర్మములు సోకుగాక
పచ్చిగా గాతాళించితే బావాలు గరగునా

॥నవ్వవే॥

చుట్టరికాన మించితే సులభమౌగాక మేలు
అట్టులు చేసుకొంటే మజగు సేయవచ్చునా
ఇట్టే శ్రీ వేంకటేశు డెసె దానే నిన్ను
గుట్టులు చూపకుండితే కొంకుధేరునా

॥నవ్వవే॥

శ్లో : 19-53

ప. - - గ మ | పా - ద ప ప మ గ || రి గ మ ప మ గ | గ రి గా సా ||
- - న - | వ్వ - - వే - - - || యె - క్క - - - | డి - - - ||

సా స ని | స థ ని సా || సా ప ప ప మ గా - | గా మ గ గ రి గా మా ||
ద్ది నయ | ము - - గా || న - త - - - | ని - - - - - తో ||

- - గ మ | పా వా ద ప మ || వా స స ని ద ని | స ని వ ని పా ||
- - ర - | వ్వ లు - - - || చే - - - - - | కొరె - - - - - ||

పా గ మ | వా ద ని ద ని పా || మ గ రి గ మ ప | మ గ గ రి గా ||
ను రా - | పు - - - - కె || క్క - - - - - | - - - - - దా || నవ్వవే॥

చ. - - | ప ప | పా ని ప ప ప మ గ || గ రి గా మ ప మ గ | గ రి గా గ స ||
- - | స ర | స - - - - - || లా - - - - - | గా - - - - - ||

సా స స | సా స ధ నీ || సా స | పా ప ప మ గ ||
- చ న | పు లె - - || ల్ల బు | ట్టు గా - - - ||

మా గ మ | పా ప ప మ గ || గ రి గా మ ప మ గ | గ రి గా సా ||
క యె ర | పు లు - - - || చే - - సు - - - | కొం - - తే ||

సా స ప | ప ప మ గ రి గ మ ప || స స ధ ప మ గ | గ రి గ సా ||
- నె - | న - - - సుం - - - || - - - - - | డు - - నా ||

- - స స | సా - స || సా - | స ధ నీ సా ||
- - మ ర | గి - పుం || డ - | గా - - నే ||

- - స ని | స రి గి స || సా - | స ధ నీ సా ||
- - మ న | సు - లె న || సు - | గా - - క ||

- - గ మ | పా పా || ప సా సా ని | స ధ నీ పా ||
- - వొ ర | టు లు || చూ - పి - | తే - - ను ||

- - గ మ | పా ధ ని ధ ని స ధ || మ ప మ గ రి గ | మ ప మ గ గ రి గా ||
- - వొ డ | కా - - - - టు || గ - - - - - | ల - - - - - ||

సా గ మ | పా - ధ ప ప మ గ ||
దా న - | వ్య - - వే - - - ||

అవతారిక :

“నీవు స్వామికి తోబడి యావనము నిచ్చుకొన్నాను. గనుకనే నాతని దానను. ఇంకా గొణుగుటలు, నణుగుటలు, కోరికలు, వొడబడికలు ఇవన్నియు ఎందులకు, అతని కిష్టమైనపుడు నన్నేలు కొనవచ్చును అట్లు ఏలుకొనుచునే యున్నాడు. ఎన్నడైనా వేరుమాట నేనాడితినా? ఊరకుండుమనవే, జవ్వనపు బరువులు మోయుచున్న దానను, గనుక అతనితో జగధములాధ నేరను” అని నాయక తన చెలితో చెప్పినా నాయకునికి కబురంపు చున్నది.

రాగలక్షణం :

సామ ప్రాచీన రక్తి రాగములలో నొకటి ఇది యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 2లివ మేళమగు ధీర శంకరాభరణ జన్యము. కాని కొందరు 2లివ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యమనియు చెప్పియున్నారు. ఇది నిషాద వర్జ్యమగు రాగము గనుక ఎఱైనను అనవచ్చును. కాని, ఇందుగల సంగతుల కూర్పు, స్వరముల స్వభావములు పరిశీలించినచో ఇది శంకరాభరణ జన్యమనుటయే న్యాయమని తోచుచున్నది. ఇందు తాళ్లపాక వారి తరువాత దీక్షితులవారు, త్యాగరాజస్వామి తప్ప పేరొకరు రచనలు చేసినట్లు కనబడదు.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద స

అవరోహణ : స ద ప మ గ రి స.

‘స రి మ గ రి మ ప’, ‘రి ప మ ప’, ‘మ ద స’, ‘ద రి స’, ‘ప స ద ప’, ‘మ గ గ రి’, వ టి ప్రయోగములు రక్తిని కలిగించుచున్నవి.

సామ—త్రిపుట

ఊరకుండు మనవే వొడబాటులిక నేలే
కోరికలు గోరుకొంటా గొణిగే గాని

॥పల్లవి॥

అగ పడితిమి తొల్లే ఆయను తన పొందు
యెగసెక్కే లాడక తానిక నెన్నడే
జగడించ నోపము జవ్వనము మోచుకొని
మొగము చూచి చూచి మూలిగే గాని

॥ఊరకుండు॥

నేవలెల్లా జేసేము చెల్లు బడి గలవాడు
యీ వలనప్పుడు నవ్వకిక నెన్నడే
చేపట్టి తియ్యనేల సిగ్గులుపై వేసుకొని
దేవరంటా మొక్కుకొంటా దీవించే గాక

॥ఊరకుండు॥

కూడితిమి కాగిటమ గురుతు చన్నుల నంటె
యీడనే ప్రియాలు సేయకిక నెన్నడే
జోడై శ్రీ వేంకటేశ (శు) చుట్టరికపు దనాన
మేడెపు రతులలోన మెచ్చేము గాక

॥ఊరకుండు॥

శ్లో : 20-7

వ. - - ధ . సా రీ ॥ మా - . మ గ గ రి రి స ॥
- - ఊ . ర కుం ॥ డు - . మ - - - న - ॥

రీ రీ మ . పా - ద స ద ప ॥ మ మ గ గ రి . స రి గ స రి ॥
వే వొ డ . బా - - - - టు ॥ లి క - - - . నే - - లే - ॥

ధ స ప మ . ద ద సా ॥ ॥ స రి ప మ మ గ . గ రి గా రి ॥
- - - - - కొ - . రి క లు ॥ ॥ కో - రు - - - . కొం - - టా ॥

- - ప స . ద రీ సా ద ప ॥ పా ద స ద ప మా . మ మ గ రి స రి గా ॥
- - గొ - . ణ - - గే - ॥ గా - - - - - . ని - - - - - ॥

॥ఊరకుండు॥

చ. - - మ మ . మ మ మా ॥ మ ప ద మ . మ మ గ రి రి స ॥
- - అ - . ప డి రి ॥ మి - - - . తొ - - - - - త్రే - ॥

రీ స ధ . సా రీ ॥ స రి ప మ మ గ . గ రి గా రి ॥
- - - - - యు ను ॥ త - న - - - . పొం - - - - - దు ॥

రి స రి మ । పా పా ॥ ప ద సా । ద ద పా ॥
 - - యె గ । నె క్కే ॥ లా - - । డ - క ॥

- - రి మ । ప ద సా ద ద ॥ పా - । మ మ గ రి రి ॥
 - - తా - । ని - - క - ॥ నె - । న్న - - - డే ॥

- - ప మ । దా సా ॥ స రి గ స । రి రి ॥
 - - జ గ । డిం ప ॥ నో - - - । ప ము ॥

- - స రి । ప మ మ గ గ రి రి స ॥ స రి గ స । రి స ద ప ॥
 - - జ - । వ్వు - - - న - ము - ॥ మో - - చు । కొ - ని - ॥

దా ప స । ద రి సా ద ప ॥ పా ద ప మ ప । ప ద సా ॥
 - మొ - । గ - - ము - ॥ చూ - - - చి । చూ - చి ।

- - రి మ । పా ద స ద ప మా ॥ మ మ గ రి రి । స రి గా స రి ॥
 - - మూ - । - - - - - లి ॥ గే - - - - - గా - - - - - ॥

సా ధ । సా రి ॥ మా
 ని ఊ । ర కుం ॥ దు

అవతారిక :

“వటురూపుడగు వామనుని సౌందర్యమును వర్ణించుచు “హేమ కాపీనమును ధరించి గొడుగు, కర్ర, కమండలము, అజినము, మొదలగునవి గైకొని, బలివక్రవర్తిని దాన మడుగుటకు వచ్చిన యాత్రి విక్రముడు” వేంకటగిరి యందు నివసించి శ్రీ వేంకటేశ్వరుని రూపమున విరాజిల్లుచు లోకములకు శుభములను చేకూర్చుచున్నాడు” అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

బిలహరి రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము, రక్తిరాగము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యమని చెప్పుకొనవలెను. ‘ప ని ద పా’- ‘గ ప ద ని పా’ మొదలగు ప్రయోగములతో కైశికి నిషాదము పలుకుచున్నది. వేంకటసుఖ సంప్రదాయమందును యిట్లే చెప్పియున్నారు.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని ద ని ద ప మ గ రి స ।

బిలహరి—ఆది

పృథుల హేమ కాపీన ధరః
ప్రథిత వటురేఖలం పాతు !

॥వల్లవి॥

సూపా నవ్తః శుచిస్సులభః
కోప విదూరః కులాధికః
పాప భంజనః పరాత్ప రోయం
గోపా లోమే గుణం పాతు !

॥పృథుల॥

తరుణః చక్రీ దండ కమండలు
ధరః పవిత్రీ దయాపరః
సురాణాం సంస్తుతి మనోహరః
స్థిరస్సుధీరే ధృతిం పాతు !

॥పృథుల॥

త్రివిక్రమః శ్రీ తిరువేంకటగిరి
నివాసోయం నిరంతరం
ప్రవిమలమస్మణ కబళ ప్రియోమే
దివా నిశాయాం ధ్యాయం పాతు !

॥పృథుల॥

అ : 11(2)-72

ప. ప మ గ ప దా స స ని | ద ప మ గ | రి గ రి ||
పృ - థు ల హే మ కా - | పి - న ధ | రం - - ||

స ని ధ ధ సా రి | గ ప ద స ని ద ప | మ గ రి గ రి రి ||
ప్ర థి త వ టు ర్మే | బ లం - - - - - | పా - - - - - తు || ॥పృథుల॥

2. ప మ గ ప దా స ప ద స రి | గ మ గ రి స ని ద ప | ద ప మ గ రి గా రి ||
పృ - థు ల హే మ కా - - - | పి - - - - - న - ధ - | రం - - - - - - - ||

చ. ద దా ద దా ద ప మ గ | గ రి గా పా | ద ప మ గ రి రి ||
త్రి వి క్ర మః శ్రీ - - - | తి - రు వే | క - ట - గ రి ||

స స ని ధ ధ సా రి | స రి గా గ రి గా | పా - - ||
ని వా - - - సో యం | ని - రం - - - త | రం - - ||

స రి గ రి గ ప ద ప | ద సా స ని | ద ప దా ||
ప్ర వి మ ల మ శ్మ ణ క | బ శ ప్రి - | యో - మే ||

ద దా గ రి సా - ని ద ప | గా ప ద స ని ద ప | మ గ రి గ రి రి ||
ది వా ని - శా - - - యాం - | ధి యం - - - - - | పా - - - - - తు ||

॥పృథుల॥

అవతారిక :

నాయక సౌందర్యమును ఉత్తేజాలంకారములతో వర్ణించుచు ఆమె లావణ్యము సముద్రము వంటిదనియు, దాని నుప్పొంగించుటకు ముఖచంద్రుడుదృఢపించెననియు, మన్మథుడను విషమునకు విరుగుడుగా ఆమె అధరామృతము జనియించెననియు, ఇట్లే భవజలధి యనెడు పాలసముద్రమున లక్ష్మీవలె ఆమె యవతరించినదనియు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ఆ మహా సౌందర్య రాశిని యేలుకొని ధన్యుడై నాడనియు అయ్యవారు యీ పదమునందు వర్ణించి యున్నారు.

రాగ లక్షణం :

దేశాక్షి ప్రాచీనములగు ప్రసిద్ధ రాగములలో నొకటి. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము ఇది 29వ మేళముగు ధీరశంకరాభరణ జన్యము. ప్రాచీన రాగములలో కొన్ని కాలక్రమమున మరుగుపడి వాటికి సన్నిహితములుగా నుండిన కొన్ని ఇతర రాగములు ప్రచారమునకు ఎక్కువగా వచ్చుట జరుగుచున్న ఒక సత్యము. ఉదాహరణకు 'స ని ద ని ద ప' అనునప్పుడు కైశికి నిషాదపు ప్రయోగము కలిగి బిలహరియను పేరుతో భాషాంగముగా ఉండిన రాగము దేశాక్షిని ప్రక్కకు నెట్టినది. ఇట్లే సామంతమును కేదారము, ఈ కేదారమును నీలాంబరి ప్రక్కకు నెట్టివేయుట జరిగినది. ఇటువంటి రాగములు కర్నాటక సంగీతమున ఎన్నియోగలవు. ఇప్పటికిని దేశాక్షి రాగస్వరూపమును తెలియజేయుటకు మహానుభావులైన పురందర దాసుల వారి గీతమొక్కటి ఆధారముగా నున్నది. ఇంకను కొన్ని గ్రంథముల యందు కైలదేశాక్షి నారాయణ దేశాక్షి మొదలగు రాగములు కనబడుచున్నవిగాని, దేశాక్షి రాగమునకును, పిటికిని నామ సారూప్యము తప్ప, ఇతర సంబంధములు కనబడుటలేదు.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి స ।

దేశాక్షి—ఝంపె

అటువంటి వై భవము లమర-జేసిన దైవ

మిట్లువంటి యోగ బు లిన్నియును జేసి !

॥పల్లవి॥

జలజాక్షి లావణ్య జలధిసుప్పొంగింప
నలివేణి సుఖచంద్రు డభ్యుదయ మాయె
కలికి వలరాయడచు కాలకూటంబుతో
దలకొన్న యధరామృతంబు జన్మించె !

॥అటువంటి॥

వనిత సౌభాగ్యంబు వనధిలోపల దోచె
గొనకొన్న గుఱుతైన కుచపర్వతములు
తనివోని కోరికల తగు తురంగములతో
ననువైన విరహ బడబానలము గలిగె !

॥అటువంటి॥

భామయన్వన మనెడి పాలజలనిధిలోన
వామాక్షి యైన యన్వన లక్ష్మి గలిగె
యీ మంచి తిరుమేక శ్రేష్ఠరుం డిందులో
ప్రేమమున సుఖించి పెంపొందగలిగె !

శ్లో : 4-164

ప. - ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||

- అ టు వం టి - || వై - - - భ వ ము ||

- మ గ పా ప ప మ గ || గ రి గా పా ద ||

- ల మ ర చే - - - || సి - న దై వ ||

- ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||

- మి టు వం టి - || యో - - - గం - బు ||

ద ప మ గ ప ద స || స ని ని ద ద సా ||

లి - - - న్ని యు ను || జే - - - సి - ||

॥అటువంటి॥

- చ. - గ ప దా ద || ద ప మ గ గ రి గ రి ||
 - జ ల జా ఊ || లా - - - వ - ణ్య - ||
- గ ప ద సా || స ని ని ద ద ప ద ప ||
 - బి ల థి ను || ప్పొ - - - గిం - - ప ||
- గ ప పా ద ప || ద ప మ గ గ రి గ రి సా ||
 - అ లి వే ణి - || ము - ఖ - చం - - - ద్రు ||
- స ని థా స రి గ || మ గ రి గ పా - ||
 డ - - భృదయ || మా - - - యె - ||
- మ గ ప ద స || స ని ని ద ద ప ద ||
 - క లి కి వ ల || రా - - - యడను ||
- ప ద స రి గ మ గ రి || స ని ప ద స సా ||
 - కా - ల - కూ - - - || టం - - - బు తో ||
- ద రి సా స ని || ప ద స ని ద ప ప ||
 - త ల కొన్న - || య - థ - రా - మృ ||
- ద ప మ గ ప ద స || స ని ని ద ప ద సా ||
 తం - - - బుజ - || స్మిం - - - చె - ను ||

||అటువంటి||

అవతారిక :

ఇదు నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సేవలు చేయించుకొనుచు ఆనందించెడి విధమును చెప్పచు “జలకములాడునిప్పుడును, కప్పురపు కాపు పెట్టించుకొనునప్పుడును, పువ్వులు ముడిపించుకొనునప్పుడును, పునుగు జవాదులు అలదుకొనునప్పుడును నీవు అలమేలు మంగను ఆదరించి పలుకులాడుచు, సేవలు చేయించుకొనుట నీ కలవాలే కదా, ఆమెను పెండ్లాడేవేళ కొలువులోనివారు చేయు వినతులు నీకు సొంపులే కదా” అని చెబులు ఎకనెక్కములాడు చున్నారు.

దేశాక్షి — ఆది

కంటిమయ్య నీ చేతలు కన్నులపండుగ గాను
పెటలైన ముచ్చటలే ప్రియమునీకు !

॥పల్లవి॥

మంతన మాడేటివేళ మజ్జన మాడేటివేళ
ఇంతిలోడి సరసము లింపులు నీకు
అంతలో గప్పుర కాపు అవధరంచేటివేళ
సంతతపు వసంతము చవులు నీకు !

॥కంటి॥

పొందుల వేళల దట్టు పుణుగు పూసేటివేళ
ఇందుముఖ తోడిమాట లితవు నీకు
చెందమ్మి పూవుదండలు సింగారించుకొనే వేళ
విందుల మోవి యీవులు వేడుక నీకు !

॥కంటి॥

సొలసి నవ్వేటి వేళ సొమ్ము లిడుకొనే వేళ
అలమేల్మొగ కూటమి అనువు నీకు
యెలమి శ్రీ వేంకటేశ ఇద్దరు పెండ్లాడే వేళ
కొలువులోని మొక్కులు కొనరు నీకు !

॥కంటి॥

ప. - స సా సీ ని ద ప | ద ప మ గ | గ రి సా ||
- కం టి మ - య్య - | నీ - చే - | త - లు ||

- స రి గ ప మ గ గ రి | స ని ధ ప | ధా సా ||
- క - న్ను - ల - పం - | డు - గ - | గా ను ||

- స రి గా పా ద ప | ప మ గా గ రి | రి స రీ ||
- పె - ట లై న - | ము - - - చ్చ | ట - లే ||

- గ ప దా సా - - | స ని ని ద ద ప దా | సా - - ||
- పియము నీ - - | - - - - - - - | కు - - ||

||కంటి||

చ. - ప పా పా ప మ గా | గ రి గా పా | ద ప పా ||
- మం త న మా - - | డే - - టి | వే - శ ||

- గ ప ద స ని ద ప పా | ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా ||
- మజ్జ - - - న - మా | డే - టి - - | వే - - శ ||

- స స ని ధా సా రీ | గ స రీ | గా పా ||
- ఇం తి - - తో డి | స ర స | ము లు ||

- మ గ పా - ద సా - ని ద ప | ద ప మ గ రి స రి గ | పా - - ||
- ఇం - పు - - లు - - నీ - | - - - - - - - | కు - - ||

- ద దా దా ప ద స ని | ప ద పా | ద ప మ గ పా ||
- అం త లో క - - - | ప్పు - ర | కా - - - పు ||

- మ గ పా - ద సా సా | స ని ని ద ద ప దా | సా - - ||
- అ వ ధ - - రిం చే | టి - - - వే - - | శ - - ||

287

- స రి గ ప మ గ రి మ గ రి సా | గ రి సా స ని | ద వ దా ||
- నం - త - - - త - - - పు | వ - నం - - | - త ము ||

- ప ప ద ప ప మ గా గ రి సా | స ని ధా సా | రి గ ప ద సా ||
- చ పు లు - - నీ - - - - | - - - కు | - - - - - || ||కంటి||

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటేశ్వరుల అనుగ్రహమును పొందిన నాయకల అదృష్టమును కొని
యాడుచు, సతీపతులకు మనస్రైధు డొక్కడే సాక్షి. గురువు. అన్యోన్యత కలిగిన వారికి
అన్యులతో పనిలేదు. మనసులు కలిసిన వారికి అడ్డు ఆపులు, ఎగ్గుసిగ్గులు, హెచ్చుతగ్గులు,
ఉచితానుచితములు, పిన్న పెద్ద తారతమ్యములు వుండవు. మనస్రైధుడు వారిని ఆటలాడించునని
అయ్యవారు లోక వ్యవహారమును దృష్టియందుంచుకొని యీ పదము పాడినట్లు తోచుచున్నది.

దేశాక్షి — తిశ్రగతి రూపకం

ఇతరు లేమెరుగుదు రేమని చెప్పగ వచ్చు
పకులకు సతులకు భావజుడే సాక్షి !

॥సల్లవి॥

తలపు గలిగితేను దప్పులేమి చేరువేమి
అలరు సమ్మతించితే నడ్డాక లేమి
కొలది మీరినప్పుడు కొంచమేమి దొడ్డయేమి
సెలవిచ్చి యేకతాన జేసినది చేత !

॥ఇతరు॥

యిచ్చకమె కలిగితే యెక్కువేమి తక్కువేమి
పాచ్చిన మోహములకు నెగ్గు సిగ్గేది
పచ్చియైన పనులకు పాడియాల పంతమేల
చెచ్చెర దమకు దాము చెప్పినది మాట !

॥ఇతరు॥

అన్నిటా నొక్కటియైతే నైన దేమి కానిదేమి
యెన్నికల కెక్కితేను యీడు జోడేది
వున్నతి శ్రీ వేంకటేశు డొనగూడె నేర్పులివి
కన్నెలు దా గూడిన గతులే స-గతులు !

॥ఇతరు॥

ప. స రి గ పా ప ॥ ప మ గ రి రి గ రి ॥

1. ఇ త రు లే - ॥ మె - రు గు దు రు - ॥

గ ప ద ప మ గ రి ॥ స స ని ధ ధ సా ॥

ఏ - - మ ని చె - ॥ ప్ప గ - వ - చ్చు ॥

2. స రి గ ప ద స ని ద ప ॥ ద ప మ గ రి రి గ రి ॥

ఇ త రు లే - - - - ॥ మె - రు - గు దు రు - ॥

గ ప ద ప మ గ రి ॥ స స ని ధా సా ॥

ఏ - - మ ని చె - ॥ ప్ప గ - వ - చ్చు ॥

స రి గ ప ద ప ॥ ద స స ని ద ప ద ప ॥

ప తు ల కు - - ॥ స తు ల - కు - - - ॥

సా స ని ద ప ద ప ॥ ద ప మ గ గ రి గ రి ॥

భా వ - జు - డే - ॥ సా - - - ఊ - - - ॥

॥ ఇ త రు లే ॥

చ. దా ద ద దా ॥ ద ప మ గ రి రి గ రి ॥

అన్నిటానో ॥ క్క - టి - యై - తే - ॥

స రి గ పా ప ॥ ద స ని దా ప ॥

ఐ - న దే మి ॥ కా - ని దే మి ॥

ప మ గ ప ద సా ॥ ప ద స ని ద ప మ గ గ రి సా ॥

ఎ - - న్ని క ల ॥ కె - - - క్కి - తే - - - ను ॥

స రి గ స రి సా ॥ ప ని ని ధ ప ధ సా - ॥

యీ - - దు జో - ॥ డే - - - - - ది - ॥

దా ద ద ద ప మ గ ॥ స ర గ రి గ ప ప ॥
పున్న తిశ్రీ - - - ॥ వేం - - క లే - శు ॥

ప మ గ ప ద సా ॥ స ని ని ద ద ప ద సా ॥
దొ - న గూ - డె ॥ నే - - - డ్దు - లి వే ॥

స రి గ ప మ గ గ రి సా ॥ స ని ని ద ప ప ద రి ॥
క - - - న్నె - లు - తా ॥ గూ - - - - - డి న ॥

సా స ని ద రి స ని ద ప ॥ ద ప మ గ రి రి గ రి ॥
గ తు - లే - - - నం - ॥ గ - తు - లు - - - ॥

॥శరణులే॥

అవతారిక :

ప్రచ మహా పాతకముల బారి పడ్డ చిత్తము దంచి దాచి చెప్పినాను తాకి వంగినా ! అంటే తప్ప త్రోవల ఒట్టిర మనసు త్రిప్పుకొనుట అసాధ్యమని అయ్యవారి భావము. దీనిని. వేపమానుకు పాలుపోసి పెంచినను చేదుపోదు, కుక్క తోకయెట్లు కట్టివుంచినను చక్కబడదు. తేలును యెంత ప్రేమతో దాచుకొన్నను కట్టక మానదు - వంటి ఉహరణలు చెప్పచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కృపగలిగిన వారికి తప్ప భవబంధములు వీడునని అయ్యవారు చెప్పచున్నారు.

‘వేరులేని మహిమల శ్రీ వేంకట విభుని కృప’ యనుటలో షరబ్రహ్మ స్వరూపుడగు భగవానుడు ఆద్యంతములు లేని వాడని యెంతో చక్కగా చిన్నమాటలలో సూచించినారు. ఇందు వారిచ్చిర యుదాహరణములు నిత్యము మన కళ్ళముందు కానవచ్చునవియే ఇవి మనసునకు చక్కని గుణపాఠములకు నేర్పుచున్నవి.

రాగ లక్షణము :

దేవగాంధారి ప్రాచీన రాగము. భాషాంగము. ఈ రాగమునందు ‘ని సా ని’ అనునప్పుడు కాకలి నిషాదము ‘ద నీ ద’ అనునప్పుడు కైశికి నిషాదము పలుకుచుండుటచే ఇది ౨౬వ మేళ జన్యమా ౨౭వ మేళ జన్యమా అను సాదేహము లక్షణకారులకు కలుగుచునే యున్నది. ఇందు తరచుగ కాకలి నిషాదమే పలుకుచుండుట వలన ధీరశంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పి కైశికి నిషాదమును భాషాంగ స్వరముగా నిర్ణయించుట న్యాయము. మొకటమఖి సప్త దాయమున యీ విధముగనే చెప్పియున్నాము. శ్రీదీర్ఘరాగము. స రి గ మ ప ద ని స , స నీ ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

దేవగాంధారి—తిశ్రవీక

భారమైన వేపమాను పాలు వోసి పెంచినాను

తీరని చేదేకాక తియ్యనుండినా !

॥వల్లవి॥

పాయదీసి కుక్కతోక బద్దలు వెట్టి బిగిసి

చాయకెంత గట్టినాను చక్కనుండినా

కాయపు వికార మిది కలకాలము చెప్పినా

ఫోయిన పోకలే కాక బుద్ధి వినినా

॥భారమైన॥

ముంచి ముంచి నీటిలోన మూలనానబెట్టుకొన్నా
మించిన గొడ్డలి నేడు మెత్తనయ్యానా
పంచమహా పాతకాల బారి బద్ధ చిత్తమిది
దంచి దంచి చెప్పినాను తాకి వంగినా !

॥భారమైన॥

కూరిమిలో దేలుదెచ్చి కోకలోన బెట్టుకొన్నా
సారె సారె గుట్టుగాక చక్కనుండినా
వేరులేని మహిమల వేంకట విభుని కృప
ఘోరమైన ఆన మేలుకోర సోకినా !

॥భారమైన॥

అ : 5-190

ప. రీ రి గా మ । గా రి రీ రి ॥ స రి గ స రి స । సా స ని ఛా థ ॥
భార మైన । వే ప మా ను ॥ పా - లు పో - ని । పెంచి - నా ను ॥

ని స రి రి మ ప । దా ద నీ ద పా ॥ పా ద ప మ మ గ । గ రి రి ॥
తీ - ర ని చే - । దే కా - - నీ ॥ తీయ - నుండి - । నా - - ॥

స రి గ స రి స । సా - - - - ॥

తీ - యనుండి - । నా - - - - ॥

॥భారమైన॥

చ. ద ని ద పా ప । మా గ రి రి ॥ రి రి మ పా ప । ద ద ని సా స ॥
పా - య తీ సి । కు క్క తో క ॥ బ ద్ధ లు వె ట్టి । బి గి సి నా ను ॥

రీ రి గా మ । గా రి రి రి ॥ స రి గ స రి స । స రి స సా - ॥
చాయ కె త । క ట్టి నా ను ॥ చ - క్కనుండి - । నా - - - - ॥

స రి గ స రి స । సా - - - - ॥ దా ని సా స । స ని ద ద ని ద పా ॥
చ - క్కనుండి - । నా - - - - ॥ కాయ పు వి । కా - - ర మి - ది ॥

పా - మ ప ప పా ద ప । మ గ గ రి రి ॥ స రి గ స రి స । సా - - - - ॥
పో - - యి న పో - - । క లె గా - క ॥ బు - ద్ధి వి నీ - । నా - - - - ॥

॥భారమైన॥

అవతారిక :

బ్రదు అనురాగవతియు ప్రాధము అగు నాయిక “నీ యందు గల మక్కువచే నిన్ను వైకొనినను, ప్రేమతో సరసము లాడినను, అనురాగముతో నేమిచెప్పినను, చేసినను- నేను జాణనని, హద్దులు మీరుచున్న దాననని అనుకొనబొయ్యేవు. ఎప్పుడు ఏ పనులయందు ఎట్లు మెలగవలెనో నీవే నేరుపరాదా?” అని వ్యంగ్యముగా నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరునకు విన్నపము చేయుచున్నది.

దేవగాంధారి—అది

దేవర గుణములు దెలియవు
నీవే మాకును నేరుప వయ్యా !

॥వల్లవి॥

వదలక నీతో వాసికి బెనగిన
యెదుటనె నీ మన సెట్టుండునో
కదిసి నీరతికి గడు దమకించిన
యిది వేసాలని యెంతువో నీవు

॥దేవర॥

చెనకగ నీ యెడ సిగ్గులు నెరపిన
పనులవి యేమని భావింతువో
ననిచి నీ యెదుట నవ్వులు నవ్విన
తనివి లేనిదని తగ నాడుదువో !

॥దేవర॥

కూడుచు నిన్నిటి గుబ్బుల నొత్తిన
వోడ దనుచు గో రూదుదువో
యీడనె శ్రీ వేంకటేశ యేలితివి
ఫీడమిచ్చితే వెరగండుదువో !

॥దేవర॥

ప. పా - మ ద ద ని స స స | స ని ద ద ని ద | పా - - ॥
దే - - వ ర గు ణ ము లు | తె - లి య - - | వు - - ॥

ప ద ని ద మ ప ద ప మ గ గ రి | రి స రి మ | పా - - ॥
నీ - - - బే - - - మా - కు - | తెలు ప వ | య్యా - - ॥

"దేవర"

చ. - రి రి ని ద పా ద ప మ గ రి | స రి గా స రి | స ని ధా స స ॥
- వ ద ల క నీ - - తో - - | వా - - సి కి | జె - న గి న ॥

= స ని ధ ధా ని స రి రి | మ ప ద ని సా రి స | ని ద ని ద పా ॥
- యె దు ట నే నీ - మ న | నె ట్టుం - - - - - డు - వో ॥

- స సా ని ద ప మ ద స స ని | ద ద ద ని సా | రి స రి రి ॥
- క ది ని - నీ - ర తి కి - | క డు త - మ | కిం - చి న ॥

స రి గ స రి స ని దా ని ద పా | ద ప మ గ రి రి | మా పా ॥
ఇ - ది వే - సా - - ల - ని | యెం - - - తు వో | నీ వు ॥

"దేవర"

అవతారిక :

బ్రొందలి నాయక గడుసరి, ప్రౌఢ, స్వాధీరపతిక. నాయకునితో “నయగారము లతో నన్ను చేకొంటివే, ఇక నూటిమాటికి ప్రియములేం చెప్పెదవు? క్రియ లన్నియు నీకు తెలుసు. అందుకే కేలు చాచుచున్నావు. నీ యీ చేతలకు సంతసించియే నేను నీ దాననైతిని. చలములు గలవాడవై నను నాకు సతమైయున్నావు బలిములు పల? నీకు కలకాలము కైవళమై యున్నాను. నా భావములను తెలిసిన వాడవు. ఇది అంతయు దైవికమే కాబోలు. వే వేలకు నీకు వెల్ల విరినైతిని. నీ పరులకు ఇయ్యకొంటిని కదా ఇంతామేలే” అనుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

ఆహారి నాట 29వ మేళమగు ధీరశంకరాభరణ జన్యము. వక్రపాడవము. ఇందు పూర్వుల రచనలు కానవచ్చుటలేదు. తాళపాకవారి కాలమున ప్రసిద్ధమై యుండవచ్చును.

న మ గ మ ప ద ని స : ఆరోహణము

స ని ప ద ని ప మ గ స : అవరోహణము

ఇందు స్వరములు సందర్భములు ఆరోహణావరోహణములను దృష్టి యందుంచుకొని ప్రస్తరించుకొనినచో, ఇదియు సొంపగు శంకరాభరణ జనరాగములలో నొకటిగాచేరును.

ఆహారి నాట — ఝంపె

ఇయ్య కొంటి నీ పరులు ఇంతా మేలే

చెయ్యి మీదాయ నాకు నీరులేమి జాతి !

॥ ౧౭ ॥ వి॥

నయగారి వాడవు నాకు నీవు గలవు

ప్రియములేమి గడమ పెక్కుమారులు

క్రియ లెఱుగుదువు కేలు చాచేవు నా మీద

నిండుతాన నిండుకే నీ యాలనైతిని !

॥ ఇయ్య ॥

చలపాది వాడవు సతమై వున్నాడవు
చిలిమి యేమి గడమ పై పై నేడు
వలపించ నేరుతువు వంచేపు నాపై ననపు
కలకాలమును నీకు గై వశమైతిని !

॥ఇయ్య॥

శ్రీ వేంకటేశుడవు చేరి నన్ను గూడితివి
దైవిక మేమి గడమ తగులాయను
భావ మెఱుగుదువు పచ్చిగా నన్నేపు నాతో
జే వేలక ను నీకే జెల్లివి యైతిని !

॥ఇయ్య॥

శ్రుం : 27-342

వ. గ మ పా గ | మ గ స స స || స ని ఘ ధ ని సా | స మ గ మ పా ||

1. ఇయ్యకొంటి | నీ - పనులు || ఇం - - - - | మే - - - లే ||

2. స ని ప ద ని ప ప | ప గ మా గ స స ||

ఇ - య్య - కొం - టి | నీ - - పనులు ||

స ని ఘ ధ ని సా | స మ గ మ పా ||

ఇం - - తా - - | మే - - - లే ||

స మ గ మ పా | ద ప గ మ ప ద నీ స ||

చె - య్య - మీ | దా - యె - నా - - కు ||

గ మ గ స ని స ని ద పా | స ని ప ద ని పా ||

ని - రు - - లే - - మి | బా - - - - తి ||

॥ఇయ్య॥

చ. - స మ గ మ పా ప గ | మ గ గా గ సా ||

న యుగా - - రి - | వా - - ధ వు ||

స ని థ థ థ థ ని థ | థ స ని సా - ||

నా - కు - నీ - - వు | గ ల - వు - ||

- థ థ ని సా | స ని సా స స || స మ మ గ గా మ | ప గ మా పా - ||

- ప్రియము లే | మి - గ డమ || పెక్కు మా - - రు | లు - - - - ||

- గ మ ప ద నీ ప | ద ప పా - || ప ద నీ స స స ని | స ద ని సా స ||

- క్రియిలె - రు గు | దు - వు - || కే - లు చాచేవు - | నా - - మీ ద ||

- స మ గ మ గ స | స ని ద ప ద ని సా - ||

- ని య తా - - న | నిం = = - దు - కే - ||

స మ గ మ ప ద నీ ప | స ని ద ప ద ని పా ||

నీ - - - యా - - ల | నై - - - తి - ని ||

॥ఇయ్య॥

అవతారిక :

మృతసునకుగల చంచలత్వమును పోగొట్టుకొనలేక అలమటించుట యెట్లున్నదనగా చక్కని పతిని జాసిపోయిన యిల్లాలివలెను, కామధేనువును వదలి యెద్దును పితుకుట వలెను యున్నది. సత్యమును పలుకుటకు నోరియ్యగా అసత్యమును మాత్రము పలుకుట, శ్రీ వేంకటేశ్వరుని వంటి దేవుని సేవించక తదితర ఊద్రదేవతల నుసాసించుట వంటి పనులు చేసినచో మోక్షమెట్లు కలుగును? గద్దరి జీవునకు యెట్లు చెప్పినను తెలియకున్నదే!" అని అయ్యవారు చెప్పచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

అతి ప్రాచీనమైన రాగములలో సామంతం ఒకటి. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 30వ మేళమగు నాగాభరణ జవ్యము. స రి గ మ ప స . స వి ద ని ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఐనను 'ప ద ని స' అను ప్రయోగము అచ్చటచ్చట కానవచ్చుచున్నది. షట్ శృతి ధైవతమును, చతుశృతి ధైవతమునందు అదిమి పట్టి పలుకుట సంప్రదాయము. నీలాంబరి రాగము నుండి దీనిని వేరుచేయుట కొంత కష్టమే! పదము నందలి సంచారములు గమనించి రాగస్వరూపమును తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఈ సామంతము, కొండమలహరి, గుమ్మకాంభోజి, దేవాక్షి మొదలగు కొన్ని రాగములతోపాటు 18వ శతాబ్దము తరువాత మరుగు పడిపోయినట్లే తోచుచున్నది. పదకవితాపితామహులు తాళ్ళపాక అన్న మయ్యవారి రచనలు ఈ రాగమునం దెన్నియో గలవు.

సామంతం — ఝంపె

గద్దరి జీవుడు కామధేనువు మాని

యెద్దు బిడుక బొచ్చె నేది చెరగు !

॥పల్లవి॥

మట మాయముల దనమనసె చంచలమంది

ఇటునటు దిరిగిన నేది చెరగు

కట కట వూరేలు కర్రే దొంగల గూడి

యెటువలె జేసిన నేది ధెరగు !

॥గద్దరి॥

కల్లలాడగ్జొచ్చె గలుషపుమతి సత్య
మిల్లు వెడలొట్టె నేది దెరగు
చెల్లబో నోరే చేదుమేయగ జొచ్చె
నెల్లవారికి నింక నేది దెరగు !

॥గద్దరి॥

తియ్యని వెంకటాధిపు జాసి పరసేవ
కియ్య కొనెడి జిత్తమేది దెరగు
అయ్యొ చక్కని బతినాలు విడిచిపోయి
యెయ్యెడ దిగిన నేది దెరగు ?

॥గద్దరి॥

అ : 11-65

ప. సా ని సా | రి రి గ సా || ని ద ని స ని | ప మ గా మ ||
గ ద్ద రి | జీ - పు దు || కా - మ థే - | ను పు మా ని ||

మ గ రి గ మ | ప ద పా మ || పా ని స ని | సా - - - ||
యె - ద్దు బి దు | క - జొచ్చె || నే ది తె ర | గు - - - ||

॥గద్దరి॥

చ. మ గ మ ప మ | గ గ రి స రి || ని స రి రి స | రి రి గా గ ||
మ టు మా - య | ము ల త న - || మ న నె చ్చ - | చ ల మం ది ||

మ మ మ మా | ద ప మ గ రి || గ రి గ మ మ | పా - - - ||
ఇ టు న టు | ది రి గి - న || నే - ది తె ర | గు - - - ||

మ మ మ మా | ద ప ప మ మ || గ మ ప ద ప | ని ని సా స ||
క ట క ట | పూ - రే - లు || క - రైదొం - | గ ల గూ డి ||

ని స రి రి స | రి గ మ గ రి | సా ని ద ని | సా - - - ||
యె టు వ తె - | జే - సి న - | నే ది తె ర | గు - - - ||

॥గద్దరి॥

అపతారిక :

ముగ్ధయగు నాయిక అలుకలు దీర్చుటకు వే.కటరాధుడు రాగా, ఆస్వామికి నాయిక యగు అలమేలుమంగ సౌందర్యమును, అలంకారములను, ఆహ్వానములుగా మన్మథు డేర్పరచినాడని చమత్కారముగా, అమ్మవారి సొగసుకు, అన్నమయ్యవారు ఇందు వర్ణించి యున్నారు.

సామంతం—యుంపె

ఎట్టు దొరికెనె చెలియ యిద్దరికి నిటువంటి
పట్టి నిలువగరాని బరువైన వంపు !

॥పల్లవి॥

నిడివి తమకములచే నిట్టూర్పులివె నీకు
అడియాస తమకంబు లాతనికిని
కడలేని వేదనల కన్నీళ్ళివె నీకు
అడలు బరితావంబు లాతనికిని !

॥ఎట్టు॥

గుఱుతైన యతనిపై గోరాట లదె నీకు
అరుదైన ప్రియమాన మాతనికిని
పురిగొన్న విరహమున బొరలాటలవె నీకు
అరమరపు బరవశము లాతనికిని !

॥ఎట్టు॥

ఎనసి యాతనిరాక కెదురు చూచుట నీకు
అనుకూలుడై కలయు టాతనికిని
అనయంబు తిరువేంకటాధీశుడిదె నీకు
అనుభవన కెల్ల నీ వాతనికిని !

॥ఎట్టు॥

ప. - ప ద ప ప ప మ గ | గ రి గా మ ప మ గ గ స ||

- ఎట్టు - దొ రి - | కె - నె చె - లి - య - ||

- సా స ని స రి | గ మ ప ప మ గ మా ||

- యిద్ద - రి కి | ని టు మ - - - టి ||

- గ మ పా ద ప | ప ని స ని సా స ||

- ప ట్టి ని లు - | ప - గ - రా ని ||

- ప స స ని పా ప మ | మ గ రి గ మ ప మ గ మా ||

- బరు వై - - న - | వ - ల - పు - - - - ||

||ఎట్టు||

చ. - స స సా స సీ | స ని ద ని స ని పా ||

- ని డి వి త మ | క - ము - ల - చే ||

- గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ ప గ మ ||

- ని - ట్టూ - - ర్పు - | లి - వె - నీ - - కు ||

- ప స స ని ద ని స రి | స ని ప ద ప ప మ గ మా ||

- అ డి యా - - - స - | త - మ - కం - - - బు ||

రి గ మ ప మ గ గ రి గ రి | గా సా - ||

లా - - - త - ని - కి - | ని - - - ||

- గ మ పా ద ప మ గ మా | సా స ని స ద నీ సా ||

- క డ లే - - - - ని | వే - - ద - న ల ||

శీ12

- స ని స రి గ మ గా | రి గా స ||
- క - న్ని - - - శ్చి | వే నీ కు ||

- వ స సా స ని ద ని | స రి స ని పా ప మ ||
- అడ లు ప - రి - | తా - - - పు బు - ||

మ గ రి గ మ ప మ గ గ రి | గా సా - ||
లా - - - త - ని - కి - | ని - - ||

||ఎట్టు||

అవతారిక :

బ్ర.దు నాయకుని విరహమును వర్ణింపుచు, “విరహతాపమును భరింపలేక వేగుచున్న నాకు చెలి ఊర్పులు, ఆమె సరసములు, ఆ దేవి నెయ్యములు, మొదలగునవి ఇప్పుడు వలయును గాని చలువమందులు మీ రెన్ని చేసినను నా తాపము తీరునా? ఆమె చెక్కుటద్దములందు నన్ను చూచుకొని ఆనందించెడు వేళ మాకు సమపూర్వరే!” అని చెలులకు నాయకుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు చెప్పుకొనుచున్నాడు.

సామంతం—తిశ్ర రూపకం

నీరువట్టు గొన్న వేళ నేయి మందపునా
కూరిమి మమ్మిద్దరిని గూరుచరే చెలులు !

॥వల్లవి॥

సెలత చెక్కులే నాకు నిలుపుటద్దములు
అలరుల తావి పూర్వులాల వట్టాలు
సెలవుల నగవులే చేతికిచ్చే కప్పురాలు
చలిమందు లిక నన్నీ జాలునే నాకు !

॥నీరు॥

వనిత మాటలే నాకు వలరాచ మంత్రాలు
నినుపు జెమటలే పన్నీటి సోనలు
ఘనమైన సరసాలే గందపు కస్తూరి పూత
యెనలేని పువచారా లివియేలే నాకు !

॥నీరు॥

సతి తోడి పానుపే చంద్రకాంతపు వేది
యితవుగ గూడించితి రిందరూ మమ్ము
రతుల శ్రీ వేంకటాద్రి రాయడ నేనిది హో
మితి మీర నూచకురే మేలాయ బనులు !

॥నీరు॥

ప. సా స ని ని ద ని | సా స ని పా ప మ ||

నీ రు - వ - ట్టు | కొన్న - వేళ - ||

గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ గ మా ||

నే - యి - - మ - | ద ద వు నా - - - ||

స ప ప ప మ గ మా | మ గ గ రి గ మ పా ||

కూ - రి - మి - మ | మ్మి - - - ధ్ధ రి నీ ||

గ రి గ మ ప ద ప | ప స ని సా - - ||

కూ - - రు చ రే - | చెలు - లు - - ||

||నీరు||

చ. ప ప పా ద ప మా | గా గ రి గా మా ||

నెల త - - చె | క్కులె - నా కు ||

స ప ప మ గా గ మ రీ | మ రి సా - - ||

నిలువు - - ట - - | ధ్ధా - లు - - ||

సా స ని స ధ నీ సా | స ప ప ప మ గ మా ||

అ లి - రు - - లి | తావిపూ - - - ర్పు ||

గ రి గా మా పా ద ప | పా - - - - ||

లా - ల వ ట్టా - - | లు - - - - ||

మ గ మా పా ద ప | ప స ని స ద నీ సా ||

నె - ల వు ల - | న గ - వు - - లే ||

స రి గా గా మ గ గ రి గ రి | స స ని స ద నీ సా ||
 చే - తి కి - - చే - - - | క స్ప - రా - - లు ||

స స ని స ద నీ స రి స ని | పా ద ప ప ప మ గ మా ||
 చ లి - మం - - దు - - - | లి క - న - - - న్ని ||

గ రి గా మ గ గ స | రి గ మ గ మా పా ||
 చా - లు నే - నా - | కు - - - - - ||

||సిరు||

అవతారిక :

శ్రీకృష్ణ దేవుని లీలలను వర్ణించుచు, “అతడు దేవదేవుడు, ఆదిదేవుడు, జగములన్నిటిని ఉదరమున నుంచుకొనినవాడు, ఒక్క అడుగున భూమినంతటిని ఆక్రమించుకొన్నవాడు. పదహారువేల మంది స్త్రీలకు ఎవరిమట్టుకు వారికి తన ఆరాధ్య దైవమగు పతిదేవుడే అనుభావము కలిగించి ఏలుకున్న జగన్నాటక సూత్రధారి. ఏడుకొండలపైన వెలసి జీవులకు మోక్షమార్గమును చూరవిడిచిన శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు” అని స్వామిని కొనియాడుచున్నారు.

సామంతం — తిశ్ర ఏక

ఆదిదేవుం డనంగ మొదల నవతరించి జలధి సొచ్చి
వేదములును శాస్త్రములును వెరకి తెచ్చి నితండు !

|| పల్లవి ||

వారి తిరుగుచట్టి దైత్యవరుల మోహవతులనెల్ల
మూలమూలం ద్రోసి మునుగుపాటుసేసె నితండు
వేలనంబైన సతుల వేడుక లలరజేసి వొంటి
నాలిమగని రీతిగూడి నునుభవించె నితండు !

|| ఆది ||

కడుపులోని జగములెల్లం గదలకుండం బాపరే
నడకనొక్క మనసుతోడం బవ్వళించె నితండు
అడుగు క్రింద లోకమెల్ల నడంచదలంచి గుఱుకుమీర
పొడవు వెరిగి మిన్నజలము పొడిచి తెచ్చి నితండు !

|| ఆది ||

కొండెవయసునాడు మంచి గోపసతుల మనములెల్ల
ఆడికెలకు నోపి కొల్లలాడి బ్రవీకె నితండు
వేడుకలర వేంకటాద్రి వెలసి భూతకోటి దన్నుం
జాడుం డనుచు మోక్షపదము చూరవిడిచె నితండు !

|| ఆది ||

ప. సా స సా ని | స స రి స స ని || స స రి రి రి | గ గ రి సా రి ||
ఆ ది దే పు | డ నం గ ము ద ల || న వ త రిం చి | జ ల ధి సొ చ్చి ||

గా మ ప ప మ | గా మ గ గ రి || స స రి సా ని | ని ధ ని సా - ||
వే ద ము ల ను | శాస్త్ర ము ల ను || వె ద కి తె చెప్పె | ని తం - డు - || ||ఆది||

చ. పా ద ప ప మ | గా మ గ గ రి || గ గ మ గ గ రి | గ గ మ పా ప ||
వా లి తి రు గు | న ట్టి దై - త్య || వ రు ల మో - హ | వ తు ల నె ల్ల ||

ప స స సా ని | పా ద ప ప మ || గా మ గా రి | గా మ పా - ||
మూ - ల మూ లం | ద్రో సి ము సు గు || పా లు సే నె | ని తం డు - ||

సా ని సా ని | గా మ గ గ రి || సా స స స ని | ని ద ని సా స ||
వే ల సంఖ్య | నై న స మ ల || వే డు క ల ల | రం జే సి యొ టి ||

ప స స స స ని | పా ద పా మ || గ గ మ గా రి | సా ని సా - ||
యా - లి మ గ ని | రీ తిం గూ డి || య ను భ విం చె | ని తం డు - || ||ఆది||

అవతారిక :

పొట్ట కొరకై మనము పడుచున్న పాట్లను చిన్న చిన్న మాటలతో అన్నమయ్య వారు ఈ రచన యందు ఎత్తిచూపినారు. దొరలగు బ్రహ్మాదులు చదివిన చదువులు, కృత యుగాదుల యందు వెనుకటివారు చదివిన చదువులు నిన్ను తెలుసుకొనుటకు చేయు ప్రయత్నములని తెలియుచున్నవి. సేటి చదువులు నిన్ను మరచుటకును, నీవే లేవనుటకును, తెలివి హీనములగు వృత్తులను చేసుకొనుచు కడుపులు నింపుకొనుటకును పనికివచ్చుననిగా నున్న వని యనుచున్నారు.

సామంతం — ఆది

నాటికి నాడే నా చదువు
మాటలాడుచును మఱిచేటి చదువు!

॥పల్లవి॥

ఎనయ నీతని నెఱుంగుటకే పో
వెనక వారు చదివిన చదువు
మనసున నీతని మఱచుటకే పో
పనివడి యిప్పటి ప్రాథమ చదువు !

॥నాటికి॥

తెలిసి యితనినే తెలియుటకే పో
తొలుత గృతయుగాదుల చదువు
కలిగిన యీతని గాదననే పో
కలియుగంబుతో గలిగిన చదువు !

॥నాటికి॥

వరమని వేంకటపతి గనుటకే పో
దొరలగు బ్రహ్మాదుల చదువు
సిరుల నితని మఱచెడి కొఱకే పో
విరసపు టీవుల విద్యల చదువు !

॥నాటికి॥

ప. గ మ ప ని స ని సా | స ని ద ని | పా - - ||
నా - టి కీ నా - డే | నా - చ దు | వు - - ||

మ గ మ ప ద ప మ గ | మ ప మ గ | రి గ మా ||
మా - టు లా - డు చు ను | మ టి చే టి | చ దు వు ||

||నాటికి||

చ. మ గ మ ప ద ప ప మ | మ గ మ ప | ద ర ప మ ||
ప ర మ ని వేం - క ట | ప తి గ ను | ట కె పో - ||

గ మ ప ప ప మ గ రి | గ మ ప మ | మా - - ||
దొ ర ల గు బ్ర - హ్మ - | దు ల చ దు | వు - - ||

గ మ ప ప ద ద ప మ | ద ని స ని | సా సా ||
సి రు ల ని త ని మ అ | చె డి కొ అ | కే పో ||

స రి రి గ గ స స స | స ని ని ప | మ గ మా ||
వి ర స పు జీ - వు ల | వి - ద్య ల | చ దు వు ||

||నాటికి||

అవతారిక :

క్రియయగ ప్రభావమును అనుభవించిన భక్తులందరును కలిపురుషుని వై పరీత్యములను వారి వారికి తోచిన విధముగ చెప్పకొనియున్నారు. అన్నమయ్యవారు చెప్పిన విధము చూచినచో వెన్నవంటి పదార్థములయందు కూడ కలగలుపులు వారికాలము నాటికే ప్రబలియున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇంకను అవుసరములేని విషయములయందు మమతలును, జ్ఞానవంతములగు కావలసిన విషయములయందు మరపులును, బుద్ధి హీనములగు పనులయందు త్వరపడుటలు, మంచి పనులు చేయుటయందు కొరకులును కలిగించుచు, మానవులమగు మా తెలివి హీనతలను ఎక్కువ చేయుచున్న ఓ కలియుగమా! పైన శ్రీ వేంకటగిరినాథుని భక్తులు వైష్ణవాచార్యులున్నారని ఎరుగవా? ఆ స్వామి భక్తుల కృప ఎవరికి గలదో వారిని నీవేమీ చేయలేవు సుమీ! అని ఆ కలికాలమును పొచ్చరించుచున్నారు.

సామంతం—చాపు

కలిలోని సుఖమే కలియుగమా వెన్న
కలిలో నెక్కడిదే కలియుగమా

॥పల్ల వి॥

కడిగడి గండమై కాలము గడపేవు
కడుగంగడుగ రొంపి కలియుగమా
బడలిరే వాపపు పరమేదో చూపపు
గడిచి దీయును నీవు కలియుగమా

॥కలిలోని॥

కరపేవు కఱతలే మఱపేవు మమతలే
కరకఱ విడువపు కలియుగమా
తెరచి మఱగితే తెరువేల మూసేవు
గరుసిల దాచేవో కలియుగమా

॥కలిలోని॥

కానిదే మెచ్చేవు కంటాలె యిచ్చేవు
కానిలే కానిలే కలియుగమా
పైనిదే వేంకటపతి దాసులుండగ
కానఘా నీవిధేమి కలియుగమా

॥కలిలోని॥

ప. స స ని | ద ని సా || స స ని | పా - - ||
క లి - | లో - ని || సు ఖ - | మే - - ||

మ మ గ | గ రి గా || మా - | పా పా ||
క లి - | యు - గ || మా - | వె న్న ||

గ మా | పా ప మ || ప స ని | సా స స ||
క లి | లో నె - || క్క డి - | చే క లి ||

రి గా | సా - - ||
యు గ | మా - - ||

||కలి||

చ. ప ద ద | దా పా || మ పా | మా గ రి ||
క డి గ | డి గం || డ మై | కా లము ||

గ మా | పా పా || ప ప మ | గ రి గ మ ||
గ డ | చే వు || క డు గం | గ డు గ గ ||

పా మ | గ రి స ని || సా - | - - - - ||
రొం పి | క లి యు గ || మా - | - - - - ||

గ మ ప | ప ద ద ద || ప ప మ | ప ని సా ||
బ డ లి | రే - వా - || ప వు - | ప ర మే ||

సా ని | ద ని స స || రి గ రి | మ గ రి స ||
దొ - | చూ - ప వు || గ డి చి | - దీ యు ను ||

వి స ని | పా ప మ || ప ప ని | సా - - ||
నీ - వు | క లి - || యు గ - | మ - - ||

||కలి||

అవతారిక :

ద్రిందు మానవుల శక్తుల తనమును విన్నవించుకొనుచు “నేను నిన్నెరుగని వాడను. నీవు నన్నెరుగుదువు. నరుడను నేను, నారాయణుడవు నీవు. కఠిన చిత్తుడను నేను. కరుణా సముద్రుడవు నీవు. నేను శక్తిహీనుడను. నీ వో సర్వశక్తిమయుడవు. ప్రభువగు ఓ శ్రీ వేంక ఠేశ్వరుడా! నేను నీ సుకీర్తనా పరుడను. ఇట్టి నన్ను కాపాడుటకు నీవుగాక వేరెవరున్నారు?” అని అయ్యజ్ఞారు పరమాత్మునికి విన్నవించు కొనుచున్నారు.

సామంతం—ఝంపె

నీయంత వాడనా నేను నేరము లే మెంచేవు
యీ యెడ నిరుపేతుక కృప జూడు నన్నును !

॥పల్లవి॥

నిరతి నిన్నెఱుగను నీవు నన్నెఱుగుదువు
ధర యాచకుడ నేను దాతవు నీవు
వరుస నీచుడ నేను వైకుంఠపతివి నీవ
నరుడ నేను నీవు నారాయణుడవు !

॥నీయంత॥

సారె నలనుడ నేను సర్వశక్తివి నీవు
ధీరుడవు నీ పతి దీనుడ నేను
కారుణ్య మూర్తివి నీవు కఠిన చిత్తుడ నేను
మేరతో నీ వేరికవు మీ దాసుడ నేను !

॥నీయంత॥

జనక శీలుడ నేను జనకుడవు నీవు
ఘనవేదాంత నిధివి కర్మిని నేను
అనిశము శ్రీ వేంకటా చలెంద్రుడవు నీవు
భనుల నీ సంకీర్తన పరుడ నేను !

॥నీయంత॥

ప. - స సా స ని | ప ని స ని ప ప మ ||
- నీయంత - | వా - - - - డ నా ||

మ గ రి గ మ ప ద ప ప మ | గా - - - ||
నే - - - - - | ను - - - ||

- గ రి గ మ ప | పా ద ప మ గ గ రి గ మ గ ||
- నే - ర ము - | లే - - - - - ||

గ రి గ గ సా | స ని స రి గ మ పా ||
మెం - చే - - | పు - - - - - ||

- గ మ పా పా ద ప | పా స ని స సా ||
- యీ - యె డ ని - | వై - - - - - ||

- స రి గ మ గ రి స ని | ద ని స ని ద ని స ప ||
- కృప జా - - - - - | న - - - - - ||

||నీయంత||

చ. - గ మ పా ప ప మ గ | గ రి గ మ గ గ స ||
- ని ర తి ని - - - | నై - టు - గ ను - ||

- స స సా | స ని ధ ని స స స || - స ని సా ప | ప ప మ గ మా మ ||
- నీపు న | నై - రు - గు దు పు || - ధ ర యా చ | కు - డ - నే ను ||

- గ రి గ మ ప | పా ద ప పా - ||
- దా - త పు - | నీ - - - - - ||

- ప ప ద ప ప ప మ గ | మ ప స ని స ||
- ప రు ప - నీ - - - | చు డ నే - ను ||

324.

- స ని స రి గ మ గ | రి రి గ గ స స ||
- వై - కుం - - - త | ప తి వి నీ - వు ||

- ప స సా స ని ద ని | ని సా ని ని ప ప ||
- న రు డ నే - - - | ను - నీ - - వు ||

- గ మ పా ద ప ప మ | మ గ రి గ మ పా ||
- నా - రా - - య - | ణ - డ - వు - ||

||నీయంత||

అవతారిక :

“బ్రైపుడు ధనవంతులగు వారి యిండ్ల వాకిండ్లు కాచుటయు, ఇతరుల రాజ్యములను ఏలుటకు ప్రయత్నించుటయు, అదమగు స్త్రీల రూపములను ఊహించు కొనుటయు, సుఖ భోగములయందు తగిలి యుండుటయు, సంసారము నందు చేవతేరి బలియుటయు, కావరమును కలిగించు సంపదలు కోరి యుండుటయు చేయనేల? తనయాత్మ వాకిలిని కాచుకొని తన మనో రాజ్యము నేలు కొనుచు. చిత్తము నందు గల తన నిజ రూపమును ఊహించు కొనుచు, సంజ్ఞాన మను భోగమును అనుభవించుచు భావమునందు భక్తియను అనందమున బలియుచు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నేవగోరి యుండరాదా? అక్కరలేని పనులకు పోయి చింతలకు చిక్కి అలయు చున్నాడే!” అని అయ్యవారు ఆత్మవిమర్శ చేసుకొను చున్నట్లు చెప్పకొనుచున్నారు.

సామంతం—తిశ్రవక

అందులోనె వున్నావాడు ఆది మూరితి

అందరాని పదవియైన నందిచ్చు నతడు !

॥పల్లవి॥

ఘను లిండ్ల వాకిళ్లు కావ బొయ్యే జీవుడా
కని నీ యాశ్చ వాకిలి కావరాదా

యెనసి పరుల రాజ్య మేలబొయ్యే జీవుడా
అనిశము నీ మనో రాజ్యము నేలరాదా !

॥అందు॥

చెలుల రూపము లెల్ల చింతించే జీవుడా
చెలగి నీ రూప మేదో చింతించ రాదా
కెలన సుఖములు భోగించేటి జీవుడా
పొలసి సుజ్ఞానము భోగించరాదా !

॥అందు॥

చేవ సంసారాన బలిసిన యట్టి జీవుడా
భావపు టానందాన బలియ రాదా
కోవరపు సంపదల కోరేటి జీవుడా
శ్రీ వేంకటేశుని నేవగోర రాదా !

॥అందు॥

అ : 21-133

(ఇది పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన)

ప. పా ని సా ని | పా ద పా మ || గా రి గా మ | పా - - - - ||

అం దు లో నె | పు న్న వా డు || ఆ ది మూ రి | తి - - - - ||

గా మ పా ప | ప ద ప మా గ || రీ గ మా గ | రీ గ సా ||

అం ద రా ని | ప ద వి యై న || అం ది యి చ్చు | నా త డు || ||అందులోనె||

చ. గ మ పా పా | మ గ రి గ మా || గ రి గా మా | గ రి గ సా - ||

మ ను లి డ్ల | వా - కి - ళ్లు || కా వ బొ య్యే | జీ - పు డా - ||

ఫ స స ని సా | గ రి గా మా || గ మ ప ని ప మ | గ మ పా - - ||

క ని నీ - - | యా - త్త వా || కి లి కా - వ - | రా - చా - - ||

ప ద ప మ గ మ | పా ద ప నీ || స రి గా మ గ | రి రి గా సా ||

యై న సి - ప రు | ల రా - జ్య || మే ల బొ య్యే - | జీ పు డా - ||

ప స స ని సా | ప ద ప మ పా || మ గ గ రి గా | స రి గ మ పా ||

అ ని శ - ము | నీ - మ - నో || రా - జ్య - ము | నే ల రా - డా ||

పా ని సా ని | పా ద పా మ ||

అం దు లో నె | పు న్న వా డు ||

అవతారిక :

బ్రదు నాయిక యగు శ్రీ మహాలక్ష్మిని శర్మించుచు “ఈమె పాల సముద్రము నుండి పుట్టినది. మోము చంద్ర బి.బమువలె నున్నదనినచో ఆశ్చర్యమేమి యున్నది! చంద్రుడు ఆమె తోడబుట్టిన వాడే కదా! చిరునవ్వు అమృతము వలె నున్నది. చిత్రమేమున్నది; అమృతము ఆమె పుట్టినంటి ధనమే కదా! ఇంకను ఆమె గుణములు పాలసముద్రమును బోలి యున్నవి. ఆ సముద్రుని కూతురే గదా, యీమె కనులు గండు మీనుల వలె నున్నవి. అవియు ఆపె సొత్తేకదా! ఆమె పాదములు కల్పతరువు చివురుల బోలి యున్నవి. ఆ తరువెక్కడిది? ఆపె యింటిదే కదా! ఈపె శ్రీ వేంకటేశ్వరుని పెద్దాడి అతని సరసతలును సంపాదించు కొన్నది, చూడరమ్మా చెలులాల యీమె చక్కదనమ!” అని చెలికత్తెలు తమలో తాము ఆ లక్ష్మీనారాయణులను నాయికా నాయకులుగా భావించి యానందించుచున్నారు.

సామంతం—తిశ్రవీక

చూడరమ్మా చెలులాల సుదతి చక్క దనాలు

కూడుకొన్న పతి కాంతి గురులే పోలెను !

॥పల్లవి॥

మొగము చందురు బోలె ముంచిన యీ యిందెరకు

తగిన తోడ బుట్టుగా (నా) తడే కనక

నగ సమృతము బోలె నలి నాక్షి కదియును

తగిన పుట్టిన యింటి ధనమే కనక

॥చూడ॥

సతి గుణ మింతాను సముద్రమునే పోలె

తతి నాత డీకెకు తండ్రి గనక

మితిగా గన్నులు గండు మీనముల బోలె నవి

గతి గూడి తమ వారి కడవే కనక!

॥చూడ॥

తరుణి పాదాలు కల్పతరువు చిగురు బోలె

పరగగ దనవెరు బల మంటాను

గరిమ శ్రీ వేంకటేశు గై కొని పెండ్లాడి యీపె

సరపు లాతని బోలె సరసుడంటాను!

॥చూడ॥

ప. ప స ని పా మ || గ మ పా ద ప మ గ ||
చూ - డ ర మ్మ || చె ట లా - - ల - ||

రి మ గ రి స సా - ని || స థ ని స స రి గ మ ||
 సు ద తి చ - క్క - - || డ - నా - లు - - - ||

ప ద ప మ గ మ గ రి || గ మ పా పా ||
కూ - - డు కొ - - న్న || ప తి కాం తి ||

ప ద ని పా - - || ద ని స రి స ని ద ని పా ||
గు - రు లే - - || పో - - - - - తె - ను ||

॥ చూడ ॥

చ. ప ప ద ప మ గ మ || గ రి గ మ పా - ||
మొ గ - ము చం దు రు || బో - - - లె - ||

మ గ మ ప పా ద ప మ గ || గ రి గ మ గ రి గ స ||
ముం - చి న యీ - - - || యీ - ది ర కు - - - ||

ప స స ని స రి స || స రి గ మ గ రి గ స ||
త గి న - తో - డ || బు - - ట్టు గా - - - ||

స రి గ మ పా - || స ని ప మ గ రి గ మ పా ||
పా - - త డే - || గ - మ - - - - క ||

గ మ ప ప ప ద ప || గ మ ప ని స రి స స్త ని ||
 న గ న మృత - ము || బో - - - లె - న లి - ||

స రీ గా గ మ గ రీ రీ || గ స సా - - ||
నా - - షి - - క ది || యు - ను - - ||

స స ని ద ని స రీ స ని పా || పా ద ప ప మ మ గ గ రి గా ||
త గి - న - - - పు - ట్టి || న - - యి - టి - ధ - న ||

రి గ మ ప ద ప ప మ మ గ గ రి || స ని సా స రి గ మ ||
మే - - - క - న - - - - - || క - - - - - ||

||చూడ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందు నాయక యగు ఇందిర సౌందర్యమును, సంరంభములను చెప్పుచున్నారు. “ఈమె సౌందర్యమును మృదుడను రాజునీలపు కురులను తోరణములు, స్వేతబిందువులను ముత్యాల ముగ్గులు, చింతా లతల యందు గుబాళించు పరిమళములును, శ్రీ వేంకట విభుని యందు గల ప్రేమయును భోజనము లమరించి పొలయలుకలను చవులు చేసి మదనుడు నాయకుని రాకకై అమరించిన విడిది వలె నుచుచున్నాడు” అనివిరహోత్కృతిత యగు అష్టవారిని అన్నమయ్యవారు వర్ణించుచున్నారు.

సామంతం — ఆది

విరహపు రాజిదె విడిదికి రాగా

సిరుల జేసెనిదె సింగారములూ !

॥పల్లవి॥

నెలతె నుదుటిపై నీలపు గురులనె

తొలుతనె కట్టెను దోరణము

మొలక చెమటలనె ముత్యపు ముగ్గులు

అలరిచె మదనుండదె చెలిమేన!

॥విరహపు॥

దట్టముగా జింతాలతనే వడి

బెట్టె చప్పరము పెనగొనగ

పట్టిన మై తావుల పరిమళములు

కట్టించెను చెంగట వలరాజు!

॥విరహపు॥

విందగు వేంకట విభుని ప్రేమచే

బొందుగ బెట్టెను బోనాలు

ఇందు వదనకీ యిందిరా విభుని

కండు దేర నలుకలు చవి చేసె!

॥విరహపు॥

ప. - స రీ గ మా గ రి మ గ గ రి సా | - స రీ స నీ | స ని ధ ని స స ||
 - వి ర హ పు రా - - - జి - డె | - వి డి డి కి | రా - - - గా - ||
 - స రీ గ మా ప మ గ మ | ప స స ని ద ని | సా స ని పా ప మ || గ రి
 - సి రు లి చే - నె ని డె | సి - గా - - - | ర - - ము - - || లు -
 ||విరహపు||

చ. - ప పా మ గా మ మ ప ప | ప స స ని | ద ని స స ||
 - నె ల త ను దు టి వై - | నీ - ల పు | కు రు లి నె ||
 - స రీ స నీ స ద ని స స | స ని ని ప ద ప ప మ | ప మ మ గ మా ||
 - తొ లు త నె క - . టై ను | తో - - - ర - ణ ము | - - - - ||
 - స రీ గ మా గ రి గ మ గ రి సా | - స రీ స నీ | స ధ నీ స స ||
 - మొ ల క చె మ - ట - ల - నె | - ము - త్య పు | మ్రు - - గ్గు లు ||
 - స రీ గ మా ప మ గ మ | ప స స ని ద ని | సా స ని పా ప మ || గ రి
 - అ లి రిం చే మ ద ను - | డ డె చె - లి - | మే - - న - - || - -
 ||విరహపు||

అవతారిక :

‘క్రో’పమును పదలి కాంతా కనకముల యందు విరక్తుడై తన గురునాథుని యానతి మేరకు నడచుచు, శ్రీహరిని నమ్మిన వానికి మోక్షము గలుగుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. ఇట్టి మార్గమును అనుసరించగల ధృఢమగు మనసు గలుగుట ముఖ్యము గదా!’ అని అన్నమయ్య వారు యీ రచన యందు చెప్పు చున్నారు.

సామంతం—ఆది

వెనక ముందరికి బెద్దల కెల్లను వివరపు సమ్మతి యీ వెరవు
వెను కొని-తన గురు నాథుని యరుమతి వేదోక్తంబగునీ తెరువు! ||పల్లవి||

కనకా సక్తుడు గాకుండుట మది కై వల్యమునకు నొక తెరువు
వనితల భ్రమలను వల (ల) దగులని వై కుంతమునకు నొక తెరువు
మును కోపము బెడ జాసిన మతి మోక్షంబునకును నొక తెరువు
యెనసి యిందుపై హరి దలచిన మతి యిన్నిటి కెక్కుడు యీ తెరువు! ||వెనక||

నిరతి విషయముల నణచిన ధృఢ మతి నిశ్చేయనమున కొక తెరువు
విరతి తోడ నెలవైన మతి విభవపు బరమున కొక తెరువు
వెరవున నిందరి మీదటి సమమతి విష్ణులొకమున కొక తెరువు
యిరవేరి గంతట హరి నమ్మిన మతి యిన్నిటి కెక్కుడు యీ తెరువు! ||వెనక||

పన్నిన కోరిక తెగ గోసిన మతి పరమ పదమునకు నొక తెరువు
పున్న విచారము లుడిగించిన మతి పున్నత పదమున కొక తెరువు
సన్నుతి భగవద్దాసుల దాస్యమె చలమతి ముక్తికి నొక తెరువు
యిన్నిట శ్రీ వేంకట పతి శరణమె హితమతి నెక్కుడు యీ తెరువు! ||వెనక||

ప. స స ని స ప ప మ | గా గ రి | రి స స ని ||
వె న క ముం - ద రి కి | పె డ్ద ల | కె - ల్లి ను ||

స రి గ మ ప మ గ రి | గ రి స ని | సా - - ||
వి ప ర పు స - మ్మ తి | యీ - నె ర | పు - - ||

మ గ మ ప స ని స స | స గ రి స ని | ద ని స స ||
వె ను కొ ని త న గు రు | నా - - ధు ని | య ను మ తి ||

ప స స ని ని ప ప మ | గ రి స ని | సా - - ||
వే - దో - క్తం - బ గు | నీ - తె రు | పు - - ||

|| వె ను క ||

చ. గ మ ప మ గ రి స స | ని ధ ని స | రి రి స స ||
క న కా - స - క్తు డు | గా - కుం - | డు ట మ ది ||

స ప ప మ గ రి రి స | స రి రి గ | గ స సా ||
కై - వ ల్లిం - - బు న | కొ క తె రు | పు - - ||

గ మ ప ద ప మ గ రి | గ మ ప ద | ప మ గ రి ||
ప ని త ల భ్ర మ ల ను | వ ల ద గు | ల ని మ ది ||

గ మ ప స ని ప ప మ | గ రి గ మ | పా - - ||
వై - కుం - త ము న కు | నొ క తె రు | పు - - ||

మ గ మ మ ప ప ప ప | ప స స ని | ద ని స స ||
ము ను కో - పం - బు న | ఎ డ జా - | సి స మ తి ||

రి గ మ గ రి రి స స | ని ని ద ని | సా - - ||
మో - డం - బు న కు ను | నొ క తె రు | పు - - ||

మ గ మ ప ప మ పా | ప స స ని | ని ప ప మ ||
యె న ని యిం - దు వై | హ రి ద ల | చి న మ తి ||

గ మ పా ద ప ప మ గ రి | స ని ధ ని | సా - - ||
యి - న్ని టి - కె - క్కు డు | యీ - తె రు | పు - - ||

|| వె ను క ||

అవతారిక :

క్రోనేటి రాయడైన అప్పడు దొర ఏమి చేసినను చేయగలడు, ఏమి చెప్పినను చెప్పగలడు. దొరల అధికారము లిట్లుండునని నాకేమి తెలియును? బొండు మల్లెల దండలు మంచి ముత్తెముల సొమ్ములు నా మెడను బెట్టి కొండల రాయడు కోనేటి దరిని సుద్దుల తేలించి నన్నే లినాడు. ఆతడు చెప్పిన మాటలు చెప్పరానివి సుమా అని నోరు నొక్కు కొనుచు అమాయకు రాలగు నాయక చెలమిక తైకు చెప్పుచున్నది.

రాగ లక్షణం :

భోగ చ్చాయనాట అనునది ప్రాచీన రాగము. దీనిని ఛాయనాట అనుటయు కలదు. ఇది షాడవ వక్ర సంపూర్ణము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము 34వ మేళమగు వాగధీశ్వరి జన్యము.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ని స

అవరోహణ : స ని ద ని ప మ రి స

‘ప స ని ప’ అనునది విశేష ప్రయోగము. ఈ రాగము నందు ఒకటి రెండు త్యాగ రాజ స్వామి వారి రచనలు తప్ప నరి యెవ్వరి రచనలు కాన వచ్చుట లేదు. నిజమునకు చాలా రాగములకు చిన్న చిన్న మార్పులతో కొత్త కొత్త స్వరూపము లేర్పడి అంతకు ముందున్న రాగములు నామావళిష్టములై పోయినవోయేమోనని యనిపించు చున్నది. నీలాంబరి, సామంతం, కేదార యీ మూడింటి యందును గల వ్యత్యాసములు వ్రాత యందు చూపుట, అంత సులభము కాదు. అట్లే దేశాక్షి, బిలహరియును, రక్తి భాగమును పరిశీలించినచో రాగము నందు విహరించుట తెలియకనోయేమో మనకు కొన్ని రాగములు రక్తి నివ్వవు. అంత మాత్ర మున ఒకప్పుడు ఎంతో ప్రచారముతోనుండిన ఆ రాగములను రక్తి హీనము లనజాలము కదా!

ఛాయానీట — త్రిపుట

ఎఱుగనైతి నిందాకా నేటిదో యంటానుంటి

నెఱి దొరలనాడిని నేనే ముందు నికను !

॥ పలవి ॥

కొండలలో నెలకొన్న కోన చెన్నరాయడిదే -
బొండు మల్లెల వేసెనే పూచి నన్నును
పండు ముత్తేల సొమ్ములప్పటి నామెడ జెట్టి
దుండగము సేసె నేమందు నేనికను !

॥ఎఱుగ॥

గొప్పయైన యేటిదరి గోన చెన్న రాయడిదే
దప్పికి గప్పురదుంపె దరుణి చేత
చెప్పరాని మాటలెల్ల జెవిలో దానే చెప్పి
దుప్పటి గప్పి నేమందు నేనికను !

॥ఎఱుగ॥

గుఱితో శ్రీ వేంకటాద్రి కోన చెన్న రాయడిదే
చెరుగు పట్టి ప్రియాలు చెప్పికూడెను
జఱయుచు వచ్చి వచ్చి చనవు లెల్లా నొసగి
మెఱసి తొరల నాడి మఱే మందు నికను !

॥ఎఱుగ॥

శ్లో : 19-530

ప. - - స ని । ద ని పా - మ ॥ గ మ ప ని ప ప । మ మ రి రి సా ॥
- - ఎ ఱు । గ - నై - తి ॥ నిం - - - - - । దా - - - క ॥

- - సా । స ని ధ ని పా ॥ ని సా । రి గ మ ॥
- - నే । టి - - - దో ॥ యం - । టా నుం - ॥

పా గ మ । పా ని ప ప ని సా ॥ రి గ మ ప మ రి రి । సా సా ॥
టి నె టి । దొ ర - ల - - ॥ నా - డి - - - - - । ని నే ॥

- - ప ని । స ని ద ని పా ॥ గ మ ప మా - । రి స రి గ మ ॥

- - నే - - - - - యం - - - - - ధు ॥ ని - - - క - - - - - ॥ ॥ఎఱుగ॥

చ. పా ప | పా ప మ || గ మ ప మా - | రి రి సా - ని ||
- కొం | డ ల - || లో - - - - | నెల కొ - - ||

సా సా | స ని ధ ని పా || ని సా | రి గా ||
న్న కో | న - - - - చె || న్న రా | య డి ||

మా గ మ | ప ని ప మ గ మ ప మ || రి రి స | రి స స ని ని ధ ని ||
దే బొం - | డు - - - - మ - - - - || లై ల - | వే - - - - నె - - - - ||

పా ని స | రి గ మా మ గ రి గ || మా ప మ గ మ ప మ | పా - - ||
నే పూ - | చి - - - - న - - - - || న్ను - - - - - - - | ను - - - - ||

- - గ మ | పా ని ప ప మ గ మ || ప ని ప ప స ని | స రి సా ||
- - పం - | డు - - ము - - - - || తై ల - ల - - - - | సా - మ్ము ||

సా రి గ | మా ప మ మ రి రి స || స ని ని ద ని ప | నీ సా ||
ల ప్ప టి | నా - - - - మె డ || బె - - - - - - - | ట్టి ||

- - ని స | రి తి సా ని స నీ || దా ని పా - | సా సా - ని ||
- - దుం | డ - - - - గ - - - - || ము - - - - | సే నె - - - - ||

- - ప ని | స ని ద ని సా || గ మ ప మా - |
- - నే - | మం - - - - దు || నే - ని క - - |

రి స రి గ మ || పా స ని | ద ని పా - మ ||
ను - - - - - - - || - ఎ ఱు | గ - నై - తి ||

॥ఎఱుగ॥

అవతారిక :

శ్రీ వేంకటనాథుని సేవించువారికి కలుగు లాభములను చెప్పచు “గంప వంటి శరీరపు కొంప నుండి శాశ్వతముగా విముక్తిని పొందుటయు, ఆశపాశములయందు చిక్కువడి అటమ టించుటలు మానుటయు, చవులకు దాస్యము చేసెడి నోటితో వేంకటాద్రి విభుని నామము తలచుటయు, ఆ స్వామి భక్తులను సేవించుటయు వంటి భాగ్యములు కలిగినచో అంతకన్న కోర దగిన లాభముండదు సుమా !” అని అయ్యవారు బోధించుచున్నారు.

రాగ లక్షణము :

నాటరాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము కిరివ మేళకర్త. ‘అదినాట అంత్యసురటి’ అను లోకోక్తి యెప్పటినుండి వాడుకయైనదో తెలియదు గాని, ప్రాచీనమగు యీ రాగమునందు రచనలు, రాగప్రళంస 5, 6 శతాబ్దముల నుండియు కానవచ్చుచున్నది.

పెద్దనా మాత్యుని మనుచరిత్ర యందు నాట, దేశాక్షి రాగముల ప్రసక్తి కనబడు చున్నది. ఇట్లే ఘనరాగములలో నొకటియగు నాట అన్నమాచార్యుల వారి కాలమున గూడ ఇప్పటి వాడుక యందున్నట్లే యుండి యుండవచ్చునని భావించవచ్చును. అంతరగాంధార కాకలి నిషాదములు, షశృతిరిషభ ధైవతములు కలిగి ప్రతి స్వరమునకును అందముగా స్వర సందర్భముల ఆవర్తి కలిగి గంభీర ప్రకృతి గలిగిన రక్తిరాగములలో నిది నొకటి.

నాట — ఆది

లంకె లూడులే లాభము-యీ

కింకరులను నలగెడి కంచెను !

॥పల్లవి॥

జంపుల జంపక పరుగన బాసేటి

లంపటమే పో లాభము

కంప మోపుతో గనలి శరీరపు

కొంఱలోన వేగుట్ల కంచెను !

॥అంతె॥

ఈవల నావల నేచేటి యానల
లావు దిగుటె పో లాభము
ఏవ గింతలకు నిరవగు నరకపు
కోపులబడి మునుగుట కంటెను !

||లంకె||

తివిరి వేంకటాధిపు దాసుల కృప
లవలేళమె పో లాభము
చవులని నోరికి సకలము దినితిని
భవ కూపంబుల బడుకంటెను !

||లంకె||

అ : 11(8)-68

ప. మ గ మ ప ప ద ప మ | మ గ మ రి | స ని సా ||
లం - కెలూ - డు లే - | లా - భము | యీ - - ||

స ని స గ మ ప ప మ | గ మ ప ద | ప మ పా ||
కిం - కరు ల ను న ల | గె డికం - | తె - ను ||

||లంకె||

చ. మ గ మ ప పా ప ప | రి రి మ మ | రి రి స స ||
జం - పులుజు ప క | స ర గు న | కా - నేటి ||

స ని స స రి రి స స | గ మ ప మ | పా మా ||
లం - ప ట మే - పో - | లా - - భ | ము పో ||

గ మ ప ద పా - - | - - - - | - - - - ||
లా - - భము - - | - - - - | - - - - ||

మ గ మ ప ప మ గ మ | ప ప ని ని | సా స స ||
కం - ప మో - పు తో - | గ న లి శ | రి ర పు ||

స ని స రి రి స స ని | ప మ రి స | రి గ మా ||
కొం - ప తో - న వే - | గు ట కం - | లే - ను ||

||లంకె||

అవతారిక :

ఇందు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని యందు కృతయుగము నందలి శ్రీ రామచంద్రుని యవతార విశేషములను చూచుచు, ఆ శ్రీరామచంద్రుడు చేసిన ఘనకార్యములను కొన్నిటిని పేర్కొనుచు, భక్తి పారవశ్యమున అయ్యవారు రామాయణ కథాగానమును చేయుచున్నారు.

నాట—ఆది

రాముడు తోకాభిరాముడందరికి రక్షకు డీతని చెలిసి కొలువరో
కామిత ఫలదుడు చరాచరములకు గ ర్తయైన సర్వేశ్వరుడితడు !

॥పల్లవి॥

తలప దళరథుని తనయుడట తానె తారక బ్రహ్మమట
వెలయ మానుషవు వేషమట వెగటు హరువిల్లు విరిచెనట
అలరగ తానొక రాజట పాదాన నహల్య శాపము మాన్పెనట
సొలవక దైవిక మానుషలిలలు చూపుచు మెరసీ జూడరో యితడు !

॥రాముడు॥

జగతి వసిష్ఠుని శిష్యుడట జటాయువుకు మోక్షమిచ్చెనట
అగచరులే తనసేనలట అంబుధి కొండల గల్పెనట
మగువ కొరకుగానట కమలాసను మనుమని రావణు జంపెనట
తగలొక వైదికములు నొక్కట తానొనరించి జూడరో యితడు !

॥రాముడు॥

వెన నమరుల వరమడిగెనట విభీషణ పట్నము గల్పెనట
యెసగ నయోధ్యకు నేలికట యింద్రాదులకు గొలువిచ్చెనట
పొసగ శ్రీ వేంకటగిరి నివాసమట భువనము లుదరంబున ధరించెనట
ఘనరపు సూక్ష్మాధికములు తనందు జూపుచున్నాడు చూడరో యితడు !

॥రాముడు॥

ప. గమపదపపామ । గమపమ । రిరిసని ॥
రా - ముడులోకాభి । రా - ముడం । = దరికి ॥

సనిససమగమమ । పసేనిప । పపమా ॥
ర - ఊకుడి - తని । దెలిసికొ । లువరో ॥

పమపపదదపమ । పసాని । సమరీస ॥
కా - మితఫలదుడు । చరాచ । రములకు ॥

సనిసరీరీససని । దనిసని । పా - - ॥
క = ర్తయై - నస - । ర్వే - శ్వరు । డు - - ॥

॥రాముడు॥

చ. మగమపపదపమ । పనిసని । సా = ॥
తలపదశరధుని । తనయుడ । ట - - ॥

సమగమాపమరీ । రీసని । సా - = ॥
తా - నతా - రక । బ్రహ్మమ । ట - - ॥

సనిసరీరీససని । నిసరీస । రీ - - ॥
వెలయమానుషపు । వే - షమ । ట - - ॥

సనిసదనిసానిప । దపమా । పా - = ॥
వెగటుహరి విల్లువి । రిచెన । ట = ॥

పనిసనిపదపమ । గమపద । పపామ ॥
అలరగతా - నొక । రా - జట । పాదాన ॥

గమాపమమరిస । రిరిసని । సా - - ॥
అహల్యకా = పము । తా = ధైవ । ట = = ॥

841

స మ గ మ రి రి స స । ద ద ప మ । పా ప ప ॥
సా ల వ క రై - వి క । మా - ను ష । లీ ల లు ॥

రి రి స ని ద ని సా । స ని ప మ । రి రి సా ॥
చూ - పు చు మె ర నీ । జూ - డ రొ । యి త డు ॥

॥రాముడు॥

అవతారిక :

ప్రహ్లాద వరదుడగు అహోబల నారసింహుని రూపమును కొనియాడుచు — నీవు
ఇంత భయంకరముగ నుండినప్పుడు దానవులు భయపడియుందురు. కాని నీ భక్తులైన ప్రహ్లా
దాదులు నిన్నుజూచి యేమనుకొన్నారోయని తిరువేంకటనాథుని యంధు శ్రీ నారసింహుని
చూచుకొనుచు, అయ్యవారు కీర్తించుచున్నారు.

నాట — ఆది

ఘోర విదారణ నారసింహ నీ
వీ రూపముతో నెట్లుండితివో !

॥పల్లవి॥

ఉడికెడి కోపపు టూర్పుల గొండలు
పొడి పొడియై నభమున కెగయ
బెడిదపు రవమున పిడుగులు దొరుగగ
ఎడనెడ నీవపు డెట్లుండితివో !

॥ఘోర॥

కాలా నలములు గక్కుచు నయన
జ్వాలల నిప్పులు చల్లుచును
భాలాక్షముతో బ్రహ్మాండ కోట్ల
కేలికవై నీపెటులుండితివో !

॥ఘోర॥

గుటగుట రవములు కుత్తిక గులుకుచు
గిటగిట బండ్లు గీటుచును
తటతట బెదవులు దవడలు వణకగ
ఇటువలె నీ వపుడెట్లుండితివో !

॥ఘోర॥

గోళ్ళ మెఱుగుల కొంకుల పేద పేద
వేళ్ళ దెక్కులు వేదకుచును
నీళ్ళ తీగెట వగుడగ నోర ను
చ్చిక్కు గమ్మగ నెట్లుండితివో !

॥ఘోర॥

హిరణ్యకశిపుని నేపడచి భయం
కర రూపముతో గడుమెరసి
తిరువేంకటగిరి చేవుడ నీవిక
యిరవుకొన్న నాడెట్లుండితివో !

॥ఘోర॥

అ : 11(8)-2

ప. గ మ ప మ రి రి స స | స ని స రి | రి రి సా ||
ఘో - ర విదా - రణ | నా - రసిం | - హా నీ ||

స ని స రి మ గ మా | గ మ ప మ | ద ద పా ||
వీ - రూ - ప ముతో | నె - ట్లుం - | డి తి వో ||

॥ఘోర॥

చ. ద ద ద ద ద ప ప మ | గ మ ప మ | రి రి స స ||
ఉ డి కె డి కో - ప పు | టూ - ర్పు ల | గొం - డ లు ||

స ని స స రి రి స స | గ మ ప మ | పా - - ||
పొడిపొడియై - నభ | ము న కె గ | య - - ||

ని ని స స రి రి రి స | సి ని స స | రి రి స స ||
బె డి ద పు ర వ మున | పి డు గు లు | దొరు గ గ ||

ప స స ని ప ద ప మ | రి రి సా | రి గ మా ||
ఎ డ నె డ నీ - వ పు | డె టు లుం | డి తి వో ||

॥ఘోర॥

అవతారిక :

“వేంకట నాథుని తెలుసుకొనుట యనునది కష్టసాధ్యము. ఈతడు సామాన్యులకు తిమూర్తులలో నొక్కడుగా తోచును. శివబ్రహ్మాదులకు పరమాత్మునిగనే తోచును. ఈతని మహిమలను వర్ణించుట కెవరికిని తరముగాదు” అని తిరువేంకటనాథుని మహిమలను అయ్య వారు కీర్తించున్నారు.

నాట — ఆది

తెలిసినం దెలియండు తెలియని వారలు

దొలగుండు బ్రహ్మాదులె యెరుంగుదురు !

॥వల్ల వి॥

వరదం డఖిల దేవతలకు వంద్యుడు

గరడుం డసురలకు గంటకుండు

పరమాత్ముం డంబుజ భవ శివాదులకు

బరులకెల్ల మువ్వరిలో నొకండు !

॥తెలిసి॥

దేవుండు ననకాది మునులకును బర

దై వ మఖిల వేదములకును

కై వల్యమొసంగు ఘన నిధి విధికి

మహావిధి జడులకు యాదవకులుండు !

॥తెలిసి॥

ఆద్యుం డచలుండు మహాభూత మితం డ

భేద్యుం డసాధ్యుండు భీకరుండు

సద్యః ఫలదుండు సకల మునులకును

వేద్యుం డితండెవో వేంకట విభుడు !

॥తెలిసి॥

ప. స ని స గ మ ప ప మ | గ మ ప ద | పా ప మ ||
తెలిసి న తెలియదు | తెలియని | వారలు ||

గ మ ప ద పా ప మ | రి రి మ మ | రి రి సా ||
తొలగుడు బ్రహ్మ - | దులెయెరు | గుదురు ||

||తెలిసి||

చ. మ గ మ ప ప ప ప మ | గ మ ప ద | ప ప ప మ ||
వ ర దు డ ఖిలదే - | వ త లకు | వం - ద్యుడు ||

గ మ ప ప మ రి రి స | గ మ ప ద | పా - - ||
గ ర దు డ సురు లకు | కం - టకు | దు - - ||

మ గ మ మ ప ద ద ప | మ గ మ ప | ప ని స స ||
ప ర మా - త్మ డం బుజ | భ వ శి వా | - దు లకు ||

స ని స రీ తీ స స ని | ప ని స ని | ప మ రి స ||
పరులకె - ల్లిము - | వ్వురిలో - | నొకడు - ||

||తెలిసి||

అవతారిక :

ప్రపంచమున జీవులు పుట్టుచున్నవి, పోవుచున్నవి. బ్రహ్మ, ఇంద్రాది దేవతలు భోగములు, మంచినెడ్డలు, సుఖదుఃఖములు ఎన్నియో కలుగుచునే యున్నవి. సూర్య చంద్రాదులు దివారాత్రములకు కలిగించుచు భూమిని చుట్టి వచ్చుచునే యున్నారు. అనంత మగు కాలప్రవాహమున నెడతెరిపి లేకుండ నడచుచున్న ఈ నాటకమునకు తుదిమొదలులేదు. నడిపించెడి మాయకు విసుగు యసుగు లేవు. జీవులకు పరమాత్మడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని యందు గలిగెడి భక్తిభావమే ముక్తిని ప్రసాదించగలదు. అది కలుగనిచో పరిభ్రమించెడి ఈ చక్రము నందు తిరుగుట తప్పదని అయ్యవారు ఈ కీర్తనమున చెప్పకొన్నారు.

నాట — ఆది

అనాది జగములు అనాది దేవుడు
వినోదములు గని విసుకడు మాయ !

॥పల్లవి॥

పుట్టెటి జీవులు పోయిన జీవులు
వొట్టిన జీవులు వున్నారు
చుట్టేరు దినములు సూర్యచంద్రాదులు
తెట్ట దెరువుననె తెగడు కాలము !

॥అనాది॥

కలడు బ్రహ్మయును కలరింద్రాదులు
కల వనేకములు కార్యములు
ఫలభోగంబులు పైపై నున్నవి
శలియు గర్భము గడవగ లేదూ !

॥అనాది॥

శ్రీ వేంకటేశుడు చిత్తమలో వీడె
భావమలోపల భక్తి యిదే
భావించి బ్రదుకుట ప్రపన్నులు వీరిచె
యేవల జూచిన యిహమే పరము !

॥అనాది॥

ప. ప సా ని ప ప ప మ | గ మా ప | మ రి రి స ||
అ నా ది జ గ ము లు | అ నా ది | దే - వు డు ||

ఫ సా ని స స రి మ | ని స గ మ | ప మ ప - ||
వి నో ద ము లు గ ని | వి సు క డు | మా - యా - ||

||అనాది||

చ. ప పా ప మ గ మ ప | మా మ మ | రి స గ మ ||
పు ట్టే టి జీ - వు లు | పో యి న | జీ - వు లు ||

పా ద ప మా ప మ | రి స గ మ | పా - - ||
వొట్టి న జీ వు లు | వు - న్నా - | రు - - ||

ప సా ని స స రి స | ని స రి స | రి స స ||
చు ట్టే రు ది న ము లు | సూ - ర్య చం | ద్రా డు లు ||

పా స ని ప ప ప మ | రి రి స గ | - మ పా ||
తె ట్ట తె ర వు న నె | తె గ డు కా | - ల ము ||

ప సా ని ప ప ప మ | గ మా ప | మ రి రి స ||
అ నా ది జ గ ము లు | అ నా ది | దే - వు డు ||

||అనాది||

అవతారిక :

ద్రిందు అయ్యవారు “ఓ వేంకటగిరి నాధుడా ! నీవు అనేకములగు అవతారములెత్తు చుండువు. ఎన్నియో లీలలు చూపించుచుండువు. నీ మాయలు, నీ నటనలు అన్నియు నీకే తెలియవలెను గాని వేరొకరికి తెలుసుకొనట వశమా ? నీ దాసులైనవారికి నీవు వరాలిచ్చి కాపాడుచుండువుగాని నిన్ను తెలుసుకొని తరించగల వారెవరున్నారు?” అని అనుచున్నారు.

నాట—తిశ్రవీక

ఎన్నిచేత లెన్నిగుణాలెన్ని భావాలు !

॥వల్లవి॥

యేమి లీలలు నటియించే వేమయ్య దేవుడా

భూమిలో జీవులనెల్ల బుట్టింపుచు

ప్రేమతో మాటలాడే పిన్నవాడవూ గావు

నీ మహిమను (మ) లిన్నియూ నీకే తెలుసు !

॥ఎన్ని॥

యెంతని పరదుకొనే విందిరా నాధుడా

అంతరంగముల నుండె అందరిలోన

వింతలు లేవు నీకు వెట్టివాడవు గావు

యింతేసి విచారాలు యివి నీకే తెలుసు !

॥ఎన్ని॥

చెలిగి వరాలిచ్చేవు శ్రీ వేంకట నాధుడా

తలకక నిన్ను గొల్చే దాసులకు

అలిగి నీవై తేను ఆ శకుడవూ గావు

నెలవైన నీ సుద్దులు నీకే తెలుసు !

॥ఎన్ని॥

ప. గా మ పా మ | గా మ రి రి స || స ని స ని ప ధ ప | ని స రి స రి ||
ఎన్ని చేత | తెన్ని గుడా - || తె - -న్ని భా - - | వా - - -లు ||

గ మ ప ని పా | స ని స రి సా ||
యి - న్నే - సి | నీ - మ హి మ ||

ప ని స ని ప మ గ మ | గ మ ప మ రి స రి ||
లి - వి - నీ - కే - | తె - లు - ను - - ||

||ని||

చ. గ మ పా ప ద ప | ప మ గ మ ప ద ప మ రి స ||
యేమి లి ల - లు | న - టి - యిం - - - చే - ||

ని స ని స రి స రి | గ మ ప మ రి రి సా ||
వే - మ - - - య్య | దే - - - - వుడా ||

స ని పా పా స ని సా | ని స రి స స రి రి ||
భూ - మి లో - - జీ | వు - ల - నె - ల్లి ||

గ మ ప ద ప మ రి రి | సా - - - - ||
పు - ట్టిం - - - - పు | చు - - - - ||

ప ప ప మ గ మ పా | ప స స ని ద ని సా ||
ప్రేమ తో - - - - | మాట లా - - - - డే ||

స ని సా స గ గా మా | రి స సా సా ||
ని - న్న వా - డ వు | గా - వు - ||

స స స ని డ ని సా - ని | ప ప ప మ గ మ పా - మ ||
 నీ మ హి - - - మ - - | లిన్ని యు - - - ను - - ||

గ మ ప ని స ని ప మ గ మ ప మ | రీ రి సా - ||
 నీ - కె - - - - - తె - లు - | సు - - - ||

గా మ పా మ | గా మ రి రి స ||

ఎన్ని చేత | తెన్ని గుణా = ||

అవతారిక :

న్రిపు లోకము తీరెరుగని వాడవా? నిన్ను పెండ్లాడిన నేను నీ చేత నుండగా
గొల్లభామల నాశించి కొంచె పడుచున్నావు. నీకు చేతులెత్తి మొక్కిడిదానను. నన్ను కాదని
పెడమోము వారిని పొందజూచెదవు. ఇది, తియ్యని పంచదార వుండగా కష్టసాధ్యములైన
నిమ్మపండ్ల నాశించెడి విధముగానున్నది. లోకము తీరే యిది. నీ పాపము కాదయ్యా" అని
స్వాధీనపతికయగు నాయక నాయకుని ముద్దలింపుచున్నది.

నాట — త్రిపుట

నీ పాపమే కాదు ఇది నిండిన లోకము జూడ
వై వై వచ్చిన వలపు పాటించ రెవ్వరును !

||వల్లవి||

అట్టే మంచిమాటలాడే అతివ బాత్తి పడగ
చిట్టకములాడే యింతిజెనకేవు
అట్టే కాదా పంచదార అండనెంత వుండినాను
పట్టి పెనగేటి నిమ్మపంటకి నోరూరును !

చేతులెత్తి మొక్కిటి చెలి గాచుకుండగాను
అతలిమోమైన వారి కానపడేవు
జాతిలో బాలపండ్లు సంగడినే వుండగాను
ఘాత బెరిగే బూతుగు నాయలు చూపట్టును !

||నీపాపమే||

నెట్టన బెడ్లాడిన నేనే నీ కుండగాను
అట్టు గొల్లెతలచే నాటడి బొందితి
ఇట్టే నిన్ను గూడితివి యిందాకా శ్రీ మేకచేక
వొట్టితే పాలును జల్లా నొక్కరితి నుండును !

||నీపాపమే||

భ. - - గ | మా ప మ || గా ప మ | రీ సా ||
 - - నీ | పా ప మె || కాదు - | ఇ ది ||

 - - ప | స ని థ ని సా || సా ప | మా మ గ రి గ ||
 - - నిం | డి - - - న || లో క | ము జా - - - ||

మా గ మ | పా ద ప ప స || స ని ద ని స | స ని నీ పా ||
 డ వై - | వై - - - వ - || చ్చి - న - - | వ - ల పు ||

 - - ప | ద ద ప మ ప ప మ గ || గ మ ప ద ప మ | రీ సా ||
 - - పా | టిం - - - చ - - || రె - వ్య - - - | రు ను || ||నీ పాపమే||

చ. - - ప | పా ప మ || గా ప మ | రీ సా ||
 - - అ | ట్టే మం చి || మా ట - | లా డే ||

 - - ప ని | సా రి రి సా || స ని స గ | మ ప పా ||
 - - అ - | తి వ - - || బా - - - తి | ప డ గ ||

 - - ప | పా ద ప ప మ || గ మా పా మ | రీ సా ||
 - - చి | ట్ట క - ము - || లా - డే - | యిం తి ||

ప స ని స మ గ | మ ప దా పా || - - ప | ప మ గ మ ప ప ||
 చె - - న - - | కే - - వు || - - - అ | ట్టే - - - కాదా ||

 ప సా సా - | ని స రి రి సా ||
 పం - చ - | దా - - - ర ||

 - - స మ | మ రి రి స || ని సా స రి | స స సా ||
 - - అం - | డ నెం - - || త - యుం - | డి న ను ||

- స | రీ రీ స స ని ద ని || సా స ని | పా పా ||
 - - ప | ట్టి - - పె - న - || గే టి - | ని మ్మ ||

- - గ మ | పా ద ద ప మ ||
 - - పం - | టి కి - - - ||

గ మ ప ని స ని | ప మ రి రి స || సా గ | మా ప మ ||
 నో - - . - - | రూ - రు . - || ను నీ | పా ప మే ||

||నీపాపమే||

అవతారిక :

ద్రోదు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నరసింహావతారపు చేతలను తలచుకొనుచు “కొండలనక నదులనక మోహాఙ్గయమున పరుగులు వారుచు వచ్చి అమ్మవారి, సన్నిధిని అలంకరించితివి. ఎంతవారికైనను మోహము ఇట్లుండును కాబోలు.” అని స్వామియందు తనకు గల చనువుతో అయ్యవారు ఎక సెక్కము లాడుచున్నారు.

నాట — తిశ్రవీక

అన్నిటా జాణ వొదువు ఓభశేష్వర
యెన్ని చూచుకొంటేను ఇట్లుండు మోహము !

॥వల్లవి॥

మారు గొండలపై నుండి మగువ జాయగ లేక
కోరివచ్చితి విందిర గుడిలోనికి
ఆరితేరిన దేవుడ వగ్గళ్లుకుదురా
యేరితి వారికై నా నిట్లుండు మోహము !

॥అన్నిటా॥

నడుమను భవనాశినది వారుచుండగాను
కడు దాటి వచ్చితివి కాంత యింటికి
వడి బారగానేరిది వత్తురా సాహసమున
యెడయ కెవ్వరికై నా నిట్లుండు మోహము !

॥అన్నిటా॥

యెదురు గద్దెలనెక్కి యెక్కుడు తమకమున
కదిసి కూచుంటి వింతిగదై మీదను
పొదిగి శ్రీ వేంకటేశ పూచిమేర మీరుదురా
యెదలో నెవ్వరికై నా నిట్లుండు మోహము !

॥అన్నిటా॥

ప. మ గ మ పా మ | మ గ మ రీ స | స ని స ని ధ ని | సా - - - - ||
అ - న్నిటా - | జా - ణవౌ - | ఓ - భ శే - శ్వ | రా - - - - ||

ప ని స సా ని | ప ద ద ప ప మ | గ మ పా మా | రీ రి సా - ||
యే - న్ని చూ చు | కొం - తే - ను - | ఇ - ట్టుం డు | మోహము - ||

||అన్నిటా||

చ. మ గ మా ప మ | గ మ ప ని సా | స మ మ గ మ ప | మ రి రి సా ||
మారు గొం డ ల | వై - - నుం డి | మ గు వ వ - జా | య గ లే క ||

స ని సా రి రి | సా స ని ద ని | స ని ప మ గ మ | పా ని సా - ||
కోరి వచ్చితి | విం ది ర గు డి | లో - - - - | - ని కి - ||

ద ని సా స ని | ప ద పా మా | గ మ ప ని స రి | సా - - - - ||
ఆ రి తే రి న | దే - వు డ | వ గ్గ ళ్లు రు కు దు | రా - - - - ||

ప ని సా స ని | ప ద పా మా | గ మ పా ప మ | రీ రి సా - ||
యే - రి తి - | వారి కై నా | ని ట్టుం - డు | మోహము - ||అన్నిటా||

అవతారిక :

బ్రాదు మనువులు వశిష్టాచి మహర్షులు, ధృవాది భక్తులు, మున్ననుసరించిన వైష్ణవ మతము యొక్క గొప్పదనమును గూర్చి చెప్పుచు “భయములన్నిటిని వదిలి నిర్భయముగా వైష్ణవుల మార్గము ననుసరించి ముక్తిని సాధించుకొను” డని యీ మార్గమును శ్రీ వేంకట పతియే మనకు అనుసరించ దగినదని చెప్పినట్లు అయ్యవారు వక్కాణించుచున్నారు.

రాగలక్షణం :

వరాళి రాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటి వాడుకలోగల మేళకర్తల యందు కీరివ మేళముగా దీనిని చెప్పియున్నారు. ఇందలి స్వర సంచారములు గమనించినచో ఇది ప్రాచీన కాలమున నుండిన ఒక భాషాంగరాగమని తోచుచున్నది. ఏలననగా ‘స గ రి మ ప’ అను నప్పుడు చతుశ్చరి రిషభము పలుకుచున్నది. తిరిగి అవరోహణమునందు ‘ప మ గా రి స’ అను నప్పుడు శుద్ధ గాంధారముగా చతుశ్చరి రిషభ స్థానమునందు కంపితముతో సాధారణ గాంధార మును స్పృశించుచు దిగుచున్నది. అనుభవజ్ఞులైన చాలమంది పెద్దలకు నేనిది చెప్పగా వారును నావలనే అభిప్రాయపడినారు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన ధాలివరాళి రాగలక్షణములలో చెప్పిన ‘స గ రి గ మ పా’ ‘ప మ గా రి స’ అనుప్రయోగములు ముఖ్యములని చెప్పియున్నారు. ఈ రాగము ప్రసిద్ధములైన ఘనరాగములలో నొకటి.

స గ రి గ మ ప ద ని స | స ని ద ప మ గా రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

వరాళి — ఆది

నడవరొ జడియక నవ్వమార్గమిది
మడుగది వైష్ణవ మార్గమిది !

||నడవరొ||

ఘన శుకముఖులు గన్న మార్గమిది
జనకాదుల నిశ్చల మార్గమిది
సనత్కుమారుడు జరపు మార్గమిది
ఘనువుల వైష్ణవ మార్గమిది !

||నడవరొ||

నలుగడ వసిష్ఠు నడుచు మార్గమిది
యిల వేద చాస్యసుల మార్గం బిది
బలిమిగలుగు ధృవఃపట్టపు మార్గము
మలసిన వైష్ణవ మార్గమిది !

పరమ మార్గంబిదె ప్రపంచ మార్గము
గురు మార్గంబిదె గోప్యమిదే
గరిమెల శ్రీ వేంకటపతి మాకును
మరిపెను వైష్ణవ మార్గమిదే !

॥నడవరో॥

అ : 11-13ల

ప. ప ద ని స ని ని ద ప | ప మ గ గ | - రి రి స ॥
న డ వ రొ జ డి య క | న - వ్య మా | - ర్గ మి ది ॥

స ని గ గ ప మ ద ద | ప మ ద ని | సా - - ॥
మ డ గ ది వై - ష్ణ వ | మా - ర్గ మి | దీ - - ॥

॥నడవరో॥

చ. ప మ ప ద పా ప మ | పా మ గ | - రి స స ॥
మ న శు క ము ఖ్యు లు | క న్న మా | - ర్గ మి ది ॥

స ని స గ రి గ మ మ | ప ద ప మ | గ మ పా ॥
జ న కా - దు ల ని - | శ్చ ల మా - | ర్గ మి ది ॥

ప ప మ ప ఛా ని ని | స స ని స | గ రి స స ॥
స న - త్కు మారు డు | జ ర పు మా | - ర్గ మి ది ॥

ప ద ని స ని ద ప | ప మ ద ని | సా - - ॥
మ ను పు ల వైష్ణ వ | మా - ర్గ మి | దీ - - ॥

॥నడవరో॥

అవతారిక :

శ్రీ పదము నందలి నాయక ప్రాధ, శాంత స్వభావిక. తన చెలిమి కత్తెతో
“అభిప్రాయములు గలసిన వారి మధ్య నవ్వులాట లుండక మానవు. మనసులు కలిసిన వారిమధ్య
తగులాటములు తప్పవు. చనువులు పెంచైన కొలది సరసములును పొచ్చుగానే యుండును.
సతీపతులు తమతో తాము ముచ్చటలాడకుండ జరుగదుగదా! మొగమాటములు గలచోట
యొకరిపై యొకరు అరుచుకొనుటలును నుండవు. దంపతుల మధ్య పగలేని యవ్వడు పంత
ములును పనికిరావు. నాపై తప్పల నెంచుచున్నాడు. నాధుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు
కొంకుకొసగులు లేని కూటములు గల మా యిద్దరితో నొకరు పాటించి మొక్కితే రెండవవారు
సమ్మతింప వలదా! ఇప్పుడు ఏకాంతము దొరకినది, నా భాగ్యమెట్లుండునో”? అని అమ్మవారు
చెప్పకొనుచున్నదని అన్నమయ్యవారు పాడుకొనుచున్నారు.

వరాళి — ఝుంపె

ఏకతంజాయ నిదె యిద్దరికి నొకచోట
యేకొలది బడునొ వలపే మందునే!

॥పల్లవి॥

ననువు గలవారికిని నవ్వకుండగ రాదు
మనసు లెసిన తగులు మానరాదు
చనవు వెగ్గళమైన సరసముల కొదలేదు
తనివి దీరడు విభుడు తనకునే నెదురా!

॥ఏకత॥

మగలకును సతులకును మాటలాడక పోదు
మొగమాట గలచోట మొరగరాదు
పగలేని తావుకును పంతంబు పనిలేదు
తగవులెంచినతడు తనకు నేనెదురా!

॥ఏకత॥

కూటములు గల యపుడు కొంకు గొసరే లేదు
పాటించి మొక్కుగా బదర దగదు
యీటుతో శ్రీ వేంకటేశుడిటు నను గలసి
తాటించి పొగడిని తనకు నేనెదురా!

॥ఏకత॥

ప. పా ద ని ద ప ప మ || గా రి స స ని ||
ఏ క - తం - - - || జాయ ని దె - ||

స ని ధా గ గ గ || ప మ పా ద ని ద పా - ||
యి - - ద్ద రి కి || నొ - క చో - - ట - ||

ద ప మూ ద ద ద || స ని ద ప ద ని స స ||
యే - - కొ ల ది || బ - డు - నొ - వ ల ||

స ని దా ద గ రి || సా - ని ద ప ప మ గ మ ||
పే - - ము . దు || నే - - - - - - - ||

|| ఏకత ||

2. ప ద ని స రి స ని ద ప మ || గ గ ప మ ద ప ప మ గ రి ||
ఏ - - - క - తం - - - || జా - - - య - ని - దె - ||

చ. - ప ద పా ప ద ప మ || గా ప మ గ గ రి స ||
- న ను పు గ - ల - || వా - - రి - కి ని ||

- సా స ని స రి స ని || ధ ప ధ ని సా స ||
- న వ్య - కుం - - - || డ - గ - రా దు ||

- స గ రి గ మ || పా ద ని ద ప పా ప మ ||
- మ న సు లె న || సి న - త - గు లు - ||

ప ద ని స రి స ని ద ప మ || పా - - - ||
మా - - - న - రా - - - || దు - - - ||

- స రీ స ని ద ప మా || ద ని సా స ||
- చ న పు - వె - - || గ్గ శ మై న ||

- స ని స గ రీ గ ప మ || గ గ రీ సా స ||
- స ర స - ము - ల - || కొ - ద లే దు ||

- స స స ని ద ని స రీ || స ని దా ప ప ప మ ||
- త ని వి - తీ - - - || ర - దు వి భు దు - ||

గ గ ప మ ద ప ని ద ప మ || గ గ రీ సా - ||
త - న - కు - నే - - - || నె - దు రా - ||

||పకత||

అవతారిక :

ద్వీపాలకు కామాదులగు గుణములను నిగ్రహించుకొనుడని చెప్పుచు “నీ తలపు కామాతురమై యుంచుకొన్నట్లున్నావు గనుకనే నీకు నాలుగు చేతులున్నను చాలవాయె. ఇరువురు సతుల మధ్య ఇరకాట పడవలసి వచ్చినది. ఇదిగాక పదునారు వేమంది గోపికలను కలసి ఆనందించుటకు ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క రూపమున నుండవలసి వచ్చినది. ఒక్కొక్కసారి మారుమొగము వెట్టుట, గోళ్ళు నిడివిగా నుంచుకొనుట మొదలగున వన్నియు నీకామాతు రత్వమునకు చిహ్నములే ! చిరుభోగమునకు అలవడిన నీవు తిరువేంకటాధీశ్వరునిగా నుండవలసి వచ్చినది. నీవు సంసార బద్ధుడవు గనుక సృష్టియందలి జీవాత్మలన్నిటి (స్త్రీల) యందును పరమాత్మవై (పరమపురుషుడవై) నిలువ వలసి వచ్చినది” అని అయ్యవారు మధుర భక్తి తత్త్వమును అత్యంత మనోహరముగా ఇందు చిత్రించుచున్నారు.

పరాశి — ఝంపె

తలపు కామాతురత్వము మీద నలవడిన
నిలనెట్టి వారైన నేలాగుగారు !

॥పల్లవి॥

ఒలి నిరువురు సతుల నాల్గినముసేయ
లోలుండటుగాన నాలుగు చేతులాయె
వేలసంఖ్యలు సతుల వేడుకల రమియింప
కాలుపడెంగాన రూపములు పెక్కాయె !

॥తలపు॥

పొలయలుక కూటముల భోగి దానటుగాక
మలసి యొక్కొక వేళ మారుమొగమాయె !
లలితలావణ్య లీలావిగ్రహముగాన
కొలది వెట్టగ రాని గోళ్ళు నిడు పాయె

॥తలపు॥

చిర భోగ సౌఖ్యముల చెందననుభవిగాన
చిరు వేంకటాచలా ధీశ్వరుండాయె
పరగ సంసార సంపదకు బద్ధుడుగాన
అరుదుగా నకలాంత రాత్రుకుండాయె !

॥తలపు॥

ప. ప ప ద ప మ | గా రి సా || స రి సా ని | గ రి గ మ ప ||
త ల పు కా - | మా తు ర || త్వ ము మీ ద | న ల వ డి న ||

ప ద ని స | స ని ద ప మ || ప మ గ గ రి | స ని సా - ||
ని ల వె ట్టి | వా - రై - న || నే - లా - గు | కా - రు - ||

2. గ గ మ ప ద ని ద ప ప మ | గ గ రి సా - ||
ప - - - లా - - - గు - | కా - - రు - ||

3. ప ద ని స రి స ని ద ప మ | గ గ రి సా - ||
ప - - - లా - - - గు - | కా - - రు - ||

||తలపు||

చ. పా ద ప ప | ప మ గ గ రి || స రి స స ని | గ గ మా ప ||
ఓ లి ని రు | పు రి స తు ల || నా - లిం - గ | న ము సే య ||

పా ద స ని | ద ప మ ప మ || గ గ మా ప | ద ద పా - ||
లోలు డట | గా - న నా - || లు గు చే తు | లా - యె - ||

ప మ ప దా | ని ని స స స || స ని స గ గ | రి రి సా ని ||
వే - ల సం | బృ లు స తు ల || వే - డు క ల | ర మి యిం ప ||

ప ద ని స స | ని ని ద ప మ || ప ప మ గా | గ రి రి సా - ||
బా - లు ప డె | గా - న రూ - || ప ము లు పె | క్కా - - యె - ||

||తలపు||

అవతారిక :

‘‘వ్రాహ్మణములగు కామాదులకు లోనైన మనసు పెనగు లాడుట తప్ప ఇహ మునందేమి యున్నది ? నిజమునకు వత్తియందు నూనెవంటిది, విత్తుమీది పొల్లువంటిది, ఆకాశము నందుగల శూన్యమువంటిది. పొత్తులు, చంచలములగు విభవములు, అశాశ్వతములగు సంసార బంధములు వీటియందు పొరలాడు దేహధారికి శ్రీహరి కరుణా కటాక్షము కలిగిన మోక్షము లభించు చున్నది. అది కలుగకున్న ఇన్ని యున్నను సుఖము లేదుకదా’’ అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

పరాశి — ఝంపె

యేమి గలదిందు నెంత పెనంగిన వృధా
కాముకపు మనసునకు కడ మొదలులేదు !

॥పల్లవి॥

వత్తిలోపలి నూనె వంటిది జీవనము
విత్తు మీదట పొల్లువిధము దేహంబు
భక్తి నేయుట యేమి పాసిపోవుట యేమి
సొత్తుల సుఖంబులకు మోరలుటలుగాక !

॥యేమి॥

ఆకాశపాకాశ మరుదైన కూటంబు
లోకరంజకము తమలోని సమృతము
చాకి మణుగుల జాడ చంచలపు సంపదలు
చేకొనిన నేమి యివి చెదిరినను నేమి !

॥యేమి॥

గాదె బోసిన కొలుచు కర్మ సంసారంబు
వేడి విడువని కూడు వెడమాయె బ్రదుకు
వేదనల నెడతెగుట వేంకటేశ్వరు కృపా
మోదంబు వడసినను మోక్షంబుగనుట !

॥యేమి॥

ప. సా ని స గ | గ రి రి సా || పా ప ప మ | గ గ రి సా ||
ప మి గ ల | దిం - దు లో || ఎ త పె న | గి న వృ ధా ||

ప ద ని స స | ని స ని ద ప || ప మ గ గ రి | స ని సా - ||
కా - ము క పు | మ న సు న కు || క డ ము ద బు | లే - దు - ||

||పమి||

చ. సా స స ని | ద ప ద మ మ || ప మ ప దా | స ని స స స ||
వ త్తి లో - | ప లి నూ - నె || మ - టి డి | జీ - వ న ము ||

సా స సా | ని ద ప ద మ || ప మ ప దా | స ని సా స ||
వి త్తు మీ | ద టి పా - ల్లు || వి ధ ము దే | హు - బు - ||

స ని స గా | రి స సా ని || సా ని స గ | రి రి సా ని ||
భ - క్తి సే | యు ట యే మి || పా సి పో - | పు ట యే మి ||

ప ద ని స స | స ని ద ప మ || ప మ గ గ రి | స ని సా ||
సా - త్తు ల సు | ఖం - బు ల కు || దొ ర లు ట లు | గా - క ||

||పమి||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయిక ప్రేమోత్కంఠిత. మర్మ గర్భితముగా నాయకునికి తన మనో భావములు వ్యక్త పరచుచు “నా వలపును ఎట్లు చెప్పుకొందును ! ఇది మెయిలు వలె నాడును. ముద్దు సేయరాదు. ఇది బయలు వలె విశాలముగా నుండును. ఇట్టి వలపునకు అదుపులు లేవు ఇది నేరిచిన వారి సొమ్ము. ఈ విషయమును తెలుసుకొన వలెనే గాని నన్ను కవ్వించుట దేనికి ! పాలవలె పొంగెడి మనసు అణగదు గదా ! ఇది గాలివలె పరుగు లిడుచునే యుండును. ఇది గెలుచుటకు సాధ్యమా ? లోలోపల నన్ను ఇంత తరచి చూచుట న్యాయమా ! పరువంపు వయసు వెన్నెలై కాచుండునా ఇది యొక వింతయా ! వసంత ఋతువననది యెల్ల వేళల నిల చునా ? శ్రీ పేకలేళ్ళరుని కృప రాను రాను చవి పుట్టించు చున్నది సుమీ ! వేరు మాటలేల నా వలపు ఇసుక పాతర వంటిది. రసికుడవగు నీవు నన్ను రవ్వ చేయుదువా ! అని చెప్పుకొను చున్నది.

ఇందు అతి లలితములైన పదములతో నాయిక భావములను అయ్యవారు వ్యక్త పరచి యున్నారు. అవి సంగీత సాహిత్యముల యందును అభినయాది విద్యలయందును అరి తేరిన వారికి అనుభవైక వేద్యములు.

వరా?—త్రిపుట

ఇసుక పాతర యిందుకేది కడగురుతు

రసికుడ నన్ను నింత రవ్వ శాయ నేటికి !

||వల్ల వి||

బయలు వలె నుండును పట్టరాదు వలపు

మెయిలు వలె నుండును ముద్ద శాయరాదు

నియతము లేదిందుకు నేరిచిన వారి సొమ్ము

క్రియ యెరుంగుతా నన్ను గెరలించ నేటికి !

||ఇసుక||

గాలివలె బారుచుండు కానరాదు మనసు

పాలవలె బొంగుచుండు పక్కన నణగదు

యేలీలా గెలువ రాదు యెక్కితే యేనుగ గుఱ్ఱ

లోలోనె మమ్ము నింత లోచి చూడనేటికి !

||ఇసుక||

వెన్నెలే కాయుచు నుండు వింతగాదు వయసు
అన్నిటా వసంత రుతువై యుండ బోదు
పున్నతి శ్రీ వేంకటేశుడుండ నుండ జవి బుట్టు (ట్ట)
మన్నించె యింక మారు మాటలాడ నేటికి !

॥ఇసుక॥

శ్లోం : 19-222

ప. - - ప ద | పా ప మ గా || గ రి రీ - | సా సా ||
- - ఇ సు | క పా - - || త - ర - | యం దు ||

- - స ని | దా గ గ || ప మ పా - ద | ని స రీ స ని ద ప మ ||
- - కే ది | - క డ || గు - రు - - | తు - - - - - ||

దా ప మ | దా - ని సా || రీ సా | రీ స ని సా ||
- ర ని | కు - - డ || న - | న్నిం - త ||

సా గ | గా గ రీ రీ || స ని సా రీ గ రీ స | స ని ద ని ద ప ప మ || దా
- ర | వ్య శా - - || య - - - - - | నే - - - టి - కి - || కి

॥ఇసుక॥

చ. - - గ గ | గా గా || గ రి రీ - | రీ సా ||
- - వెన్నె | లే కా || యు - చు - | నుండు ||

సా ప ద | పా పా ప మ || గ గ మ ప ద ప | ప మ గా గ రి రీ ||
- వింత | గా దు - - || వ - య - - - | సు - - - - - ||

సా గ గ | మ ప ద ప ద ని సా || సా స ని ద ని | దా - పా ప మ ||
- అ - | న్ని - - - టా - - || వ సు - - - | త - రు తు - ||

పా గ | మా ప ద పా ద ని ద ప ప మ || గా - | గ రి రీ సా ||
 వై యుం | డ - - - - - || బో - | దు - - - ||

- - ప | పా ద ప ప మ || గ మా | ప ద ని ప ||
 - - వు | న్న తి - - - || శ్రీ వేం | క - టే - ||

ద ద స రీ | సా సా - ని || ద ప మ దా - | నీ సా ||
 శు డుం డ | నుం డ - - || జ - - వి - | బు ట్ట ||

- - ప మ | దా - ని సా || రీ సా | రీ స నీ సా ||
 - - మ - | న్నిం - - చె || యిం క | మా - - రు ||

సా గ | గా గ రీ రీ || స ని సా రీ గ రీ స | స ని ద ని ద ప ప మ || దా
 - మా | ట లా - - || డ - - - - - | నే - - - టి - - - || కి

||ఇసుక||

అవతారిక :

ద్రొందలి నాయక ముగ్ధ. ఈమె తనకు పతియందుగల వలపులను దెలియజేయుచు చెలికత్తెలచే కబురు లంపుట, ఆతనిని దర్శించినపుడు అనురాగపు చేష్టలు చేయుట, మొదలగు పనుల వలన తన ప్రేమను నాయకునికి తెలియబరచుచు ఆవేదన పడుచున్నదని, ఇట్టి తమ చెలికడకు నీవు విచ్చేయకూడదా అని నాయకునికి చెలి విన్నవించుచున్నది.

వరాళి — ఝంపె

విచ్చేయరాదా వెలది కడకు నీవు

యిచ్చ నానపడు వారి నెలయించదగునా !

॥వల్లవి॥

నిలిచి నిలిచి నీకు నిక్కి యెదురు చూచీని

వలచిన సతి నీవు వచ్చేవంటా

మలసి మలసి నీ మాటలే ఆలకించీని

యెలమి నేమని యానతిత్తువో యనుచు !

॥విచ్చేయ॥

చిమ్మి చిమ్మి నీ యింటికి చేతులే చాచీని

తెమ్మల ఆసన్న నీవు తెలుతు వంటా

కుమ్మరించి గుట్టుచూని నవ్వీని

పమ్మినీవు తన కొంగు పట్టుదువో యనుచు

॥విచ్చేయ॥

పూచి పూచి నీ వద్దికి పొలతుల నంపీని

యేచక నీ విప్పడిట్టె యేలుదు వంటా

రేచి రేచి వలపుల రేసునాయ గూడితివి

దాచెను శ్రీ వేంకటేశ తమక మేలనుచు !

॥విచ్చేయ॥

ప, - ప సా స ని | స గ రి గా - || ప ప ప మ ప ద ప మ | గా గ రి రీ స ||
- విచ్చేయ - | రా - - దా - || వెలది - క - డ - | కు నీ - - వు ||

- ప ద పా ప మ | ద ప ద ని స || - స ని ద ప పా ప మ | గ గ రి సా - ||
- యిచ్చనా స - | పడువా - రి || - నెలయి - - చ - | ద - గువా - ||
||విచ్చేయ||

చ. - ప ప ప ప ద ప మ | గా గ రి రీ స || - స రి స ని ని | స థ ని సా స ||
- నిలిచిని - లి - | చి నీ - - కు || - నిక్కియెదురు | చూ - - చీ ని ||

- స గ రి గ మ | పా ద ని ద ప ప మ ||
- వలచిన - | శ తి - నీ - - వు ||

- ప ద ని స రీ స ని ద | ప గ మా పా ||
- వ - చే - - - - - | వం - - టా ||

- ప ద ప మ ప ద | ని స సా స ని || గా గ రి రీ స | స ని ద ని స ||
- మలసి - మల | సి నీమాట - || తే ఆ - - ల | కిం - - చీ ని ||

- స స స ని స రీ స ని | పా ద ని ద ప పా ప మ ||
- యెలమి - నే - - - | మ ని - యా - - వ - ||

గ ప మ ద ప ప మ గా | గ రి రీ సా - ||
తి - - త్తు - వో - - | య - నుచు - ||

||విచ్చేయ||

అవతారిక :

ప్రయ్యారమగు పదములతో, అందముగా అలమేలు మంగ విరహమును అయ్యవారు ఈ పదమునందు వర్ణించుచు, పరస్పర విరుద్ధములగు విషయముల పొత్తు. పొందికలను ఉదాహరణలుగా వాడుకొన్నారు. “ఈమె నవ్వుచునే కోపించుకొనుచున్నదట. ఆమె ప్రణయ కోపము అందముగా నున్నదట. తెలిసినతనమునందలి ఆశ్చర్యముతో కూడిన కోపము వలన మొగమున మెరుపులు గలిగి, అలుకలు చెదరి, చీకట్లు క్రమ్మినట్లున్నదట. నాయకునిపై తన బలమగు భావములను చూపుచున్నను, అందు కొంచెమగు భయము కనబడుచున్నదట. ఆమె చెలిమిలో కొంత వెగటున్నదట! ఆమె యురముల దిగువ నడుము, కలిమి లోపలి లేమివలె నున్నదట. ఇది యెట్లున్నదనగా నిడుపు లోపలి కురుచ, నీడ లోపలి యెండ, మడుగు లోపలి మైల వలె నున్నదట. అతి వేగమగు భావములు గల యీమె తిరు వేంకటాధిపుని కాగిటి యందు నలిగి, అలిగి, యానందించుచున్న”దని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

వరాళి — ఝంపె

ఇప్పుడిటు విభుజాసి యంతలోననె నేడు
తప్ప లోపలి తప్ప దై వమా చెలికి !

॥వల్లవి॥

నగవు లోపలి యలపు నంపైన పొలయలుక
పగటు లోపలి వెరగు పచ్చివేడి
మొగము కాంతుల మెటుపు ముంచు నలుకల చెదరు
పగలు చీకట్లాయె బాపురా చెలికి !

॥ఇప్పు॥

బలిమి లోపలి భయము పలుకుదేనెల కనరు
చెలిమి లోపలి చేదు చింత చెలికి
బలుపు కుచములలోని బట్టబయలగు నడుము
కలిమి లోపలి లేమి కట కటా చెలికి !

॥ఇప్పు॥

నిడుపు లోపలి కురుచ నీడ లోపలి యెండ
వడి మంచి తరువు విడువని తమకము
కడు వేంకటేశ్వరుని కాగిటరు పరవశము
మధుగు లోపలి మైల మాన దీ చెలికి !

॥ఇప్పు॥

ప. - స స రి స స ని | సా గ రి గా గ ||

- ఇప్పు - డిటు - | వి భు - తా సి ||

- ప ప ప మ గ | గ గ రి సా స ||

- యింతలో - - | న - నె నేడు ||

- స స స ని దా | ప ప ద పా ప మ ||

- తప్పులో - - | పలి - తప్పు - ||

- గ గ మ ప ద ని | ద ప మ గ గ రి స ||

- దై వ మా - - - | - - - - చె లి కి ||

||ఇప్పు||

చ. - ప ప ప ప మ గా | గ గ రి న స స ||

- నిడుపులో - - | ప - లి కు రు చ ||

- స ని ధా గ గ రి | రి స సా స ||

- నీ - డ లో - - | ప లి యెం డ ||

- స ని స గ గ | గ మ ప ద ప || ద ని స స ని దా | పా - - - ||

- వ డి మం - చి | త రు వు విడు || వ ని త మ - క | ము - - - ||

- ప ద పా ప మ | ప ద ని స స ని || - స ని స గ గ | గ రి స స స ని ||

- క డు వేం క - | తే - శ్వ రు ని - || - కా - గి ట మ | ప ర వ శ ము - ||

- స స సా స ని దా | ప ద పా ప మ ||

- మ డు గు లో - - | ప లి మై ల - ||

- గ గ మ ప ద ని | ద ప మ గ గ గ రి స ||

- ఘా న డి - - - | - - - - చె - లి కి ||

||ఇప్పు||

అవతారిక :

ప్రహ్లాద రక్షణమునకై నీవు నరసింహావతారమును ఎత్తితివి. అహోబిలము, వేదాద్రి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములలో నవనారసింహుల రూపమున నీవు వెలసి యుండగా శ్రీ మహా లక్ష్మి ఆయాస్థలములందు నిన్ననుసరించి నీ మనసునకు ఆనందము కలుగునట్లు వేరువేరు రూపములతో నీ ప్రక్కన ఒనరియున్నది." అని అన్నమయ్యవారు లక్ష్మి నరసింహులను అలమేలుమంగ వేంకటనాథుల రూపమున జూచుచు, కొనియాడుచున్నారు.

రాగ లక్షణం :

రామక్రియ ప్రాచీన రాగములలో నొకటి. ఇప్పుడు ఇది 51వ మేళమగు కామ వర్ధని బిన్దముగా లక్షణకారులు చెప్పుచున్నారు. కాని నిజమునకు ఇదియే కాళిరామక్రియ అను నామాంతరముగల 51 మేళకర్తయేయేమో ననిపించును. ఒకప్పుడు వేలకొలది రచనలతో నిండి అఖండ గౌతమివలె సంగీత ప్రపంచమున సవాహినులై ప్రవహించిన ఇటువంటి రాగములు ఇప్పుడు లుప్తమగుటకు గ్రంథస్థము చేసి ఉంచిన లక్షణములలో పొరపాటుండి యుండ వచ్చును. ఉదాహరణకు కామవర్ధని ఎప్పుడు ఏలకాళిరామక్రియయైనదో, తిరిగి అదే పంతువరాళి ఏప్పుడైనదో, ఎందులకైనదో, చెప్పుటకు వలను పడకున్నది. ఇట్లే శ్రీ వేంకటనాథుని అవతార ములవలె వస్తువొకటియైనను కొన్ని రాగములు పేర్లు మార్చుకొనుచున్నవోయేమో! ఇందు రామక్రియను కాళిరామక్రియగానే వ్యవహరించడమైనది గనుక ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము.

స రి గ మ ప ద ని స | స ని స ద ప మ ద మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావ రోహణములు.

రామక్రియ—తిశ్రగతి రూపకం

అటుచూడు సతినేర్పు లవుభళేశ

అట మటములు గావు అవుభళేశ

॥పల్లవి॥

యెదురు గొండల మీద నెక్కినట్టి లకిమమ్మ

అది వోనీ తొడ యెక్కినా భళేశ

వుదుటున నంతలోనే పురముపై నెలకొని

అదిమీ జన్నుల నిన్ను నౌ భళేశ!

॥అట్లు॥

ముంగోపముతోడను మొక్కులిడవై న నిన్ను
నంగన గద్దెపై బెట్టె నౌ భళేళ
కంగక వేదాద్రి నిన్ను గరుడాద్రికి దీసె
అంగా లంటె నింటిలోన నౌ భళేళ !

॥అటు॥

చేరి నీవు నవ నారసింహరూపులై తే జెలి
ఆ రీతుల నిన్ను గోడె నౌ భళేళ
గారవాన నీవు శ్రీ వేంకటముపై నుండగాను
అరసి రతి మెప్పించె నౌ భళేళ !

॥అటు॥

శ్లోం : 19-471

ప. స గ మా పా ॥ ప ద పా ప మ ॥ గా ప మ గా రి ॥ స ని స రి స ని ॥
అటు చూడు ॥ స తి నేర్పు - ॥ తా భ - లే శా ॥ అ ట మ ట ము లు ॥

ద ప మ పా - ॥ గా ప మ గా రి ॥ సా - - - - ॥

గా - - - - - ॥ అవు భ - శా - - - - - ॥ ॥అటుచూడు॥

చ. పా ద పా మ ॥ గ మ గ రి సా ॥ సా రి సా ని ॥ స రి గ రి గ గ ॥
చే రి నీ వు ॥ న వ నా - ర ॥ సింహరూపు ॥ లై - తే - జె లి ॥

ప మ ప ద స ని ॥ పా ద పా మ ॥ గ రి గ గ ప మ ॥ పా - - - - ॥

అ - రి - తు ల ॥ ని న్ను గూ డె ॥ నౌ - భ - లే - శా - - - - ॥

గ ప మ పా ద ॥ స ని సా గ రి ॥ స ని సా ద ని ప గా దా ని సా - - - - ॥

గా - ర వా న ॥ నీ - వు శ్రీ వెం ॥ క ట ము పై - - - - - ॥ నుండగా - ॥

స ని స రి స ని ॥ స ని ప ద ప మ ॥

అ ర సి - ర తి ॥ మె - ప్పిం - చె ను ॥

గా ప మ గా రి ॥ సా - - - - - ॥ స గ మా పా ॥

అవు భ - శే - - - - - ॥ అటు చూడు ॥

తవతారిక :

బ్రౌదలి నాయక దివ్య. ఈమెకు పతిప్రేమ మాత్రమే కావలెను. నాయకునితో “నాగుట్టు బట్ట బయలు చేయకు, నేనునీపై అలుగలేను. నిన్ను మాటలనలేను. నీ కోరికలకు నియ్యకొన కుండలేను. నీ చల్లని చూపు, నీ ప్రియమగు వాక్కు నాకు చాలును.” అని తన వినయశీలతను చెప్పకొను చున్నది.

ఈమె పరకీయ కావచ్చునేమో గాని భావముల యందు దివ్యత్వమును కనబరచు చున్నది. గనుక పరకీయ లక్షణములు కనబరచు వాక్యములు ఒక్కటియు అనలేదు. గనుక ఈమెను దివ్యయని నిర్ధారించ వలసి వచ్చినది.

రామక్రియ — రూపకం

గుట్టు తోడి బ్రదు కొక కొలదైన జాలురా
గట్టిగా నీవు మన్నించే కరుణే చాలురా !

॥వల్లవి॥

మొదల నలుగలేను ముంచి నీకు మొక్కలేను
కదిసి యున్న పెద్దరికమే చాలురా
పెదవుల దిట్టలేను పెంచి పంతు మియ్యలేను
అదన నీవు నవ్వి నాపాటే చాలురా !

॥గుట్టు॥

బిగిసి యుండగలేను ప్రియము చెప్పగలేను
మొగము చూడగలిగే ముచ్చటే చాలురా
తగవులు చెప్పలేను తగ నిచ్చలాడలేను
తగువైన వావులతో తత్తరాలే చాలురా !

॥గుట్టు॥

అటు పరాకు గాలేను ఆనవెట్టు కోలేను
యిటు నిన్ను గూడితి నాకిది చాలురా
ఘటన శ్రీ వేంకటేశ కరగించి మానలేను
తటుకున నీకు నాకు దక్కినదే చాలును !

॥గుట్టు॥

ప. ప మ గా ప మ || గ రి సా స రి నీ || స రి గ రి గా || ప మ పా పా ||
గు ట్టు తోడి - || బ్రదుకొక - - || కొలదై - న || చా - లు రా ||

గ మ పా ద ప || ద ని స ని రి స || స ని స ద ని ప || ద మ ప గ మా ||
గ ట్టి గా నీవు || మ - న్నిం - చే - || క రుణే - చా - || - లు రా - - ||
||గుట్టు||

చ. స రి గా ప మ || గ మ గ రి సా || స రి సా రి స నీ || స రి గ రి గా ||
మొదల నలు || గ - లే - ను || ముంచి నీ కు - - || మొక్క లే - ను ||

గ మ ప ద ని సా స ని || ద ని ప ద మ ప ||
క ది సియు - - న్న - || పె - ద్దరి క మే ||

ప మ గ మ గ రి గ మ || పా - - - - ||
చా - - - - లు రా - || - - - - - ||

గ మ పా ద ప || ద ని సా సా ||
పెదవుల - || దిట్ట లే ను ||

స ని దా ని స రి స రి || గా ప మ గ రి సా ||
పెం - - చి - - పం త || మియ్య - లే - ను ||

స గ రి సా ని స || ద ని స రి నీ సా ||
అ - ద న నీవు || నవ్వి - - - న ||

స ని స ద ని ప || ద మ ప మ గ రి గ మ ||
ఆ - పా - లే - || చా - లు - ర - - - || ||గుట్టు||

అవతారిక :

బ్రొందు చంద మామను అత్యంత మనోహరముగా వర్ణించుచు విరహోర్తులగు వారికి కీర్తించియు, పాల సముద్రము నందు బుట్టి నదియు చుక్కల రాశికి భాగ్యమై నదియు, మన్మథుని అజ్ఞ చే వలపను విత్తనములు చల్లెడి దియునై వెన్నెల విరాజిల్లు చున్నదని అయ్యవారు చెప్పు చున్నారు.

రామక్రియ—రూపకం

సందెకండ బుట్టి నట్టి చాయల పంట యెంత
చంద మామ జూడ రమ్మ చందమామ పంట!

॥పల్లవి॥

మునుప జాల వెల్లి మొలచి పండిన పంట
నినువై దేవతలకు నిచ్చపంట
గొనకొని హరికన్న గొన చూపుల పంట
విను వీధి నెగడిన వెన్నెలల పంట !

॥సందె॥

వలరాజు పంపున వలపు విత్తిన పంట
చలువై పున్నమనాటి బౌజర పంట
కలిమి కామిని తోడ కారుకమ్మిన పంట
మలయుచు దమతోని మట్టి మాని పంట !

॥సందె॥

విరహుల గుండెలకు వెక్కసమైన పంట
వరగ చుక్కల రాసి భాగ్యము పంట
అరుదై తూరుపు గొండ నారగ బండిన పంట
యిరవై శ్రీ వేంకటేశు నింటితోని పంట !

॥సందె॥

ప, ప ద పా ప మ ॥ గ మ గా రి స ॥ స రి స ని స రి ॥ గా - - గ మ ॥
సం దె కా డ - ॥ పు ట్టి న - ట్టి ॥ చా య ల - పం - ॥ ట - - యెం త ॥

ప ద ని స ని ద ॥ ప ద ప మ గ రి ॥
చం ద మా - మ - ॥ చూ డ ర - మ్మ - ॥

స రి గ ప మ గ రి ॥ సా సా - - ॥
చం ద మా - - మ - ॥ పం ట - - ॥

॥సందెకాడ॥

చ. ప ప దా పా ప మ ॥ ప ద ప ప ప మ ॥
మ మ ప పా ల - ॥ వెల్లి మొ ల చి - ॥

గా ప మ గ రి స రి ॥ గ మ గ - - ॥
పం డి - న - పం - ॥ ట - - - - ॥

గ మ ప ద ని స ॥ ని ద ప మ గ రి ॥ గా ప మ గ రి రి ॥ సా - - - - ॥
ని ను పై - దే - ॥ వ త ల - కు - ॥ ని చ్చ - ల - పం ॥ ట - - - - ॥
గ మ పా దా ॥ ని స ని ద ప మ ॥ గ మ పా ద ప ॥ ద ని సా - - ॥
గొ న కొ ని ॥ హ రి క - న్ను - ॥ గొ న చూ పు ల ॥ పం - ట - - ॥

స ని స గ రి స ని ॥ ద ప ప మ గ రి ॥ స రి గ ప మ గ స రి సా - - ॥
వి ను వీ - - థి - ॥ నె గ డి - న - ॥ వెన్నె ల - - ల - ॥ పం ట - - ॥

॥సందెకాడ॥

అవతారిక :

బ్రందలి నాయక ప్రాధ. జాణ తనములు నేర్చిన కోవిదురాలు. తనపై మక్కువ కలిగి వచ్చి ఏమియు నెరుగని వానివలె నున్న నాయకునితో “అంగనలు సిగ్గుతో, మోహాట ముతో నెట్లుండినను ఆమరికలే ఆయెను గాక, పురుషునితో సమముగా పెనగులాడుదురా ఎ త ప్రాధలై నను ! నీకు బోదైన చోట తగలి మాటడ వలదా ! చెల్లుబడి గల చోట సిగ్గులు పడు దురా ! నమ్మికలు తెలిసిన చోట తమకించి కూడ కుందురా ? ఆట్లు చేయనిచో నీవు సరసు డవని అనుకొందురా ? గోడ చేరువున బెట్టిన బొమ్మవో మరుజుని వలెనున్న మ్రాకువోయరు కొనరా పోనిమ్ము రఘునాథుడవై నన్ను కూడితివి” అని మద్దుగా తిట్ట వలసిన తిట్లెల్ల తిట్టి నాయకుడగు శ్రీ వేంకట నాథుని యేబుకొను చున్నది.

రామక్రియ—త్రిపుట

అంగన యెట్లుండినా నమరు గాక
సంగతే నీకు నాపె సాటికి చెనగను !

॥పల్లవి॥

తనకు బోదైన చోట తగిలి మాటాడ కున్న
మనుజుడా వాడు పెద్ద మారు గాక
చనవున చెనగగా సమ్మతించ కుండి తేచు
ఘనత యేది ? చులక దనమే గాక !

॥అంగన॥

చెల్లు బడి గల చోట సిగ్గులు విడువ కున్న
బల్లిదుడా వాడు కడు పంద గాక
వెల్లి విరి నవ్వగాను మీడు దోడ్లాడ కున్న
చల్లెటి వలపులేవి ? నటలెంతే కాక !

॥అంగన॥

తారుకాణలై న చోట తమకించి కూడ కున్న
చేరగ జాణడా గోడ చేరువు గాక
యీ రీతి శ్రీ వేంకటేశ యిట్టై రఘునాథుడవై
కూరిమి గూడితివిది కొత్త లెంతే కాక !

॥అంగన॥

ప. - - ప | పా మా || ప ద మ గ | రీ సా ||

- - అం | గ న || యె - ట్టుం | డి న ||

- - రి | స ని స రి || గా - | గ మ పా ||

- - అ | మ - రు - || గా - | - - క ||

- - గ మ | పా దా || ద ని సా | స ని చా పా ||

- - సం - | గ తే || నీ - కు | నా - - పె ||

- - ద ని | స రి ని స ద ని ప ద || మ ప ద పా మ | గ రి స రి || గ మ

- - సా - | టి - - - కి - - - || పె - - న - | గ - మ - || - -

|| అంగన ||

2. - - ప | పా మా || ద ని సా రి స ని స | ద ని ప ద మ ప గ మ || గ రి స

- - అం | గ న || యె - ట్టుం - - - | డి - - - న - - -

చ. - - రి గ | మ గ గా || గ మ ప మ గ రి | ప మ గ రి సా ||

- - త న | కు - బో || దై - - - న - | చో - - - ట ||

- - ని స | ధ ని సా || స రి గ రి | ప మ గ రి సా ||

- - త గి | లి - మా || టా - - డ | కు - - - న్న ||

- - స రి | గ రి గా || - - గ మ | ప ద మ గ రి ||

- - మ ను | జు - డా || - - వా - | డు - పె - - ||

స ని స రి గ | పా గ మ ప ద || ప మ గ రి గ మ || పా పా ||

ద్ద = మా = కు | - గా - = = || - - = = = - || కా - ||

- - గ మ | ప ద స ని దా || ప ద ని ద ప మ | ప గ మా పా ||
 - - చ న | పు - - - న || పె - - న - - | గ - - గా ||

దా గ మ | పా - ద స ని దా || ప ద ని ద ప మ | ద సా - ని స ||
 - స - | మృ - - తి - - || చ - - కుం - - | డి తే - - ను ||

- - స రి | గ మ ప మ గ మ గ రి || స స స ని | స రి గ రి స ని థా ||
 - - ఘ న | త - - - యే - - - || ది చు ల - | క - - - ద - - ||

ప ద ని సా - | స రి ని ద ప || రి స రి ని స ద | ని ప ద మ ప గ మ ప || దా
 న - - - - | మే - - - - || గా - - - - | క - - - - - || -

|| అంగన ||

అవతారిక :

“అనేక జన్మముల నెత్తిన నేను యెందరు సతులను, సుతులను జంధువులను పొందితిను, ఎందరికి నేను సతీసుత జాంధవులలో నొకడినైతిను? ఎట్లు తెలియును? ఐనను వాన నలు మాత్రము నన్ను వదలకున్నవి. ఎప్పటికప్పుడు మరపున పడెడి యీ అనుబంధములను శ్రుతెంచుకొనుటకై శ్రీ వేంకటేశ్వరుని శరణువేడి ఆతని యందు మనసును లగ్నము చేసితిని” అయ్యవారు చెప్పు చున్నారు.

రామక్రియ—ఆది

ఎందరు సతులలో యెందరు సుతులలో
యిందు నందు నెల్లెరిగే నేను !

॥వల్లవి॥

మలయుచు నాయభిమానములని నే
కెలన నిపుడు వెదకే నంటే
పలుయోనులలో పలుమా (మ) రు బొడమిన
చలమరి నా తొలి జన్మబులను !

॥ఎందరు॥

గరిమెల బాణి గ్రహణము సేసిన
సిరుల చెబుల గలనే నంటే
తరుణుల గురుతుల తలపున మరచితి
పరగిన బహు కల్పంబుల యందు !

॥ఎందరు॥

శ్రీ వేంకటగిరి చెలువుని యాజ్ఞల
భావించియె కరి చై కొంటి
తావుల జూడగ తగిలిన కోర్కుల
భావరతుల బైబడి మనసందు !

॥ఎందరు॥

ప. పా ప మ గ రి గా । మ ద ప మ । గ రి సా ॥
ఎం ద రు స తు లో । ఎం - ద రు । సు తు లో ॥

సా రి సా ని సా । స రి గ రి । గ మ పా ॥
యిం దు నం దు నె । టై రి గే - । నే - ను ॥

॥ఎందరు॥

చ. ప ప ద ద ని ద ప మ । గ మ ప మ । గ రి రి స ॥
మ ల యు చు నా - య భి । మా - న ము । ల ని నే - ॥

స గ రి గ ప మ ప ద । ద ని సా ని ద । పా - - ॥
కె ల న ని పు డు వె ద । కే - - నం - । టే - - ॥

ప మ ప ద ని ని సా । గ రి గా ప మ । గ రి స స ॥
ప ల యో - ను ల లో । ప ల మారు - । బొ డ మి న ॥

ద ని స ని స రి స ని । ద ప ప మ । గ రి సా ॥
చ ల మ రి నా - తొ లి । జ - శ్శం - । బు ల ను ॥

॥ఎందరు॥

అవతారిక :

బ్రాదు దక్షిణ నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని చేతలను దెప్పి పొడుచుచు “నీ గుణము లెరుగనా, చన విచ్చినచో నీవు అంటు బచ్చలి వలె వేళ్లు నాటు కొనుచు అలము కొందువు. అలనాడు గోపికలను పెండ్లాడ లేదా ! ఇంకను అదృష్ట వంతులగు కామినులను ఎందరినో కామించి, నిన్నేమియు అన జాలని దాననగు నన్ను గలిసితివి. నేను నీ అలమేలు మంగను గానా” అని నాయక అను చున్నది

రామక్రియ — ఝంపె

అవునయ్య నీ సుద్దు లటు వంటివి

జవళితో నంటు బచ్చలి వంటి వాడవు !

॥వల్లవి॥

చెలరేగి యెడ లేని చేతలెల్లా జేసివచ్చి

వెలయ నిప్పుడు నన్ను వేడుకొనేవు

వలుమూరు నీ చేత జాసలు గొన వెరతు

కలువ కంటుల యెడ కాత రీడ వనుచు !

॥అవునయ్య॥

వాడ వారివై నెల్లా వలపులు చల్లి వచ్చి

యీడ నాతో నేడలేని యిచ్చలాడేవు

కోడె కాడ నీ వోజ కొనియాడ సిచ్చితయ్యా

జాడతో నింతుల యెడ చంచలుడ వనుచు !

॥అవునయ్య॥

పెక్కు గోపికల నెల్లా పెండ్లాడి యిట వచ్చి

గక్కన నా కౌగిట గలిసితివి

నిక్కి శ్రీ వేంకటేశుడ నే నలమేల్మొంగను

కక్కసించ నోప నీవు గల్గి వాడవనుచు !

॥అవునయ్య॥

ప. ప మ గా రి || సా రి గ రి స స ని || స రి గా గ రి | గా - - - ||
అ వు న య్య || నీ - - సు - - ద్దు || అ టు వం టి - | వి - - - ||

మ గ మ ప దా | సా స ని సా ||
జ - వ శి తో | నం టు - బ ||

స ని ద పా ప మ | గ ద ప మ గ రి స రి గ మ ||
చ్చ - లి వం టి - | వా - - - డ - వు - - - ||

|| అవునయ్య ||

చ. ప ద పా ప మ | గ గ రి గా గ || స రి గా ప మ | గ రి సా స ||
చె ల రే గి - | యె డ - లే ని || చే త లె ల్లా - | చే సి వ చ్చి ||

- స స రి సా - ని | స రి గ రి గ || ప మ ప ద ని ద | ప మ పా - ||
- వె ల య ని - - | ప్పు డు న - న్ను || వే - - డు - కొ | నే - వు - ||

- ప ద ని ద | నీ స రి స || - స రి గ గ ప మ | గ రి స స స ||
- ప లు మారు | నీ చే - త || - జా - స లు - - | గొ న వె ర తు ||

- స స రి సా - ని | ద ప ద ని || - పా ద ని ద ప పా | ప మ గ రి గ మ ||
- క లు వ కం - - | టు ల యె డ || - కా త - రీ - - | డ - వ ను చు - ||

ప మ గా రి | సా రి గ రి స స ని ||
అ వు న య్య | నీ - - సు - - ద్దు ||

అవతారిక :

“బ్రీవులకు దక్కిన దైవమై వేంకటాద్రి యందు నెలకొని యున్న యీతనిని సేవించి తరించరాదా ! మానవుల నాశ్రయించి అందని వానికి అర్దులు చాచుచు, చంచలము లగు విభవముల నాశించుచు తిరుగుట బుద్ధిహీనతకాదా ! బల పరాక్రమములు, తెలివి తేటలు, అంద చందములు పొందినను శ్రీ వేంకటేశ్వరుని కటాక్షమును పొందిన ఘృణసంతోషములు కలుగవు సుమా !” అని అయ్యవారు చెప్పుచున్నారు.

రామక్రియ—రూపకం

ఎంత లేదు చిత్తమా యీతలేల మోతలేల

వంతులకు బారనేల వగరించనేలా !

॥వల్లవి॥

దక్కనివి గోరనేల తట్టుముట్టు పడనేల

చిక్కి నంతకే సంతసించ రాదా

ఒక్కమాటే వుప్పుడిని వుపదాప మంద నేల

చక్క జాడ దగినంతే చవి గొనరాదా !

॥ఎంత॥

పారి పారి వేడ నేల బడలిక పడనేల

మీరి దైవ మిచ్చినంతే మెచ్చరాదా

వీరిడై పొడవెక్కి విరుగ బడగనేల

చేరి యుండినంతకే చేచాచరాదా !

॥ఎంత॥

జీవుల గొలువనేల సిలుగుల బడనేల

శ్రీ వేంకటేశుడాత్మ జిక్కి వుండగా

దావతి పడగనేల దప్పుల బొరలనేల

కై వశమైనందుకే గతి గూడ రాదా !

॥ఎంత॥

ప. పా । ద పా మ ॥ గా । రి గా - ॥ పా । మ గా రి ॥ సా । రి గా మ ॥
ఎం । త లే దు ॥ చి । త్త మా - ॥ యీ । త లే ల ॥ మో । త లే ల ॥

ప ద । స̄ ద ని సా ॥ ని ద । ని దా ప ॥
వం - । తు ల - కు ॥ జా - । ర నే ల ॥

ప ద । ప ద ని స̄ స̄ ॥ ని ద । ని ద పా ॥
వ గ । రిం - - - చ ॥ నే - । - - ల ॥

॥ఎంత॥

చ. పా । ద ప ప మ ॥ గ ప । మ గ రి రి ॥
ద । క్క ని వి - ॥ గో - । ర నే - ల ॥

సా । రి గా మ ॥ గ రి । సా సా ॥
త । ట్టు ము ట్టు ॥ ప డ । నే ల ॥

సా । రి గా మ ॥ పా । ప ప ద ప ॥ ద ని స̄ । ని ద ని ద ॥ పా । - - - ॥
చి । క్కి నం త ॥ కే । - నం - త ॥ సిం - - । చ రా - - ॥ దా । - - - ॥

పా । ద పా ద ॥ ద ని స̄ । స̄ స̄ స రి ॥
ఓ । క్క మా లే ॥ వు - ప్పు । - రి ని - ॥

గ రి । గ గ ప మ ॥ గ రి । రి సా స ॥
వు ప । తా - ప - ॥ మం - । ద నే ల ॥

సా । రి గా రి । స రి । స ని ద ప ॥ ప ప । మ గ రి ॥ గా । మ పా - ॥
చ । క్క జా డ । ద గి । నం - తే - ॥ చ వి । గొ న - ॥ రా । - దా - ॥

॥ఎంత॥

అవతారిక :

“శ్రీ వేంకటేశ్వరుడా నీవు చేవుడవు. నేను మానిసిని, సామాన్యుడను, చపల చిత్తుడను, సంసార బద్ధుడను. భీవాత్మ పరమాత్మ అనునని తల్లి బిడ్డలవలె యెడబాయక దేహముల యందుండునని నీవు వెలయించిన విజ్ఞానము చాటుచున్నదే! నాయందే నీ వుండి నేను తప్పలు చేయుచుండినచో ఊరకుందువా! నన్ను హెచ్చరించి ఉద్ధరింపవలదా! నూతికట్టపైకి బిడ్డడు పోవ తల్లి చూచుచు నూరకుండునా? అట్లే నన్ను పాపముల నుండి రక్షించుట నీ పని గాదా” అని తన ఆరాధ్య దైవమగు వేంకటనాథుని అయ్యవారు దండించి యడుగుచున్నారు,

ఇది తాళ్ళపాక పెద తిరుమలాచార్యులవారి రచన.

రాగ లక్షణము :

బౌళి రామక్రియ అనునది ప్రాచీన రాగములలో నొకటిగా తోచుచున్నది. ఇందు ఇతర వాగ్గేయకారుల రచనలు కానరాకుండుట వలన ఇది ఇప్పుడు లుప్తమై పోయినట్లే భావించవచ్చు. కాని బౌళి రామక్రియ అను పేరునందు సూచింపబడినట్లు ఆరోహణమున బౌళి, అవరోహణమున రామక్రియ నుంచి ప్రయత్నించినచో ఇది యొక అందమైన రెండు రాగముల మేళవింపు వలె స్ఫురించుచున్నది.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద స

అవరోహణ : స ని స ద ప మ గ రి గ రి స

ఇందు సంచారములు, ప్రయోగములు పాడి, అనుభవ పూర్వకముగా తెలుసుకొనవలసి యుండును.

బౌళి రామక్రియ — ఆది

అనాథుల రక్షించేది అన్నిటా బుణ్యము గాదా

శైవగి నూతి కట్టబిడ్డ బట్టవలదా!

॥పల్లవి॥

॥ అనాధుల ॥

॥ అనాధుల ॥

॥ అనా ధుల ॥

உ : 21-366

॥ అనాదుల ॥

శ్రీరీ

చ. పదపాపమగరి । గపగరి । సా - - ॥

ప - మరే - టి - । వా - డ - । వా - - ॥

పగపాదాసా । సనిదా । పా - - ॥

పా - మ ర పు । నే - త । ల - - ॥

పాదపగరిగా । పా - - । - - - - ॥

జాగు - వా - డ । వా - - । - - - - ॥

పమగాపాదా । సరిగరి । గా గా ॥

నే - మా ని సి । నై - తే - । నే మి ॥

గా ప మ గా రి । సా రి గ రి స । - స ని దా ॥

ని పు - శ్రీ వే । క - - - - - తే । - శ్వ - రా ॥

పదసా సా రి గ రి స । సా స ని వ । ద ప దా ।

దో - మ టి - - - - - । చు ట్ట - - - - - మ - పు ॥

ప గ ప ద స ని ద ప । ప మ గ రి । సా - - ॥

పొం - దు - గా - కా - - - - - । న - వ ల । దా - - ॥

॥అనాధుల॥

అవతారిక :

ద్రొందు స్వాధీన పతిక యగు నాయకను చెలులు “ఈమె పెనగులాడు చున్నది. ప్రియునితో వాడులాడుచున్నది. ఇట్లు చేయవచ్చునా! నాయకుడగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు తన వద్దికి రాగా మొక్కవలదా! ప్రియములు పలుక వలదా! అతని మనసు రంజింప చేయవలదా? ఈమెకు బుద్ధులు చెప్పవలెను రం”డని తమలో తాము హెచ్చరించు కొనుచున్నారు.

బౌళి రామక్రియ — చతురశ్ర ఏక

ఇద్దరు నొక్కటే యెప్పుడును
బుద్ధులు చెప్పరే పొలతుకలూ !

॥వల్లవి॥

చలమున నూరకే సాదించీ జెలి
తలపు దెలియకే తన పతిని
కలి ముదిసి మేడిదె గాక తొలుతనె
కలక దేరుచరే కామిమలు !

॥ఇద్దరు॥

విచ్చన విడిగా వెంగెము లాడి
గచ్చుల యలుకల కాంతునిని
హెచ్చి గోరి రేక యేరుగా నెపుడె
మచ్చిక సేయరే మానినులు !

॥ఇద్దరు॥

పనివడి కూడుచు బంతము లాడి
ఘనుడగు శ్రీ వేంకట విభుని
ననలే విరులై నాటకమును పనె
పెనగి మొక్కించరే ప్రియ సఖులు !

॥ఇద్దరు॥

వ. సా స రి | గా ప మ | గ మ గ రి | సా - - ||
ఇద్దగు | నొక్కటే | ఎ - ప్పుడు | ను - - ||

ప గ ప ద | స ని ద ద | ప ద ప మ | గ మ గ రి ||
బు - ధ్దులు | చె - ప్పరె | పొలతుక | ను - - - ||

||ఇద్దగు||

చ. గ మ ప ద | ద ప ప ప | గ ప ప ద | ద ప పా ||
ప ని వ డి | కూ - డుచు | బు - తము | లా - డి ||

స రి గ గ | ప మ గ రి | గ గ ప ద | పా - - ||
మను డగు | శ్రీ - వేం - | క ట విభు | ని - - ||

స రి గా - ప | గ రి సా | స రి గ ప | గ గ స స ||
న న రే - - | విరు లై | నా - టక | మును ప నె ||

ప ద సా | నీ చా | ప ద ప మ | గ రి సా ||
పెన గి | మ్రొక్కిం | చ రే ప్రియ | సఖులు ||

||ఇద్దరు||

అవతారిక :

ద్రోదలి నాయక స్వాధీన పతిక. “ఇంక నీతో ఆనలు బెట్టనేల! అలుకలు పోవనేల, నీకు లోనైన రావకు గనుక నన్ను జూచి నీవు ఏమైనను చేయుదువు. నవ్వెదవు, హేళన చేసెదవు నాపై బీరములు పలికెదవు, నీ గుణములను విమర్శింపక నీకులోనై తిని గదా! నీ సరసములకును చనవులకును కరగి నేను మువిగితిని, ఇంకేమున్నది?” అని ఈమె నాయకునితో చెప్పుకొని ఆతని కొంటె తనములకు వాపోవుచున్నది.

బా? రామక్రియ — తిశ్రవక

అన నింకే మున్నది అలుగ నేమున్నది
కనుగొనలనే చూచి కరగుట గాక !

||అన||

నవ్వు నవ్వా జెల్లును నాలి సేయ జెల్లు నీకు
రవ్వగా నే మోహించి రాపైన యందుకు
యెవ్వరితో దగవూ లిక నాడే నేను
జవ్వనాన నొంటి నేను జడియుట గాక !

||అన||

బిగియా నమరునూ బీరాలు నమరునూ
తగవు లెంచక నిన్ను దగ్గరిన యందుకు
జగడమూ జెల్లదూ సాదించ జెల్లదూ
మొగమోటమున నేనే ములుగుట గాక !

||అన||

సరసము దక్కెనూ చనవెల్లా నెక్కెనూ
మరగి నీ కాగిట నేను మఱచిన యందుకు
తెరయై త్త బనిలేదు దిష్టము శ్రీ వేంకటేశ
సరుగ నీ రతిజిక్కి సత మౌట గాక !

||అన||

వ. స రి గా ప మ | గ మ గా రి స || స స రి ని స థ ని | ప థ నీ పా ||
అ న నిం క - | నే - ము న్న ది || అ లు గ నే - ము - | స్న - - రి ||

ప మ గ ప దా | స ని ద రి పా || ని స ద ని ప ద | మ ప గ మ గ రి ||
క మ గొ న ల | నే - చూ - చి || క ర గు - ట - | గా - - - క - || అన||

చ. ప మ ప ద నీ దా | ప ద ద ప ప మ పా ||
న ప్పు న - - వ్యా | జె - ల్లు - - - ను ||

గ ప పా ద ప గా | గ ప మ గ రి పా ||
నా లి సే - - య | జెల్లు - నీ - కు ||

స రి గ ప ద ప గ రి | స రి గా గ రి రి పా ||
ర వ్య గా - - - నే - | మో - - హిం - - చి ||

స రి గా పా | ప మ దా పా ||
రా - వై న | యం - దు కు ||

గ ప ప ద పా పా | స రి గా గా ప మ గ రి ||
యె వ్య రి - - తో | త గ వూ లి - - క - ||

స రి స ని ద ని | ప ద పా పా ||
నా - డే - నే - | - - ను - ||

స స ని ప ద స ని ద ప | పా ప మ ప ద ప మ గా ||
జ వ్య - - నా - - న - | నొం టి - నే - - - ను ||

గ ప ద పా ని | ద ని ప ద మ ప గ మ గ రి పా ||
జ డి యు ట - | గా - - - - - క - - - - ||

||అన||

అవతారిక :

ఈ రచన యందు “దాన వాంఛకుడై, దుష్ట శిక్షణ చేయువాడై, శిష్టులను రక్షించుటకు స్థిరమైన సంకల్పము కలవాడై తిరు వేంకటేశ్వరి యందు వేంచేసి యున్న శ్రీవతిని పురుషోత్తముని, నరహరిని - అమరులు, శుక, శౌనకాది మునులు కొలిచి తలచిరి. ఇందుకు ప్రమాణము వేదములే. తరించెడి తలపు గల జీవులకు దిక్కు అతడే” అని అయ్యవారు పదే పదే ఆ స్వామి గుణములను గానము చేయు చున్నారు

పౌ? రామక్రియ — త్రిపుట

పలికెటి వేదమె ప్రమాణము
తలచిన వారికి తత్వము నుండి !

నరహరి యజాండ నాయకుడు
సురలితనినె సంస్తుతించిరి
పురుషోత్తముడిదె భూమికి యీ
హరి గొలువని వా రసురులు నుండి !

॥పలికెటి॥

కమాలా రమణుడె ఘనుడు
అమరులె మ్రొక్కుదు రాతనికి
విమతుల దునిమె విష్ణుడు
తమి బూజించక తగు గతి లేదు !

॥పలికెటి॥

భావజ జనకుడు బ్రహ్మము
సోవగ గొలిచిరి శుకాదులు
శ్రీ వేంకటపతి చెరువుడు
దైవ శిఖామణి దలచరొ బుధులు !

॥పలికెటి॥

వ. పదా | సనిదా || పమద | పమగరి ||
పలి | కె - టి || వే - - | ద - మె - ||

సారి | గాగా || పమద | పాదగ ||
ప్ర - | మాణ || ము - - | - - - ||

గపా | దనిదప || పమగద | పమగరి ||
తల | చి - న - || వా - - - | రి - కి - ||

సరి | గాపాదప || పమగరి | సా - - ||
త - | త్యము - - || సు - - - | డి - - ||

||పలికెటి||

చ. పదా | దాదా || పదనిద | దపపా ||
నర | హరి || య - - - | జాం - డ ||

పమగా | దాదా || పా - - - - ||
నా - - | యకు || దు - - - - ||

సరి | గాపాదప || గరి | సాసా ||
సుర | లిత - - || ని - | నెసం ||

పదా | సరిగరి || గా - - - - ||
స్తుతిం | - - - చి || రి - - - - ||

గపమ | దపదా || సాని | రీరీ ||
పురు - | షో - త్ర || ము - | డిదె ||

సరి | గపమగరి || గా - - - - ||
భూ - | మి - - కి - || యా - - - - ||

శ్రీః

స రీ | రీ రీ || స సా | స నీ ద వ ||

హ రి | కొ లు || వ ని | వా - - - ||

గ ప ద స ని | దా పా || ప మ గ ప గ రి | సా - - ||

ర సు - - - | రు లు || సు - - - - - | డీ - - ||

|| ఓ కెటి ||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక స్వాధీనపతిక రూపగర్విత, ముగ్ధ. ఈమె చేష్టలను గమనించిన చెలి “పమమ్మా! కొంగువట్టి వెనుక వెనుక తిరుగు నాధునితో నిట్లు పెనగులాడుదురా? చెంతకు వచ్చిన యాతనికి నీ చేతులతో పిడెమియ్యరాదా? ఉయ్యాల మంచముపై నీ సరసన కూర్చుండ నీయరాదా? అతడు చేజాచి నిన్నందుకొనగా అనుమతిచ్చి అలముకొనరాదా? ఓయమ్మా! నీ యందు ఎంత భక్తిగల వాడే నీ నాధుడు. శ్రీ వేంకటరమణుడు అతనితో నేలనమ్మా యీ బిగువులు?” అని అలమేలు మంగాదేవికి హితవులు చెప్పుచున్నది.

రాగలక్షణం :

మోహన అతి ప్రాచీనమగు రాగము. ఇది యిప్పటి రీతి మేళమగు కళ్యాణి జన్యము.

ఆరోహణ : సరి గ ప ద స

అవరోహణము : స ద ప గ రి స |

వేంకట మణి సంప్రదాయమున దీనిని భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. నవీనులు ‘స దా’ అనునప్పుడు కించి త్కాకలి నిషాదమును, ‘పా గా’ అనునప్పుడు కించిత్ప్రతి మధ్యమమును ‘గ ప దా’ అను నప్పుడు దైవతమును కంపింప జేయుచు కైశికి నిషాద ఛాయలు పలుకు నట్లును, ‘స రి గా’ అనునప్పుడు గాంధారము నందలి కంపనములతో శుద్ధ మధ్యమపు ఛాయలు వినబడుచుండునట్లును పాడుచున్నారు. ఇది సంప్రదాయము కాదు.

మోహన (అమరసింధు) — రూపకం

ఎంత బత్తో నీ మీద నీ రమణుడు

చెంత నుండి ఇయ్యగదే చేతికి భాగాలు !

॥వల్లవి॥

పయ్యెద కొంగు వట్టి పతి నీతో బెనగీని

ఇయ్యకొని రాగదవే ఇంటికి నేడు

చెయ్యార నప్పటి నీ చెక్కు నొక్క వేడుకొనీ

పుయ్యాల మంచముపై గూర్చుండ గదె సరుస !

॥ఎంత॥

నెట్టుకొన గాగిలించి నిన్ను నొడ బరిచిని
అట్టైకానిమ్మన గదె అతని తోను
నొట్టుకొని పాదము నీ వొడి మీద జూచిని
గుట్టుతో నానతిచ్చి నూకొన గదె మాట !

|| పిత ||

చెలరేగి మంతనాన శ్రీ వేంకటేశు డెనసె
అలమేలు మంగవు నీ వలమ గదె
పలు మారు నవ్వుతాను బాసికము గట్టిని
చలమెల్లా నీడేరె చల్లగదె సేన !

శ్లోం : 25-115

ప. స రి గ స రీ || గా ద ప ద ప గ రి స ||
ఎంత బ - త్తో || నీ - - - మీ - ద ||

1. గ వ ద సా - ద ప గ || ద ప గ రి సా - - ||
నీ - - - - ర మ ణు || దు - - - - - ||

2. గ ప ద స రీ గ గ రీ సా స ద || రీ స ద ప ద ప గ రి గ రి సా ||
నీ - - - - - ర - మ ణు - || దు - - - - - ||

3. ప ద స రీ గ ప గ రీ సా స ద || స రీ స ద ప ద ప గ రి సా ||
నీ - - - - - ర - మ ణు - || దు - - - - - ||

4. ప గ ద ప దా స ద రీ స రీ || సా రీ గ రీ స ద ప పా ద స ద ప గ రి ||
నీ - - - - - ర - మ - ణు || దు - - - - - ||

1. స రి గ ప గ రి గ రి సా || స థ ఘ థ థ సా ||
తెం - త - నుం - - - డి || ఇ - య్య గ ద వే ||

స రి గా రి గ పా గ వ దా || ప ద సా ద ప ద ప గ రి ||
చే - - తి - కి జా - - || గా - - లు - - - - - ||

||ఎంత||

2. స రి గ ప గ రి గ రి సా || గ ప ద స ద ప ద పా ||
చెం - త - నుం - - - డి || ఇ - య్య - గ - ద వే ||

స రి గ ప గ రి గ రి సా || ద స ద ప ద ప రి గ రి స రి స ||
చే - - - తి - కి - జా || గా - - - - - లు - - - - - ||

||ఎంత||

చ. గ ప పా పా ద ప ప గ || ప ద సా ద ప గ రి రి స ||
ప య్యే ద కొం - - - || గు - - వ - - - టి - ||

గ గ ద ప ద ప గ రి || స రి గ ప గ రి గ రి సా ||
ప తి నీ - - - తో - || జె - న - గీ - - - ని ||

ధ స సా రి స ధ ప దా || స రి గా రి గ ప ద పా ||
ఇ య్యే కొ - - - - ని || రా - - గ - ద - వే ||

గ రి గా ప ద సా దా || పా - - - - ||
ఇం - టి కి - - నే || దు - - - - ||

సా సా రి స ద ప దా || స రి గ ప గ రి గ రి సా ||
చె య్యా - - - - ర || న - - - ప్ప - టి - నీ ||

దా స రి గ రి గ రి సా || ద స రి స ద ప దా ||
చె క్కు - నొ - - - క్కా || వే - దు - కొ - నీ ||

స రి గా స రి సా || ప ద నా ప ద పా ||
వు - - య్యా - ల || మం - - చ ము వై ||

ప గ ద ప దా స ద రి స రి || సా రి గ రి స ద ప పా ద స ద ప గ రి ||
కూ - ర్పుం - - డ - గ - ద || వే - - - - స - రు - - - - స - ||

||ఎంత||

అవతారిక :

ఈ పదము నందలి నాయక విరహోత్కంఠిత, ముగ్ధ, స్వీయ. ఈమె తన నాథునికై ఎదురు చూచుచు, తాను అతని చెంత నుండిన వేళలలో తనకు గలిగిన అనుభవములు, ఆనందములు తలచుకొని వగచుచు, “చెలి నంపితిని, వలనగు నామె మాటలను విని వచ్చినో రాదో! నా యాదు ప్రేమగల నా స్వామి తన వెనుకటి యనుభవములను తలచునో లేదో! కాని నాకు మాత్రము నా చెక్కులను నెవములతో నంటినచోప్ప, నా హారములను సవరించెడి చందము, మొలనూళ్లు దిద్దిన విధము, కౌగిలుల నలమిన రీతులు తలచుకొనినచో నా మనసు నిలువ కున్నది” అని తన కడకున్న ప్రియ సఖులకు చెప్పుకొనుచున్నది.

మోహన (అమరసింధు) — రూపకం

తలచిన దేహము నిలువదు తా నను దలచునో తలచడో
వలనగు జెలి మాటలు విని వచ్చినో రాదో!

॥వల్ల వి॥

శిరసున నంటిన పురుగిటు చెక్కుల జారెడి ననుచును
ఉరవడి దివియుచు గొన గోరూదిన చందములు
మురిపెపు మొలనూళ్ళపై (కులపై) మొగపుల సొబగులు చూచుచు
నరుదుగ గరమున నక్కడ నంటెడి యాసలును!

॥తలచిన॥

చెనకుల వీడెపు రసమిదె సెలవుల జెడరెడి ననుచును
నునుపగు గోళ్ళ (కుల) వాతెర నొక్కిన చందములు
పెనగొను ముత్యపు సరముల పెక్కువ దీర్చెద ననుచును
చనవున జనుగవపై జే చాచిన చందములు!

॥తలచిన॥

పుద్గపు నడపుల లోపల నొయ్యన పాదము జారి
నొద్దికతో నునుగొగిట నొరసిన చందములు
నిద్దపు దిరువేంకటగిరి నిలయుడు నను దనకొగిట
నద్దిన కస్తురి చెమటల నల్లమిన చందములు!

॥తలచిన॥

శ్లో : 12-859

ప. - గ పా ద సా ద ద || ప ప ప గ ద ప గ రి సా ||
 - త ల చి న దే - || హ ము ని - లు - వ - దు ||

- స రీ గ సా రి రి || రి రి గా ద ప గ రి సా ||
 - తా - న ను దల || చు నొ ద ల - చ - డొ ||

బి. - గ పా ద సా స రి గా || రి సే ద ప గ రి ||
 - త ల చి న దే - - || హ ము నిలు వదు ||

- స రీ గ సా రి రి || రి రి గా ద ప గ రి సా ||
 - తా - న ను దల || చు నొ ద ల - చ - డొ ||

- స దా స రీ గ రి || స రి గా రి గ పా గ ప దా ||
 - వ ల ను గ చె లి || మా - - ట - - లు వి - - ని ||

పా ద ప ప గ ప ద సా || - - ద ప ద ప గ రి గ రి || స రి
 వ - - - - చ్చి - నో || - - రా - - - డో - - - || - -

||తలచిన||

చ. - స రి గ రి సా రి స స థ || స స థ ప థ థ ||
 - రి ర సు న నం - - - - || టి న పు ను గి టు ||

సా స స ప థ థ సా || థ స రి స రి గా రి గ పా ||
 చె క్కు ల జా - - || రె - డి న - ను చు - - ||

- గ దా ప దా గ వ || రి గ స రి గ రి ||
 - ఉ ర వి డి డి వి || యు చు కొ న గో - ||

- గ పా ద సా ద ప || ద గ పా - - ||
 - రూ - డి న చం - || ద ము లు - - ||

- గ పా ద దా ప ద రి స || దా ప ద గా పా ||
 - ము రి పె పు మొ - ల - || నూ - - శ్ల వై ||

- ప దా స సా స రి గా || రి స రి ద స స ||
 - మొ గ పు ల సా - గ || సు లు చూ - చు చు ||

- స రి గ పా గ రి || స స రి థ స స ||
 - అ రు దు గ గ ర || ము వ న - క్క డ ||

- ప గా ప దా సా || - - ద ప ద ప గ రి గ రి || స రి
 - నం - టె డి యా || - - స - లు - ను - - - || - -

||తలచిన||

NR44¹ I24
 35 M80.2

రాగముల పట్టిక

అనుబంధము

సంఖ్య	రాగము	మేళకర్త	ఆరోహణ	అవరోహణ
1.	సామరావళి	3	స రి మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
2.	భూపాలం	8	స రి గ ప ద స	స ద ప గ రి స
3.	ధన్యాసి	8	స గ మ ప ని స	స ని ద ప మ గ రి స
4.	ఆహిరి	8	స రి స గ మ ప ద ని స	స ని దా ప మ గ రి స .
5.	నాగవరాళి	8	స రి గ మ ప మ ద ని స	స ని ద మ ప గ మ గ రి స
6.	హేమజ్జ	13	స రి గ మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
7.	మాయానూళవ			
	కౌళ	15	స రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
8.	మంగళకైశిక	15	స రి గ మ ప మ ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
9.	మలహరి	15	స రి మ ప ద స	స ద ప మ గ రి స
10.	పాడి	15	స రి మ ప ద ప ని స	స ని ప ద ప మ రి స
11.	బిళి	15	స రి గ ప ద స	స ని ద ప గ రి స
12.	మేచబిళి	15	స రి గ ప ద స	స ని ద ప గ రి స
13.	గుండక్రియ	15	స రి గ మ ప ద ని స	స ద ని ప ద మ ప మ గ రి స
14.	సావేరి	15	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
15.	గోళ	15	స రి గ మ రి మ ప ని స	స ని ప మ రి గ మ రి స
16.	సాళంగనాట	15	స రి మ ప ద స	స ని ప ద ప మ గ రి స
17.	లలిత	17	స గ మ ద ని స	స ని ద మ గ రి స
18.	భైరవి	20	స గ రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
19.	నాగగారారి	20	స రి మ గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
20.	శ్రీ	22	స రి మ ప ని స	స ని ప ద ని ప మ రి గ రి స
21.	కన్నడగోళ	22	స రి గ మ ప ని స	స ని ద ప మ గ స
22.	మనోహరి	22	స గ రి గ మ ప ద స	స ద ప మ గ రి స
23.	నైంధవి	22	ని స రి గ మ ప ద ని	ని ద ప మ గ రి స ని ధ
24.	హిందోళ	22	స గ మ ద ని స	స ని ద మ గ స
25.	రితిగోళ	22	స గ రి గ మ ని ని స	స ని ద ప ద ని మ గ రి స
26.	మాళవశ్రీ	22	శ గ గ మ ప ని ని స	స ని ద ప మ ప ని మ మ గ స
27.	పళవజరం	22	స గ మ ద స	స ని ద ప మ గ మ రి స

(పలమంజరి)

28.	శుద్ధదేశి	22	స గ రి గ స రి గ మ	స ని ద ప మ రి మ గ రి స
			ప మ ని ద ప ని స	స ని ప మ రి స
29.	మధ్యమావతి	22	స రి మ ప ని స	స ని ద ప మ గ రి స
30.	ముఖారి	22	స రి మ ప ద ని ద స	స ని ద ప మ గ రి స
31.	వేళావళి	23	న రి గ మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
32.	నట్టనారాయణి	28	స రి గ మ ద ని ద స	స ని ద ప మ గ మ రి స
33.	నారాయణి	28	స రి మ ప ద స	స ని ద మ రి స
34.	మాళవి	28	స రి గ మ ప మ ద ని స	స ని ద ని ప మ గ మ రి స
35.	కాంభోజి	28	స రి గ మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
36.	బిలహంస	28	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ రి మ గ స
37.	యదుకులకాంభోజి	28	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
38.	కుంతలవరాళి	28	స మ ప ద ని ద స	స ని ద ప మ స
39.	ఆందోళి	28	స గ మ ద ని ద స	స ని ద ప మ గ రి స
40.	కేదారగౌళ	28	స రి మ ప ని స	స ని ద ప మ గ రి స
41.	శంకరాభరణం	29	స రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
42.	కురంజి	29	ని స రి గ మ ప	ద ప మ గ రి స ని
43.	దేవక్రియ	29	స రి మ ప ద స	స ద ప మ రి స
44.	బంగాళ	29	స రి గ మ ప ద ప స	స ని ప మ గ మ రి స
45.	శుద్ధవసంతం	29	స రి గ మ ప ద ని స	స ని ద మ ప మ గ రి స
46.	ఆరభి	29	స రి మ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
47.	నీలా బిరి	29	స రి గ మ ప ద ప ని స	స ని ద ని ప మ గ రి గ స
48.	సామ	29	స రి మ ప ద స	స ద ప మ గ రి స
49.	బిలహారి	29	స రి గ ప ద స	స ని ద ని ద ప మ గ రి స
50.	దేశాక్షి	29	స రి గ ప ద స	స ని ద ప మ గ రి స
51.	దేవగాధారి	29	స రి గ రి మ ప ద ని స	స ని ద ని ద ప మ గ రి స
52.	ఆహిరినాట	29	స గ మ ప ని ద ని స	స ని ప ద ని ప మ గ స
53.	సామంతం	30	స రి గ మ ప ని స	స ని ద ని ప మ గ రి స
54.	ఛాయానట	34	స రి గ మ ప మ ప స	స ని ద ని ప మ రి స
55.	నాట	36	స రి గ మ ప ద ని స	స ని ప మ రి స
56.	వరాళి	39	స గ రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ప మ గ రి స
57.	రామక్రియ	51	స గ రి గ మ ప ద ని స	స ని ద ని ద ప మ గ రి గ రి స
58.	పౌళిరామక్రియ	51	స రి గ ప ద స	స ని స ద ప మ గ రి స రి గ
59.	మోహన	65	స రి గ ప ద స	స ద ప గ రి స